ELIF
SHAFAK
STAMBULO
PAVAINIKĖ
TYTO ALBA

STAMBULO PAVAINIKĖ

ROMANAS

Iš anglų kalbos vertė
Eglė Bielskytė

VILNIUS 2010

UDK 894.35-3
Sh-01

Elif SHAFAK
THE BASTARD OF
ISTANBUL
Penguin Books, 2007

Šis projektas finansuojamas remiant Europos Komisijai.
Šis leidinys atspindi tik autoriaus požiūrį, todėl komisija negali būti
laikoma atsakinga už bet kokį jame pateikiamos informacijos naudojimą.

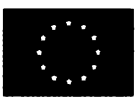

Švietimo ir kultūros GD
Programa „Kultūra“

Copyright © Elif Shafak, 2007
All rights reserved
© Eglė Bielskytė, vertimas į lietuvių kalbą, 2010
© Ilona Kukenytė, viršelio dizainas, 2010
© „Tyto alba“, 2010

ISBN 978-9986-16-772-3

EYUPUI ir ÞEHRAZAT ZELDAI

Gal buvo taip, o gal ir ne.
Dievo kūrinių buvo gausu lyg grūdų,
o per daug kalbėti buvo nuodėmė...

Turkų ir...
armėnų pasakos pradžia

PIRMAS SKYRIUS

Cinamonas

To, kas krinta iš dangaus, keikti nedera. Lietaus irgi.

Kad ir kas srūtų žemėn, kad ir kokia smarki liūtis ar klaiki šlapdriba – jokiu būdu nekeik to, ką siunčia dangus. Tai žino visi. Taip pat ir Zelicha.

Ir vis dėlto pirmąjį liepos penktadienį ji lėkė šaligatviu, plūstančiu vandeniu greta beviltiškai užsikimšusios gatvės, skubėjo į konsultaciją, jau vėlavo ir burnojo kaip vežikas, košdama pro dantis vieną keiksmą po kito – suskeldėjusioms šaligatvio plytelėms, savo aukštiems kulniukams, paskui ją sekančiam vyriškiui, visut visutėliams vairuotojams, kurie it paklaikę signalizuoja, nors visiems aišku, kad toks triukšmingas protestas nepramušamų gatvės kamščių neveikia, visai Osmanų dinastijai, kadaise užkariavusiai Konstantinopolio miestą ir iki šiol neištaisiusiai šios savo klaidos, ir, žinoma, lietui... Tam prakeiktam vasaros lietui.

Lietus čia – tikra kančia. Kitose pasaulio vietose liūtis greičiausiai būna palaima visiems ir viskam – ji gerai pasėliams, gerai faunai ir florai, o kaip papildomas romantikos pliūpsnis gerai ir

įsimylėjėliams. Bet Stambule viskas kitaip. Mums lietus reiškia ne tik tai, kad permirksi kiaurai. Ir net ne tai, kad išsipurvinsi. Tiesą pasakius, jis reiškia pyktį. Tai purvas, chaosas ir įniršis, tartum šiaip gyvenime to būtų maža. Ir kova. Liūtis visada reiškia kovą. Lyg kačiukai, įmesti į pilną vandens kibirą, visi dešimt milijonų mūsiškių kyla į beviltišką kovą prieš lašus. Negalima sakyti, kad šiame mūšyje esame vieniši, – jame dalyvauja ir gatvės su prieštvaniniais vardais skardinėse lentelėse, ir visur išsibarstę šventųjų antkapiai, kalnai šiukšlių, tykantys vos ne ant kiekvieno kampo, ir nežmoniško dydžio pamatų duobės, neilgai trukus virsiančios prašmatniais moderniais pastatais, ir kirai... Visi pykstame, kai dangus prasiveria ir spjaudo ant mūsų galvų.

Bet tuomet, kai paskutiniai lašai pasiekia žemę, o daugybė kitų virpėdami sutupia ant lapų, nuo kurių jau nuplautos dulkės, tą baugią valandėlę, kai nesi visai tikras, ar lietus galų gale liovėsi (dėl to nėra tikras ir pats lietus), kaip tik tą akimirką nusigiedrija. Kurį laiką dangus, rodos, atsiprašinėja už sukeltą sumaištį. O mes, vis dar lietaus lašų pilnais plaukais, purvinais rankogaliais, su liūdesiu akyse stebeilijamės į dangų, dabar žydresnį, ryškesnį ir skaistesnį nei bet kada. Žvelgiame į viršų ir negalim tverti nesišypsoję. Mes jam atleidžiame; taip visada.

Deja, tuo metu vis dar žliaugė, ir Zelichos širdyje atlaidumo buvo mažai, jei išvis buvo. Ji neturėjo skėčio, nes buvo pasižadėjusi – jei bus tokia kvaiša ir dar vienam gatvės prekiautojui paliks krūvą pinigų už dar vieną skėtį vien tam, kad, vos pasirodžius saulei, vėl kur nors jį paliktų, tada nusipelno būti permerkta iki kaulų smegenų. Be to, šiaip ar taip, buvo per vėlu. Ji jau buvo kiaurai permirkusi. Kaip tik dėl to lietus taip primena sielvartą: kaip įmanydamas stengiesi jo išvengti, likti sausas, bet jeigu to padaryti nepavyksta, staiga supranti – tai jau ne lašai, o nepaliaujamas

srautas, todėl belieka susitaikyti su mintimi, kad bet kokiu atveju peršlapsi kiaurai.

Vanduo lašėjo nuo tamsių jos garbanų ant plačių pečių. Kaip visos Kazandžių šeimos moterys, Zelicha iš prigimties buvo garbanotais varno juodumo plaukais, bet, kitaip nei likusios, nenorėjo jų keisti. Retkarčiais jos nefrito žalumo akys, paprastai plačiai atmerktos ir spindinčios aštriu protu, virsdavo dviem siaurais plyšeliais tyriausio abejingumo, būdingo tik trims žmonių tipams: beviltiškai naiviems, beviltiškai uždariems ir beviltiškai kupiniems vilties. Ji nepriklausė nė vienam iš jų, tad šito abejingumo esmę buvo sunku suvokti, nors jis badyte badė akis. Vieną akimirką jis čia, it baldakimu dengia jos sielą palaiminga nejautra, kitą akimirką dingsta, palikdamas ją vienišą kūne.

Šitaip jautėsi ir tą pirmąjį liepos penktadienį – nujautrinta, tarsi apmarinta. Pražūtinga būsena tokiai ugningai asmenybei. Gal kaip tik dėl to tądien jai visai nesinorėjo kariauti su miestu ar, tiksliau, lietumi? Abejingumo jo jo šokinėjo aukštyn žemyn tik jam vienam suvokiamu ritmu, o nuotaikų švytuoklė suposi tarp dviejų kraštutinumų – nuo sąstingio iki įsiūčio.

Skėčių, lietpalčių ir ryškių spalvų plastikinių apsiaustų prekeiviai pašaipiai nusekdavo akimis pro šalį skubančią Zelichą. Ji įsigudrino nepastebėti jų žvilgsnių taip pat, kaip ir visų tų vyrų, alkanom akim nužiūrinėjančių jos kūną. Prekeiviai nepritariamai spoksojo ir į jos nosyje spindintį žiedą, tarsi šis leistų spėti ją esant ne itin kuklią ir būtų *ištvirkimo* ženklas. Žiedu ji ypač didžiavosi, nes įsivėrė pati. Skaudėjo, bet papuošalo atsisakyti neketino, – toks buvo jos stilius. Nei vyrų užkabinėjimai, nei kitų moterų priekaištai, nei klibantys grindinio akmenys, kuriais neįmanoma paeiti, nei keltai, į kuriuos neįmanoma įšokti, nei nepaliaujamas motinos graužimas – nebuvo pasaulyje jėgos, kuri sukliudytų

Zelichai, aukštesnei už daugelį šio miesto moterų, vilkėti ryškių spalvų mini sijonus, aptemptas palaidinukes, išryškinančias jos dideles krūtis, glotnias nailonines kojines ir – taip – avėti šiuos batelius aukštais it bokštai kulniukais.

Kluptelėjusi ant dar vieno išklibusio akmens ir matydama, kaip purvo bala iš po kojų tykšta tamsiomis dėmėmis ant jos šviesiai violetinio sijono, Zelicha vėl prapliupo keiksmais. Ji buvo vienintelė moteris šeimoje ir viena iš kelių visoje Turkijoje taip laisvai, garsiai ir visai sąmoningai piktžodžiaujanti; beje, jei jau pradėdavo, keikdavosi taip, lyg norėtų atsiteisti už visas likusias. Kaip ir šį kartą. Bėgdama Zelicha keikė buvusius ir esamus komunalininkus, nes nuo pat mažų dienų neprisiminė lietingos dienos, kad šitie grindinio akmenys neklibėtų. Tačiau, nespėjusi baigti keiksmo, staiga nutilo, kilstelėjo smakrą, lyg būtų išgirdus ką nors šaukiant ją vardu, bet užuot dairiusis pažįstamo, rūgščia mina pakėlė akis į padūmavusį dangų. Prisimerkusi dėbtelėjo skersom, tada paleido dar vieną prakeiksmą – šį kartą lietui. Va *tai*, pagal nerašytas ir nelaužomas jos Močiulytės taisykles, buvo tikriausia šventvagystė. Galima nesižavėti lietum, ir išties neprivaloma to daryti, bet jokiu būdu negalima keikti to, ką siunčia dangus, nes viskas, kas krinta iš jo ar iš už jo, – viskas priklauso visagaliam Alachui.

Zelicha, be abejo, žinojo nerašytas ir nelaužomas Močiulytės taisykles, bet šį pirmąjį liepos penktadienį jautėsi ganėtinai nedora, kad jų nepaisytų. Be to, kas pasakyta, tas pasakyta, kas padaryta, tas padaryta, ir po viskam. Zelicha neturėjo kada gailėtis. Ji vėlavo pas ginekologą. Aišku, anokia čia bėda – juk supratus, kad vėluoji pas ginekologą, galima iš viso ten nebeiti.

Geltonas taksi su didžiausiais skelbimais ant užpakalinio sparno privažiavo visai greta. Vairuotojas, įžūlus juodbruvas vyriškis

su Sapatos ūsais ir auksiniu priekiniu dantimi, – toks laisvu nuo darbo laiku galėtų ramiai užsiimti prievartavimu, – buvo atidaręs visus langus ir vietinė roko muzikos radijo stotis visu garsu griaudėjo Madonos „Like a Virgin". Tradicinė vyriškio išvaizda absoliučiai nederėjo su neįprastai pasirinkta muzika. Jis staigiai sustabdė, kyštelėjo galvą pro langą ir švilptelėjęs Zelichai šūktelėjo: „Mielai tokią paturėčiau!" Kitus jo žodžius užgožė Zelichos riksmas:

– Kas yra, bjaurybe? Ar šitam mieste moteris jau negali ramiai vaikščioti?

– O kam vaikščioti, jei aš galiu pavėžėti? – mestelėjo vairuotojas. – Juk nenori, kad šis seksualus kūnas permirktų?

Kol Madona fone plyšavo „My fear is fading fast, been saving it all for you", Zelicha prapliupo keiksmais, pažeisdama dar vieną nerašytą ir nelaužomą taisyklę, – šį kartą ne Močiulytės, bet vieną tų, kurios privalomos protingoms moterims. *Niekada nekeik priekabiautojo.*

Auksinė protingos stambulietės taisyklė. Jeigu tave užkabina gatvėje, niekada neatsakyk, nes atkirsdama priekabiautojui, ypač jį keikdama, moteris tik dar labiau skatina pastarojo įkarštį!

Zelichai ši taisyklė buvo žinoma ir ji puikiausiai suprato, kad geriau jos nepažeidinėti, bet tas pirmasis liepos penktadienis buvo ne toks kaip visada, jautė prabundant širdyje kitą save – daug neatsakingesnę, akiplėšą ir bauginamai įtūžusią. Šiandien atsakomybę už viską prisiėmė ta kita Zelicha, užimanti didžiąją dalį vidinės erdvės, ji sprendė už abi. Greičiausiai dėl to nepaliaudama visu balsu ir keikėsi. Kai perrėkė Madoną, praeiviai ir skėčių pardavėjai susirinko pažiūrėti, koks čia skandalas. Kilus sąmyšiui,

jos persekiotojas spruko, supratęs, kad su pakvaišėle geriau neprasidėti. Bet taksi vairuotojas nebuvo nei toks išmintingas, nei toks drovus, jis sėdėjo sau ir šypsojosi. Zelicha pastebėjo, kokie stulbinamai balti ir nepriekaištingi vyriškio dantys, ir nejučiom pamanė: ar tik ne porceliano karūnėlės. Juto, kaip pilvą pamažu užlieja adrenalino banga, teliūskuoja skrandyje, greitina pulsą, ir apima jausmas, kad būtent ji, o ne kuri kita jos giminės moteris, vieną dieną galėtų užmušti vyrą.

Zelichos laimei, kaip tik tą akimirką už taksi stovinčios „Toyotos" vairuotojas netekęs kantrybės pyptelėjo. Tarsi pažadinta iš baisaus sapno, Zelicha atsitokėjo ir net nusipurtė, suvokusi savo bjaurią padėtį. Toks agresijos protrūkis ją išgąsdino, kaip visada. Akimirksniu nusiramino ir ėmė trauktis šalin, bandydama prasibrauti per minią. Bet per skubėjimą dešinysis kulniukas įstrigo tarp išklibusių grindinio akmenų. Įniršusi truktelėjo koją iš po akmeniu telkšančios balos. Kol ištraukė batelį, nulūžo kulniukas, primindamas neginčijamą taisyklę, kurios niekada nederėtų pamiršti.

Sidabrinė protingos stambulietės taisyklė. Jei tave užkabina gatvėje, išlik šaltakraujiška, nes moteris, priekabiautojo akivaizdoje praradusi savitvardą ir pernelyg audringai reaguojanti, susilauks tik dar didesnės bėdos!

Taksi vairuotojas nusijuokė, „Toyota" jam už nugaros vėl pyptelėjo, lietus pliūptelėjo dar smarkiau ir keli praeiviai sutartinai sucaksėjo liežuviais, tik buvo sunku suprasti, kas konkrečiai juos piktino. Nepaisant sumaišties, Zelichos žvilgsnis pagavo žėrintį lipduką, užklijuotą ant taksi buferio. „Gal aš ir nevykėlis, – skelbė jis. – Bet nevykėliai irgi turi širdį." Stovėdama ir bukai spokso-

dama į užrašą, ji staiga pasijuto pavargusi – tokia pavargusi ir sukrėsta, jog galima buvo pamanyti, kad tai, kas nutiko, Stambule – retas įvykis. Iš tiesų tai buvo slapta žinia, kurią aukštesnis protas sukūrė specialiai jai, kad iššifruotų, ir kurios ji, mirtingoji, taip ir nesugebėjo įminti. Netrukus taksi ir „Toyota" nuvažiavo, praeiviai patraukė savo keliais, palikę Zelichą su nulaužtu batelio kulniuku rankose. Laikė jį švelniai ir liūdnai, tarsi negyvą paukštį.

Na, chaotiškame Zelichos pasaulyje galėjai rasti ir negyvų paukščių, bet tik ne švelnumo ar liūdesio. Tam jos širdyje neturėjo būti vietos. Ji išsitiesė ir drąsiai, kiek įmanoma, žengė su vienu kulniuku. Netrukus, demonstruodama savo stulbinamas kojas, jau skubėjo per skėčių minią, šlubuodama lyg nata, nepataikanti į melodiją. Violetinė gija, labiausiai nederanti spalva, įsimaišiusi šiame rudų ir pilkų, dar rudesnių ir dar pilkesnių atspalvių gobelene. Nors spalva rėžė akį, minia buvo tokia įsiurbianti, kad pajėgė suviršikinti jos išskirtinumą ir vėl priversti žengti su ja koja kojon. Minia – tai ne šimtų kvėpuojančių, prakaituojančių ir skaudančių kūnų visuma, ji vienas kvėpuojantis, prakaituojantis ir skaudantis kūnas po lietumi. Lietus ar saulė – nelabai ir svarbu. Eiti per Stambulą – reiškia eiti sykiu su minia.

Eidama pro daugybę rūsčiaveidžių žvejų, tykiai stovinčių vienas šalia kito per visą senąjį Galatos tiltą – vienoje rankoje skėtis, kitoje meškerė – Zelicha pavydėjo jiems sugebėjimo taip ramiai stovėti, valandų valandas laukti užkimbant žuvų, kurių čia nėra, o jeigu yra, tai tokios mažytės, jog galiausiai belieka panaudoti kaip masalą kitoms žuvims, kurių jie niekada nepagaus. Koks nuostabus gebėjimas džiaugtis mažmožiais, dienai baigiantis grįžti namo tuščiomis rankomis, bet vis tiek patenkintam! Šiame pasaulyje dvasios ramybė lemia sėkmę, o sėkmė lemia laimę, bent tuo tikėjo Zelicha. Šiuo momentu tiek ir tegalėjo – tikėti, nes iki

šiol jai dar nė karto neteko patirti tokios ramybės ir negalvojo, kad kada nors teks. Bent jau ne šiandien. Tikrai ne šiandien.

Nors ir skubėjo, lėkdama pro Didįjį turgų Zelicha sulėtino žingsnį. Apsipirkinėti nėra kada, bet ji tik įsmuks vidun ir užmes akį, – įtikinėjo save žvelgdama į parduotuvės fasadą. Prisidegė cigaretę. Iš burnos išvingiavus dūmui, pasijuto geriau, beveik nurimusi. Stambule į gatvėje rūkančias moteris žiūrima gana nepalankiai, bet ar svarbu? Zelicha truktelėjo pečiais. Argi ji dar nepaskelbė karo visuomenei? Su ta mintim pasuko senosios turgaus dalies link.

Čia įsikūrę prekeiviai vadindavo ją vardu, ypač juvelyrai. Zelicha jautė silpnybę visokios rūšies blizgučiams. Krištoliniai plaukų smeigtukai, netikrų briliantų segės, žvilgantys auskarai, perlinės butonjerės, dryžuotos kaip zebras kaklaskarės, atlasiniai krepšeliai, šifono skarelės, šilkiniai bumbulai ir bateliai visada aukštais kulniukais. Nebūdavo dienos, kad praeitų pro šį turgų neįnėrusi bent į kelias krautuvėles, nepasiderėjusi su prekeiviais. Galiausiai sumokėdavo daug mažiau nei prašyta už daiktus, kurių iš pradžių nė neketino pirkti. Bet šiandien tik praslinko palei kelis prekystalius ir žvilgtelėjo į kelias vitrinas. Tik tiek.

Prie prekystalio, ant kurio pristatyta ąsočių, puodų ir stiklainių, pilnų įvairiausių rūšių ir spalvų žolių bei prieskonių, Zelicha užtruko. Prisiminė, kad viena iš trijų seserų šįryt prašė parnešti cinamono, tik niekaip negalėjo atsiminti – kuri. Buvo jauniausia iš keturių dukterų, jos dėl nieko negalėdavo susitarti, visos laikėsi nuostatos „aš visada teisi" ir buvo įsitikinusios, kad neturi ko mokytis iš kitų, bet kitas galėtų daug ko pamokyti. Labai nemalonus jausmas, tarsi pralošus loterijoje, kai pritrūksta vieno vienintelio skaičiaus: suk nesukęs, niekaip nepavyks atsikratyti jausmo, kad tai neteisinga ir kad nieko jau nebepakeisi. Vis

dėlto Zelicha nupirko cinamono, ne miltelių, bet lazdelių. Pardavėjas pasiūlė jai arbatos, cigarečių ir pasikalbėti, ji neatsisakė. Sėdėdama ir šnekučiuodamasi atsainiai žvalgėsi po lentynas, kol akys užkliuvo už arbatos stiklinių servizo. Tai irgi buvo vienas iš tų daiktų, kuriems ji nesugebėdavo atsispirti: arbatos stiklinės su aukso žvaigždėmis, siauručiai, grakštūs šaukšteliai ir trapios lėkštelės su paauksuotomis juostomis palei kraštą. Namie greičiausiai jau yra kokios trys dešimtys įvairių arbatos servizų, visi jos pirkti. Bet kas čia bloga, jeigu nupirks dar vieną – juk jos taip lengvai dūžta. „Pasiutusiai trapios..." – pašnibždom sumurmėjo Zelicha. Ji vienintelė iš Kazandžių moterų niršdavo, kad arbatos stiklinės dūžta. Septyniasdešimt septynerių Močiulytė laikėsi kitokio požiūrio.

– Ir vėl nužiūrėjo! – sušukdavo Močiulytė, kas kartą skilus ir subyrėjus arbatos stiklinei. – Girdėjote šį nelemtą garsą? Trakšt! Ak, aidu atsimušė širdyje! Kieno nors negera akis, pavydi ir piktavalė. Tegul Alachas mus apsaugo!

Kas kartą, įskilus stiklinei ar veidrodžiui, Močiulytė su palengvėjimu atsidusdavo. Šiaip ar taip, juk visų pikta linkinčių žmonių nuo šios beprotiškai besisukančios žemės paviršiaus nušluoti negali, tad daug geriau, kad jų pikta akis užkliūva už stiklinės sienelės ir nesiskverbia gilyn į nekaltų Dievo vaikų sielas, negriauna jų gyvenimų.

Po dvidešimties minučių Zelicha įpuolė į prašmatnų biurą viename turtingiausių miesto kvartalų, vienoje rankoje laikydama nulaužtą kulniuką, kitoje – naują arbatos servizą. Tik įžengusi pro duris nusiminus prisiminė, kad suvyniotas cinamono lazdeles paliko Didžiajame turguje.

Laukiamajame sėdėjo trys moterys, visos klaikiais plaukais, ir vyriškis, beveik be plaukų. Zelicha akimirksniu visus įvertino ir ciniškai nutarė, kad jauniausia moteris nerimauja mažiausiai. Ji nuobodžiaudama žiūrinėjo moteriško žurnalo nuotraukas, per daug aptingusi, kad skaitytų straipsnius, – turbūt atėjo naujo kontraceptinių piliulių recepto. Putli blondinė prie lango, regis, tik pradėjus ketvirtą dešimtį (juodos plaukų šaknys prašyte prašėsi nudažomos) nervingai sūpavo koją, jos mintys akivaizdžiai klaidžiojo kitur, – greičiausiai atėjo dėl kasmetinės apžiūros ir gimdos kaklelio tepinėlio. Trečioji, apsigobusi galvą skara ir atlydėta vyro, regis, jautėsi mažiausiai rami, lūpų kampučiai nusvirę, antakiai suraukti. Zelicha spėjo, kad jai nepavyksta pastoti. Va *tai*, pagalvojo Zelicha, gali kelti nerimą, – destis, ko žmogus tikisi. Ji pati asmeniškai nevaisingumo nelaikė baisiausia nelaime, kuri gali ištikti moterį.

– Laaba diena! – sučiulbo registratorė, išspausdama kvailą nenuoširdžią šypseną, taip gerai išmoktą, kad neatrodė nei kvaila, nei nenuoširdi. – Jūs užsirašiusi trečiai valandai?

Atrodė, kad registratorei sunkoka ištarti raidę „r". Kai tik liežuvis užkliūdavo už to nelemto garso, tarsi norėdama tai kompensuoti, tęsdavo jį pabrėžtinai ilgai, keldama balsą, galiausiai dar plačiau nusišypsodavo. Kad jos nevargintų, Zelicha akimirksniu linktelėjo, gal net per daug energingai.

– Dėl ko atėjote, panele Trečia valanda?

Zelicha prisivertė nekreipti dėmesio į absurdišką kreipinį. Ji puikiai žinojo, kad kaip tik šio besąlygiško ir visa apimančio moteriško meilumo pati stokoja labiausiai. Kai kurios moterys yra nepavargstančios *šypsuolės,* šypsosi spartietiškai pareigingai. Zelicha stebėjosi, kaip įmanoma išmokti taip natūraliai daryti tokį

nenatūralų dalyką. Bet, palikusi sąmonės kertelėje sukirbėjusį klausimą, atsakė:

– Dėl aborto.

Žodis pakibo ore, visi laukė, kol jis nusileis. Registratorės akys susiaurėjo, paskui išsiplėtė, o šypsena veide dingo. Zelicha nenorom pajuto palengvėjimą. Šiaip ar taip, tas besąlygiškas ir visa apimantis moterų meilumas pažadino kerštingą jos prigimtį.

– Susitariau dėl priėmimo... – tęsė Zelicha, braukdama už ausies sruogą, nors kiti plaukai krito ant veido ir pečių lyg tanki tamsi skraistė. Ji kilstelėjo smakrą, taip pabrėždama savo erelišką nosį, ir pajuto begalinį norą pakartoti, gal kiek garsiau nei buvo ketinusi, o gal ir ne: – Nes man reikia padaryti abortą.

Plėšoma prieštaravimų nešališkai užregistruoti naują pacientę ir noro mesti smerkiantį žvilgsnį į tokią akiplėšą, registratorė sustingo prie milžiniško atversto sąsiuvinio odiniais viršeliais. Praėjo kelios sekundės, kol ėmė krebždenti. Tada Zelicha burbtelėjo:

– Atleiskit, pavėlavau, – sieninis laikrodis rodė, jog vėlavo keturiasdešimt šešias minutes, akimirką neatitraukė nuo jo akių, lyg mintimis būtų nuklydusi kažkur kitur. – Pavėlavau dėl lietaus.

Tai nebuvo visai tiesa, juk dėl gaišaties buvo galima kaltinti ir gatvės kamščius, išklibusius grindinio akmenis, komunalininkus, priekabiautoją taksistą, jau nekalbant apie užsukimą apsipirkti, bet Zelicha nusprendė to neminėti. Gal ji ir pažeidė Auksinę protingos stambulietės taisyklę, gal pažeidė ir Sidabrinę protingos stambulietės taisyklę, bet tvirtai laikėsi Varinės.

Varinė protingos stambulietės taisyklė. Jei tave užkabina gatvėje, vos patraukus savais keliais, pasistenk kuo greičiau tai pamiršti, nes jei visą dieną galvosi apie tą nutikimą, tik dar labiau susigadinsi nervus!

Zelicha buvo pakankamai išmintinga ir suprato, net jeigu prasitars apie priekabiautoją, kitos moterys ne tik neužjaus, bet bus linkusios pasmerkti savo nuskriaustą *sesę*. Todėl atsakė trumpai, ir kaltas liko lietus.

– Kiek jums metų, panele?

Tai bjaurus ir niekam nereikalingas klausimas. Zelicha įsispitrijo į registratorę, tarsi ši sėdėtų prieblandoje ir reikėtų įtempti akis, kad geriau įžiūrėtum. Staiga ji prisiminė liūdną tiesą – savo amžių. Kaip ir daugybę kitų moterų, įpratusių apsimetinėti vyresnėmis arba jaunesnėmis, ją trikdė faktas, kad vis dėlto yra jaunesnė, negu norėtų būti.

– Man, – prisipažino, – devyniolika.

Vos tik žodžiai išsprūdo iš lūpų, nuraudo, tarsi būtų nuoga atsidūrus prieš šiuos žmones.

– Žinoma, reikės jūsų vyro sutikimo, – tęsė registratorė, taip meiliai nebečiulbėdama ir, negaišdama laiko, pateikė klausimą, atsakymą į kurį nujautė: – Sakykite, panele, ar jūs ištekėjusi?

Akies krašteliu Zelicha pastebėjo, kaip nejaukiai pasimuistė putli blondinė dešinėje ir skarota moteriškė iš kairės. Kai į ją susmigo smalsūs visų žvilgsniai, Zelicha pražydo laiminga šypsena. Ne, ji nesimėgavo šia bjauria akimirka, bet širdies gilumoje abejingumas pakuždėjo nekreipti dėmesio į nuomonę žmonių, kurie dienai baigiantis jai bus visiškai nebesvarbūs. Ne per seniausiai buvo nutarusi iš savo žodyno išbraukti kai kuriuos žodžius, tai kodėl, jei jau prisiminė šį savo apsisprendimą, nepradėjus nuo žodžio „gėda“? Vis dėlto neužteko drąsos garsiai ištarti to, ką puikiai suprato visi laukiamajame. Nėra vyro, kuris galėtų duoti leidimą abortui. Nėra tėvo. *Ba Ba** – tik tuščia vieta.

* Tėvas (*turk.*).

Zelichos laimei, tai, kad neturėjo vyro, išėjo į naudą – mažiau formalumų. Jai nereikėjo niekieno raštiško sutikimo. Taisykles kuriantiems biurokratams labiau rūpėjo gelbėti susituokusių porų kūdikius, ne betėvius. Betėvis vaikas Stambule – tik dar vienas pavainikis, o pavainikis – dar vienas klibantis dantis miesto žiaunose, bet kurią akimirką galintis iškristi.

– Gimimo vieta? – toliau abejingai kamantinėjo registratorė.

– Stambulas!

– Stambulas?

Užuot patvirtinusi, Zelicha truktelėjo pečiais – kurgi dar? Kokioje žemės vietoje, jei ne čia? Ji priklauso šiam miestui! Argi nematyti iš veido? Šiaip ar taip, Zelicha save laikė tikra stambuliete. Tarsi priekaištaudama registratorei, kad nesugebėjo pastebėti tokio akivaizdaus dalyko, apsisuko ant nulaužto kulniuko ir patraukė link kėdės greta galvą skara apsigobusios moters. Tik tada pastebėjo šios sutuoktinį, jis sėdėjo nejudėdamas, beveik paralyžiuotas iš sumišimo. Atrodė, žmogus ne tiek smerkia Zelichą, kiek kenčia dėl to, kad yra vienintelis vyras čia, tokioje ypač moteriškoje teritorijoje. Akimirką Zelichai jo pagailo. Dingtelėjo mintis pasikviesti vyriškį į balkoną parūkyti – buvo tikra, kad jis rūko. Bet galėtų būt neteisingai suprasta. Netekėjusi moteris negali siūlyti vedusiam vyrui tokių dalykų, o vedęs vyras, kai šalia žmona, su kita moterimi turi elgtis priešiškai. Kodėl taip sunku susidraugauti su vyrais? Kodėl amžinai turi būti šitaip? Kodėl negalima tiesiog išeiti į balkoną, parūkyti, persimesti keliais žodžiais, o po to traukti savais keliais? Zelicha ilgai sėdėjo tylėdama. Ne dėl to, kad jautėsi pavargusi kaip šuo, nors taip ir buvo, ar kad sulaukė per daug dėmesio, tai irgi buvo tiesa, – ji tik norėjo pasėdėti prie atviro lango: pasiilgo gatvės garsų. Į kambarį skverbėsi kimus gatvės prekijo balsas: „Mandarinai... Kvapnūs, švieži mandarinai...“

– Puiku, dar pašūkauk, – sumurmėjo Zelicha.

Ji nemėgo tylos. Tiesą sakant, tylos nepakentė. Netrikdė, kai žmonės spoksodavo į ją gatvėje, turguje, gydytojo laukiamajame, – visur ir visada, netrikdė, kad žiūrėdavo, žiopsodavo išpūtę akis lyg į neregėtą padarą. Visad sugebėdavo ištverti jų žvilgsnius. Bet vieno dalyko ištverti negalėjo – tylos.

– Mandarinininke... Mandarinininke... Kiek kainuoja kilogramas? – šūktelėjo moteris per atvirą langą iš viršutinio pastato aukšto anapus gatvės.

Zelichai buvo nuostabu, kaip lengvai, beveik be pastangų, miestiečiai geba išrasti neįtikėtinus pavadinimus paprasčiausiems darbams. Priesagą „inink" galima pridėti beveik prie kiekvieno daikto, pardavinėjamo turguje, ir štai prašom, – turime naują pavadinimą, kurį galima traukti į ilgą miestietiškų profesijų sąrašą. Taigi, nelygu, ką parduoda, žmogų ramiai galima vadinti mandarinininku, vandeninininku arba bandelininku, arba... abortininku.

Zelicha jau neabejojo. Jai nereikėjo, kad dar kas nors patvirtintų tai, dėl ko ir šiaip buvo tikra. Be to, buvo pasidariusi tyrimus naujoje klinikoje kaimynystėje. Didžiojo atidarymo dieną būreliui išrinktųjų svečių klinikos darbuotojai surengė įspūdingą priėmimą, prieš duris pristatė puokščių, prikabino girliandų, kad ir praeiviams gatvėje būtų aišku, kas čia vyksta. Kai kitą dieną Zelicha užsuko į kliniką, dauguma gėlių jau buvo nuvytusios, bet reklaminiai lapeliai vis dar mirgėjo spalvomis. „NORINČIOMS IŠSITIRTI CUKRAUS KIEKĮ KRAUJYJE, NEMOKAMAS NĖŠTUMO TESTAS", – skelbė fosforescuojančios didžiosios raidės. Kaip šie dalykai susiję, Zelichai buvo neaišku, bet ji vis tiek užsirašė tyrimui. Kai gavo atsakymus, paaiškėjo, kad cukraus kiekis kraujyje normalus, ir dar paaiškėjo, kad ji nėščia.

– Panele, prašom užeiti! – pakvietė registratorė, stovėdama tarpduryje, kankindamasi su dar viena „r“, šį kartą tokia, kurios jos profesijos žmogui sunku išvengti: – Daktanas... jis jūsų laukia.

Pagriebusi arbatos stiklinių dėžę ir nulaužtą kulniuką, Zelicha pašoko ant kojų. Jautė, kaip laukiamajame visų galvos pasisuko jos pusėn, sekdamos kiekvieną judesį. Paprastai būtų sprukusi kuo greičiau. Bet šį kartą judėjo pabrėžtinai lėtai, beveik apatiškai. Eidama iš laukiamojo stabtelėjo ir, tarsi paspaudus mygtuką, atsigręžė, tiksliai žinodama, į ką žvelgti. Štai tiesiai prieš jos akis labiausiai suirzęs veidas. Moters su skara veidas persikreipė, rudos akys patamsėjo iš apmaudo, lūpos krutėjo, keikdamos gydytoją ir šią devyniolikmetę, besirengiančią atsikratyti kūdikio, kurį Alachas būtų galėjęs padovanoti ne tai lengvabūdei mergiotei, o jai.

Gydytojas buvo stambus vyriškis, savo povyza spinduliuojantis jėgą. Jo akys, kitaip nei registratorės, nebuvo smerkiančios, nuo jo liežuvio nenusprūdo joks kvailas klausimas. Atrodė, jis iš visos širdies palaiko Zelichą. Liepė pasirašyti kelis dokumentus, tada dar kelis – dėl visa pikta, jei kas nepasisektų per procedūrą arba po jos. Zelicha jautė, kaip šalia jo atslūgsta įniršis ir plonėja oda, – tai buvo labai negerai, nes vos atslūgus įniršiui ir suplonėjus odai, ji tapdavo trapi lyg arbatos stiklinė, o kai tapdavo trapi lyg arbatos stiklinė, akyse nenorom imdavo tvenktis ašaros. Va *šito* ji išties baisiai nekentė. Zelicha nuo mažų dienų jautė gilią panieką verkšlenančioms moteriškėms, todėl buvo prisižadėjusi niekada nevirsti vaikščiojančia nelaime, kuri lieja ašaras ir kiekviename žingsnyje skundžiasi dėl niekų, – tokių aplinkui buvo gausybė. Ji uždraudė sau verkti. Iki šios dienos visai neblogai sekėsi laikytis

duoto žodžio. Jeigu imdavo tvenktis ašaros, paprasčiausiai sulaikydavo kvapą ir prisimindavo pažadą. Taigi ir šį pirmąjį liepos penktadienį pasielgė kaip visada, norėdama sulaikyti ašaras: giliai įkvėpė ir, kaip stiprybės ženklą, kilstelėjo smakrą aukštyn. Deja, šį kartą viskas išėjo klaikiai, – sulaikytas oras iš krūtinės išsiveržė lauk su rauda.

Gydytojas, regis, nenustebo. Buvo pripratęs. Moterys visada verkia.

– Na, na, – mėgino raminti Zelichą, maudamasis medicinines pirštines. – Viskas bus gerai, nesijaudinkite. Tai tik miegas. Pamiegosite, pasapnuosite, nespėsit nė baigti sapno, kai jus pažadinsim, ir keliausite namo. Vėliau nieko neprisiminsite.

Kai Zelicha šitaip verkdavo, jos veidas tapdavo labai išraiškingas, skruostai įkrisdavo, pabrėždami jos įspūdingiausią bruožą – nosį! Tą nepaprastą erelišką nosį, kurią ji, kaip ir seserys su broliu, paveldėjo iš tėvo; bet jos nosis ne tokia kaip visų kitų – su ryškiai didesne kuprele ir šiek tiek platesnė.

Gydytojas paplekšnojo per petį, padavė popierinę nosinę, galiausiai ištiesė visą dėžutę. Visada šalia stalo turėdavo pasidėjęs atsarginę popierinių nosinių dėžutę. Farmacininkų kompanijos tokias nosines dalijo nemokamai. Kaip ir rašiklius, sąsiuvinius bei kitokius daikčiukus su kompanijos pavadinimais; jie gamino popierines nosines pacientėms, kurios negali liautis verkusios.

„Figos... Skanios figos... Puikiai prinokusios figos!“

„Čia tas pats prekeivis ar kitas? Kaip jį vadina pirkėjai?.. Figininku?“ – galvojo Zelicha, ramiai gulėdama ant stalo bauginamai baltame ir idealiai švariame kambaryje. Nei įranga, nei peiliai negąsdino jos taip, kaip tas absoliutus baltumas. Balta spalva labai priminė tylą. Ir viena, ir kita be gyvybės.

Stengdamasi ištrūkti iš tylos spalvos, Zelicha nukreipė žvilgsnį į juodą dėmę ant lubų. Kuo įdėmiau žiūrėjo, tuo labiau dėmė panašėjo į juodą vorą. Iš pradžių jis tupėjo ramiai, tada ėmė ropoti. Vaistams sklindant Zelichos venomis, voras darėsi vis didesnis ir didesnis. Per kelias sekundes ji taip apsunko, kad negalėjo pajudinti nė pirštelio. Stengdamasi nepasiduoti anestezijos snaudduliui, vėl pravirko.

– Ar tikrai šito norite? Gal pageidautumėt dar apsvarstyti? – paklausė gydytojas atsargiai, tarsi Zelicha būtų dulkių krūvelė ir bijotų garsiau prabilęs savo žodžių gūsiu ją nupūsti. – Jei norite, pagalvokite, dar ne vėlu.

Vėlu. Zelicha žinojo, kad tai atlikti reikia dabar, pirmąjį liepos penktadienį. Šiandien arba niekada.

– Nėra čia ko svarstyti. Aš negaliu jos gimdyti, – išgirdo save rėžiant.

Gydytojas linktelėjo. Tarsi tik to laukusi, iš gretimos mečetės į kambarį plūstelėjo penktadienio malda. Po akimirkos prisijungė kita mečetė, tada dar kita ir dar. Zelichos veidą iškreipė grimasa. Pakęst negalėjo, kai malda, sukurta skelbti tyru žmogaus balsu, paverčiama negyvu elektroniniu garsu, riaumojančiu per visą miestą iš mikrofonų ir garsiakalbių. Netrukus riksmas pasidarė toks kurtinamas, jog pamanė, kad kažkas negerai su visų iki vienos aplinkinių mečečių garsiakalbių mechanizmais. O gal jos ausys tapo ypač jautrios.

– Po minutės viskas bus baigta... Nesijaudinkite.

Tai sakė gydytojas. Zelicha klausiamai pažvelgė į jį. Ar bjaurėjimasis elektronine malda taip aiškiai matyti veide? Tarsi jai rūpėtų. Iš visų Kazandžių moterų ji vienintelė buvo visiška ateistė. Vaikystėje mėgo įsivaizduoti Alachą kaip savo geriausią draugą, – tai, žinoma, nieko bloga, tik tiek, kad kita jos geriausia

draugė buvo plepi strazdanota mergaitė, kuri jau nuo aštuonerių įniko rūkyti. Mergaitė buvo duktė jų valytojos, putlios kurdės su ūsais, kuriuos ji ne visada nusiskusdavo. Anom dienom valytoja ateidavo į jų namus du kartus per savaitę ir dukterį visada atsivesdavo. Po kurio laiko Zelicha su mergaite labai susidraugavo, net įsipjovė smilius, kad sumaišytų kraują ir visam gyvenimui taptų kraujo seserimis. Savaitę abi vaikščiojo kruvinais tvarsčiais apibintuotais pirštais – kaip seserystės ženklu. Tuomet melsdamasi Zelicha visada galvodavo apie tą kruviną tvarstį – o, jei Alachas irgi galėtų tapti kraujo seserimi... *jos kraujo seserimi...*

„Atleisk man," – ji tučtuojau atsiprašydavo, pakartodavo dar kartą, ir dar, nes kai atsiprašai Alacho, reikia kartoti tris kartus: *Atleisk man, atleisk man, atleisk man.*

Suprato, tai negerai, Alacho nedera suasmeninti. Tiesą sakant, Alachas neturi nei pirštų, nei kraujo. Ir nereikėtų priskirti žmogiškų bruožų jam, – tiksliau Jam – nors tai nelengva, nes visi jo – tai yra Jo – devyniasdešimt devyni vardai, pasirodo, reiškia savybes, būdingas ir žmonėms. Jis visa regintis, nors neturi akių; Jis visa girdintis, nors neturi ausų; Jis visa apimantis, nors neturi rankų... Iš visos šitos informacijos aštuonmetė Zelicha padarė išvadą, kad Alachas gali būti panašus į mus, bet mes negalime būti panašūs į Jį. Ar atvirkščiai? Kad ir kaip būtų, žmogui tenka mokytis galvoti apie jį, – tai yra apie Jį – negalvojant apie Jį kaip jį.

Greičiausiai nebūtų tiek kvaršinusi dėl to galvos, bet vieną popietę pastebėjo kruviną tvarstį ant vyresnės sesers Feridės smiliaus. Vadinasi, kurdė ir ją pavertė savo kraujo seserimi. Zelicha pasijuto išduota. Ir tada dingtelėjo, – jos nepasitenkinimas Alachu kyla ne dėl to, kad jis – tai yra Jis – neturi kraujo, o greičiau dėl to, kad turi per daug kraujo seserų, tokia daugybe nepasirūpinsi, tad galiausiai jis nesirūpina nė viena.

Po to draugystė ilgai nebetruko. *Konakas** buvo toks didelis ir apšiuręs, o mama tokia niurzglė ir užsispyrusi, kad po kurio laiko valytoja metė darbą, kartu išsivedė ir dukterį. Likusi be geriausios draugės, kurios draugyste išties labai abejojo, Zelicha šiek tiek nusivylė, tik nelabai suprato kuo – valytoja, kuri išėjo iš darbo, savo mama, privertusia ją išeiti, geriausia drauge, žaidusia dvigubą žaidimą, vyresniąja seserimi, pavogusia iš jos kraujo seserį, ar Alachu. Kadangi visi kiti buvo neprieinami, nutarė savo nepasitenkinimą nukreipti į Alachą. Jau vaikystėje tapusi bedieve, nė nemanė ką nors keisti ir suaugusi.

Prisijungė dar vienas maldos šauklys iš kitos mečetės. Maldų aidas sklido ratilais. Keisčiausia, jog šią akimirką gydytojo kabinete ji nerimavo, kad pavėluos vakarienės. Buvo smalsu, ką šį vakarą patieks ir kuri iš trijų seserų gamina. Visos jos sesės buvo puikios kulinarės ir turėjo savo ypatingų receptų, tad nuo to, kas tądien sukasi virtuvėje, priklausė, kokio patiekalo galima tikėtis... Labai norėjo įdarytų žaliųjų paprikų – jos ypač nenuspėjamos, nes visos seserys jas ruošdavo skirtingai. *Įdarytos... žaliosios... paprikos...* Kvėpavimas sulėtėjo, o voras ėmė leistis žemyn. Vis dar stengdamasi žiūrėti į lubas, Zelicha jautėsi taip, lyg ji ir žmonės kambaryje būtų atsidūrę skirtingose erdvėse. Įžengė į Morfėjaus karalystę.

Čia buvo per daug šviesu, beveik akino. Lėtai ir atsargiai ji perėjo tiltą, knibždantį mašinų, pėsčiųjų ir nejudančių žvejų su meškerykočių galuose besiraitančiais sliekais. Laviravo tarp jų, ir visi grindinio akmenys, ant kurių tik užlipdavo, pasirodydavo besą išklibę, o po jais, jos siaubui, žiojėjo tuštuma. Ūmai išsigandus suvokė, kad apačia nesiskiria nuo viršaus – iš žydro dangaus lijo

* *Konak* – pastatas (*turk.*).

grindinio akmenimis. Nukritus akmeniui iš dangaus, išnykdavo akmuo šaligatvio grindinyje. Virš dangaus ir po žeme – vienas ir tas pats: TU-ŠTU-MA.

Iš dangaus krintantys akmenys vėrė vis didesnę tuštumą apačioje, ji puolė į paniką, išsigando, kad ta alkana bedugnė ją praris. „Liaukitės!“ – suriko, akmenims smengant po kojomis. „Liaukitės!“ – šaukė automobiliams, lekiantiems jos link ir galiausiai ją pervažiuojantiems. „Liaukitės!“ – maldavo ją stumdančių praeivių.

– Prašau liautis!

Zelicha pabudo viena šlykščiame nepažįstamame kambaryje. Kaip, po galais, ji čia atsidūrė, buvo mįslė, kurios ji visai netroško įminti. Nejautė nieko – nei skausmo, nei liūdesio. Taigi nusprendė, kad abejingumas galų gale bus laimėjęs varžybas. Gretimame baltame kambaryje iš jos išėmė ne tik vaiką, bet ir jausmus. Galbūt kažkur sužibo vilties spindulys. Galbūt dabar ji galės eiti žvejoti ir pagaliau sugebės kelias valandas rymoti nejudėdama ir nesijausti nusivylusi ar palikta nuošalyje, tartum gyvenimas būtų eiklus kiškis, kurį ji gali stebėti iš tolo, bet niekada nesugebės pagauti.

– Na štai, pagaliau pabudote! – prie durų stovėjo registratorė, įsisprendusi rankomis į šonus. – Dėėkui Dievui! Koks siaubas! Kaip mus išgąsdinote! Ar bent įsivaizduojat, kaip klykėte? Buvo klaiku!

Zelicha gulėjo tylėdama, nė nemirktelėjo.

– Praeiviai gatvėje turbūt manė, kad mes čia jus skerdžiame... Stebiuos, kaip policija nepasirodė prie durų!

„Nes kalbame apie Stambulo policiją, ne apie kokį raumeningą mentą iš amerikietiško filmo,“ – tyliai pamanė Zelicha, pagaliau

išdrįsusi sumirksėti. Vis dar nelabai suprasdama, kodėl ji taip suerzino registratorę, bet visai nenorėdama suerzinti jos dar labiau, išdrožė pirmą galvon šovusį pasiteisinimą:

– Gal rėkiau todėl, kad skaudėjo...

Bet pasiteisinimas, kad ir toks įtikinamas, buvo akimirksniu sutriuškintas:

– Tai neįmanoma, panele, nes gydytojas... operacijos neatliko. Mes jūsų nė pirštu nepalietėme!

– Ką?.. – Zelicha užsikirto, ne tiek rūpėjo išgirsti atsakymą, kiek suvokti savo pačios klausimo reikšmę. – Vadinas... jūs ne...

– Ne, nepadarėm, – registratorė atsiduso ir susiėmė už galvos, tarsi ištikta migrenos. – Gydytojas absoliučiai negalėjo nieko daryti, nes jūs rėkėte visu balsu. Jūs neužmigote, moteriške, niekaip; iš pradžių pliurpėt nesąmones, vėliau pradėjote klykti ir keiktis. Per penkiolika metų nieko panašaus nesu mačiusi. Teko dvigubai ilgiau laukti, kol morfijus pradėjo veikti.

Zelicha įtarė, kad ji kiek perlenkia lazdą, bet nenorėjo ginčytis. Per dvi vizito pas ginekologą valandas spėjo įsitikinti – čia pageidautina, kad pacientas kalbėtų tik klausiamas.

– O kai galiausiai išsijungėte, buvo sunku patikėti, kad ir vėl neimsite klykti, todėl gydytojas pasakė: „Palauksime, kol sąmonė prašviesės. Jeigu tikrai norės daryti abortą, galės pasidaryti ir vėliau." Atgabenom jus čia ir leidom miegoti. Ir pamiegojot kaip reikiant!

– Vadinas, man ne... – žodis, kurį dar šią popietę taip drąsiai išrėžė nepažįstamų žmonių akivaizdoje, dabar pasirodė neištariamas. Zelicha palietė savo pilvą, jos akys maldavo paguodos, nors registratorė buvo prasčiausia guodėja visam pasaulyje. – Vadinas, ji vis dar čia...

– Na, kol kas nežinote, ar tai ji! – paprieštaravo registratorė tuo savo dalykišku balsu.

Bet Zelicha žinojo. Paprasčiausiai žinojo.

O lauke, nors jau leidosi sutemos, buvo lyg ankstų rytą. Lietus nurimęs ir gyvenimas atrodė gražus, beveik teisingas. Judėjimas vis dar klaikus ir gatvės pilnos purvo, bet gaivus kvapas po lietaus kūrė miesto šventumo aurą. Tai šen, tai ten purvo balose turškėsi vaikai, mėgaudamiesi paprastomis savo nuodėmėmis. Jei kada būna tinkamas metas nusidėti, tai tik tokį akimirksnį. Vieną tų retų valandėlių, kai atrodo, kad Alachas ne tik mus stebi, bet ir mumis rūpinasi; vieną tų valandėlių, kai jis juntamas taip arti.

Buvo net galima pamanyti, kad Stambulas virto laimingu didmiesčiu, romantiškai spalvingu, visai kaip Paryžius, galvojo Zelicha. Nesvarbu, kad Paryžiuje ji niekada nebuvo. Visai šalia praskrido žuvėdra, klyktelėjo slaptą žinią, – mažai trūko, kad galėtų ją iššifruoti. Akimirką Zelicha tikėjo atsidūrusi ant naujos pradžios slenksčio. „Kodėl neleidai man to padaryti, Alache?" – išgirdo save murmant, bet vos išsprūdus žodžiams atsiprašė, išsigandusi savo šventvagystės.

Atleisk man, atleisk man, atleisk man.

Gaubiama vaivorykštės, Zelicha nušlubavo namo, prie savęs spausdama dėžę arbatos stiklinių ir nulaužtą kulniuką, kažkodėl nebesijautė tokia nelaiminga kaip paskutinėm savaitėm.

Taigi tą pirmąjį liepos penktadienį apie aštuntą valandą vakaro Zelicha grįžo namo, į šiek tiek aptriušusį, aukštų lubų turkų *konaką*, kuris, apsuptas penkis kartus aukštesnių modernių daugiabučių, atrodė tartum ne vietoje. Sunkiai užkopusi sraigtiniais

laiptais, visas Kazandžių šeimos moteris rado susirinkusias viršuje, aplink erdvų stalą, ir jau pradėjusias valgyti, – žinoma, nė nemanė palaukti jos.

– Sveika, nepažįstamoji! Užeik, sėsk prie mūsų vakarienės stalo, – šūktelėjo Banu, tiesdama kaklą link orkaitėje keptų vištos sparnelių. – Pranašas Mahometas pataria dalytis maistu su prašalaičiais.

Jos lūpos blizgėjo, taip pat ir žandai, tarsi negailėdama laiko būtų trynusi vištos riebalais ne tik visą veidą, bet ir tas savo žėrinčias gelsvai rudas akis. Dvylika metų vyresnė ir trisdešimt svarų sunkesnė už Zelichą ji labiau panėšėjo į jos motiną, nei į seserį. Banu aiškino, kad turi keistą virškinimo sistemą, kuri kaupia viską, kas praryjama; gal šiuo teiginiu ir būtų galima patikėti, bet ji dar ginčijosi, kad net jei gertų gryną vandenį, kūnas vis tiek paverstų jį riebalais, taigi dėl šios priežasties jos esą negalima kaltinti dėl antsvorio ar prašyti laikytis dietos.

– Spėk, kas šiandien valgiaraštyje? – tęsė Banu linksmai, pamojusi Zelichai pirštu ir čiupdama kitą vištienos sparnelį. – Įdarytos žaliosios paprikos!

– Man pasisekė, – atsiliepė Zelicha.

Valgiaraštis buvo toks įprastas. Be milžiniškos vištos, buvo jogurto sriuba, *karnıyarık, pilaki**, vakarykštis *kadın budu köfte, turşu***, ką tik iškepta *çörek, ayran**** ąsotis ir, taip, įdarytos žaliosios paprikos. Zelicha akimirksniu prisitraukė kėdę. Alkis nugalėjo nenorą tokios sunkios dienos vakarą vakarieniauti su šeima.

* Mėsa įdarytas baklažanas; kepta žuvis su pupelėmis (*turk.*).

** Maltos mėsos su virtais ryžiais patiekalas; marinuotų daržovių užkandis (*turk.*).

*** Mielinės tešlos pynutė; iš jogurto gaminamas sūrokas gėrimas (*turk.*).

– Kur buvai, panelyte? – suniurzgė jos motina Giulsium, kuri kitam gyvenime greičiausiai buvo Ivanu Rūsčiuoju. Ji išsitiesė, atstatė smakrą, kilstelėjo antakius, tada susiraukusi pažvelgė į Zelichą taip, lyg galėtų perskaityti savo jauniausios dukters mintis.

Taip jos ir sėdėjo, Giulsium ir Zelicha, motina ir duktė, gręžtdamos viena kitą akimis, abi pasirengusios ginčytis, bet nė viena nenorinti pradėti barnio. Zelicha pirmoji nusuko žvilgsnį. Puikiai suprasdama, kokia didelė klaida būtų parodyti motinai savo susierzinimą, ji prisivertė nusišypsoti ir išspaudė atsakymą, nors ir netiesų:

– Šiandien turguje buvo gerų nuolaidų. Nupirkau arbatos stiklinių rinkinį. Tiesiog žavingos! Su paauksuotom žvaigždėm ir priderintais šaukšteliais.

– Deja, jos taip lengvai dūžta, – sumurmėjo Dževrijė, antroji iš vyresnių Kazandžių seserų, nacionalinės turkų istorijos mokytoja privačioje vidurinėje mokykloje. Ji visada sveikai maitinasi, derina produktus ir nešioja idealiai prisegtą šinjoną, susuktą ant sprando, nepalieka nė vienos palaidos sruogos.

– Buvai turguje? Kodėl neparnešei cinamono lazdelių?! Šįryt sakiau, kad rengiamės gaminti ryžių pudingą, o namie nelikę cinamono, nėra kuo pabarstyti, – Banu susiraukė tarp dviejų duonos kąsnių, bet ši problema ją domino tik akimirką.

Jos teorija apie duoną (ją mėgo nuolat kartoti ir sąžiningai pati laikėsi) buvo tokia: jei kas kartą prisėdęs prie stalo negausi duonos tiek, kiek reikia, skrandis nesupras, kad yra pilnas, ir vis prašys dar daugiau maisto. Kad skrandis *suvoktų* esąs pilnas, žmogus viską turi užsikąsti tinkamu kiekiu duonos. Taigi, Banu galėjo valgyti duoną su bulvėmis, duoną su ryžiais, duoną su makaronais, duoną su *börek**, o tais atvejais, kai jai norėdavosi pasiųsti

* Sūrus pyragėlis (*turk.*).

skrandžiui dar aiškesnę žinią, galėjo valgyti duoną su duona. Vakarienė be duonos buvo gryniausia nuodėmė, kurią Alachas gal ir atleistų, bet Banu tikrai niekada.

Zelicha suspaudė lūpas ir sėdėjo tylėdama, tik dabar prisiminusi, koks likimas ištiko cinamono lazdeles. Vengdama klausimo, įsidėjo lėkštėn įdarytą papriką. Visada lengvai galėjo atspėti, kas gamino paprikas – Banu, Dževrijė ar Feridė. Jeigu Banu, paaiškėdavo, kad jos pilnos visko, ko kitais kartais labai trūkdavo, ir dar arachisų, anakardžių ir migdolų. Jeigu gamindavo Feridė, būdavo prikimštos ryžių ir taip išsipūtusios, kad neįmanoma valgyti nepraplėšus. Kai jos pomėgį perkimšti paprikas dar papildė aistra įvairių rūšių prieskoniams, Feridės *dolmos** ėmė sprogti nuo žolių ir prieskonių pertekliaus. Jos būdavo arba nuostabiai skanios, arba tiesiog klaikios, – priklausydavo nuo derinio. Kai paprikas gamindavo Dževrijė, jos visada būdavo saldesnės, nes ji kiekvieną valgomą daiktą pabarstydavo cukraus pudra, tarsi mėgindama pasaldinti savo apkartusį gyvenimą. Taip jau nutiko, kad šiandien *dolmas* gamino kaip tik ji.

– Aš buvau pas gydytoją... – sumurmėjo Zelicha, atsargiai vilkdama nuo *dolmos* žalią apsiaustą.

– Gydytojai! – nusiviepė Feridė ir pakėlė šakutę į viršų lyg rodomąją lazdelę, tarsi bandytų žemėlapyje parodyti tolimų kalnų grandinę, o jos auditorija būtų ne šeima, bet mokiniai geografijos pamokoje.

Feridei būdavo sunku žiūrėti žmogui į akis. Ji geriau jausdavosi kalbėdama objektams. Todėl savo žodžius skyrė Zelichos lėkštei:

– Neskaitei šįryt laikraščio? Jie operavo apendicitą devynerių

* Įdarytos daržovės (*turk.*)

metų vaikui ir paliko pilve žirkles. Ar bent įsivaizduoji, kiek šios šalies gydytojų reikėtų sodinti į kalėjimą už aplaidų darbą?

Iš visų Kazandžių moterų Feridė geriausiai išmanė medicinines procedūras. Per pastaruosius šešerius metus jai buvo diagnozuotos aštuonios skirtingos ligos, kurių kiekviena skambėdavo vis keisčiau. Ar dėl to, kad gydytojai vis negalėjo apsispręsti, ar pati Feridė stropiai ieškojo naujų negalių, kas dabar žino. Galiausiai pasidarė visai nesvarbu – viena ar kita. Normali būklė buvo pažadėtoji žemė, Šangrila, iš kurios ją ištrėmė dar paauglystėje ir į kurią vieną dieną ji dar vylėsi grįžti. Pakeliui vis sustodavo pailsėti vietose, kurių pavadinimai nuolat keitėsi ir kur jos laukdavo nykios procedūros.

Net vaikystėje Feridė buvo keistoka. Viena iš sunkiausiai sukalbamų vaikų mokykloje, ji nesidomėjo niekuo kitu, tik fizinės geografijos pamokomis, o per geografijos pamokas nesidomėjo niekuo kitu, tik keliais dalykais, pradedant atmosferos sluoksniais. Mėgstamiausios jos temos: kaip stratosferoje sumažėjo ozono ir kaip vandenyno paviršinės srovės veikia atmosferos struktūrą. Ji įsiminė viską, ką tik pajėgė sužinoti apie aukštosios platumos stratosferos oro cirkuliaciją, mezosferos savybes, slėnių vėjus ir jūros brizus, apie saulės ciklus ir tropines platumas, apie žemės formą bei dydį. Viską, ką išmokdavo mokykloje, vėliau išpyškindavo namie, kiekvieną pokalbį paįvairindama faktais apie atmosferą. Kas kartą demonstruodama savo fizinės geografijos žinias, kalbėdavo su neįtikėtina aistra, sklęsdama aukštai virš debesų, šokinėdama nuo vieno atmosferos sluoksnio ant kito. Vėliau, praėjus metams po mokyklos baigimo, Feridės charakteryje ėmė ryškėti ekscentriškumo ir užsisklendimo požymiai.

Feridės žavėjimasis fizine geografija taip niekada ir neatslūgo, jis sužadino susidomėjimą ir kita sritimi, kuri teikė jai begalinio džiaugsmo – katastrofos ir nelaimės. Kiekvieną dieną ji skaityda-

vo trečią bulvarinių laikraščių puslapį. Autoavarijos, serijinės žudynės, uraganai, žemės drebėjimai, gaisrai ir potvyniai, mirtinos ligos, infekcinės ligos ir nežinomi virusai... Feridė atidžiai perskaitydavo viską. Išranki atmintis sugerdavo vietines, nacionalines ir tarptautines nelaimes vien tam, kad vėliau praneštų apie jas kitiems, kai šie visai to nesitiki. Ilgai netrukdavo aptemdyti bet kokį pokalbį, mat iš prigimties visutėlaitėse istorijose buvo linkusi įžiūrėti kokią nelaimę, o jei jos nebūdavo, sukurdavo pati.

Tačiau pranešamos naujienos kitų nejaudino, niekas seniai ja nebetikėjo. Šeima buvo sugalvojusi kovos su beprotybe būdą, – netikėti ja ir taip sutrikdyti.

Pirmiausia Feridei diagnozavo stresinę opą, šios diagnozės niekas iš šeimos rimtai nevertino, nes žodis „stresas“ buvo pasidaręs madingas. Vos pristatytas turkų kultūrai, stresas buvo taip euforiškai sutiktas stambuliečių, kad mieste iš karto atsirado nesuskaičiuojama daugybė nuo streso kenčiančių pacientų. Feridė nepailsdama keliavo nuo vienos streso sukeliamos ligos prie kitos, su nuostaba suprasdama, kokia tai plati erdvė, – atrodė, iš esmės nėra tokio dalyko, kuris nebūtų susiję su stresu. Po to ji stabtelėjo prie obsesinio-kompulsinio sutrikimo, disociacinės amnezijos ir psichozinės depresijos. Kartą, kai mėgino nuodytis, buvo nustatyta, kad nuodijosi paprastuoju karklaviju, tai buvo viena didžiausių jos silpnybių.

Kiekviename savo kelionės į beprotybę etape Feridė keisdavo plaukų spalvą ir šukuoseną, tad netrukus gydytojai, besistengiantys stebėti jos psichologijos pokyčius, ėmė sudarinėti šukuosenų grafiką. Plaukai trumpi, pusilgiai, labai ilgi, o kartą plikai nuskusta galva; susmeigti, ištiesinti ir surišti; supurkšti tonomis plaukų lako, pritepti želė, vaško ar modeliavimo kremo; papuošti beretėmis, blizgučiais ar kaspinais; nukirpti pankų stiliumi, susegti

į balerinos kuodelį, šviesiau nudažytom sruogom ir išmarginti įvairiomis įmanomomis spalvomis, – visos šukuosenos tebuvo trumpalaikiai epizodai, kol nepasikeisdavo jos liga.

Ilgokai užtrukusi didžiajame depresiniame sutrikime, Feridė persikėlė į ribinę būseną – terminas, kurį visi Kazandžių šeimos nariai aiškino savaip. Jos motinai žodis „riba" asocijavosi su policija, muitinės pareigūnais, nelegaliais veiksmais, – vadinasi, Feridės sąmonėje buvo įžvelgta kažkas nusikalstama. Todėl ji dar įtariau ėmė žiūrėti į savo pamišusią dukterį, kuria ir šiaip nelabai pasitikėjo. Feridės seserys, atvirkščiai, „ribą" iš esmės suvokė kaip pakraštį, o pakraštys joms asocijavosi su baisios uolos vaizdu. Kurį laiką jos elgėsi nepaprastai rūpestingai, tarsi ji būtų lunatikė, žengianti kelių metrų aukštumo siena ir galinti bet kada nukristi... O Močiulytei žodis „riba" priminė griežtą grotų konstrukciją, ji stebėjo savo anūkę su dideliu susidomėjimu ir užuojauta.

Ne per seniausiai Feridė persikraustė į naują ligą, kurios pavadinimo niekas nesugebėjo net ištarti, juo labiau suprasti: hebefreninė šizofrenija. Nuo to laiko ji ištikimai laikėsi naujojo termino, tarsi galų gale būtų patenkinta suradusi tikrąjį paaiškinimą, kurio jai taip reikėjo. Kad ir kokia būtų diagnozė, ji gyveno pagal savo fantazijų pasaulio, iš kurio niekada nekeldavo kojos, taisykles.

Bet šį pirmąjį liepos penktadienį Zelichai nerūpėjo garsioji sesers antipatija gydytojams. Pradėjusi valgyti suprato, kaip išalko per visą dieną. Beveik automatiškai suvalgė gabalą *çöreko*, įsipylė stiklinę *ayrano*, įsidėjo šakute dar vieną žalią *dolmą* savo lėkštėn ir išpyškino žinią, kuri vis labiau slėgė širdį:

– Šiandien buvau pas ginekologą...

– Ginekologas! – akimirksniu atsiliepė Feridė, bet nuo stipresnių komentarų susilaikė.

Ginekologai buvo ta grupė gydytojų, su kuria jai mažiausiai teko susidurti.

– Ėjau pas ginekologą daryti aborto, – į nieką nežiūrėdama pabaigė sakinį Zelicha.

Banu pametė vištos sparnelį ir nukreipė žvilgsnį į savo kojas, tarsi jos būtų dėl to kaltos, Dževrijė stipriai sučiaupė lūpas, Feridė susigūžė, tada pliūptelėjo keistu juoku, motina stipriai trynė kaktą, jausdama artėjančio baisaus galvos skausmo simptomus, o Močiulytė... Na, Močiulytė toliau srėbė jogurto sriubą. Gal dėl to, kad pastaraisiais mėnesiais beveik apkurto. O gal ir dėl to, kad ją kankino beprasidedanti silpnaprotystė. O greičiausiai dėl to, kad, jos nuomone, nebuvo dėl ko kelti triukšmo. Niekada nežinai, kas Močiulytei galvoje.

– Kaip galėjai nužudyti savo kūdikį? – su baime paklausė Dževrijė.

– Dar ne kūdikis, – gūžtelėjo Zelicha. – Šitoj stadijoj greičiau vadinčiau jį *lašeliu*. Būtų tiksliau.

– Tiksliau! Koks čia tikslumas, tu bejausmė! – puolė į ašaras Dževrijė. – Bejausmė! Štai kokia tu!

– Na, tada turiu gerų naujienų. Aš nenužudžiau to... *jos*... koks skirtumas, – Zelicha ramiai atsisuko į seserį. – Nesakau, kad nenorėjau. Norėjau! Bandžiau to *lašelio* atsikratyti, bet kažkodėl nepavyko.

– Ką čia kalbi? – paklausė Banu.

Zelicha nutaisė narsią miną.

– Alachas man pasiuntė žinią, – tarė bespalviu balsu; suprato, kad tokiai šeimai kaip jos nereikėtų šito sakyti, bet vis tiek pasakė. – Guliu aš ten apmarinta, iš šalių gydytojas su slaugytoja. Po kelių minučių prasidės operacija, ir kūdikis pražus. Amžiams! Bet tada, kaip tik tada, kai ant to operacinio stalo man jau turėjo

aptemti sąmonė, išgirdau popiečio maldą iš gretimos mečetės... Malda buvo švelni tartum aksomo skiautė. Ji apsiautė visą mano kūną. Kai nutilo, išgirdau murmesį, tarsi kažkas šnibždėtų į ausį: „Tujen negali žudyti šio vaiko!“

Dževrijė krūptelėjo, Feridė nervingai nusikosėjo į servetėlę, Banu sunkiai nurijo kąsnį, o Giulsium suraukė antakius. Tik Močiulytė lakiojo kažkur kitur, laimingesnėje šalyje, – jau pabaigusi sriubą, nuolankiai laukė kito patiekalo.

– Ir tada... – tęsė Zelicha, – tas paslaptingas balsas pareiškia: „Oooo, Zelicha! Oooo, tu dorosios Kazandžių šeimos nusidėjėle! Leisk šiam vaikui gyventi! Tu šito nežinai, bet šis vaikas bus vadas. Šis kūdikis bus valdovas!“

– Neįmanoma! – įsikišo mokytoja Dževrijė, nepraleidusi progos pademonstruoti savo išprusimo. – Valdovų nebėra, mes esame moderni tauta.

– „Oooo, tu, nusidėjėle, šis vaikas valdys kitus! – tęsė Zelicha, apsimesdama, kad pastabos negirdėjo. – Ne tik šitą šalį, ne tik visus Vidurinius Rytus ir Balkanus, – visas pasaulis žinos jos vardą. Šis tavo vaikas ves minias ir atneš žmonijai taiką ir teisingumą!“

Zelicha nutilo atsikvėpti.

– Šiaip ar taip, visiems turiu gerą žinią! Kūdikis vis dar manyje! Neilgai trukus ant šio stalo dėsime dar vieną lėkštę.

– Pavainikis! – riktelėjo Giulsium. – Tu nori į šitą šeimą atvesti nesantuokinį vaiką. Pavainikį!

Žodis padarė įspūdį, pasklido lyg ratilai nuo ramian vandenin įmesto akmenuko.

– Kokia gėda! Tu amžinai užtrauki negarbę savo šeimai, – Giulsium veidas persikreipė iš pykčio. – Tik pažiūrėkit į tą auskarą nosyje... Visas tas makiažas ir piktinamai trumpi sijonai, ir, ak, tie aukšti kulniukai! Štai kas nutinka, kai rengiesi... kaip šliundra!

Turėtum dieną ir naktį dėkoti Alachui, turėtum jaustis dėkinga, kad šioje šeimoje nėra vyrų. Jie tave užmuštų.

Tai buvo ne visai tiesa. Ne dėl to, kad užmuštų, bet kad šeimoje nėra vyrų. Jų buvo. Kažin kur. Bet kad Kazandžių šeimoje vyrų daug mažiau negu moterų – tikra tiesa. Karta po kartos Kazandžių vyrai mirdavo jauni ir netikėtai, tarsi koks prakeiksmas persekiotų visą giminę. Močiulytės vyras Riza Selimas Kazandžis, pavyzdžiui, sulaukęs šešiasdešimties staiga krito negyvas. Leventas Kazandžis, iš kitos kartos, mirė nuo širdies smūgio nesulaukęs penkiasdešimt pirmojo gimtadienio, kaip ir jo tėvas bei tėvo tėvas. Atrodė, kad šios giminės vyrai su kiekviena karta gyvena vis trumpiau ir trumpiau.

Buvo toks senelio brolis, kuris pabėgo su ruse prostitute, galiausiai ši pavogė visus jo pinigus, o jis pats mirtinai sušalo Sankt Peterburge; kitas giminaitis iškeliavo į amžinojo poilsio vietą partrenktas automobilio, kai girtutėlis bandė pereiti greitkelį; dauguma sūnėnų mirė labai anksti, vos įžengę į trečią dešimtį: vienas nuskendo, girtas plaukiodamas po pilnatim, kitam į krūtinę pataikė kulka, paleista chuligano, džiūgaujančio, kad jo futbolo komanda laimėjo taurę, dar vienas įkrito į šešių pėdų gylio duobę, iškastą savivaldybei nutarus atnaujinti gatvės nutekamuosius vamzdžius. O antros eilės pusbrolis Zija dėl neaiškių priežasčių nusišovė.

Karta po kartos Kazandžių giminės vyrai mirė jauni, lyg pagal nerašytą taisyklę. Ilgiausiai išgyvenusiam dabartinės kartos atstovui pavyko sulaukti keturiasdešimt vienų. Kitas senelio brolis, nusprendęs pakeisti lemtį, iš paskutiniųjų stengėsi gyventi sveikai: griežtai vengė persivalgyti, sekso su prostitutėmis, susidūrimų su chuliganais, alkoholio ir kitokios rūšies svaigalų, – ir baigė gyvenimą sutraiškytas betono luito, nukritusio statybos

aikštelėje, per kurią jis tuo metu atsitiktinai ėjo. Dar buvo Dželalas, tolimas giminaitis, Dževrijės gyvenimo meilė ir vyras, šitas žuvo per peštynes. Dėl iki šiol neaiškių priežasčių Dželalas buvo apkaltintas papirkinėjimu ir nuteistas dvejiems metams. Per tą laiką jo bendravimas su šeima apsiribojo retais laiškais, siunčiamais iš kalėjimo, kurie būdavo tokie nieko nesakantys ir oficialūs, kad atkeliavus žiniai apie jo mirtį, visi, išskyrus jo žmoną, jautėsi lyg praradę trečiąją ranką, – tą, kurios niekada ir neturėjo. Gyvybės jis neteko muštynėse, ne nuo smūgio ar kirčio, bet užkliudęs aukštos įtampos elektros laidą, kurį primynė ieškodamas patogesnės vietos atsistoti, kad galėtų stebėti kitus du kumščiais besišvaistančius kalinius. Praradusi savo gyvenimo meilę, Dževrijė pardavė jų šeimos namus ir kaip neturinti humoro jausmo istorijos mokytoja, mėgstanti spartietišką drausmę ir savitvardą, įsikūrė pas Kazandžius. Mokykloje ji buvo paskelbusi karą nusirašinėjimui, o namuose ėmėsi kovoti su impulsyvumu, destrukcija ir spontaniškumu.

Dar buvo Sabatinas, jautriaširdis, geranoriškas, bet visai nepastebimas Banu vyras. Nors jis nebuvo kraujo giminė ir atrodė nepaprastai tvirtas bei žvalus, nors oficialiai juodu vis dar buvo vedę, Banu, išskyrus trumpą medaus mėnesį, daugiau laiko praleisdavo savo šeimos *konake* negu namie su vyru. Jų fizinis šaltumas buvo toks akivaizdus, kad kai Banu pranešė besilaukianti dvynių berniukų, visi juokavo, jog nėštumas techniškai neįmanomas. Deja, grėsminga lemtis, persekiojanti visus Kazandžių vyrus, dvynius pakirto vaikystėje. Dėl vaikiškos ligos netekusi vos vaikščioti pradėjusių kūdikių, Banu visam laikui persikraustė į giminės namą ir slenkant metams tik kartkartėmis aplankydavo savo vyrą. Labiau kaip rūpestinga pašalaitė nei mylinti sutuoktinė retkarčiais užsukdavo pažiūrėti, kaip jis laikosi.

Ir, žinoma, dar buvo Mustafa, vienintelis dabartinės kartos sūnus tarp keturių dukterų – didžiausia Alacho dovanota brangenybė. Leventas Kazandžis taip troško sulaukti berniuko, kuris paveldėtų jo pavardę, kad keturios Kazandžių seserys augo jausdamosi lyg nekviesti svečiai. Pirmos trys gimė mergaitės. Banu, Dževrijė ir Feridė – visos tebuvo lyg iš tiesų rimto įvykio įžanga, atsitiktinė tėvų seksualinio gyvenimo preliudija, taip ryžtingai šie siekė sulaukti vyriškos lyties vaiko. O penktasis kūdikis, Zelicha, pati žinojo, kad buvo pradėta viliantis, jog likimas gali būti dosnus du kartus iš eilės. Galų gale susilaukę berniuko, tėvai norėjo pabandyti – gal kartais pasiseks sumeistrauti dar vieną.

Mustafa buvo branginamas nuo pat savo gimimo dienos. Buvo imtasi daugybės priemonių apsaugoti jį nuo žiaurios lemties, persekiojančios visus šios giminės vyrus. Dar kūdikį jį apkarstė karoliukais ir amuletais, kad kas nenužiūrėtų, pradėjusio vaikščioti niekada nepaleisdavo iš akių, o jo plaukai iki aštuonerių metų buvo ilgi it mergaitės, kad apgautų Azrailą, mirties angelą. Jei kam reikėdavo kreiptis į vaiką, vadindavo „mergaite“, sakydavo: „Mergaite, ateik čia!“ Nors buvo geras mokinys, didžiąją Mustafa mokyklinio gyvenimo dalį aptemdė jo negebėjimas bendrauti. Namie laikomas karaliumi, berniukas, rodės, kategoriškai nenorėjo būti vienu iš daugelio klasėje. Laikui bėgant pasidarė toks nemėgstamas, kad kai mokyklos baigimo proga Giulsium norėjo surengti Mustafa ir jo draugams šventę, nebuvo ko kviesti.

Arogantiškai nedraugiškas anapus slenksčio, lyg valdovas besąlygiškai garbinamas namie, sulig kiekvienu gimtadieniu jis grėsmingai artėjo link pražūties, kurios neišvengia visi Kazandžių vyrai, tad ilgainiui mintis išsiųsti Mustafa į užsienį ėmė atrodyti visai nebloga. Per mėnesį, pardavus Močiulytės brangenybes, buvo surinkta reikalinga pinigų suma, ir aštuoniolikmetis Kazandžių

šeimos sūnus išvyko iš Stambulo į Arizoną, kur pradėjo žemės ūkio ir biosistemų inžinerijos bakalauro studijas, ten galbūt liks gyvas ir sulauks garbingo amžiaus.

Taigi, kai tą pirmąjį liepos penktadienį Giulsium piktai aiškino Zelichai, kad turėtų jaustis dėkinga, jog šeimoje nėra vyrų, jos žodžiuose buvo dalis tiesos. Zelicha nieko neatsakė. Išėjo virtuvėn pašerti vienintelio namų vyro – sidabriškai raino amžinai alkano katino, neįprastai mėgstančio vandenį; daugybę jam būdingų socialinio streso simptomų geriausiu atveju buvo galima aiškinti kaip nepriklausomybę, o blogiausiu – kaip neurozę. Jo vardas buvo Paša Trečiasis.

Kazandžių *konake* katinų, kaip ir žmonių, kartos keitė viena kitą; visi būdavo mylimi ir be išimties iškeliaudavo tik sulaukę senatvės, kaip ir žmonės. Visi katinai, nors skirtingų charakterių, turėdavo du tuos pačius konkuruojančius genus, perduodamus iš kartos į kartą. Pirmasis buvo kilmingas genas, paveldėtas iš ilgaplaukės, plokščianosės miltų baltumo persų katės, kurią Močiulytė, jauna nuotaka, atsigabeno su savimi 1920-ųjų gale („Katė, štai ir visas jos kraitis“, – šaipėsi kaimynės). Antrasis – gatvės genas, paveldėtas iš neidentifikuoto, bet greičiausiai gelsvai rudo valkatos katino, su kuriuo baltoji persė, kažkurį kartą pasprukusi iš namų, sugebėjo susiporuoti. Keičiantis kartoms, tai vienas, tai kitas genas, tarsi laikydamiesi eilės, nulemdavo po šiuo stogu gimusių kačių giminės atstovų bruožus. Po kurio laiko Kazandžiai liovėsi vargti galvodami vis naujus vardus, parinkdavo juos pagal genealogiją. Jei kačiukas atrodydavo panašus į aristokratiškosios linijos palikuonį – baltas, pūkuotas ir plokščia nosimi – jį eilės tvarka vadindavo Paša Pirmuoju, Paša Antruoju, Paša Trečiuoju... Jeigu gatvės katino kraujo, šaukdavo Sultonu – prašmatnesniu vardu, turinčiu parodyti, kad gatvės

katės yra savarankiškos laisvadvasės, joms nereikia niekam meilikauti.

Iki pat šių dienų skirtingi vardai be išimties atspindėdavo ir skirtingus šių namų katinų charakterius. Tie kilmingieji pasirodydavo besą atsainūs, reikalaujantys globos, ramūs padarai, vos paglostyti be perstojo laižydavo savo kailį ir naikindavo menkiausią žmogaus prisilietimo pėdsaką; tie antrieji būdavo smalsesni ir smarkesni, mėgstantys keisčiausius malonumus, pavyzdžiui, ėsti šokoladą.

Paša Trečiasis įkūnijo būdingiausius savo giminės bruožus, visada vaikščiodavo iškilmingai lėtai, tarsi stypsentų per stiklo šukes. Turėjo du mėgstamus užsiėmimus: graužti elektros laidus ir stebėti paukščius bei drugelius (buvo per tingus, kad juos gaudytų). Antrasis kartais pabosdavo, bet pirmasis – niekada. Beveik visi elektros laidai namuose buvo ne po kartą nukramtyti, apdraskyti, apgraužti ir sugadinti. Nors patyręs ne vieną elektros šoką, Paša Trečiasis įsigudrino išgyventi iki gilios senatvės.

– Imk, Paša, gerutis.

Zelicha šėrė katiną gabalais fetos sūrio, jo mėgstamiausio. Tada užsirišo prijuostę ir ėmėsi puodų, keptuvių ir lėkščių kalno. Kai baigusi plauti indus ir nusiraminusi parslinko prie pietų stalo, čia ore vis dar tvyrojo žodis „pavainikis“, o motina vis dar raukėsi.

Sėdėjo nejudėdamos, kol kažkuri prisiminė desertą. Saldus, raminamas kvapas užliejo kambarį, kai Dževrijė iš milžiniško katilo į mažučius dubenėlius ėmė pilstyti ryžių pudingą. Kol Dževrijė įgudusia ranka dalijo, paskui ją sekusi Feridė kiekvieną dubenėlį barstė kokoso drožlėmis.

– Su cinamonu būtų buvę daug skaniau, – suinkštė Banu. – Ir kodėl tu pamiršai nupirkti cinamono...

Zelicha atsilošė kėdėje, pakėlė galvą ir įkvėpė, lyg užsitraukdama nematomą cigaretę. Lėtai išpūsdama savo nuovargį, jautė, kaip vėl lėtėja abejingumo jo jo. Akmeniu širdį slėgė tai, kas nutiko ar nenutiko šią prailgusią ir velniškai bjaurią dieną. Ji nužvelgė vakarienės stalą, kiekvieną dubenėlį su ryžių pudingu, jau apibarstytus kokoso drožlėmis, jausdama, kaip vis labiau graužia kaltė. Tada, nenusukusi žvilgsnio, sumurmėjo tokiu švelniu ir tyliu balsu, tartum ne savo.

– Atsiprašau... – pasakė. – Labai atsiprašau.

ANTRAS SKYRIUS

Avinžirniai

Prekybos centras – labai pavojinga vieta, čia pilna pagundų prislėgtiesiems ir sutrikusiems, bent taip manė Rouzė, traukdama lentynų su sauskelnėmis link, šį kartą pasiryžusi nepirkti nieko, tik tai, ko *iš tikrųjų* reikia. Be to, ir laikas netinkamas slampinėti. Buvo neramu palikus savo mergaitę automobilyje, stovėjimo aikštelėje. Kai kurių poelgių ji akimirksniu imdavo gailėtis, bet nieko nebegalėdavo pakeisti; tiesą pasakius, tokių nutikimų pavojingai padaugėjo per pastaruosius kelis mėnesius – jeigu tiksliau, per tris su puse. Trys su puse mėnesio pragaro žemėje, kol priešinosi, kovojo, verkė, atsisakė suvokti, meldė, kad tai būtų netiesa, ir galiausiai susitaikė su tuo, kad jos santuoka byra. Santuoka – lyg trumpalaikė kvailystė, kai apgaule esi priversta patikėti, kad tai gali trukti amžinai, bet dar sunkiau suvokti tokį pokštą, kai viskam pasibaigus lieki ne viena. Faktas, kad santuoka privalo tęstis tol, kol sužlunga nebepataisomai, teikia apgaulingą įspūdį, jog vis dar yra vilties, tada supranti – nėra gyvenime šviesesnės vilties už tą, kad galų gale kančia baigsis ir jūs abu galėsite traukti savais keliais. Eiti savo keliu – štai ką Rouzė nusprendė nuo šiol daryti. Jei

visa tai panėšėjo į savotišką kančios tunelį, kuriuo Dievas vertė ją šliaužti, išlindusi iš jo ji niekuo nebeprimins tos silpnos moters, kokia kadaise buvo.

Demonstruodama ryžtą, Rouzė pabandė nusijuokti, bet juokas užstrigo gerklėje. Tada atsiduso, atodūsis išėjo sunkesnis, nei norėjosi, vien dėl to, kad pasiekė skyrių, kurį paprastai aplenkdavo: Saldumynai ir Šokoladas. Lėkdama pro „Vanilinio kremo skonio juodąjį šokoladą, skirtą besilaikantiems baltymų dietos gurmanams", staiga stabtelėjo. Pasiėmė vieną, du... penkis batonėlius. Baltymų dietos ji nesilaikė, bet jai patiko pavadinimas, arba tiksliau, pati galimybė ko nors laikytis, *bet ko*. Tiek kartų kaltinta, kad yra niekam tikusi namų šeimininkė ir bloga motina, Rouzė visais įmanomais būdais troško įrodyti, jog yra priešingai.

Ji kuo greičiau nusuko vežimėlį, ir atsidūrė tarp lentynų su pusfabrikačiais. Kur, po galais, sauskelnės? Akys užkliuvo už kalno skrudintų kokosinių zefyrų, o po akimirkos vieną, du... šešis jų pakelius išvydo savo vežimėlyje. *Nereikia, Rouze, nereikia... Šią popietę jau sušlemštei visą kvortą vyšninių „Garcia" ledų... Tu priaugai tiek daug svorio...* Jei tai buvo vidinis balsas, perspėjimas nuskambėjo pernelyg tyliai. Vis dėlto Rouzės pasąmonės kertelėje spragtelėjo kaltės mygtukas ir mintyse ji staiga išvydo savo pavidalą. Akimirką stovėjo spoksodama į savo atspindį vaizduotės veidrodyje, nors taip mikliai sugebėdavo išvengti tikro veidrodžio anapus ekologiškų šviežių salotų. Sunkia širdim nužvelgė išplatėjusius klubus ir užpakalį, bet vis dar su šypsena įvertino išsišovusius skruostikaulius, aukso šviesumo plaukus, drėgnas žydras akis ir tas tobulas ausis! Ausys – patikimiausia žmogaus kūno dalis. Kad ir kiek priaugtum svorio, ausys visada liks kaip buvusios, visada ištikimos.

Deja, to nepasakysi apie likusį kūną. Fizinis Rouzės pavidalas toli gražu nebuvo jai ištikimas. Jos kūnas buvo toks nenusakomas, kad negalėjo priskirti jo nė vienam tipui, į kuriuos savo skaitytojų figūras skirsto „Healthy Living Magazine". Jeigu, pavyzdžiui, jos figūra būtų kriaušės tipo, klubai būtų platesni už pečius. Jei obuolio tipo, būtų linkusi priaugti svorio per pilvą ir krūtinę. Turėdama tiek kriaušės, tiek obuolio bruožų, Rouzė nebežinojo, kuriam tipui save priskirti, nebent jie būtų pamiršę dar kokią grupę – mango tipo, stora per visas vietas ir dar storesnė per užpakalį. „Koks mėšlas", – pamanė. Reikėtų numesti nereikalingus kilogramus. Dabar, kai tas pragariškas skyrybų laikotarpis baigėsi, ji rengėsi tapti nauja moterimi. „Be abejo", – pagalvojo. Frazę „be abejo" Rouzė vartodavo vietoje „taip". Vietoje „ne" ji sakydavo „be abejo, ne".

Įkvėpta minties, kaip ta nauja moteris, kuria ji netrukus taps, apstulbins buvusį vyrą ir visus jo gimines bei artimuosius, Rouzė peržiūrinėjo lentynas. Rankos pačios siekė saldumynų ir irisų – saldūs nekaloringi becukriai minkšti irisai, žvaigždės formos vaisiniai guminukai, juodos saldymedžio lazdelės, – vos sumetusi viską į vežimėlį, nuskubėjo tolyn, tarsi ją būtų kas viješis. Bet pasidavusi smaližės silpnybei, ji, matyt, pakurstė širdį slegiantį kaltės jausmą, mat nepraėjus nė akimirkai užgriuvo dar sunkesni sąžinės priekaištai. Kaip ji galėjo palikti savo dukrelę vieną mašinoje? Per KVOA* kasdien tik ir girdi, kad tiesiog prie namų pagrobė vos vaikščiot pradėjusią mergaitę, kad motiną apkaltino per neatsakingumą sukėlus pavojų... Viena Tuksono gyventoja praėjusią savaitę padegė namus ir vos nepražudė savo dviejų vaikų, miegančių viduje. Jei kas nors panašaus nutiktų jai, pamanė Rouzė, anyta

* Kabelinė TV kompanija Arizonoje, JAV.

būtų laiminga. Šušan – visagalė matriarchė akimirksniu pareikštų ieškinį dėl anūkės globos.

Įsijautusi į tokį liūdną scenarijų, Rouzė negalėjo liautis drebėjusi. Iš tiesų pastaruoju metu ji buvo truputį lyg ne sava, pamiršdavo dalykus, kurie šiaip jau įaugę į kraują, bet niekas, nė vienas sveiko proto žmogus negalėtų pagrįstai apkaltinti ją esant bloga motina! Tikrai ne! Ketino įrodyti tai visiems – ir buvusiam vyrui, ir tai jo milžiniškai armėnų giminei. Jos buvusiojo giminė iš kitos šalies, ten žmonių pavardės tokios, kad ji nesugeba užrašyti, o paslaptys tokios, kad ji nesugeba jų atskleisti. Tarp jų Rouzė nuolat jausdavosi pašalinė, visada suprato, kad yra *odar** – tas glitus žodis, prilipęs prie jos jau pačią pirmą dieną.

Koks siaubas protu ir jausmais būti susijusiam su žmogumi, su kuriuo fiziškai jau esi išsiskyręs. Nusėdus dulkėms, iš tos metų ir aštuonių mėnesių santuokos Rouzei teliko gryniausias apmaudas ir kūdikis.

„Tiek ir teliko..." – sumurmėjo Rouzė. Išties dažnai pasitaikantis šalutinis chroniško poskyrybinio apmaudo efektas: norisi kalbėtis su savimi. Kad ir kokį ilgą megztumei dialogą, niekada nepritrūksi žodžių. Per pastarąsias savaites Rouzė be paliovos mintyse ginčydavosi su visa Čakmakčianų šeima, ryžtingai gindamasi ir kas kartą laimėdama, sklandžiai dėstydama argumentus, kurių per skyrybas jai nepavyko garsiai išsakyti, dėl to iki šiol vis dar krimtosi.

Štai kur jos! Itin gerai sugeriančios sauskelnės be latekso. Įsidėjusi jas į vežimėlį, pastebėjo vidutinio amžiaus vyrą žilstančiais plaukais ir ožio barzdele, jis šypsojosi jai. Tiesą sakant, Rouzė mėgo, kai ją pastebėdavo kaip motiną, tad dabar, turėdama

* Svetimas (*arm.*).

žiūrovą, nevalingai nušvito šypsena. Džiugiai pasistiebė paimti milžiniškos dėžės lengvai kvepiančių nosinaičių su alijošiumi ir vitaminu E. Ačiū Dievui, *kai kurie* žmonės įvertina jos motinystę. Trokšdama dar daugiau pripažinimo, ji vaikščiojo pirmyn atgal tarp lentynų su prekėmis kūdikiams, vis rasdama ką nors, ko anksčiau visai neketino pirkti, bet dabar nė nemanė atsisakyti: trys buteliukai antibakterinio losjono nuo bėrimų, ančiukas kūdikio vonelei, kuris perspėja, kai vanduo per karštas, šešių durų stabdžių rinkinys mažiems pirštukams apsaugoti, beždžionės Makso šiukšlių maišas automobiliui ir vandens pripildytas užšaldomas drugelis-kramtukas. Viską susikrovė į vežimėlį. Ir kas galėtų pavadinti ją neatsakinga mama? Kaip ją galėtų apkaltinti, kad nesirūpina savo dukryte? Ar gimus kūdikiui ji nemetė studijų universitete? Ar iš visų jėgų nesistengė išsaugoti šitos santuokos? Retkarčiais Rouzė prisimindavo save šaunią, vis dar studijuojančią universitete, vis dar nekaltą ir – taip – liekną. Ne per seniausiai susirado darbą universiteto užkandinėje, galbūt tai padės išsipildyti pirmajai svajonei, bet kitoms dviem tikrai ne.

Įžengus į kitą tarpueilį, Rouzės veidas persikreipė. Įvairių tautų virtuvė. Ji metė nervingą žvilgsnį į stiklainius su baklažanų užkandžiu ir sūdytų vynuogių lapų skardines. Daugiau jokių *patlijan**! Jokių *sarma***! Daugiau jokių neįprastų nacionalinių patiekalų! Vien nuo to šlykštaus *khavourma**** vaizdo jai sutraukdavo skrandį. Nuo šiol ji gamins viską, ko užsigeis. Savo dukteriai ruoš tikrus Kentukio patiekalus! Kurį laiką Rouzė stovėjo ir laužė galvą, bandydama prisiminti kokį nors padorų patiekalą. Jos veidas

* Keptas įdarytas baklažanas (*arm.*).

** Vynuogių ar kopūstų lapai su įdaru (*arm.*).

*** Troškinta jautiena ar aviena (*arm.*).

nušvito, prisiminus mėsainius. Be abejo! – patikino save. Kas dar? Kepti kiaušiniai ir klevų sirupe skęstantys blynai, ir dešrainiai su svogūnais, ir avienos kepsnys ant grotelių, taip, ypač avienos kepsnys... O vietoj to žlegsinčio jogurtinio gėrimo, į kurį kaskart valgant jai būdavo bloga žiūrėti, jos gers obuolių sidrą! Nuo šiol kasdien rinksis pietietiškos virtuvės valgius: aštrus mėsos troškinys su prieskoniais arba rūkytas kumpis... arba... avinžirniai. Ir gamins visa tai nesiskųsdama. Trūksta jai tiktai vyro, kuris vakarėjant sėdėtų priešais. Vyro, kuris iš tikrųjų mylėtų ją ir kuriam patiktų jos gaminamas maistas. Be abejo, tik šito Rouzei ir trūko: meilužio be jokio tautinio bagažo, be sunkiai ištariamų vardų, be šurmuliuojančios giminės; naujo šviežio meilužio, kuris mėgtų avinžirnius.

Buvo laikas, kai juodu su Barsamu mylėjo vienas kitą. Laikas, kai Barsamas net nepastebėdavo, ką ji deda ant stalo, ir, žinoma, dėl nieko neprieštaraudavo, nes jo žvilgsnis būdavo kitur – paskendęs jos akyse, paniręs meilėje. Rouzės skruostai nukaito prisiminus šias geidulingas akimirkas, bet tuojau pat atvėso, pagalvojus apie paskutinį etapą. Deja, neilgai trukus scenon įžengė siaubinga jo giminė, vien tam, kad įsiviešpatautų per amžius, ir nuo to laiko jų rodomas rūpestis tiesiog varė iš proto. Jei ta Čakmakčianų gauja nebūtų kaišiojusi savo lenktų nosių į jų šeimyninį gyvenimą, pagalvojo Rouzė, vyras iki šiol būtų šalia. „Kodėl tu nuolatos kišaisi į mūsų šeimos gyvenimą?“ – paklausė ji Šušan, įsivaizdavo šią sėdinčią fotelyje, skaičiuojančią mezginio akis, neriančią dar vieną antklodę savo anūkei. Bet anyta nieko jai neatsakė. Rouzė suirzusi pakartojo klausimą. Tai antras išties dažnas šalutinis chroniško poskyrybinio apmaudo efektas: ne tik imi kalbėtis su savimi, bet kabinėjiesi prie kitų. Ir niekada nenusileidi, net jei kyla pavojus pratrūkti. „Kodėl negalėjot palikti mūsų ramybėje?“ – tą patį klausimą, įsmeigus akis į

*baba-ghanoush** stiklainius ant bakalėjos lentynų, Rouzė uždavė iš eilės visoms trims vyro seserims – tetulei Surpun, tetulei Zaruhi ir tetulei Varsenig.

Etninio maisto skyrių Rouzė paliko staigiai, šimto aštuoniasdešimties laipsnių kampu pasukus į kitą tarpueilį. Apimta pykčio ir liūdesio, ėjo palei konservų ir pupelių lentynas, iš vieno galo į kitą, ir vos neatsitrenkė į stovintį jaunuolį. Jis tyrinėjo lentyną, kur buvo išrikiuotos įvairios avinžirnių skardinės. „Prieš sekundę šio vyruko čia tikrai nebuvo!" – pagalvojo Rouzė. Atrodė, lyg būtų nukritęs iš dangaus, staiga ėmė ir materializavosi. Oda šviesi, lieknas, gražiai sudėtas, šviesiai rudom akim ir smailia nosimi, todėl atrodė mandagus ir rūpestingas. Sabalo juodumo plaukai trumpai kirpti. Rouzei pasirodė, kad yra mačiusi jį anksčiau, bet kur ir kada – negalėjo prisiminti.

– Skanūs, ar ne? – paklausė Rouzė. – Deja, ne visi žmonės tokie supratingi, kad juos įvertintų...

Pažadintas iš savo minčių, jaunuolis krūptelėjo, atsisuko į rausvaveidę apkūnią moterį, išdygusią jam pašonėje, ir, vis dar spausdamas rankose po avinžirnių skardinę, nuraudo. Staiga užkluptam ne taip lengva buvo atgauti vyrišką orumą.

– Atleiskite... – pratarė, kryptelėjęs galvą dešinėn – nervinis tikas, kurį Rouzė palaikė drovumo ženklu.

Nusišypsojo, parodydama jaunuoliui, kad atleidžia, ir žvelgė jam į akis beveik nemirksėdama. Šis dar labiau sutriko. Be šios meilaus triušelio išraiškos, kurią demonstravo dabar, Rouzė mokėjo nutaisyti dar tris pačios motulės gamtos įkvėptus snukučius, kuriuos pakaitomis naudodavo įvairiomis progomis, bendraudama su priešinga lytimi: ištikimo šuns mina, ją nutaisydavo norė-

* Baklažanų užtepas (*arm.*).

dama išreikšti visišką atsidavimą; padykusios katės mina, kurią rinkdavosi norėdama sugundyti; ir niršaus kojoto mina, ja gindavosi, kai būdavo kritikuojama.

– Ei, aš tave pažįstu! – Rouzė staiga nušvito šypsena nuo ausies iki ausies, patenkinta savo atmintimi. – Vis sukau galvą, bandydama prisiminti, kur tave mačiau. Dabar žinau! Tu iš Arizonos universiteto, ar ne? Ir, garantuoju, mėgsti kesadiljas su vištiena.

Jaunuolis nužvelgė tarpueilį, tarsi ketintų tuojau pat sprukti, tik niekaip negalėtų apsispręsti, į kurią pusę.

– Aš pusę dienos dirbu „Cactus grill", – Rouzė iš paskutiniųjų stengėsi padėti jam prisiminti, – didelė valgykla antram aukšte, Studentų profsąjungos pastate, prisimeni? Dažniausiai stoviu už prekystalio, kur dedamas karštas maistas – žinai, omletai ir kesadiljos. Už dalį etato, aišku, moka nedaug, bet ką padarysi. Juk tik laikinai. Iš tikrųjų aš noriu būti pradinės mokyklos mokytoja.

Dabar jaunuolis sutrikęs tyrinėjo Rouzės veidą, tartum norėdamas įsiminti kiekvieną bruoželį.

– Greičiausiai ten ir buvau tave sutikusi, – nutarė Rouzė. Ji prisimerkė ir aplaižė apatinę lūpą, nutaisydama katės miną. – Pernai mečiau, nes susilaukiau kūdikio, bet dabar noriu vėl grįžti į mokslus...

– O, mat kaip? – tarstelėjo vaikinas, bet tuoj pat užsičiaupė.

Jei Rouzė būtų turėjusi bent šiek tiek bendravimo su užsieniečiais patirties, būtų atpažinusi tipišką *užsieniečio baimės susipažinti sindromą* – baisu, kad įsileidus į pokalbį, neras tinkamų žodžių arba nesugebės jų teisingai ištarti.

Bet Rouzė nuo paauglystės buvo linkusi manyti, kad viskas, kas dedasi aplink, vyksta dėl jos, apie ją arba prieš ją. Todėl tylėjimą suprato kaip savo nesugebėjimą tinkamai prisistatyti. Kad ištaisytų klaidą, ji ištiesė ranką:

– Ak, atsiprašau. Pamiršau prisistatyti. Aš vardu Rouzė.

– Mustafa, – jaunuolis sunkiai nurijo seiles, truktelėjo Adomo obuolys.

– Iš kur tu? – paklausė Rouzė.

– Iš Stambulo, – atsakė trumpai.

Rouzė kilstelėjo antakius, veide šmėstelėjo panikos šešėlis. Jei Mustafa būtų turėjęs bent šiek tiek bendravimo su provincialais patirties, būtų atpažinęs tipišką *provincialo baimės nežinoti sindromą* – baisu, kad gali pritrūkti geografijos ar pasaulio istorijos žinių. Rouzė bandė prisiminti, kur, po galais, yra tas Stambulas. Gal Egipto sostinė, o gal kur Indijoje?.. Ji sumišusi suraukė antakius.

Bet Mustafa nuo paauglystės buvo linkęs baimintis, kad nesugeba laiku susivaldyti ir nepatinka moterims. Todėl tokį sindromą suprato kaip ženklą, kad atsibodo Rouzei, nes nesugalvoja nieko įdomaus pasakyti, ir gelbėdamas padėtį, skubinosi baigti pokalbį.

– Buvo malonu susipažinti, Rouze, – tarė, tęsdamas balses su švelniu, bet ryškiu akcentu, – man jau metas...

Skubiai pastatė abi avinžirnių skardines ant lentynos, žvilgtelėjo į laikrodį ir nuėjo. Rouzė išgirdo, kaip prieš dingdamas iš akių, sumurmėjo „Iki“, ir darkart, lyg aidu atkartotų – „Iki“. Ir prapuolė.

Likusi be paslaptingojo pašnekovo, Rouzė staiga atsitokėjo, kiek laiko tuščiai iššvaistė prekybos centre. Pastvėrus kelias avinžirnių skardines, kartu ir tas, kurias paliko Mustafa, nuskubėjo prie kasos. Ėjo pro žurnalų ir knygų skyrių, kaip tik ten jos akys užkliuvo už daikto, kurio jai mirtinai reikėjo: „Didysis pasaulio atlasas“. Paantraštė skelbė: „Pasaulio vėliavų, faktų ir žemėlapių atlasas. Pagalba tėvams, mokiniams, mokytojams ir keliaujantiems po visą pasaulį.“ Pasičiupo knygą, abėcėlinėje rodyklėje

aptiko Stambulą ir, atsivertusi reikalingą puslapį, pažiūrėjo žemėlapyje, kur jis yra.

Lauke, stovėjimo aikštelėje susirado ultramarininį 1984-ųjų „Jeep Cherokee", kepinamą Arizonos saulės, jos mažoji mergytė miegojo viduje.

– Armanuš, širdele, pabusk, mamytė grįžo!

Kūdikis sujudėjo, bet akių nepramerkė net tada, kai Rouzė apipylė jos veidą bučiniais. Minkštučiai rusvi plaukai buvo surišti auksiniu kaspinu, didumo sulig galva, ji vilkėjo pūkuotą žalią kostiumėlį, išgražintą gelsvais dryžiais ir rausvomis sagomis. Priminė miniatiūrinę Kalėdų eglutę, papuoštą žmogaus, kuriam aptemo protas.

– Tu išalkus? Šįvakar mama paruoš tikro amerikietiško maisto! – šūktelėjo Rouzė, kraudama plastikinius maišus ant užpakalinės sėdynės ir traukdama pakelį kokosinių zefyrų – užkrims pakeliui.

Užpakalinio vaizdo veidrodėlyje nužvelgė savo šukuoseną, paleido kasetę, kuri pastarosiom dienom buvo jos mėgstamiausia, ir, prieš užvesdama variklį, pasisėmė saują zefyrų.

– Įsivaizduoji, tas vyrukas, su kuriuo susipažinau prekybos centre, iš Turkijos! – pasakė Rouzė, mirktelėjus savo dukteriai per veidrodėlį.

Jos kūdikis atrodė visiškai normalus: nosis kaip sagutė, putlios rankos, kojos, – viskas normalu, išskyrus vardą. Vyro šeima naujagimę įsigeidė pavadinti močiutės motinos vardu. Kaip baisiai Rouzė krimtosi, kad, užuot sutikus su anytos pasiūlytu, neišrinko jai kokio įprastesnio vardo – Anė, Keitė ar Sindė. Vaiką reiktų vadinti vaikišku vardu, o Armanuš – koks nori, tik ne vaikiškas. Šis vardas skambėjo taip... brandžiai, šaltai, gal ir tinkamas suaugusiai moteriai. Negi Rouzei teks laukti, kol jos mergaitei sueis

keturiasdešimt, kad vardas nedegintų liežuvio? Rouzė užvertė akis ir suvalgė dar vieną zefyrą. Staiga jai toptelėjo: nuo šiol ji gali dukterį vadinti Ami, – ir pasiuntė kūdikiui bučinį, tarsi krikšto apeigų dalį.

Kitoje sankryžoje jos laukė, kol užsidegs žalia šviesa. Rouzė barbeno per vairą, pritardama Glorijai Estefan:

No modern love for me, it's all a hustle.

What's done is done, now it's my turn to have fun...

Mustafa sukrovė prieš kasininkę tuos kelis daiktus, kuriuos buvo išsirinkęs: alyvuogės „Kalamata", šaldyta pica su špinatais ir „Feta", skardinė grybų sriubos ir skardinė vištienos sriubos su makaronais. Prieš atsidurdamas Jungtinėse Valstijose, gyvenime nebuvo nieko gaminęs. Kas kartą, kai triūsdavo mažutėje savo dviejų miegamųjų studentiško buto virtuvėlėje, jausdavosi tartum sosto netekęs ir tremtyje gyvenantis karalius. Dienos, kai jam patarnavo ir jį penėjo atsidavusios močiutė, motina ir keturios seserys, liko praeityje. Dabar indų plovimas, kambarių tvarkymas, lyginimas ir ypač ėjimas į parduotuvę jam tapo sunkia našta. Nebūtų šitaip sunku, jei tik pavyktų atsikratyti jausmo, kad visus tuos darbus už jį privalėtų atlikti kas nors kitas. Jis buvo nepratęs prie namų ruošos, kaip ir gyventi vienas.

Mustafa turėjo kaimyną, paskutinio kurso studentą iš Indonezijos, kuris labai mažai kalbėjo, daug mokėsi ir kas vakarą, kad užmigtų, klausydavosi savo keistų įrašų, tokių kaip „Kalnų upių garsai" arba „Banginių dainos". Mustafa tikėjosi, kad turėdamas kaimyną Arizonoje nesijaus toks vienišas, bet buvo priešingai. Naktimis, vienas gulėdamas lovoje, už tūkstančio mylių nuo savo šeimos, nepajėgdavo galvoje nutildyti balsų. Balsų, kurie kvotė

ir kaltino jį dėl to, kad yra tas, kas yra. Jis prastai miegojo. Daugybę naktų praleido žiūrėdamas senas komedijas ar naršydamas internete. Tai padėdavo. Tais kartais mintys nurimdavo. Bet dienai prašvitus jos puldavo vėl. Eidamas iš namų į Universiteto miestelį, tarp paskaitų arba per pietų pertrauką Mustafa vis pagaudavo save galvojantį apie Stambulą. Kaip jis troško, kad galėtų sunaikinti savo atmintį, perkrauti programą, kad visi failai būtų ištrinti ir dingtų.

Arizona turėjo apsaugoti Mustafa nuo baisios lemties, kuria paženklinti visi Kazandžių šeimos vyrai. Bet jis netikėjo tokiais dalykais. Palikti tuos visus jo šeimos prietarus, karulius nuo piktos akies, būrimus iš kavos tirščių ir ateities spėjimo apeigas buvo ne tiek sąmoningas sprendimas, kiek instinktyvi reakcija. Galvojo, kad visi šie dalykai yra paslaptingo ir sudėtingo, tik moterims suprantamo, pasaulio dalis.

Šiaip ar taip, moterys buvo paslaptis. Keista, kad jis, užaugęs tarp tokios daugybės moterų, visą gyvenimą jautėsi toks svetimas joms.

Mustafa buvo vienintelis berniukas šeimoje, kurios vyrai mirdavo per anksti ir labai netikėtai. Vis stiprėjančius seksualinius troškimus išgyveno apsuptas seserų, jos fantazijos pasaulyje buvo tabu. Ir vis dėlto jis pasidavė nenusakomoms mintims apie moteris. Iš pradžių Mustafa vis įsimylėdavo mergaites, kurios jį atstumdavo. Bijodamas, kad vėl bus atstumtas, išjuoktas ir paniekintas, ėmė geisti moters kūno iš tolo. Šiais metais jis piktai nužiūrinėdavo topmodelių nuotraukas blizgančiuose Amerikos žurnaluose, tarsi norėdamas įsisąmoninti skausmingą faktą, kad jokia tobula moteris niekada jo negeis.

Mustafa niekada neužmirš pykčio Zelichos veide, kai ši išvadino jį „vertingiausiu falu“. Ir šiandien tą akimirką išgyventa gėda jį deginte degina. Suprato, jog apsimestinis jo vyriškumas netruk-

do Zelichai įžvelgti tikrų jo auklėjimo spragų. Sesuo žinojo, kad užguitos motinos jis buvo lepinamas ir paikinamas, o despotiško tėvo gąsdinamas ir mušamas. „Galiausiai tapai savimyla ir kartu nepasitikintis savim," – yra sakiusi. Ar galėjo jo ir Zelichos santykiai susiklostyti kitaip? Kodėl jis, turėdamas šitiek seserų ir dievinančią motiną, jautėsi toks atstumtas ir nemylimas?

Zelicha nuolat tyčiodavosi iš Mustafa, o motina nuolatos juo žavėdavosi. Jis tetroško būti paprastu vaikinu, geru ir klystančiu tuo pačiu metu. Jam tereikėjo užuojautos ir galimybės tapti geresniu žmogumi. Jeigu turėtų moterį, kuri jį mylėtų, viskas būtų kitaip. Mustafa suprato, kad į Ameriką jam būtinai reikėjo keliauti ne geresnės ateities ieškoti, bet tam, kad atsikratytų praeities.

– Kaip sekasi? – jam šypsojosi mergina prie kasos aparato.

Prie šito Mustafa vis dar negalėjo priprasti. Amerikoje visi vieni kitų klausinėja, kaip sekasi, net visiškai nepažįstamų. Suprato, kad tai labiau pasisveikinimas nei tikras klausimas. Tačiau nemokėdavo atsakyti su tokiu pat begėdišku laisvumu.

– Gerai, ačiū, – pasakė. – O jums kaip?

Mergina šypsojosi.

– Iš kur jūs?

Kada nors, pagalvojo Mustafa, aš kalbėsiu taip, kad niekas nebeužduos man šito netaktiško, nepatogaus klausimo, jie net nepagalvos, kad kalbasi su užsieniečiu, nė akimirką. Pasiėmė savo plastikinį maišelį ir išėjo.

Šaligatviu ėjo Amerikos meksikiečių pora, ji stūmė kūdikio vežimėlį, jis vedė už rankos mažylį. Ėjo neskubėdami, Rouzė nulydėjo juos pavydžiu žvilgsniu. Dabar, kai jos santuoka iširo, visos poros jai atrodė laimingos ir patenkintos.

– Žinai ką? Gaila, kad tavo ragana močiutė nematė, kaip flirtavau su tuo turku. Gali įsivaizduoti jos siaubą? Baisesnio košmaro išpuikėliams Čakmakčianams ir nesugalvočiau! Išpuikėliams ir pasipūtėliams... Išpuikėliams ir...

Rouzė nebaigė sakinio, nusmelkė pašėlusi mintis. Užsidegė žalia šviesa, prieš ją išsirikiavę automobiliai truktelėjo pirmyn, užpakalyje pyptelėjo furgonas. Bet Rouzė nė nekrustelėjo. Svajonė buvo tokia maloni, kad net negalėjo pajudėti. Jos mintis užvaldė daugybė vaizdinių, akyse blykstelėjo įtūžio kibirkštėlė. Tai jau trečias išties dažnas šalutinis chroniško poskyrybinio apmaudo efektas: žmogus ne tik ima kalbėtis su savimi, aršiai ginčytis su kitais, bet pradeda visiškai neracionaliai elgtis. Kai moteris jaučia pagrįstą įniršį, pasaulis verčiasi aukštyn kojomis, ir absurdiški dalykai ima atrodyti visai išmintingi.

O, saldusis keršte. Kol atsigaus, truks ilgai, tai investicija, kuri atsipirks laikui bėgant. Bet atkeršyti galima greitai. Pirma Rouzės mintis buvo daryti ką nors, bet ką, kas suerzintų jos anytą. O žemėje egzistuoja tik vienas dalykas, galintis suerzinti Čakmakčianų giminės moteris labiau negu *odar* – turkas!

Įdomu būtų paflirtuoti su didžiausiu buvusio vyro priešu. *Bet kur viduryje Arizonos dykumos rasi turką? Juk kaip kaktusai jie neauga, ar ne?* Gudrią išraišką Rouzės veide pakeitė akivaizdus dėkingumas, ji sukikeno. Koks nepakartojamas sutapimas, likimas ją ką tik supažindino su turku. O gal tai ne sutapimas?

Rouzė užtraukė dainą ir pajudėjo. Bet užuot važiavusi savo keliu, pasuko kairėn, apsisuko šimtu aštuoniasdešimt laipsnių ir, atsidūrusi priešingos krypties juostoje, nušvilpė atgal.

Primitive love, I want what it used to be...

Po akimirkos 1984-ųjų džipas „Cherokee“ pasiekė „Fry's“ prekybos centro automobilių stovėjimo aikštelę.

I don't have to think, right now yuo've got me at the brink
This is good-bye for all the times I cried...

Automobilis apvažiavo pusračiu, kirto aikštę skersai ir pasuko pagrindinio išvažiavimo link. Tą akimirką, kai Rouzė jau buvo beprarandanti viltį surasti vaikiną, pastebėjo jį kantriai laukiantį autobusų stotelėje šalia pasidėjusį prastą plastikinį maišelį.

– Ei, Mostafa! – riktelėjo Rouzė, iškišusi galvą pro pusiau pravertą langelį. – Gal pavėžėt?

– Gerai, ačiū, – Mustafa linktelėjo ir pamėgino atsargiai ją pataisyti: – Aš Mu – sta – fa...

Jam įsėdus Rouzė nusišypsojo.

– Mustafa, susipažink su mano dukrele – Armanuš... Bet aš ją vadinu Ami! Ami, tai Mustafa, Mustafa – Ami...

Kol jaunuolis šypsojosi miegančiam kūdikiui, Rouzė stebėjo jo veidą, tikėdamasi išvysti reakciją, bet nieko nesulaukė. Todėl nutarė mestelėti dar vieną užuominą:

– Mano duktė yra Ami Čakmakčian.

Net jei šie žodžiai sukėlė neigiamų asociacijų, Mustafa neparodė. Todėl Rouzė nusprendė pakartoti, dėl visa pikta, jeigu nesuprato iš pirmo karto:

– Armanuš Čak-mak-čian!

Tik dabar šviesiai rudos jaunuolio akys žybtelėjo, nors ne visai taip, kaip tikėjosi Rouzė.

– Čak-mak-čian... Çak – mak – çı!.. Ei, panašu į turkišką pavardę!

– Na, tiesą sakant, ji *armėniška*, – pasakė Rouzė. Staiga pasijuto nesaugi: – Jos tėvas... Turiu galvoje, savo buvusį vyrą... – sunkiai nurijo, tarsi bandydama nugurkti kažką kartaus. – Jis buvo, tiksliau, jis *yra* armėnas.

– Mat kaip... – tarstelėjo jis abejingai.

„Jis nesupranta, ar ką?“ – tyliai stebėjosi Rouzė, kramtydama lūpas. Galiausiai, tarsi paleisdama ilgai galugerklyje slopintą žagsulį, pratrūko juoku. „Bet jis mielas... Labai mielas... Jis bus mano saldusis kerštas!“ – pamanė.

– Klausyk, – tarė Rouzė, – nežinau, ar tau patinka meksikiečių menas, bet rytoj vakare atidaroma bendra paroda. Jei neturi kitų planų, galėtume nueiti, po to ko nors užkąstume.

– Meksikiečių menas?.. – Mustafa patylėjo.

– Kurie jau matė, sako, labai šaunu, – kalbino Rouzė. – Na, ką pasakysi?.. Ar eitum su manim?

– Meksikiečių menas! – užtikrintai pakartojo Mustafa. – Žinoma, kodėl ne?

– Nuostabu, – Rouzė pralinksmėjo. – Kaip malonu susipažinti, Mostafa, – pasakė, vėl iškraipydama vardą.

Bet šį kartą Mustafa nemanė, kad reikia ją taisyti.

TREČIAS SKYRIUS

Cukrus

– Ar tai tiesa? Meldžiu, pasakykit, kad netiesa! – šūktelėjo dėdė Dikranas Stambulianas, kai trinktelėjęs durim įpuolė svetainėn, ieškodamas savo sūnėno ar dukterėčių – bet ko, kas galėtų jį nuraminti.

Jo tamsios akys buvo kiek išsprogusios iš susijaudinimo. Nešiojo vešlius, ilgus ūsus šiek tiek užriestais galais, todėl atrodydavo, kad šypsosi net tada, kai baisiausiai niršdavo.

– Būk geras, dėde, nurimk ir atsisėsk, – nepakeldama akių sumurmėjo tetulė Surpun, jauniausia iš Čakmakčian seserų.

Ji vienintelė iš šeimos besąlygiškai pritarė Barsamo ir Rouzės santuokai, todėl dabar jautėsi kalta. Tokia savigrauža jai buvo neįprasta. Kalifornijos Berklio universiteto humanitarinių mokslų profesorė Surpun Čakmakčian buvo savimi pasitikinti mokslininkė feministė, ji tikėjo, kad kiekvieną problemą šiame pasaulyje galima išspręsti išmintingai ir ramiai kalbantis. Ne kartą dėl šio ypatingo įsitikinimo jai yra tekę jaustis vienišai tokioje temperamentingoje šeimoje.

Dikranas Stambulianas padarė kaip liepiamas, kramtydamas ūsų galiukus nušlepsėjo į tuščią kėdę. Visa šeima buvo susirinkusi

prie senovinio vaišėmis nukrauto raudonmedžio stalo, bet, regis, niekas nieko nevalgė. Tetos Varsenig dvynės ramiai miegojo ant sofos. Ten buvo ir Kevorkas Karaoglanianas, tolimas giminaitis, atskridęs iš Mineapolio į viešą renginį, kurį įlankos regione organizavo Armėnijos jaunimo bendruomenė. Per paskutinius tris mėnesius Kevorkas pareigingai dalyvavo visuose šios bendruomenės renginiuose – labdaros koncerte, metų iškyloje, Kalėdų šventėje, Penktadienio šviesų šventėje, metiniame Žiemos pokylyje, Vėlyvuose sekmadienio pusryčiuose ir plaustų lenktynėse, skirtose remti ekoturizmą Jerevane. Dėdė Dikranas įtarė, kad jo gražusis sūnėnas taip dažnai lankosi San Fransiske ne vien dėl to, jog yra ištikimas tos bendrijos renginiams, bet ir dėl to, kad įsimylėjo ten sutiktą merginą.

Dikranas Stambulianas ilgesingai nužvelgė ant stalo sudėtą maistą ir siektelėjo ąsočio su jogurtiniu gėrimu, į kurį, amerikietišku papročiu, buvo primesta net per daug ledukų. Spalvinguose įvairių dydžių molio dubenyse daugybė jo mėgstamų patiekalų: *fassoulye pilaki, kadın budu köfte, karnıyarık,* ką tik iškepta *churek* ir *bastırma**, kuri dėdei Dikranui ypač patiko. Nors vis dar nervinosi, jo širdis apsalo, pamačius *bastırma,* ir visai sutirpo, kai prieš save išvydo mėgstamiausią skanėstą – *burma***.

Nors žmona nuolat griežtai rūpinosi jo dieta, dėdė Dikranas kasmet ant savo garsiojo pilvo priaugdavo dar vieną riebalų ratą, lyg medžio kamienas, kuris kasmet pastorėja viena rieve. Taigi buvo vyrukas kiek paritus, tiek pastačius, bet tai jam visai netrukdė. Prieš porą metų jam pasiūlė vaidmenį makaronų reklamoje. Vaidino ten linksmą virėją, kuris net sužadėtinės pamestas nenu-

* Mielinės tešlos pynutė ir džiovintos mėsos gabalėliai (*arm.*).

** Riestainis (*arm.*).

simena, nes vis dar turi virtuvę ir gali gaminti spagečių apkepėlę. Tiesą sakant, dėdė Dikranas išties buvo nepaprastai linksmas žmogus, visai kaip reklamoje, tad jei kam nors iš daugybės pažįstamų prireikdavo pavyzdžių klišei, jog storuliai yra daug linksmesni žmonės, būtinai minėdavo jo vardą. Bet šiandien dėdė Dikranas buvo nepanašus į save.

– Kur Barsamas? – paklausė dėdė Dikranas, siekdamas *köfte*. – Ar jis žino, ką sumanė jo žmona?

– Buvusi žmona! – pataisė teta Zaruhi.

Ji, ką tik iškepta pradžios mokyklos mokytoja, kiaurą dieną kariaujanti su nepaklusniais vaikais, negalėjo susilaikyti nepataisiusi išgirstų klaidų.

– Taip, buvusi! Bet ji šito nepripažįsta! Aš jums sakau, ta moteris kvaištelėjusi. Ji tyčia taip daro. Rouzė taip elgiasi tik norėdama paerzinti mus, kitaip mano vardas ne Dikranas. Galvokit man kitą vardą!

– Nereikia tau kito vardo, – ramino dėdę tetulė Varsenig. – Be abejo, ji tai daro tyčia...

– Turim gelbėti Armanuš, – įsiterpė močiutė Šušan, šeimos vyriausioji.

Pakilusi nuo stalo, nušlepsėjo link savo krėslo. Ji puikiai gamino, bet pati niekada negalėjo pasigirti geru apetitu, o pastaruoju metu, dukterų baimei, kažkokiu būdu sugebėdavo nenumirti suvalgydama vos šaukštą per dieną. Ji buvo neaukšta, kaulėta išskirtinės vidinės jėgos moteriškė, nesutrinkanti ir keblesnėse situacijose nei ši. Dailus veidas švytėjo išmintimi. Artimuosius jau daugelį metų stebino jos kategoriškas nesitaikstymas su bet kokiu pralaimėjimu, nesilpstantis įsitikinimas, kad gyvenimas yra nepabaigiama kova (o jei esi armėnas, ta kova triskart sunkesnė), jos sugebėjimas palenkti savo pusėn visus, su kuriais susiduria.

– Nieko nėra svarbiau už vaiko gerovę, – sumurmėjo močiutė Šušan, glostydama sidabrinį Šv. Antano pakabutį, kurio niekada nenusiimdavo. Šventasis Antanas, dingusiųjų globėjas, praeityje padėjo jai išgyventi ne vieną netektį.

Tai pasakiusi, močiutė Šušan pasiėmė virbalus ir atsisėdo megzti. Nuo virbalų karojo pradėtos nerti dangiškai žydros antklodės kūdikiui kraštas su išmegztais inicialais „A. K.". Kurį laiką kambaryje buvo tylu, visi stebėjo, kaip grakščiai juda jos rankos su virbalais. Močiutės Šušan mezgimas veikė šeimą lyg grupinė terapija. Tvirti, net ritmiški judesiai, neriant kiekvieną akį, ramino ją stebinčius, – rodės, kol močiutė Šušan mezga, nėra ko bijoti, nes galų gale viskas baigsis gerai.

– Tiesą sakai. Vargšė mažoji Armanuš, – pratarė dėdė Dikranas, kuris visuose šeimos ginčuose paprastai stodavo Šušan pusėn, suprasdamas, kad prieštarauti visagalei matriarchei neverta. Ir prislopinęs balsą pridūrė: – Kas laukia šios nekaltos avelės?

Nespėjus atsakyti, prie slenksčio pasigirdo varpelis ir kažkas atsirakino duris. Vidun įžengė Barsamas, jo veidas buvo išblyškęs, akys su nerimu žvelgė pro akinius metaliniais rėmeliais.

– O! Žiūrėkit, kas pasirodė! – šūktelėjo dėdė Dikranas. – Pone Barsamai, tavo dukterį ruošiasi auginti turkas, o tu nieko nesiimi... *Amot!**

– Ką aš galiu padaryti? – graudžiai atsiliepė Barsamas Čakmakčianas, atsigręždamas į dėdę.

Jis nukreipė žvilgsnį į didelę Martiroso Sariano reprodukciją „Ramus gyvenimas su kaukėmis", kabančią ant sienos, lyg tikėdamasis paveiksle rasti taip reikalingą atsakymą. Bet nusiraminimo, regis, ten neaptiko, nes kai vėl prabilo, jo balsas skambėjo taip pat beviltiškai.

* Gėda! (*Arm.*)

– Aš neturiu teisės kištis. Rouzė yra jos motina.

– *Aman!** Tai bent motina!

Dikranas Stambulianas nusijuokė. Toks didelis žmogus, o juokdavosi keistai spygaudamas – tą pats žinojo ir paprastai, kai nebūdavo stipriai susijaudinęs, sugebėdavo save kontroliuoti.

– Ką ši nekalta avelė užaugusi pasakys savo draugams? Mano tėvas yra Barsamas Čakmakčianas, mano senelio brolis – Dikranas Stambulianas, jo tėvas – Varvantas Istanbulianas, aš vadinuosi Armanuš Čakmakčian, visi artimieji yra Tokie Tokianai, taigi esu palikuonė tų, kurie išgyveno genocidą, 1915 metais jų giminaičius išskerdė mėsininkai turkai, bet man išplovė smegenis, kad neigčiau genocidą, nes esu užauginta kažkokio turko, vardu Mustafa! Labai juokinga?.. Ak, *marnim khalasim!*

Dikranas Stambulianas nutilo ir įdėmiai pažvelgė į sūnėną, norėdamas pamatyti, kokį poveikį padarė jo žodžiai. Barsamas stovėjo it suakmenėjęs

– Keliauk, Barsamai! – sušuko dėdė Dikranas, šį kartą garsiau. – Šįvakar pat skrisk į Tuksoną ir pabaik šią komediją, kol dar ne vėlu. Pasikalbėk su savo žmona. *Haydeh!***

– Buvusia žmona, – pataisė teta Zaruhi ir atsilaužė gabalėlį *burmos.* – Ak, man nereikėtų jo valgyti. Tiek daug cukraus. Tiek daug kalorijų. Kodėl nededi dirbtinių saldiklių, mama?

– Todėl, kad dirbtiniams produktams mano virtuvėje nėra vietos, – atkirto Šušan Čakmakčian. – Valgyk ramiai, kol nepasenai ir neįsitaisei cukraligės. Viskam savas laikas.

– Teisybė. Man dar vis cukraus laikas, – mirktelėjo jai tetulė Zaruhi, bet išdrįso suvalgyti tik pusę *burmos.* Kramtydama atsigręžė į savo brolį: – Beje, ką Rouzė veikia Arizonoje?

---

* Varge! (*Arm.*)

** Paskubėk! (*Arm.*)

– Ji ten susirado darbą, – niūriai atsakė Barsamas.

– Žinoma, tai bent darbas! – pasitrynė nosį tetulė Varsenig. – Ką ji sau galvoja – įdaro enčiladas, tartum neturėtų nė cento kišenėje! Ji tyčia taip elgiasi. Nori, kad visas pasaulis mus smerktų, galvotų, kad nepadedam išlaikyti vaiko. Drąsi vieniša motina, pasiryžusi nenuleisti rankų! Štai tokį vaidmenį ji bando vaidinti!

– Armanuš viskas bus gerai, – sumurmėjo Barsamas, stengdamasis nutaisyti tvirtą balsą. – Rouzė apsistojo Arizonoje, nes nori grįžti į universitetą. Ji tik laikinai dirba Studentų klube. Iš tikrųjų nori būti pradinių klasių mokytoja. Nori dirbti su vaikais. Kas gi čia bloga? Gyvena normaliai, rūpinasi Armanuš, tai koks skirtumas, su kuo susitikinėja?

– Tu ir teisus, ir neteisus, – prabilo teta Surpun, įsitaisydama krėsle pabrukusi kojas po savimi, žvilgsnis staiga pasidarė griežtas, šiek tiek ironiškas. – Idealiame pasaulyje galėtum sakyti: na, tai jos gyvenimas, ir ne mūsų reikalas. Jeigu negerbi istorijos ir protėvių, neturi nei atminties, nei atsakomybės, jei gyveni tik šia diena, – be abejo, gali tvirtinti taip. Bet praeitis gyva dabartyje, ir mūsų protėviai gyvena mūsų vaikuose, tu tai žinai... Kadangi Rouzė augina tavo dukterį, turi teisę kištis į jos gyvenimą. Ypač tada, kai ji ima ir susideda su turku!

Tetulė Varsenig, kuri niekada per daug nemėgo filosofinių išvedžiojimų ir tiesią kalbą vertino labiau už intelektualų žargoną, išrėžė:

– Barsamai, brangusis, parodyk man turką, kuris moka armėniškai, a?

Barsamas nieko neatsakė, tik skersom dėbtelėjo į vyresniąją seserį.

Teta Varsenig tęsė:

– Pasakyk, kiek turkų yra mokęsi armėnų kalbos? Nė vienas! Kodėl mūsų mamos jų kalbą moka, bet ne atvirkščiai? Argi neaišku, kas stipresnis? Iš Vidurio Azijos atsikraustė menkas būrelis turkų, ar ne? Nespėjom apsidairyti, o jų jau visur pilna! Kas nutiko tiems milijonams armėnų, kurie tada jau gyveno ten? Asimiliuoti! Iššudyti! Palikti našlaičiais! Ištremti! Ir galiausiai pamiršti! Kaip gali savo kūną ir kraują, savo dukterį atiduoti tiems, kurie kalti dėl to, kad šiandien mūsų liko tiek mažai ir kenčiame tokį skausmą? Mesropas Maštocas* apsiverstų karste!

Barsamas purtė galvą ir tylėjo. Norėdamas nuraminti sūnėną, dėdė Dikranas leidosi pasakoti istoriją:

– Ateina arabas pas kirpėją. Jį nukerpa, arabas nori susimokėti, bet kirpėjas sako: „Nieko nebus, negaliu imti iš tamstos pinigų. Tai nemokama socialinė paslauga." Arabas maloniai nustebintas išeina iš kirpyklos. Kitą rytą, atidaręs kirpyklą, prie durų kirpėjas randa atviruką su padėka ir krepšelį datulių.

Viena iš ant sofos miegančių dvynių muistėsi, bet dar neverkė.

– Kitą dieną į tą pačią kirpyklą ateina turkas. Jį nukerpa, žmogus nori susimokėti, bet kirpėjas ir vėl sako: „Negaliu imti iš tamstos pinigų. Tai nemokama socialinė paslauga." Turkas maloniai nustebintas išeina iš kirpyklos. Kitą rytą, atidaręs kirpyklą, prie durų kirpėjas randa atviruką su padėka ir dėželę *lokum***.

Pažadinta krustelėjusios sesers, ėmė verkti kita dvynė. Teta Varsenig pripuolė prie jos ir nuramino vos palietusi pirštais.

– Kitą dieną į kirpyklą ateina armėnas. Jį nukerpa, armėnas nori susimokėti, o kirpėjas neima: „Atsiprašau, negaliu imti iš

---

* Mesropas Maštocas (362–440) armėnų rašto kūrėjas, švietėjas, rašytojas, paskelbtas šventuoju.

** Įvairių skonių desertas iš krakmolo (*arm.*).

tamstos pinigų. Tai nemokama socialinė paslauga.“ Armėnas maloniai nustebintas išeina. Kitą rytą kirpėjas atidaro kirpyklą ir... Spėkit, ką randa?

– Paketėlį *burmos*? – spėjo Kevorkas.

– Ne! Randa tuziną apsikirpti norinčių armėnų!

– Norit pasakyti, kad mes esame šykštuolių tauta? – paklausė Kevorkas.

– Ne, tu neišmanėli, – atkirto dėdė Dikranas. – Noriu pasakyti, kad mes visada rūpinamės vieni kitais. Jei sužinome ką nors gera, mes tuoj pat pasidalijame su savo draugais ir giminėmis. Tik dėl tokios bendruomenės dvasios armėnų tauta sugebėjo išlikti.

– Bet sakoma ir taip: „Kai susieina du armėnai, tuoj sukuria tris bažnyčias“, – paprieštaravo Kevorkas, pasirengęs ginčytis.

– *Das' mader's mom'ri, noren koh chi m'nats,* – suniurnėjo Dikranas Stambulianas, perėjęs prie armėnų kalbos, kaip visada, kai nepavykdavo bandymas pamokyti jaunimą.

Kevorkas, mokantis tik šnekamąją, bet ne knyginę armėnų kalbą, sukikeno, gal truputį pernelyg nervingai, mėgindamas nuslėpti, kad suprato tik pirmąją sakinio dalį, o toliau ne.

– *Oğlani kizdirmayasin**, – turkiškai suburbėjo močiutė Šušan, kilstelėdama antakį. Ji visada taip darydavo, norėdama ką nors pasakyti vyresniam žmogui taip, kad nesuprastų šalia esantis jaunimas.

Dėdė Dikranas atsiduso tartum mamos subartas berniukas, ir vėl ėmėsi valgyti *burmą* – kad nusiramintų. Stojo tyla. Viskas aplinkui – trys vyrai, trijų kartų moterys, šimtais kilimėlių nuklotos grindys, senovinis stalo sidabras indaujoje, virdulys ant šifonje-

* Nepykdytum sūnaus (*turk.*).

rės, kasetė ant vaizdo magnetofono („Granato spalva"*), daugybė paveikslų, ikona „Besimeldžianti šventoji Ona", atvirukas su Ararato kalnu, dengiamu akinamai balto sniego – visa paskendo tyloje. Už lango įsijungus blausiam gatvės žibintui kambarį užliejo keista šviesa. Praeities vaiduokliai buvo greta.

Privažiavo automobilis ir sustojo tiesiai priešais namą, jo žibintai išplėšė iš tamsos kambarį, apšviesdami ant sienos žodžius paauksuotame rėme: „Iš tiesų sakau jums: ką tik jūs surišite žemėje, bus surišta ir danguje, ir ką tik atrišite žemėje, bus atrišta ir danguje. – Mt 18,18." Pravažiavo troleibusas, skambindamas varpeliais, vežantis klegančius vaikus ir turistus iš Rusų kalvos į Vandens parką, Jūrų muziejų ir Žvejų prieplauką. Į kambarį plūstelėjo San Fransisko piko valandos garsai, žadindami iš susimąstymo.

– Rouzė nėra blogas žmogus, – išdrįso paprieštarauti Barsamas. – Jai nebuvo lengva priprasti prie mūsų gyvenimo būdo. Kai susipažinome, ji buvo drovi mergaitė iš Kentukio.

– Sakoma, kelias į pragarą gerais norais grįstas, – atkirto dėdė Dikranas.

Bet Barsamas, nekreipdamas dėmesio, tęsė:

– Ar galit įsivaizduoti? Jie ten net alkoholiu neprekiauja! Uždrausta! Ar žinojote, kad įspūdingiausias įvykis Elizabetaune, Kentukio valstijoje, yra metų festivalis, kai žmonės persirengia tėvais-įkūrėjais**? – Barsamas kilstelėjo ranką, gal norėdamas pabrėžti savo žodžius, gal bandydamas atkreipti Dievo dėmesį į viltį

* 1968 m. režisieriaus Sergejaus Paradžanovo filmas apie garsų armėnų poetą Sajatą Novą.

** JAV politiniai lyderiai, pasirašę JAV nepriklausomybės deklaraciją ar kitaip dalyvavę Amerikos revoliucijoje.

praradusį maldautoją. – O po to eina į miesto centrą, vildamiesi susitikti generolą Džordžą Armstrongą Kasterį!

– Jau vien dėl to nereikėjo jos vesti, – tyliai sukikeno dėdė Dikranas.

Visas pyktis jau buvo išgaravęs, jis suvokė, kad paprasčiausiai nesugebės ilgiau pyktis su mylimiausiu sūnėnu.

– Tik noriu paaiškinti, kad Rouzė nebuvo susidūrusi su kitomis kultūromis, – pridėjo Barsamas. – Vienintelis mielos pietiečių poros vaikas, šeima per amžius dirba toje pačioje metalo dirbinių krautuvėlėje, mažo miestelio gyvenimas, ir staiga, nespėjus nė susigaudyti, atsiduria plačiausiam, tvirtai sunertam armėnų katalikų diasporos giminės tinkle. Milžiniška giminė su labai dramatiška praeitimi! Manot, jai buvo lengva prisitaikyti?

– Mums taip pat lengva nebuvo, – paprieštaravo tetulė Varsenig, mostelėdama šakute į savo brolį, tada smeigdama ją į *köfte*.

Priešingai nei motina, ji apetitu nesiskundė. Žinant, kiek ji perdien suvalgo, o dar tai, kad neseniai pagimdė dvynes, jos lieknumas atrodė mažų mažiausiai stebuklas.

– Tik pagalvokit, vienintelis patiekalas, kurį ji moka gaminti, – tas klaikus avienos kepsnys su bandelėmis! Kiekvieną kartą, kai ateidavom pas tave į svečius, ji užsirišdavo savo purviną prijuostę ir imdavosi ruošti avieną.

Visi, išskyrus Barsamą, nusijuokė.

– Ak, bet būsiu teisinga, – tęsė tetulė Varsenig, pamaloninta klausytojų dėmesio. – Padažą ji retkarčiais keisdavo. Vieną kartą gaudavome avienos kepsnį su aštriu „Tex-Mex“ padažu, o kitą – su „Creamy Ranch“ padažu... Išties, tavo žmonos virtuvė – įvairenybių žemė!

– Buvusios žmonos! – vėl pataisė tetulė Zaruhi.

– Na, jūs jos irgi nesigailėjote, – į nieką nežiūrėdamas tarė Barsamas. – Kiek pamenu, pirmas jos išmoktas armėniškas žodis buvo *odar.*

– Bet ji ir buvo *odar,* – dėdė Dikranas pasilenkęs plekštelėjo sūnėnui per nugarą. – Jeigu ji *odar*, kodėl negalima jos vadinti *odar?*

Plekštelėjimas Barsamą sutrikdė labiau nei klausimas, bet išdrįso pridurti:

– Kai kas šioje šeimoje dar vadindavo ją Spygliu.

– O kas negerai? – įsiterpė tetulė Varsenig tarp dviejų paskutinių *churek* kąsnių. – Tai moteriškei reikėjo pasikeisti vardą – iš Rožės į Spyglį. Rouzė jai netiko. Toks mielas vardas tokiai piktai moteriškei. Patikėk mielas brolau, jeigu jos vargšai tėtis ir mama būtų bent nutuokę, kokia moterimi ji taps, tikrai būtų pavadinę ją Spygliu!

– Užteks juokų!

Tai Šušan Čakmakčian. Tas šūktelėjimas nereiškė nei priekaišto, nei įspėjimo, bet kažkodėl visus kambaryje paveikė būtent taip. Prieblanda jau virto naktimi, pasikeitė ir šviesa viduje. Močiutė Šušan atsistojusi įjungė krištolinį šviestuvą.

– Mums reikia apsaugoti Armanuš, dabar svarbu tik tai, – tyliai pasakė Šušan Čakmakčian. Baltoje nemalonioje šviesoje dar labiau išryškėjo daugybė jos veidą vagojančių raukšlių ir plonytės violetinės venos ant rankų. – Šiam nekaltam avinėliui reikia mūsų, o mums reikia jos.

Blyškiame veide ryžtą pakeitė nuolankumas, ji lėtai linktelėjo galvą ir pridūrė:

– Tik armėnas gali suprasti, ką reiškia toks katastrofiškas tautos nykimas. Mes susitraukėme kaip džiūstantis medis... Rouzė gali susitikinėti ir tekėti už ko tik nori, bet jos duktė yra armėnė ir turi būti auklėjama kaip armėnė.

Tada pasilenkė ir šypsodamasi tarė savo vyriausiajai dukrai:

– Atiduok man pusę to, ką turi lėkštėje, gerai? Diabetas diabetu, bet kas galėtų atsisakyti *burmos?*

KETVIRTAS SKYRIUS

Skrudinti lazdynų riešutai

Asja Kazandži nesuprato, kodėl kai kurie žmonės taip žavisi gimtadienio tortais, – ji pakęsti jų negalėjo. Visada nekentė.

Galbūt tokią neapykantą galima paaiškinti tuo, kad nuo pat mažumės per kiekvieną gimimo dieną ją versdavo valgyti vis tokį patį tortą – trijų sluoksnių obuolių pyragą su karamele (nežmoniškai saldžia) ir plaktu citrininiu glaistu (nežmoniškai rūgščiu). Negalėjo suprasti, kodėl tetulės kas kartą tikėdavosi tortu pradžiuginti, nors šiuo klausimu iš jos sulaukdavo tik protestų. Gal paprasčiausiai pamiršdavo. Galbūt kiekvieną kartą ištrindavo iš atminties praėjusių metų gimtadienį. Visai įmanoma. Kazandžių šeima buvo linkusi niekada nepamiršti kitų žmonių istorijų, bet pamiršti viską, kas susiję su jais.

Todėl per kiekvieną gimtadienį Asja Kazandži valgydavo tokį pat tortą ir kaskart sužinodavo ką nors nauja apie save. Pavyzdžiui, sulaukusi trejų suprato, kad gali gauti beveik viską, jei tik pratrūksta nevaldomu pykčiu. Dar po trejų metų, per šeštąjį gimtadienį, suprato, kad geriau vis dėlto pykčio nedemonstruoti, mat, nors tada jos reikalavimai patenkinami, sulig kiekvienu

protrūkiu pailgėja vaikystė. Kai sulaukė aštuonerių metų, suprato tai, ką iki tol tik nujautė, bet nebuvo tikra: ji yra pavainikė. Žvelgdama į praeitį, galvojo, kad jei ne senelė Giulsium, būtų prireikę gerokai daugiau laiko tam išsiaiškinti, nes niekas taip ir nebūtų atskleidęs jai šio ypatingo fakto.

Taip jau nutiko, kad tądien jos liko dviese svetainėje. Senelė Giulsium susikaupusi laistė savo gėles, o Asja stebėjo ją, spalvindama klouną vaikiškoje spalvinimo knygelėje.

– Kodėl tu kalbi su gėlėmis? – pasidomėjo Asja.

– Kalbinamos gėlės pražysta.

– Tikrai? – nušvito Asja.

– Tikrai. Jeigu sakai, kad žemė yra jų mama, o vanduo – tėvas, jos stiebias į viršų ir žydi.

Asja daugiau neklausinėjo, spalvino toliau. Klouno kostiumą nuspalvino oranžine spalva, o dantis – žaliai. Ruošėsi ryškiai raudonai spalvinti batus, bet stabtelėjo ir ėmė mėgdžioti senelę:

– Branguti, branguti! Žemė yra tavo mama, vanduo – tėtis.

Senelė Giulsium apsimetė negirdinti. Padrąsinta jos tylos, Asja dar garsiau užtraukė giesmelę.

Atėjo eilė laistyti Afrikos žibuoklę, senelės Giulsium numylėtinę. Ji meiliai kalbino gėlę:

– Kaip laikais, brangute?

Asja meiliai pamėgdžiojo:

– Kaip laikais, brangute?

Senelė Giulsium susiraukė, kietai sučiaupė lūpas.

– Kokia tu graži, violetinė! – tarė.

– Kokia tu graži, violetinė!

Kaip tik tada senelė Giulsium iškošė pro sukąstus dantis:

– Pavainikė.

Ištarė taip ramiai, jog Asja ne iš karto suvokė, kad sako ne gėlei, o jai.

Asja nesuprato žodžio reikšmės, kol po metų, artėjant devintajam gimtadieniui, pavainike ją pavadino mokykloje. Paskui, būdama dešimties, pastebėjo, kad jų namuose, kitaip nei jos klasės draugių, trūksta vyriškos rankos. Prireikė dar trejų metų, kad suvoktų, jog šis faktas gali negrįžtamai paveikti jos asmenybę. Per keturioliktąjį, penkioliktąjį ir šešioliktąjį gimtadienius išsiaiškino dar tris savo gyvenimo tiesas: kad kitos šeimos skiriasi nuo jos ir kad kai kurios šeimos gali būti *normalios;* kad jos giminėje yra per daug moterų ir per daug paslapčių, susijusių su per anksti ir labai keistai prapuolusiais vyrais; ir kad ji niekada nebus graži moteris, nors ir labai stengtųsi.

Kai Asjai Kazandži suėjo septyniolika, ji pagaliau suprato, kad Stambului priklauso ne ką daugiau nei laikinai savivaldybės iškabinti ženklai „Kelias remontuojamas" ar „Pastatas restauruojamas", ne daugiau nei rūkas, niekur nevedantis, niekuo nevirstantis, užgulantis miestą niūriomis naktimis vien tam, kad rytą būtų išsklaidytas aušros spindulių.

Kitais metais, likus lygiai dviem dienoms iki aštuonioliktojo gimtadienio, Asja nukniaukė iš namų vaistų dėžutę ir prarijo visas piliules, kiek joje rado. Atmerkė akis lovoje, apsupta visų tetulių, Močiulytės ir senelės Giulsium. Jos vertė gerti drumzliną, dvokiančią žolelių arbatą, lyg būtų maža to, kad prieš tai privertė išvemti viską, kas buvo skrandyje. Aštuonioliktus metus pradėjo suvokusi dar vieną tiesą: savižudybė šiame keistame pasaulyje yra reta privilegija, tartum rubinas, ir tokioje šeimoje kaip jų ši privilegija jai tikrai nebus suteikta.

Dabar sunku pasakyti, ar buvo koks nors ryšys tarp šios išvados ir to, kas vyko toliau, bet daugmaž tuo laiku ji ėmė kraustytis

iš galvos dėl muzikos. Tai buvo ne šiaip abstraktus susižavėjimas muzika ar aistra kokiems nors išskirtiniams muzikoms žanrams, ji išsirinko vieną vienintelį dainininką – Džonį Kešą.

Apie jį žinojo viską: visas smulkmenas apie jo keliones nuo Arkanzaso iki Merfio, apie jo sugėrovus ir vedybas, jo nuosmukius ir pakilimus, poelgius, rinko jo nuotraukas ir, žinoma, tekstus. Sulaukusi aštuoniolikos dainą „Thirteen" Asja pasirinko savo gyvenimo moto, nutarusi, kad ir jos siela iš prigimties yra kupina kančios, tad neišvengiamai jos visur tykos nelaimės.

Šiandien, per savo devynioliktą gimtadienį, pasijuto dar labiau suaugusi, išmąsčiusi dar vieną gudrią tiesą apie gyvenimą: dabar jai tiek pat metų, kiek buvo mamai, kai ją pagimdė. Tik nelabai suprato, kokia nauda iš to atradimo. Suvokė tik tiek, kad nuo šiol su ja nebegalima elgtis kaip su vaiku.

Todėl suurzgė:

– Įspėju! Šiemet nenoriu jokio gimtadienio torto!

Atlošusi pečius, įsirėmusi rankom į šonus, akimirką pamiršo, kad taip stovint išryškėja jos stambios krūtys. Jei būtų pastebėjusi, būtų iš karto vėl susikūprinusi, mat negalėjo pakęsti putlios savo krūtinės ir laikė ją viena blogybių, kurią perėmė iš motinos su genais.

Kartais ji lygindavo save su paslaptinga Korano būtybe *Dabbet-ul Arz,* pabaisa, kuriai lemta pasirodyti Paskutinio Teismo dieną – ji buvo sudėta iš skirtingų gyvūnų, kiek tik jų galima rasti gamtoje, dalių. Asja, kaip ir ta hibridinė būtybė, turėjo kūną, iš tarpusavyje nederančių dalių, paveldėtų iš kitų giminės moterų. Buvo aukšta, gerokai aukštesnė už kitas stambulietes, kaip ir jos motina Zelicha, kurią ji irgi vadino „tetule"; ploni kaulėti pirštai – kaip tetulės Dževrijės, bjauriai atsikišęs smakras – kaip tetulės Feridės, o dramblio ausys – kaip tetulės Banu. Dar turėjo pačią

klaikiausią erelio nosį. Pasaulio istorijoje žinomi tik du žmonės, turėję tokias pat – sultonas Mechmedas Užkariautojas ir tetulė Zelicha. Sultonas Mechmedas užkariavo Konstantinopolį – patinka tai ar ne, faktas ganėtinai įspūdingas, kad į jo nosies formą būtų galima žiūrėti pro pirštus. O tetulė Zelicha – tokia impozantiška asmenybė, jos kūnas toks kerintis, kad nosis, kaip, beje, ir kitos kūno dalys – net negalėjo būti vertinama kaip netobula. Bet jei negali pasigirti jokiais didingais gyvenimo laimėjimais ir turi įgimtą talentą nepatikti žmonėms, kaip manė Asja, kas belieka daryt su šitokia nosimi?

Be visų iš giminaičių paveldėtų baisybių, buvo ir keli neblogi dalykai. Vienas tokių – jos plaukai! Garbanoti, juodi, nesuvaldomi – teoriškai kaip visų šeimos moterų, bet iš esmės tik kaip tetulės Zelichos. Pareiginga pradinių klasių mokytoja tetulė Dževrijė, pavyzdžiui, plaukus suimdavo į tvirtą šinjoną, o su tetule Banu išvis nėra ko lyginti – ji visada ryšėjo skarelę. Tetulė Feridė kaip išprotėjus keisdavo plaukų spalvą ir šukuoseną, pagal nuotaiką. Senelės Giulsium galva buvo lyg vatinė, nes ji nenorėjo dažyti savo sniego baltumo plaukų, gindamasi, kad tai senai moteriai nepadoru. Tik Močiulytė buvo ištikima raudoniems plaukams. Vis sunkėjantis Alzheimeris trukdydavo Močiulytei prisiminti daugybę dalykų, ji pamiršdavo net savo vaikų vardus, bet dar nė karto nepamiršo nusidažyti plaukų su chna.

Galiausiai į paveldėtų gerųjų bruožų sąrašą Asja Kazandži įtraukė savo gelsvai rudas migdolų formos akis (kaip tetulės Banu), aukštą kaktą (kaip tetulės Dževrijės) ir ūmų būdą, dėl kurio buvo linkusi greitai pratrūkti, – bruožas, kuris kažkaip keistai palaikė jos gyvybę (kaip tetulės Feridės). Ir vis dėlto jai nepatiko, kad kasmet ji darėsi vis labiau ir labiau panaši į *jas*. Išskyrus vieną bruožą: jų polinkį į nelogiškumą. Kazandžių mote-

rys buvo kategoriškai nelogiškos. Prieš kurį laiką, bijodama tapti tokia kaip *jos,* Asja prisiekė sau niekada neišsukti iš racionalaus, analitiško mąstymo kelio.

Devynioliktojo gimtadienio sulaukusi Asja buvo jauna moteris, taip stipriai užvaldyta poreikio išreikšti savo individualybę, kad buvo pasiryžusi griebtis neįtikimiausio maišto. Bet šįkart, net jei skelbė atsisakanti torto griežčiau negu visada, jos piktas riksmas „Daugiau jokių kvailų tortų!" slėpė rimtesnę priežastį.

– Per vėlu, panele. Jau iškeptas, – išrėžė tetulė Banu, žvilgsniu verdama Asją virš ką tik atversto pentagramos aštuoneto. Taro kortų derinys ant stalo nežadėjo nieko gero, nebent kitos trys pasirodytų besančios itin sėkmingos. – Bet apsimesk, kad nieko nežinai, nes tavo vargšė mama labai nusimins. Juk tai staigmena!

– Ar gali būt staigmena tai, kas iš anksto žinoma? – burbėjo Asja.

Nors jau buvo spėjus suvokti, kad priklausydama Kazandžių šeimai, be visa kita, turi išpažinti ir absurdo alchemiją, kai nesąmonės nuolat įgauna savotišką logiką, kuria galima įtikinti visus, o šiek tiek pasistengus, net save pačią.

– Ne tu, o aš šiuose namuose esu ta, kuri numato ateitį ir pranašauja, – susiraukė tetulė Banu.

Tai buvo tiesa, bent jau iš dalies. Metų metus tobulinusi ir puoselėjusi aiškiaregystės talentą, tetulė Banu ėmė priiminėti klientus namuose ir taip užsidirbdavo pinigų. Beveik akimirksniu ateities spėjėja Stambule tapo legenda. Jeigu tave lydi sėkmė, pakanka nusakyti kieno nors ateitį, ir gali neabejoti – tas žmogus taps geriausiu tavo klientu. Paskui jau vėjas ir žuvėdros padės paskleisti žinią mieste taip greitai, kad nepraėjus nė savaitei už durų lauks klientų eilė. Taigi tetulė Banu kopė aiškiaregystės meno laiptais, sulig kiekviena pakopa vis labiau

garsėdama. Žmonės pas ją plūsdavo iš viso miesto, mergelės ir našlės, mylimosios ir bedantės senutės, vargšės ir turtuolės, – visos kamuojamos dvejonių ir visos be galo trokštančios išgirsti, ką joms yra paruošusi Fortūna, ši apgaulinga moterų lemtis. Ateidavo turėdamos daugybę klausimų, išeidavo turėdamos jų dar daugiau. Kai kurios mokėjo didelius pinigus, norėdamos atsidėkoti arba tikėdamos, kad šitaip galima papirkti likimą, bet buvo ir tokių, kurios nesukrapštydavo nė cento. Klientes, tokias skirtingas, vienijo viena – visos jos buvo moterys. Tą dieną, kai nutarė savo gyvenimą skirti pranašystėms, tetulė Banu prisiekė niekada nepriimti vyrų.

Pastaruoju metu tetulė Banu buvo išgyvenusi radikalius pokyčius, visų pirma išvaizdos. Pradėjusi aiškiaregės karjerą, ji vaikščiodavo po namus nerūpestingai apsigaubusi pečius ryškiai siuvinėtomis raudonomis skraistėmis. Netrukus skraistes pakeitė kašmyro skaros, jas – ožkų vilnos boa, o boa – laisvai užvynioti šilko turbanai, ir viskas vien raudonos spalvos. Paskui tetulė Banu paslapčia ilgai – vienas Alachas žino, kaip ilgai – svarsčiusi, staiga pranešė: ji atsisakys visko, kas materialu ir pasaulietiška, ir visą savo gyvenimą skirs tarnystei Dievui. Galiausiai ji išdidžiai pareiškė, jog yra pasirengusi ištverti atgailą ir atsisakyti visų žemiškų tuštybių, kaip kadaise dervišai.

– Tu ne dervišas, – vienu balsu negailestingai išrėžė seserys, pasiryžusios atkalbėti ją nuo tokios Kazandžių šeimos analuose negirdėtos šventvagystės.

Ir visos trys ėmė prieštarauti, kalbėdamos taip įtikinamai, kaip tiktai sugebėjo.

– Nepamiršk, dervišai prisidengdavo šiurkščiais maišais ar vilnoniais skarmalais, ne kašmyro skaromis, – pradėjo tetulė Dževrijė, pati jausmingiausia iš visų.

Tetulė Banu sunkiai nurijo priekaištą, nesmagiai jausdamasi tiek dėl savo drabužių, tiek dėl kūno.

– Dervišai miegodavo ant šieno, o ne ant karališko dydžio patalų, – prisijungė ir tetulė Feridė, labiausiai pakvaišusi iš visų.

Tetulė Banu stovėjo tylėdama, žvelgdama į kitą kambario galą, idant nesusidurtų akimis su savo kaltintojomis. O ką jai daryti? Jei nemiegotų specialioje lovoje, nugarą geltų taip, kad išlėktų pro stogą.

– Be to, dervišai neturėjo *nefs**. Pažvelk į save! – tęsė tetulė Zelicha, labiausiai ekscentriška iš visų.

Norėdama apsiginti, tetulė Banu pradėjo pulti:

– Ir aš neturiu. Jau nebeturiu. Tas laikas praėjo.

Po to pridūrė tuo savo nauju mistišku balsu:

– Aš kovosiu su savo *nefs* ir tą kovą laimėsiu!!!

Kazandžių šeimoje, jei kas nors išdrįsdavo elgtis neįprastai, kiti, lyg pagal nerašytas taisykles, reaguodavo taip: „Daryk, ką nori. Mums nerūpi." Taigi tetulės Banu kalbų niekas rimtai nevertino. Matydama tokį skeptišką požiūrį, ši nudrožė į savo kambarį, užtrenkė duris ir keturiasdešimt dienų jų nevarstė, išskyrus trumpus išpuolius į virtuvę ir tualetą. Ir dar kartą buvo palikusi duris atviras, kol pritvirtino ant jų lentelę su užrašu: „Atsižadėki savęs čia įžengdamas!"

Iš pradžių Banu mėgino pasiimti Pašą Trečiąjį, pasitinkantį savo gyvenimo saulėlydį. Turbūt galvojo, kad jai vienišai atgailaujant šis galėtų palaikyti draugiją, nepaisant to, kad dervišai augintinių neturėdavo. Deja, nors Paša Trečiasis nebuvo itin draugingas, atsiskyrėlio gyvenimas jam pasirodė nepakeliamas – per daug viliojo pasaulio tuštybė, vien Fetos sūris ir

* Korane taip vadinama siela, kūniškų geidulių ir instinktų šaltinis.

elektros laidai ko verti. Vos pusvalandį ištvėręs tetulės Banu celėje, Paša Trečiasis pradėjo ausį rėžiantį koncertą ir su tokia jėga puolė draskyti duris, kad netrukus buvo išleistas. Netekusi vienintelio kompaniono, tetulė Banu nugrimzdo į vienatvę, liovėsi kalbėti, pasidarė nebyli ir kurčia viskam. Ji nustojo praustis duše, nebešukavo plaukų ir net nebežiūrėjo mėgstamos savo muilo operos „Nuodingoji gebenė. Akla meilė" – brazilų dramos, kur geros širdies supermodelis kenčia visokias išdavystes tų, kuriuos labiausiai myli.

Bet didžiausias šokas visus ištiko tada, kai tetulė Banu, moteriškė su puikiausiu apetitu, ėmė misti tik duona ir vandeniu. Kad ji mėgsta angliavandenius, ypač duoną, žinojo visi, bet niekas negalėjo pagalvoti, kad galėtų gyventi *vien* duona. Seserys nėrėsi iš kailio, bandydamos ją suvilioti: gamino daugybę patiekalų, namai būdavo sklidini kvapų – saldžių desertų, gruzdintos žuvies ir keptos mėsos, negailėdavo sviesto, kad aromatas būtų dar stipresnis.

Tetulė Banu nepasidavė. Priešingai, ji dar ryžtingiau laikėsi pamaldaus gyvenimo būdo ir valgė tik sausą duoną. Keturiasdešimt dienų ir naktų, gyvendama po tuo pačiu stogu, ji buvo nepasiekiama. Indų plovimas, skalbimas, sėdėjimas prie televizoriaus, plepėjimas su kaimynėmis – kasdienio gyvenimo rutina jai virto nuodėme, nuo kuriuos ji stengėsi atsiriboti. Per tas dienas užsukusios pažiūrėti, kaip ji laikosi, seserys kas kartą rasdavo ją garsiai skaitančią Šventąjį Koraną. Jos palaimos būsena buvo tokia intensyvi, kad net pažinoję visą gyvenimą nebegalėjo jos atpažinti. Galiausiai keturiasdešimt pirmosios dienos rytą, kai visi prie pusryčių stalo valgė keptą *sucuk** su kiaušiniene, Banu išėjo iš savo

* Jautienos dešra (*turk.*).

kambario švytėdama šypsena, keistai žėrinčiomis akimis ir vyšnių raudonumo skara ant galvos.

– Koks čia apgailėtinas daiktas ant tavo galvos? – tokiais žodžiais pasveikino ją senelė Giulsium, kuri ir po šitiek metų nė trupučio nesušvelnėjo ir vis dar buvo panaši į Ivaną Rūstųjį.

– Nuo šios akimirkos dengsiu galvą taip, kaip skirta likimo.

– Kokius niekus kalbi? – susiraukė senelė Giulsium. – Turkų moterys čadras nusimetė prieš devynis dešimtmečius. Ir mano dukra nedrįs paminti teisių, kurias savo šalies moterims suteikė didysis vadas Atatiurkas.

– Taip, 1934-aisiais moterims buvo suteikta rinkimų teisė, – aidu atsiliepė tetulė Dževrijė. – Jei kartais nežinai, istorija eina pirmyn, ne atgal. Tuoj pat nusiimk šitą skudurą!

Bet tetulė Banu nepakluso.

Ji liko apsigobusi galvą ir, ištvėrusi tris išbandymus – atgailos, pasninkavimo ir pamaldumo, – pasiskelbė esanti aiškiaregė.

Pasikeitė ne tik išvaizda, bet ir jos aiškiaregystės pobūdis, o kartu ir ateities spėjimo technika. Iš pradžių, numatydama klienčių ateitį, ji naudodavo tik kavos tirščius, bet laikui bėgant ėmėsi naujų ir net labai neįprastų būdų: burdavo taro kortomis, džiovintomis pupelėmis, sidabrinėmis monetomis, rožinio karoliukais, durų skambučiais, dirbtiniais perlais, tikrais perlais, vandens nugludintais akmenukais – viskuo, kas tik gali suteikti žinių iš paranormalaus pasaulio. Kartais ji aistringai šnekėdavosi su savo pečiais, ant kurių, kaip tvirtino, tabaluodami kojomis sėdėjo du nematomi džinai. Gerasis – ant dešiniojo peties, blogasis – ant kairiojo. Nors žinojo abiejų vardus, nenorėdama tarti garsiai, vadino juos paprastai – ponia Švelnioji ir ponas Kandusis.

– Jeigu ant tavo kairiojo peties sėdi blogasis džinas, kodėl jo nenumeti? – kartą paklausė Asja.

– Nes būna taip, kai mums prireikia ir blogųjų draugijos, – išgirdo atsakymą.

Asja mėgino susiraukti, užvertė akis, bet dėl to atrodė tik dar naivesnė ir vaikiškesnė. Ji švilpavo Džonio Kešo dainos melodiją, kurią dažnai prisimindavo susikirtusi su tetulėmis: „Why me Lord, what have I ever done..."

– Ką čia švilpauji? – įtariai paklausė tetulė Banu.

Ji nemokėjo angliškai ir labai nepasitikėjo kalbomis, kurios neleisdavo jai visko aiškiai suprasti.

– Dainą apie tai, kad vyriausioji teta – tu – turėtų būti man pavyzdys ir mokyti atskirti gėrį nuo blogio. O tu štai aiškini, kad blogis yra būtinas.

– Pasakysiu tau vieną dalyką, – įdėmiai žvelgdama į dukterėčią prabilo tetulė Banu. – Šiame pasaulyje yra tokių baisių dalykų, apie kuriuos geraširdžiai žmonės, – te Alachas juos laimina, – nieko net nenutuokia. Ir tai labai gerai, patikėk. Puiku, kad jie nieko neišmano apie tokius dalykus, tai tik įrodo, kad jų širdis tikrai gera. Kitaip jie nebūtų geri, ar ne?

Asja nieko nesakė, tik linktelėjo galva. Šiaip ar taip jautė, kad Džonis Kešas būtų tos pačios nuomonės.

– Bet jei kada nors įžengsi į blogio žemę, nė vieno iš tų žmonių negalėsi paprašyti pagalbos.

– Manai, prašysiu piktojo džino pagalbos? – sušuko Asja.

– Gal ir prašysi, – palingavo galvą tetulė Banu. – Tikėkimės, neprireiks.

Štai ir viskas. Daugiau jos niekada nekalbėjo apie gerumo ribas ir blogio būtinybę.

Maždaug tuo pat laiku tetulė Banu vėl ėmėsi naujo ateities spėjimo būdo – lazdynų riešutų, dažniausiai skrudintų. Namiškiai spėjo, kad ši naujovė, kaip ir daugelis kitų, atsirado netyčia. Greičiausiai klientė užklupo tetulę Banu triauškiančią riešutus, o

ši teisindamasi leptelėjo, kas pirmiausia šovė į galvą: – kad iš jų galima spėti ateitį. Šitam pritarė visa šeima. Kiti vertino įvairiai. Kaip šventa moteris, – o Stambule kalbėjo, kad ji tikrai tokia, – ji niekada nereikalaudavo iš neturtingų savo klienčių pinigų, kaip atlygio prašydavo saujos lazdyno riešutų. Lazdyno riešutas tapo jos širdies gerumo simboliu. Kad ir kaip būtų, ši keistenybė tik dar labiau padidino jau ir taip didžią jos šlovę. Ją ėmė vadinti Motuše Riešutu, kartais net Riešutų Šeichu, visai pamiršdami, kad moterų teisės ribotos ir joms negali būti suteiktas šis garbingas titulas.

Blogasis džinas, kepti lazdyno riešutai... Prie to, kaip ir prie kitų keistenybių, laikui bėgant Asja Kazandži priprato, bet su vienu dalyku, susijusiu su vyriausia teta, ko gera, jai bus sunku susitaikyti – tai jos vardas. Neįmanoma buvo suvokti, kad tetulė Banu gali virsti Riešutų Šeichu. Todėl, kai tik į namus ateidavo klientės arba ant stalo būdavo paskleidžiamos taro kortos, ji paprasčiausiai vengdavo būti netoliese. Kaip tik todėl apsimetė neišgirdusi paskutinių tetos žodžių, nors puikiai juos girdėjo. Ir būtų išsaugojusi palaimingą nežinojimą, bet svetainėn įžengė tetulė Feridė, nešina didele plokščia lėkšte, ant kurios blizgėjo gimtadienio tortas.

– Ką čia veiki? – susiraukė tetulė Feridė, pamačius Asją. – Neturėtum čia būti, šiuo metu vyksta baleto pamoka.

Štai – dar viena grandinė ant Asjos kojos. Kaip daugelis vidurinės klasės turkų, kurie geidžia, kad jų vaikai gautų visa, ką, kaip manoma, gauna turtingų šeimų vaikai, jos šeima vertė ją užsiimti veikla, kuri visiškai nedomino.

– Beprotnamis, – sumurmėjo Asja.

Pastarosiom dienom šis žodis tapo jos mantra, nuolat jį kartojo. Paskui kiek pakeltu balsu pasakė:

– Nesijaudinkit. Tiesą sakant, aš jau rengiaus išeiti.

– Koks dabar skirtumas? – mestelėjo tetulė Feridė, rodydama į lėkštę. – Tai turėjo būti staigmena!

– Šiais metais ji torto nenori, – atsiliepė tetulė Banu iš savo kampo, traukdama pirmąją iš trijų taro kortų.

Tai buvo Žynė. Pasąmonės intuicijos simbolis – atverianti ne tik vaizduotę ir slaptus talentus, bet ir nežinomybę. Ji suspaudė lūpas ir atvertė kitą kortą: Bokštas. Audringų pokyčių, emocinių proveržių ir netikėto žlugimo simbolis. Tetulė Banu akimirką susimąstė. Paskui ištraukė trečiąją kortą. Atrodė, kad jie netrukus turėtų sulaukti svečio, labai netikėto svečio iš už vandenyno.

– Kaip suprasti – šiemet nenori torto? Dėl dievo meilės, tai jos gimtadienio tortas! – sušuko tetulė Feridė perkreiptu veidu, įsiūčiu degančiomis akimis. Bet staiga jai, regis, šovė kita mintis, nes atsisukus metė į Asją kreivą žvilgsnį. – Bijai, kad kas nors galėjo tortą užnuodyti?

Asja neteko žado. Po tiek metų, tiek daug kartų šitai patyrus, jai taip ir nepavyko susikurti strategijos, auksinės strategijos, kaip tetulei Feridei pratrūkus išlikti ramiai ir abejingai. Ilgus metus buvusi ištikima hebefreninei šizofrenijai, ne per seniausiai tetulė Feridė pakeitė ją paranoja. Kuo labiau seserys stengėsi grąžinti ją į realybę, tuo labiau jas įtarinėjo.

– Ar bijo, kad kas nors gali užnuodyti tortą? Aišku, ne, ekscentrike nelaiminga!

Visų galvos pasisuko į duris. Ten stovėjo tetulė Zelicha, ant pečių užmestas velvetinis švarkas, aukštakulniai bateliai ir pašaipi mina – atrodė neapsakomai graži. Turbūt įėjo į kambarį ir tyliai stovėjo, klausydamasi pokalbio, nebent būtų išsiugdžiusi gebėjimą materializuotis, kur panorėjusi. Kitaip nei dauguma turkių, kurios tik jaunystėje mėgaujasi trumpais sijonais ir aukštais kul-

niukais, Zelicha metams bėgant pirmųjų neilgino, o antrųjų netrumpino. Jos drabužių stilius kaip buvo akį rėžiantis, taip ir liko. Metai tik pridėjo jai grožio, nors iš visų kitų seserų atsiėmė duoklę. Lyg suprasdama, kokį daro įspūdį, tetulė Zelicha liko stovėti tarpduryje, apžiūrinėdama savo lakuotus nagus. Ji labai rūpinosi rankomis, mat šios buvo reikalingos darbe. Zelicha nemėgo biurokratinių institucijų ir nepripažino subordinacijos, o širdyje slėpė pernelyg daug gaivališko pykčio, todėl dar ankstyvoje jaunystėje suprato, kad teks rinktis tokią profesiją, kuri leistų būti ir nepriklausomai, ir kūrybingai – ir, jei įmanoma, suteikti kitiems šiek tiek skausmo.

Prieš dešimtį metų tetulė Zelicha atidarė tatuiruočių saloną, pradėjo rinkti originalių eskizų kolekciją. Greta klasikos – raudonų rožių, margų drugelių, meile plakančių širdžių – ir įprastų gauruotų vabzdžių, piktų vilkų bei milžiniškų vorų, ji siūlė ir savo piešinius, jų esmė buvo viena – nesutapimas. Pusiau vyro, pusiau moters veidai, pusiau gyvūnų, pusiau žmonių kūnai, pusiau žydintys, pusiau nudžiūvę medžiai... Tačiau jos piešiniai populiarūs nebuvo. Tatuiruotėmis klientai norėjo išreikšti savo požiūrį, o ne dar labiau sujaukti ir taip painų gyvenimą. Jų tatuiruotės turėjo atspindėti paprastą jausmą, ne abstrakčią mintį. Zelicha gerai išmoko pamoką ir ėmė kurti naują seriją, įvairių vaizdų kolekciją, kurią pavadino „Nuramink nepaliaujamą širdies skausmą".

Visos šios ypatingos kolekcijos tatuiruotės buvo kuriamos konkrečiam asmeniui – buvusiai meilei. Pamesti ir nelaimingi, įskaudinti ir įtūžę atnešdavo nuotraukas buvusių mylimųjų, kuriuos trokšdavo išbraukti iš savo gyvenimo amžiams, bet kažkodėl niekaip nesugebėdavo liautis mylėję. Tetulė Zelicha studijuodavo nuotrauką ir sukdavo galvą tol, kol suprasdavo, į kokį gyvūną tas asmuo yra panašus. Visa kita paprasta. Tereikia

nupiešti gyvūną ir ištatuiruoti jį ant nelaimingojo kliento kūno. Šis būdas perimtas iš senovės šamanų – taip vienu metu totemas priimamas ir jam suteikiama forma. Kad būtum stipresnis akis į akį susidūręs su savo priešu, turi jį priimti, pasveikinti, o tada transformuoti. Buvusi meilė įsileidžiama į širdį, ir tuo pačiu metu įgauna išorinį pavidalą – lieka ant odos. Kai buvusi meilė atsiduria kažkur tarp vidaus ir išorės ir mikliai paverčiama gyvūnu, jėgos santykis tarp paliktojo ir to, kuris paliko, pakinta. Ištatuiruotas įsimylėjėlis jaučiasi viršesnis, tartum raktas į buvusios meilės sielą būtų jo ar jos rankose. Kai tik pasiekiama ši stadija ir buvusi meilė netenka savo žavesio, kenčiantys nuo nepaliaujamo širdies skausmo pagaliau gali išsilaisvinti iš to prakeiksmo, nes meilė myli jėgą. Todėl mes galime mirtinai įsimylėti kitus, bet retai sugebame atsakyti į meilę tų, kurie mirtinai įsimyli mus.

Stambule, sudaužytų širdžių mieste, tetulės Zelichos verslas neilgai trukus ėmė klestėti, o ji pati tapo legenda, ypač bohemos sluoksniuose.

Asja nusuko akis, nenorėjo žiūrėti į mamą, mamą, kurios niekada nevadino mama, greičiausiai šitaip tetuodama tikėjosi išlaikyti tam tikrą atstumą. Staiga ją užplūdo savigaila. Koks vis dėlto neteisingas Alachas, sukūręs dukterį, kuri grožiu toli gražu neprilygsta motinai.

– Negi nesupranti, kodėl Asja šiemet nenori torto? – paklausė tetulė Zelicha, baigusi tyrinėti savo nagus. – Ji paprasčiausiai bijo priaugti svorio!

Nors puikiai suprato, kaip negerai pratrūkti pykčiu motinos akivaizdoje, Asja įsiutus suriko:

– Netiesa!

Tetulė Zelicha, šelmiškai blykstelėjus akimis, nesiginčijo:

– Gerai, mieloji. Jei taip sakai...

Tik dabar Asja pastebėjo padėklą tetulės Feridės rankose. Ant jo gulėjo didelis gabalas mėsos ir dar didesnis tešlos. Šįvakar jos ruošėsi valgyti *mantı*[*].

– Kiek kartų reikia kartot, kad aš nemėgstu *mantı*? – užriaumojo Asja. – Juk žinot, aš nebevalgau mėsos.

Balsas net pačiai pasirodė keistas, kimus ir svetimas.

– Sakiau, kad bijo priaugti svorio, – krestelėjo galvą tetulė Zelicha ir nubraukė juodų plaukų sruogą nuo veido.

– Ar jūs niekada negirdėjote žodžio „vegetaras"? – Asja irgi krestelėjo galvą, tik nenubraukė jokios sruogos, bijodama atkartoti motinos judesį.

– Aišku, girdėjau, – atsakė tetulė Zelicha, ištiesdama pečius. – Bet nepamiršk, brangioji, – tęsė jau švelnesniu balsu, žinodama, kad taip lengviau įtikinti, – tu esi Kazandži, ne vegetarė!

Asja sunkiai nurijo seiles, burna staiga išdžiūvo.

– O mes, Kazandžiai, mėgstame raudoną mėsą! Kuo raudonesnė, kuo riebesnė, tuo geriau! Jei manim netiki, paklausk Sultono Penktojo, tiesa, Sultonai? – tetulė Zelicha pasuko galvą į nušertą katiną, įsitaisiusį ant velvetinės pagalvėlės prie balkono durų.

Šis blausiomis akimis dėbtelėjo į tetulę Zelichą, tarsi viską puikiai suprastų ir jai pritartų.

Tetulė Banu, maišydama taro kortas, papriekaištavo iš savo kampo:

– Šioje šalyje yra beviltiškai skurdžiai gyvenančių žmonių, kurie net nežinotų mėsos skonio, jei ne dosnių musulmonų dovanos, kurias šie dalija per Aukojimo šventę. Tą vienintelį kartą jie gali gauti padoraus maisto. Eik, paklausk tų skurstančių sielų, ką

[*] Tešlos virtinukai, įdaryti mėsa (*turk.*).

iš tiesų reiškia būti vegetaru. Turėtum būti dėkinga už kiekvieną į lėkštę įdėtą mėsos kąsnelį, nes tai yra prabangos ženklas.

– Beprotnamis! Mes visi bepročiai, visi iki vieno, – pakartojo Asja savo mantrą, tik šįkart jos balse buvo justi pralaimėjimo kartėlis. – Išeinu, ponios. Galit valgyti, ką tik norite. Vėluoju į baleto pamoką!

Niekas nepastebėjo, kaip ji žiauktelėjo, tardama žodį „baletas“, lyg tai būtų skrepliai, kuriuos tektų išspjauti, bet kartu šlykštu, kad yra priversta tai daryti.

PENKTAS SKYRIUS

Vanilė

„Kundera“ – nedidelė kavinukė siauroje vingrioje europinės Stambulo dalies gatvelėje. Tai buvo vienintelė užkandinė mieste, kur nereikėjo eikvoti energijos pokalbiams ir duoti padavėjams arbatpinigių, kad šie elgtųsi mandagiai. Kaip ir kodėl ją pavadino garsaus rašytojo pavarde, niekas iš tiesų nežinojo. Tuo labiau, kad niekas, tikrąja ta žodžio prasme – *niekas* viduje nepriminė nei Milano Kunderos, nei jo romanų.

Ant visų keturių sienų kabojo šimtai įvairiausių dydžių ir formų rėmų, nenusakoma gausybė fotografijų, piešinių ir eskizų, tiek daug, kad buvo galima suabejoti, ar po jais apskritai yra sienos. Atrodė, kad pastatas surėstas ne iš plytų, o iš rėmų. Visuose rėmuose, be išimties, buvo kelio vaizdai. Platūs Amerikos greitkeliai, nesibaigiantys Australijos plentai, sausakimšos Vokietijos magistralės, prašmatnūs Paryžiaus bulvarai, prisigrūdusios šalutinės Romos gatvelės, siauri Maču Pikču takeliai, užmiršti Šiaurės Afrikos karavanų takai ir senovės prekybos kelių žemėlapiai, vedantys Marko Polo pėdsakais palei Šilko kelią – viso pasaulio kelių vaizdai. Lankytojai tokiu dekoru buvo visai patenkinti. Jų

nuomone, tai puiki alternatyva nenaudingoms kalboms, kurios niekur neveda. Kai nesinori bendrauti, gali išsirinkti vaizdą, nelygu už kurio stalo sėdi ir kur tą dieną trokšti atsidurti. Tada įsmeigi apsiblaususį žvilgsnį į pasirinktą reginį ir pamažiukais persikeli į tą tolimą žemę, melsdamas, kad atsidurtum kur nors ten, bet kur, tik ne čia.

Kad ir kaip toli tie vaizdai galėtų nukelti, akivaizdu buvo viena – jie niekaip nebuvo susiję su Milanu Kundera. Vos atidarius kavinę, buvo kalbama, kad autorius kažkada yra lankęsis Stambule ir pakeliui į kažin kur kitur atsitiktinai užsukęs čia išgerti kapučino. Kapučino nebuvusi labai skani, nepatikęs ir vanilinis biskvitas, kurį atnešė prie kavos, bet neilgai trukus jis užsisakė dar vieną puodelį ir netgi kažką čia rašė – mat niekas netrukdė ir jo net neatpažino. Tą dieną kavinė ir buvusi pavadinta jo vardu. Yra ir kita versija, kuri teigia, kad kavinės šeimininkas – aistringas Kunderos romanų gerbėjas: ryte prarijęs visas jo knygas (visos su autografais), nusprendė skirti šią vietą savo mėgstamiausiam rašytojui. Gal ir būtų galima šia versija patikėti, bet kavinės šeimininkas buvo vidutinio amžiaus muzikantas ir dainininkas, amžinai įdegęs ir sportiškas, taip nemėgęs spausdinto žodžio, kad neskaitydavo net tekstų dainų, kurias jo grupė grodavo penktadienio vakarais.

Yra ir priešinga versija – užeiga pavadinta „Kundera“ dėl to, kad ji tėra liguistos rašytojo fantazijos vaisius. Tai išgalvota kavinė su išgalvotais lankytojais. Kadaise Kundera buvo pradėjęs rašyti knygą apie šią vietą, taip įkvėpė jai chaotiškos gyvybės, bet neilgai trukus jo dėmesį patraukė daug rimtesni projektai: kvietimai, viešos diskusijos ir literatūriniai prizai, ir per tą beprotišką lėkimą jis pamiršęs šią nutriušusią skylę Stambule, kuri būtent dėl jo ir atsirado. Ir nuo to laiko tiek „Kunderos“ kavinės padavėjai, tiek

svečiai grumiasi su tuštumos jausmu, kurdami liūdnus ateities scenarijus, šaipydamiesi iš turkiškos kavos *espresso* puodeliuose, laukdami progos pasirodyti kokioje nors intelektualioje dramoje, kur galėtų vaidinti pagrindinį vaidmenį. Iš visų kavinės vardo genezės teorijų ši turėjo daugiausiai šalininkų. Vis dėlto kartkartėm koks kavinės naujokas ar kas nors, pritrūkęs dėmesio, vis sugalvoja naują versiją. Kiti lankytojai akimirkai patiki, užsižaidžia ja, kol nusibosta, ir vėl nugrimzta atgal į savo niūrybės liūnus.

Šiandien Girtuokliui Karikatūristui pradėjus dėstyti naują kavinės vardo kilmės teoriją, visi jo bičiuliai – netgi žmona – jautė pareigą atidžiai klausytis, taip norėjo parodyti jį remią, nes pagaliau sukaupė drąsą ir padarė tai, ko visi seniai meldė – apsilankė pas Anoniminius alkoholikus.

Nors buvo ir kita priežastis, kodėl visi už stalo elgėsi su juo draugiškiau negu paprastai. Šiandien jis antrą kartą buvo apkaltintas savo karikatūromis įžeidęs Ministrą pirmininką, ir jei teismo dieną teisėjas būtų pritaręs kaltintojui, jam būtų tekę trejus metus praleisti kalėjime. Girtuoklis Karikatūristas garsėjo savo politinėmis karikatūromis, kuriose ministrų kabinetą vaizdavo kaip avių bandą, o Ministrą pirmininką – kaip vilką avies kailyje. Dabar, kai jam uždraudė naudoti šitą metaforą, žadėjo piešti kabinetą kaip vilkų gaują, o Ministrą pirmininką kaip šakalą vilko kailyje. Jei ir šią galimybę atimtų, buvo apgalvojęs ir atsarginę strategiją: pingvinai! Nupieš visus parlamento narius kaip pingvinus su smokingais.

– Sugalvojau naują teoriją! – pareiškė Girtuoklis Karikatūristas, nė nepastebėjęs užuojautos, kurią sukėlė, ir šiek tiek nustebęs dėl tokio bičiulių – net savo žmonos – susidomėjimo.

Jis buvo stambus vyras su aristokratiška nosimi, išsišovusiais žandikauliais, ryškiai mėlynomis akimis ir niūria veido išraiška.

Seniai žinojo, kas yra kančia ir melancholija. Tačiau, kai slapčia įsimylėjo nepasiekiamiausią pasaulyje moterį, tas liūdesys padvigubėjo.

Žiūrint į šį žmogų buvo sunku įsivaizduoti, kad jis gali pragyventi iš humoro, ir kad tas niūrus veidas slepia smagiausius pokštus. Nors visada garsėjo kaip girtuoklis, neseniai jo problemos dėl alkoholio itin paaštrėjo. Jis ėmė atsibusti neaiškiose vietose, kuriose niekad nebuvo buvęs. O vieną ankstų rytą atsidūrė mečetės kieme. Tai buvo paskutinis lašas. Gulėjo ant plokščio akmens, čia mazgodavo lavonus – greičiausiai išsijungė, bandydamas įsivaizduoti savo laidotuves. Kai auštant jam pagaliau pavyko atmerkti akis, šalia stovėjo apstulbęs jaunas imamas, mat eidamas skaityti rytinės maldos, ant mirusiųjų akmens netikėtai aptiko knarkiantį keistuolį. Po to Girtuoklio Karikatūristo draugai – net jo žmona – buvo taip sunerimę, kad ėmė raginti jį ieškoti profesionalios pagalbos ir kaip nors susitvarkyti gyvenimą. Šiandien galų gale jis nuėjo į Anoniminių alkoholikų susirinkimą ir pasižadėjo mesti gerti. Taigi visi prie stalo – net jo žmona – atsilošę dėmesingai klausėsi naujos teorijos.

– Ši kavinė taip pavadinta, nes žodis „Kundera" yra kodas. Čia svarbiausia ne pats pavadinimas, o ką tas pavadinimas reiškia!

– Ir ką jis reiškia? – paklausė Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas, neaukštas liesas vyriškis su pelenų pilkumo barzda, tokia spalva ją ėmė dažyti supratęs, kad jaunoms moterims labiau patinka brandaus amžiaus vyrai.

Jis buvo populiaraus televizijos serialo „Timūras Liūtaširdis" scenarijaus autorius. Ten kūrė paveikslą tvirto, sveiko nacionalinio didvyrio, galinčio sumalti į kruviną košę ištisus priešų batalionus. Paklaustas apie prastus televizijos šou ir filmus, jis teisindavosi, kad nacionalistas – tik jo profesija, bet pagal įsitikinimus

esąs tikras nihilistas. Šiandien pasirodė vėl su nauja drauguže – miela, akį traukiančia moterim, tik nelabai gilios dvasios. Jai šito nesakė, bet vyriškoje aplinkoje tokios moterys turėjo specifinį pavadinimą – užkandis. Ne pagrindinis patiekalas, žinoma, bet malonu užkąsti. Rydamas anakardžius iš dubens ant stalo, jis kvatojosi apglėbęs savo naująją draugužę:

– Nagi, iššifruok mums tą kodą!

– Nuobodulys, – pasakė Girtuoklis Karikatūristas išpūsdamas dūmus.

Dūmų gyvatės raitėsi iš visų pusių, visi čia rūkė kaip kaminai, ir jo lengvas dūmelis tingiai liejosi į tirštą, pilką virš stalo kybantį debesį. Prie stalo nerūkė tik Meilusis Berniukas Žurnalistas. Jis negalėjo pakęsti dūmų kvapo. Kiekvieną dieną grįžęs namo tuoj pat nusimesdavo drabužius, kad atsikratytų bjaurios „Kunderos" kavinės smarvės. Ir vis dėlto neprieštaravo, kad kiti rūko. Ir nenustojo vaikščioti į kavinę. Lankydavosi čia nuolatos todėl, kad jam patiko būti šios įvairiaspalvės kompanijos dalim, ir dėl to, kad slaptai buvo įsimylėjęs Girtuoklį Karikatūristą.

Bet Meilusis Berniukas Žurnalistas net nesvajojo apie kokį nors kūnišką ryšį su Karikatūristu. Nuo minties apie nuogą jo kūną net šiurpas nupurtydavo. Seksas čia niekuo dėtas, – tikino jis save, svarbiausia gimininga siela. Be to, trukdė ir dar dvi labai didžiulės kliūtys. Pirma, Girtuoklis Karikatūristas buvo griežtai heteroseksualus, ir galimybės jį pakeisti nebuvo. Antra, jis buvo pametęs galvą dėl tos paniurėlės Asjos – tai faktas, kurį seniausiai pastebėjo visi, išskyrus ją.

Taigi Meilusis Berniukas Žurnalistas nepuoselėjo vilčių užmegzti kokių nors santykių su Girtuokliu Karikatūristu. Jis tik norėjo būti šalia. Retkarčiais, kai Karikatūristas, siekdamas stiklo ar peleninės, netyčia paliesdavo ranką ar petį, jį nusmelkdavo virpulys. Vis dėlto, trokšdamas įtikinti visus, kad visiškai juo, ir

apskritai vyrais, nesidomi, kartais su Karikatūristu elgdavosi šaltai, nė iš šio, nė iš to puldavo prieštarauti jo nuomonei. Sudėtinga istorija.

– Nuobodulys, – pakartojo Girtuoklis Karikatūristas, išmaukęs savo *latte*. – Nuobodulys yra mūsų gyvenimų esmė. Diena po dienos mes skendime nuobodulyje. Kodėl? Todėl, kad nedrįstam išlįsti iš šito urvo, bijom skausmingo susidūrimo su savo kultūra. Vakarų politikai sako, kad Rytų civilizaciją ir Vakarų civilizaciją skiria kultūrinis plyšys. Jei viskas būtų taip paprasta! Tikrasis civilizacijos plyšys skiria turkus nuo pačių turkų. Mes esame būrelis kultūringų miestiečių, kuriuos iš visų pusių supa kaimiečiai mužikai. Jie užėmė visą miestą.

Paskersakiavo į langus, tartum minia kaimiečių galėtų pulti juos su lazdomis ir patrankų sviediniais.

– Jiems priklauso gatvės, jiems priklauso aikštės, jiems priklauso keltai. Bet kuri atvira erdvė yra jų. Galbūt po kelerių metų ši kavinė bus vienintelė mums palikta vieta. Paskutinė laisva zona. Kiekvieną dieną skubam čionai, kad pasislėptume nuo jų. O, taip, nuo *jų*! Dieve, apsaugok mane nuo mūsų tautos!

– Kalbi eilėmis, – pastebėjo Itin Netalentingas Poetas. Kadangi buvo itin netalentingas, mėgo viską lyginti su poezija.

– Mes įstrigome. Įstrigome tarp Rytų ir Vakarų. Tarp praeities ir ateities. Iš vienos pusės modernūs pasauliečiai, kurie taip didžiuojasi savo sukurtu režimu, kad kritikos žodžio negali nė kvėptelėti. Juos palaiko armija ir pusė valstybės. Iš kitos pusės – tie, kurie laikosi įprastų tradicijų ir taip žavisi osmanų praeitimi, kad kritikos žodžio negali nė kvėptelėti. Su jais didžioji dalis paprastų žmonių ir kita pusė valstybės. Kas lieka mums?

Įsikišo cigaretę tarp blyškių sutrūkinėjusių lūpų, ten ji ir styrojo, kol baigė savo graudų skundą.

– Modernieji ragina judėti į priekį, bet mes netikime jų pažangos idėjomis. Tradicijų gerbėjai ragina grįžti atgal, bet jų ideali tvarka mūsų taip pat nevilioja. Spaudžiami iš visų pusių, žengiame du žingsnius pirmyn ir vieną atgal, tartum osmanų armijos orkestras! Juk net grot nemokame! Kurgi mums bėgti? Net nesame mažuma. O, jei būtume etninė mažuma arba čiabuviai, kuriuos gina Jungtinės Tautos. Tada mums būtų suteiktos bent jau pagrindinės teisės. Bet nihilistai, pesimistai ir anarchistai nelaikomi mažuma, nors esame nykstanti rūšis. Mūsų skaičius mažėja kiekvieną dieną. Kiek dar išgyvensime?

Klausimas sunkiai pakibo virš jų galvų, kiek žemiau už dūmų debesį. Karikatūristo žmona, nervinga moteris didelėmis tamsiomis akimis, kurios širdyje kunkuliavo, virė per didelė nuoskauda, nes taip jau nutiko, kad ji buvo talentingesnė karikatūristė už savo vyrą, bet ne taip vertinama, griežė dantimis, plėšydamasi tarp noro pasišaipyti iš vyro, su kuriuo nugyventa dvylika metų (tą mielai būtų padariusi), ir būtinybės paremti jo paistalus, kaip derėtų elgtis idealiai žmonai. Jie nuoširdžiai nemėgo vienas kito, ir vis dėlto visus tuos metus abu laikėsi įsikibę santuokos – ji su viltimi atkeršyti, jis neturėdamas jokios vilties, kad kas nors galėtų pasikeisti į gera. Šiandien jie kalbėjo žodžiais ir gestais, pavogtais vienas iš kito. Net jų karikatūros supanašėjo. Jie piešė deformuotus kūnus ir kūrė gudrius dialogus, vaizduodami prislėgtus žmones kvailose ir nepatogiose situacijose.

– Žinote, kas mes esame? Šios šalies padugnės. Apgailėtina tiži masė, ir niekas daugiau! Visi, išskyrus mus, yra apsėsti noro stoti į Europos Sąjungą, jie siekia pelno, perka akcijas, prekiauja automobiliais, prekiauja savo merginomis...

Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas nervingai pasimuistė.

– Štai dabar scenoje pasirodo Kundera, – tęsė Girtuoklis Karikatūristas, nepastebėjęs netakto. – Ta lengvybės idėja persmelkia mūsų gyvenimus bereikšme tuštuma. Mūsų egzistavimas yra kičas, gražus melas, kuris padeda ignoruoti mirties ir mirtingumo tikrovę. Štai taip...

Jo žodžius nutraukė sutilindžiavęs varpelis, „Kunderos" kavinės durys su trenksmu atsidarė ir įėjo jauna mergina, ne pagal savo amžių pavargusi ir suirzusi.

– Ei, Asja! – suriko Scenaristas, tarsi ji būtų seniai laukta gelbėtoja, leisianti pagaliau užbaigti šį idiotišką pokalbį. – Čionai! Mes čia!

Asja Kazandži šyptelėjo puse lūpų, suraukė kaktą, tai turėjo reikšti: „Na, galiu, ponai, trumpam prisėsti prie jūsų, nes koks gi skirtumas, gyvenimas šiaip ar taip šlykštus." Lėtai, lyg nematomos inercijos veikiama, ji artėjo prie stalo, abejingai su visais pasisveikinus atsisėdo, ir ėmė suktis cigaretę.

– Ką čia veiki tokiu laiku? Juk dabar tau baleto pamoka? – paklausė Girtuoklis Karikatūristas, pamiršęs savo monologą. Jo akyse sušvito rūpestis – ženklas, kurį pastebėjo visi, išskyrus jo žmoną.

– Aš ten ir esu – baleto pamokoje. Štai kaip tik dabar, – Asja susisuko suktinę, – atlieku vieną iš sunkiausių šuolių, kojos keturiasdešimt penkių ar devyniasdešimties laipsnių kampu ir suglaudžiu blauzdas ore – *cabriole*!

– Ak! – nusišypsojo Karikatūristas.

– Tada šuoliukas su apsisukimu, – tęsė Asja. – Dešinė koja į priekį, *demi plié* ir – šuolis! – pačiupus odinį tabako maišelį iškėlė jį aukštyn. – Apsisukimas šimtu ir aštuoniasdešimt laipsnių, – suko maišelį, barstydama tabaką ant stalo, – ir nusileidžiam ant kairės kojos! – maišelis nutūpė prie anakardžių dubens. – Dabar viską pakartojam ir grįžtam į pradinę padėtį. *Emboîté!*

– Baletas – tartum poezijos rašymas kūnu, – sumurmėjo Itin Netalentingas Poetas.

Visi niūriai tylėjo. Kažkur toli buvo girdėti miesto triukšmas, sirenų, automobilių signalų, šūksnių ir juoko mišinys, lydimas žuvėdrų klyksmo. Įėjo keli nauji klientai, keli klientai išėjo. Vienas iš padavėjų griuvo su padėklu, nukrautu stiklinėmis. Kitas pačiupęs šluotą šlavė nuo grindų duženas, klientai abejingai stebėjo. Čia padavėjai keisdavosi dažnai. Darbo valandos buvo ilgos, o atlygis nedidelis. Bet iki šiol nė vienas padavėjas nebuvo išėjęs pats, sulaukdavo, kol atleisdavo. Taip jau buvo „Kunderos" kavinėje – sykį įžengęs, tampi prie jos pririštas, kol ji pati tave išspjauna.

Per kitą pusvalandį prie Asjos Kazandži staliuko vieni užsisakė kavos, kiti – alaus. Paskui pirmieji gėrė alų, kiti kavą. Ir taip ratu. Tik karikatūristas atkakliai gėrė *latte* kavą ir kramsnojo prie jos patiektus vanilinius sausainius, bet jo susierzinimas jau darėsi akivaizdus. Nors harmonijos jų veiksmuose nebuvo, vis dėlto tame disonanse glūdėjo neįprastas ritmas. Kaip tik tai Asja labiausiai ir mėgo kavinėje: jos buką tingumą ir absurdišką disharmoniją. Ši vieta egzistavo kitame laike ir erdvėje. Stambulas be perstojo skubėjo, o „Kunderos" kavinę kaustė letargas. Anapus kavinės slenksčio žmonės laikėsi įsitvėrę vienas kito, kad paslėptų savo vienatvę, apsimetinėjo esą daug artimesni, nei iš tikrųjų buvo, o čia priešingai, – visi apsimetinėjo esantys daug abejingesni vienišiai, nei iš tikrųjų buvo. Ši kavinė buvo miesto priešingybė. Asja traukė cigaretę, mėgaudamasi tokiu neveiklumu, kol Karikatūristas pažvelgė į savo laikrodį ir atsisuko į ją.

– Be dvidešimt aštuonios, brangioji. Pamoka baigėsi.

– O, ir tau jau reikia eiti? Kokia senamadiška tavo šeima, – prabilo scenaristo draugužė. – Kodėl jie verčia lankyti baleto pamokas, jeigu tu šito akivaizdžiai nenori?

Su tomis Scenaristo draugužėmis plaštakėmis, kurias čia atsivesdavo, amžina bėda. Pagautos impulsyvaus noro su visais susidraugauti, jos uždavinėdavo per daug asmeninių klausimų ir per daug komentuodavo, apgailėtinai nesugebėdamos suprasti, kad viskas yra kaip tik priešingai – šią kompaniją labiausiai vienijo tai, kad nė vienas rimtai ir nuoširdžiai nesidomėjo kitų asmeniniu gyvenimu.

– Kaip tu pakenti visas tas tetas? – stebėjosi scenaristo draugė, nieko taip ir nesupratus iš Asjos išraiškos. – Siaubas, šitiek moterų po vienu stogu, ir visos vaidina mamą.... Nė akimirkos neištverčiau.

To jau buvo per daug. Tokioje eklektiškoje grupėje galiojo nerašytos taisyklės, kurių nebuvo galima laužyti. Asja šniurkštelėjo. Ji nemėgo moterų, jei pati nebūtų viena iš jų, gal lengviau būtų su jomis bendrauti. Susipažinusi su moterimi, ji elgdavosi dvejopai: arba laukdavo, kol ši pradės jos nekęsti, arba iš karto imdavo nekęsti jos pati.

– Aš neturiu šeimos tikrąja šio žodžio prasme, – globėjiškai nužvelgė ją Asja, tikėdamasi, kad kiti nepasakys to, ką ketino sakyti.

Žvilgsnis netyčia užkliuvo už blizgančio sidabrinio rėmo ant sienos virš dešiniojo jos peties. Ten buvo kelio į Raudonąją Bolivijos lagūną nuotrauka. Kaip būtų gera dabar atsidurti tame kelyje! Išgėrė kavą, užgesino cigaretę ir pradėjo suktis dar vieną murmėdama:

– Mes tesame būrys moteriškos lyties gyvūnų, priverstų gyventi drauge. To aš nevadinu šeima.

– Bet tai kaip tik ir yra šeima, mano brangioji, – papriešta ravo Itin Netalentingas Poetas.

Tokiomis akimirkomis jis prisimindavo esąs labiausiai iš jų patyręs, ne tik dėl amžiaus, bet ir dėl padarytų *klaidų*. Tris kartus

vedęs ir išsiskyręs, jis matė, kaip jo buvusios viena po kitos paliko Stambulą, kad atsidurtų kuo toliau nuo jo. Visose santuokose jis susilaukė vaikų, kuriuos lankydavo gana retai, bet visada išdidžiai skelbdavo, kad jie yra jo.

– Nepamiršk, – tėviškai pagrūmojo pirštu Asjai, – visos laimingos šeimos yra panašios, bet kiekviena nelaiminga šeima yra nelaiminga savaip.

– Lengva buvo Tolstojui pasakyti tokią nesąmonę, – gūžtelėjo pečiais Girtuoklio Karikatūristo žmona. – Ponas turėjo žmoną, kuri rūpinosi menkiausiomis smulkmenomis, pagimdė tuziną vaikų ir dirbo kaip arklys, kad jo didenybė Tolstojus galėtų susikaupti ir rašyti romanus!

– Ko tu sieki? – paklausė Girtuoklis Karikatūristas.

– Pripažinimo! Štai ko noriu. Noriu, kad visas pasaulis pripažintų, jog Tolstojaus žmona gal būtų tapusi geresne rašytoja už jį, jeigu būtų turėjusi tokią galimybę.

– Kodėl? Tik todėl, kad ji moteris?

– Todėl, kad ji buvo labai talentinga moteris, engiama labai talentingo vyro, – atkirto žmona.

– O, – tepasakė Girtuoklis Karikatūristas.

Susinervinęs jis pakvietė padavėją ir, visų nusivylimui, užsisakė alaus. Kai jį atnešė, tikriausiai pasijutęs kaltas, staiga pakeitė temą – ėmėsi šlovinti alkoholį.

– Už savo laisvę šita šalis turi būti dėkinga šiam buteliukui, kurį aš galiu laisvai laikyti rankoje, – pakėlė balsą Karikatūristas, norėdamas perrėkti greitosios sireną gatvėje. – Ne socialinėms reformoms, ne politinėms pertvarkoms. Net ne Nepriklausomybės karui. Tik šiuo buteliu Turkija išsiskiria iš kitų musulmoniškų šalių. Štai šis alus, – pakėlė butelį, lyg skelbdamas tostą, – yra pilietinės visuomenės ir laisvės simbolis.

– Eik sau. Nuo kurių laikų supuvęs girtuoklis yra laisvės simbolis? – piktai pertraukė Scenaristas.

Kiti nesikišo. Leistis į ginčus būtų beprasmis energijos švaistymas. Jie geriau išsirinko rėmą ant sienos ir nukreipė žvilgsnius į kelią.

– Nuo tos dienos, kai alkoholis buvo uždraustas ir paniekintas visose musulmoniškuose Vidurio Rytuose. Nuo neatmenamų laikų, – suurzgė Girtuoklis Karikatūristas. – Prisiminkite osmanų istoriją. Tos visos tavernos, *mezes** prie kiekvieno stiklo... Sakyčiau, vyrai smagiai leido laiką. Mes, kaip tauta, mėgstame išgerti, kodėl to nepripažįstame? Esam visuomenė, kuri vienuolika mėnesių per metus geria, o sulaukę Ramadano puola į paniką, atgailauja ir pasninkauja, kad po to, kai šventasis mėnuo baigsis, vėl toliau gertų. Aš jums sakau, dėl to, kad šioje šalyje negalioja *sharia***, kad fundamentalistams čia nepasisekė taip, kaip visur kitur, mes turime būti dėkingi tai girtai tradicijai. Tik dėl alkoholio Turkijoje turim kažką panašaus į demokratiją.

– Tai kodėl gi mes negeriam? – blausiai šyptelėjo Girtuoklio Karikatūristo žmona. – O už ką daugiau gerti, jei ne už poną Piršteli? Kokia ten jo pavardė? Čekis?

– Čeketis***, – pataisė Asja. Ji nepaliovė graužtis dėl to, kad kartą, kai gerokai apsvaigusi išrėžė kompanijai kalbą apie baleto istoriją ir probėgšmais paminėjo Čekečio pavardę. Jiems jis patiko. Nuo tos dienos kas nors prie stalo vis pasiūlydavo tostą už jį – šokėją, kuris pristatė šokį ant pirštų galų.

– Vadinas, jeigu ne jis, baleto šokėjai nemokėtų vaikščioti ant pirštų galų, ar ne? – būtinai kas nors sukrizendavo.

---

* Užkandžių rinkinys (*turk.*).

** Šariatas – šventasis islamo įstatymas, islamo teisės dalis.

*** Enrico Cecchetti, 1850–1928, italų baleto artistas, baletmeisteris.

– Ką jis sau galvojo? – pridėdavo kitas, ir visi prapliupdavo juoku.

Jie kiekvieną dieną susitikdavo „Kunderos" kavinėje. Itin Netalentingas Poetas, Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas ir kuri nors iš jo tuometinių draugių, Girtuoklis Karikatūristas, Girtuoklio Karikatūristo žmona, Meilusis Berniukas Žurnalistas ir Asja Kazandži. Kažkur giliai visada tvyrodavo įtampa, visi laukdavo, kol dienos tema išspjaus ją paviršiun. Kol kas viskas ėjo lyg sviestu patepta. Kartais jie atsivesdavo kitų žmonių, draugų, kolegų ar visai nepažįstamų, kartais ateidavo vieni. Kompanija buvo atskiras organizmas, čia buvo demonstruojamos skirtingos individualybės, bet niekas nieko neužgoždavo, tartum šis organizmas gyventų savarankiškai, nepriklausomai nuo jį sudarančių asmenybių.

Tarp jų Asja Kazandži rado vidinę ramybę. „Kunderos" kavinė buvo jos šventovė. Kazandžių namuose ji nuolat turėjo galvoti, kaip elgtis, siekti tobulumo, kurio ji tiesiog negalėjo suprasti, o „Kunderoje" niekas nevertė keistis, čia buvo manoma, kad žmonės yra netobuli ir nepataisomi iš esmės.

Tiesa, jie nebuvo idealūs draugai, kokius jai būtų parinkusios tetulės. Kai kurie buvo daug vyresni, tiko Asjai į tėvus ar motinas. Būdama jauniausia, ji džiaugėsi stebėdama jų vaikiškumą. Guodė mintis, kad bėgant metams iš tiesų niekas gyvenime netobulėja: jei esi niūrus paauglys, tai būsi ir niūrus suaugėlis. Modelis visada lieka tas pats. Tiesą sakant, gal šiek tiek liūdna, bet Asjai teikė paguodos, nes tai įrodė, kad žmogui nereikia stengtis pasikeisti, tapti geresniam, dėl to jos tetulės ją dieną naktį graužė. Kadangi laikui bėgant niekas nepasikeis, ir šis liūdesys yra amžinas, ji galėjo sau ramiai būti liūdna.

– Šiandien mano gimimo diena, – pranešė Asja, nustebindama pati save, nes jai niekada nekildavo noras to skelbti.

– Tikrai? – kažkas paklausė.

– Koks sutapimas! Mano jauniausioji dukra irgi šiandien gimusi, – šūktelėjo Itin Netalentingas Poetas.

– Tikrai? – dabar paklausė Asja.

– Tu gimei tą pačią dieną, kaip ir mano duktė! Dvynės, – artistiškai papurtė galvą Poetas.

– Žuvys, – pataisė Asja.

Tuo viskas ir baigėsi. Niekas nebandė jos apkabinti ar dusinti bučiniais, niekam nešovė į galvą ir torto užsakinėti. Užtat Poetas padeklamavo jai klaikų eilėraštį, Karikatūristas į jos sveikatą išgėrė tris butelius alaus, o Karikatūristo žmona ant servetėlės nupiešė šaržą – atšiaurią jauną moterį įsielektrinusiais plaukais, dideliais papais ir lenkta nosimi po kiaurai veriančiomis protingomis akimis. Kiti užsakė jai dar kavos ir galiausiai neleido mokėti sąskaitos. Viskas labai paprasta. Ne dėl to, kad jiems nerūpėjo jos gimtadienis. Priešingai, jiems ši proga buvo tokia rimta, jog netrukus ėmė garsiai postringauti apie laiko ir mirtingumo sąvokas, kad galiausiai nuklystų prie klausimo, kada jie mirs ir koks bus jų pomirtinis gyvenimas. „Pomirtinis gyvenimas egzistuoja ir ten yra blogiau negu čia, – tokia buvo bendra kompanijos nuomonė. – Todėl džiaukimės mums skirtu laiku."

Vieni gromuliavo šią mintį, kiti, nutilę vidury žodžio, persikėlė į vieną iš kelių ant sienos. Jie niekur neskubėjo, lyg už kavinės durų jų niekas nelauktų, lyg už durų nieko nebūtų, jų veiduose pamažu skleidėsi abejingos palaimos šypsenos. Neliko nei jėgų, nei aistros ar poreikio toliau kalbėtis, jie vis giliau grimzdo į niūrius apatijos vandenis, galvodami, kodėl, po galais, ši kavinė buvo pavadinta „Kundera".

Aštuntą valandą vakare, kai visi sočiai pavalgė ir išjungė šviesą, Asja Kazandži tarp dainavimo ir plojimų užpūtė žvakutes, degusias ant trijų sluoksnio obuolių pyrago su karamele (nežmoniškai saldžia) su citrininiu glaistu (nežmoniškai rūgščiu). Pavyko užpūsti tik trečdalį. Likusias užgesino tetulės, senelė ir Močiulytė, visos pūsdamos iš skirtingų pusių.

– Kaip šiandien sekėsi baleto pamokoje? – paklausė tetulė Feridė, vėl uždegusi šviesą.

– Gerai, – nusišypsojo Asja. – Net nugarą šiek tiek skauda nuo visų tų tempimų, kuriuos mokytoja verčia daryti, bet ką jau, negaliu skųstis. Išmokau daug naujų figūrų...

– Mat kaip? – pasigirdo įtarus tetulė Zelichos balsas. – Kokių?

– Na... – nutęsė Asja, atsikandusi pirmą kąsnį pyrago. – Pagalvokim. Išmokau *petit jeté*, tai toks neaukštas šuoliukas, *pirouette* ir *glissade*.

– Žinot, taip vienu šūviu nušauname du zuikius, – pareiškė tetulė Feridė. – Mokame už baleto pamokas, o ji mokosi dviejų dalykų iškart – baleto ir prancūzų kalbos. Sutaupome krūvą pinigų!

Visos linktelėjo pritardamos – visos, tik ne tetulė Zelicha. Jos žalių akių bedugnėje blykstelėjo skepsis, ir prikišusi savo veidą prie dukters, vos girdimai pasakė:

– Parodyk mums!

– Ar išprotėjot? – krūptelėjo Asja. – Juk negaliu čia, viduryje svetainės, išdarinėti tokių dalykų! Turiu būti studijoje, prižiūrima mokytojos. Pirmiausia mes apšylame ir susikaupiame. Ir visada groja muzika... *Glissade* reiškia slydimą – ar žinot? Kaip čia, ant kilimo, aš galėčiau slysti?! Neįmanoma nei iš šio, nei iš to staiga imt ir šokti baletą!

Tetulė Zelicha perbraukė pirštais savo tamsius plaukus, jos veidą nutvieskė spindulinga šypsena. Daugiau nepasakė nė žodžio, atrodė, kad ją labiau domina tortas nei ginčas su dukterimi. Bet šypsenos užteko, kad Asja įsiustų. Pastūmusi lėkštę, ji atitraukė kėdę ir atsistojo.

Tą vakarą, penkiolika minučių po devynių, kadaise prabangiame, bet jau gerokai pasenusiame ir aptriušusiame Stambulo *konake* ant turkiško kilimo Asja Kazandži šoko baletą, – veidas romantiškai abejingas, rankos ištiestos į šalis, didysis pirštas suglaustas su nykščiu, o širdis virte verda iš pasipiktinimo ir įtūžio.

ŠEŠTAS SKYRIUS

Pistacijos

Laukdama, kol patvirtins jos kreditinę kortelę, švarioje gerai apšviestoje knygoms skirtoje vietoje Armanuš Čakmakčian stebėjo kasininkę, vieną po kitos į drobinę kuprinę kraunančią dvyliką jos ką tik nusipirktų romanų. Galiausiai sulaukusi čekio pasirašė sąskaitą, stengdamasi nežiūrėti į sumą. Ir vėl visas mėnesio santaupas išleido knygoms! Ji buvo tikra knygų rijikė, nieko gera nežadantis būdo bruožas, turint galvoje, kad jis buvo visai nevertinamas vaikinų ir vis labiau liūdino motiną, pradedančią abejoti, ar jai pavyks ištekėti už pinigingo vyro. Kaip tik tą rytą mama telefonu privertė ją pažadėti, kad vakare per pasimatymą nė žodeliu neužsimins apie romanus. Pagalvojus apie artėjantį pasimatymą, Armanuš pajuto, kaip užlieja nerimo banga. Metus su niekuo nesusitikinėjusi – solidi duoklė jos dvidešimt vieniems chroniško vienišumo metams, paįvairintiems katastrofiškais pseudo pasimatymais, – šiandien Armanuš Čakmakčian galiausiai ryžosi suteikti meilei dar vieną šansą.

Aistra knygoms buvo tik viena iš priežasčių, kodėl ji nesugebėjo palaikyti rimtų santykių su priešinga lytimi. Be šios buvo

dar dvi papildomos aplinkybės, kurstančios nesėkmių liepsnas. Pirmiausia, Armanuš buvo graži – per daug graži. Puikiai sudėto proporcingo kūno, švelnaus veido tamsi blondinė garbanotais plaukais, didelėmis pilkai mėlynomis akimis ir išraiškinga nosimi su vos matoma kuprele, kuri kitą galėtų bjauroti, bet jai pridėjo pasitikėjimo savimi. Jos fizinis patrauklumas ir aštrus protas gąsdino vaikinus. Ne dėl to, kad jiems būtų labiau patikusios bjaurios moterys, ar kad nevertino intelekto. Jie tiesiog negalėjo suprasti, prie ko ją priskirti: prie moterų, su kuriomis jie trokšta sugulti (meilužės), prie tų, iš kurių laukia patarimo (draugės), ar tų, kurias galų gale panorėtų vesti (sužadėtinės). Kadangi ji buvo tokia stulbinama, kad galėjo būti visomis iš karto, galiausiai netapo nė viena.

Antra priežastis buvo sunkiau suvokiama, bet lygiai taip pat nepriklausė nuo jos valios – giminės. Čakmakčianų šeimos San Fransiske ir jos mamos Arizonoje nuomonės dėl to, koks vyras Armanuš būtų tinkamiausias, buvo visiškai priešingos. Kadangi nuo pat kūdikystės beveik penkis mėnesius praleisdavo čia (vasaros atostogos, pavasario atostogos bei dažni apsilankymai savaitgaliais), o likusius septynis Arizonoje – Armanuš turėjo galimybę iš pirmų lūpų išgirsti, ko abi pusės iš jos tikisi, ir tie lūkesčiai buvo absoliučiai nesuderinami. Tai, kas džiugino vieną pusę, liūdino kitą. Kad įtiktų visiems, Armanuš San Fransiske stengėsi skirti pasimatymus armėnų vaikinams, o Arizonoje bet kam, tik ne armėnams. Bet likimas vis pakišdavo koją, nes San Fransiske amžinai įsižiūrėdavo ne armėnus, o visi trys vaikinai, kuriuos įsimylėjo Arizonoje, didžiausiam jos mamos nusivylimui, buvo Amerikos armėnai.

Slegiama nerimo ir savo sunkios kuprinės, ji ėjo per Operos aikštę, vėjas švilpė ausyse, skleisdamas slėpiningus garsus. Žvilgs-

nis užkliuvo už „Makso operos“ kavinėje sėdinčios jaunos poros, jie atrodė nusivylę priešais gulinčiais storais mėsainiais su sūdyta jautiena arba ką tik susipykę. „Ačiū Dievui, kad aš viena“, – pagalvojo Armanuš pusiau juokais ir pasuko Turko gatvės link. Prieš daugelį metų, dar būdama paauglė, vedžiojo po miestą Amerikos armėnę iš Niujorko. Priėjus šią gatvę, mergaitė susiraukė: „Turko gatvė! Ir kur tik jų nėra?“

Armanuš prisiminė, kaip nustebino tokia mergaitės reakcija. Bandė aiškinti jai, kad gatvė pavadinta vicemero advokato Franko Turko, kuris nusipelnė šio miesto istorijai, vardu. „Koks skirtumas, – nutraukė paskaitą draugė, miestelio istorija ją nelabai tedomino. – Šiaip ar taip, jų pilna visur.“

Taip, iš tiesų jų visur pilna, jų tiek daug, kad vienas net vedė mamą. Bet šitą faktą Armanuš nutylėjo.

Su draugais armėnais ji vengdavo kalbėti apie savo patėvį. Nekalbėdavo apie jį ir su ne armėnais. Net ir su tais, kurie niekuo nesidomėjo, tik savimi, todėl istorija apie armėnų ir turkų konfliktą jų visiškai nedomino. Šiaip ar taip, būdama pakankamai išmintinga, Armanuš žinojo, kad paslaptys gali sklisti greičiau nei dulkės vėjyje, todėl nutarė neplepėti. Jei niekam nesakai, kad tai neįprasta, visiems atrodo normalu, tą Armanuš suprato dar vaikystėje. Kadangi jos mama buvo *odar,* ar labai keista, kad ji ištekėjo už kito *odar?* Daugelis jos draugų galvojo, kad Armanuš patėvis yra amerikietis, kažkur iš vidurio vakarų.

Turko gatvėje ji praėjo linksmai draugišką motelį, Vidurio Rytų bakalėjos krautuvėlę, tailandiečių turgelį, žingsniavo kartu su žmonėm iš įvairiausių visuomenės sluoksnių, kol galiausiai įlipo į troleibusą, važiuojantį į Rusų kalvą. Atsirėmusi kakta į dulkiną langą, žvelgė, kaip nuo horizonto kyla rūkas, ir galvojo apie

„kitą aš" iš Borcheso *labirintų*. Armanuš irgi turėjo kitą savo pusę, kurią slėpė kiek įmanydama, kad ir kur būdavo.

Jai patiko šiame mieste, patiko jausti kūne jo gyvą energingą pulsavimą. Nuo mažų dienų mėgo čia atvažiuoti ir gyventi su tėčiu ir močiute Šušan. Tėtis, ne taip kaip mama, antrą kartą nevedė. Armanuš žinojo, kad praeityje jis turėjo draugių, bet nė vienos jai nepristatė – ar dėl to, kad santykiai nebuvo labai rimti, ar bijodamas ją įskaudinti. Greičiau dėl pastarosios priežasties. Tai panašiau į Barsamą Čakmakčianą. Armanuš įsitikinimu, jis buvo pačios nesavanaudiškiausios sielos, labiausiai *belytis* žmogus iš visų, gyvenančių žemėje, ji ir dabar vis negalėjo atsistebėti, kaip jis galėjo susidėti su tokia egocentriška moterimi kaip Rouzė. Ne dėl to, kad Armanuš nemylėjo savo mamos, mylėjo savotiškai, bet atsitikdavo ir taip, kad pajusdavo dūstanti nuo neišsipildžiusios savo motinos meilės. Tada bėgdavo į San Fransiską, tiesiai į Čakmakčianų šeimos glėbį, kur jos laukdavo ne mažiau reikli, bet džiugi meilė.

Išlipusi iš troleibuso, ji pasileido greičiau. Metas Hasingeris turėtų atvažiuoti jos pusę aštuonių. Liko mažiau nei pusantros valandos, kad pasiruoštų, tai yra nusipraustų po dušu ir apsivilktų suknelę, greičiausiai tą turkio spalvos, visi sako, kad ji labai tinka. Tai ir viskas. Jokio makiažo, jokių papuošalų. Nesiruošė pustytis šiam pasimatymui ir tikrai nieko per daug nesitikėjo. Jei pasiseks, bus puiku. Bet jei ne, ji ir tam bus pasirengusi. Pamažu irdamasi per miestą gaubiantį rūką, dešimt minučių po šešių Armanuš pasiekė močiutės namus, dviejų miegamųjų kooperatinį butą judriame rajone, įsikūrusiame ant vienos iš stačiausių San Fransiske Rusų kalvos.

– Labas, širdele, pagaliau parėjai! – duris nelauktai atidarė ne močiutė, o tetulė Surpun. – Kaip aš tavęs pasiilgau, – meiliai čiulbėjo. – Ką veikei visą dieną? Kaip sekėsi?

– Gerai, – atsakė Armanuš abejingai, stebėdamasi, ką jauniausia iš jos tetulių veikia čia antradienio vakare.

Tetulė Surpun gyveno Berklyje, ten ji mokytojavo jau visą amžinybę, bent jau nuo tada, kai Armanuš buvo vaikas. Į San Fransiską ji atvažiuodavo savaitgaliais, bet buvo labai jau neįprasta, kad pasirodė čia viduryje savaitės. Armanuš nebekvaršino sau dėl to galvos, nes teko atsiskaityti už dieną. Nuoširdžiai, spindinčiomis akimis pasakė:

– Nusipirkau keletą naujų knygų.

– Knygų!? Ar ji pasakė „knygų"? – iš vidaus pasigirdo pažįstamas balsas.

Ar tik ne tetulė Varsenig? Armanuš pasikabino lietpaltį, brūkštelėjo vėjo sušiaustus plaukus, stebėdamasi, ką čia veikia tetulė Varsenig. Jos dukterys dvynės šįvakar turėjo grįžti iš Los Andželo, kur dalyvavo krepšinio turnyre. Tetulė Varsenig taip jaudinosi dėl tų varžybų, kad tris paras negalėjo normaliai miegoti, be perstojo plepėjo telefonu su kuria nors iš dukterų arba su jų treneriu. Ir štai šiandien, kai komanda grįžta, užuot lėkusi keliom valandom anksčiau į oro uostą, kaip paprastai darydavo, ji čia, močiutės namuose, dengia stalą vakarienei.

– Taip, aš pasakiau „knygų", – patvirtino Armanuš ir, užsimetusi ant peties drobinę kuprinę, įėjo į erdvią svetainę.

– Neklausyk jos. Ji darosi sena burbeklė, – sučiauškėjo tetulė Surpun atsekusi paskui ją į svetainę. – Mes labai tavim didžiuojamės, širdele.

– *Didžiuojamės*, bet ji galėtų elgtis išmintingiau, – gūžtelėjo pečiais tetulė Varsenig, dėdama ant stalo paskutinę porcelianinę lėkštę, tada apkabino dukterėčią.

– Tavo amžiaus mergaitėms paprastai rūpi gražintis. Aišku, nesakau, kad tau šito reikia, bet kas gi bus, jeigu tik skaitysi, skaitysi ir skaitysi?

– Matai, knygose ne taip, kaip filmuose, gale neįsižiebia užrašas „Pabaiga“. Perskaičius knygą, nesijaučiu, kad būčiau ką nors pabaigusi. Todėl pradedu skaityti naują, – mirktelėjo Armanuš, pati neįsivaizduodama, kaip gražiai atrodo besileidžiančios saulės nutviekstame kambaryje.

Ji numėtė kuprinę ant močiutės krėslo ir akimirksniu išvertė ją, tartum vaikas, trokštantis kuo greičiau pamatyti krūvą naujų žaislų. Knygos sukrito viena ant kitos: „Alefas ir kitos istorijos“, „Bukagalvių konfederacija“, „Jo paties išdaiga“, „Sielvarto valdymas“, Borcheso rinktiniai raštai, „Narcizas ir Auksaburnis“, „Mambo karaliai groja meilės dainas“, „Arbata tapytas peizažas“, „Geltona moteris ir dvasios grožis“ ir dvi Milano Kunderos, mėgstamiausio jos autoriaus – „Juoko ir užmaršties knyga“ ir „Gyvenimas yra kitur“. Kai kurios dar neskaitytos, kitas buvo skaičiusi prieš keletą metų ir norėjo perskaityti dar kartą.

Apskritai kalbant, Armanuš gal ne racionaliai, bet instinktyviai suprato, kad Čakmakčianų šeimos priešinimosi jos knygų aistrai priežastys daug gilesnės ir niūresnės, ne šiaip noras priminti jai, kuo užsiima jos amžiaus mergaitės. Nenorėjo, kad ji taptų bibliofile, ne vien dėl to, jog yra moteris, labiau dėl to, kad armėnė. Armanuš jautė – amžinų tetulės Varsenig priekaištų dėl skaitymo esmė slypi gerokai giliau – tai baimė dėl išlikimo. Ji paprasčiausiai nenorėjo, kad Armanuš per daug švytėtų, išsiskirtų iš bendro pulko. Rašytojai, poetai, menininkai, intelektualai buvo pirmieji iš armėnų *millet**, kuriuos osmanų valdžia sunaikino. Pirmiausia jie atsikratė smegenų ir tik po to buvo imtasi tremti likusius – paprastus žmones. Kaip ir daugelis armėnų šeimų diasporoje, saugūs, bet taip ir negalintys nurimti, Čakmakčianai ir didžiavosi, ir

* Tauta (*arm.*).

nerimavo, kad jų vaikas per daug skaito, per daug galvoja ir per daug išsiskiria iš paprastų žmonių.

Knygos buvo potencialiai kenksmingos, bet patys pavojingiausi romanai. Grožinė literatūra lengvai gali nuvilioti žmogų į pasakų pasaulį, kur viskas netvaru, idiliška, erdvė atvira staigmenoms tarsi dykuma naktį be mėnulio. Nespėsi nė susigaudyti, jau būsi įtrauktas taip, kad nebejausi ryšio su realybe – ta būtina ir nepajudinama tiesa, nuo kurios jokia mažuma neturėtų niekad nuklysti per toli, idant neliktų be apsaugos, pasikeitus vėjams ir atėjus blogiems laikams. Ir nereikia būti naiviam, galvoti, kad nebus taip jau blogai, nes visada būna. Vaizduotė – tai žavi magija, pavojinga tiems, kurie gyvenime priversti būti realistai, o žodžiai gali virsti nuodais tiems, kuriems lemta per amžius tylėti. Jei tu, išgyvenusiųjų vaikas, vis dar nori skaityti ir mąstyti, turėtum tai daryti tyliai, baugščiai, pasinėręs į save, kad niekada netaptum skardžiabalsiu skaitytoju. Jei negali gyvenime atsisakyti aukštų siekių, tai bent apsiribok paprastais troškimais, sutramdyk aistras ir ambicijas, lyg būtum išeikvojęs visą energiją ir jėgų užtektų vien tapti vidutinybe. Tokioje šeimoje, su tokia lemtimi Armanuš teko išmokti prislopinti savo talentus ir stengtis per daug neišsiskirti.

Iš virtuvės atsklidęs aštrus, pikantiškas kvapas kuteno nosį, ištraukdamas Armanuš iš apmąstymų.

– Tai ką, – pasidomėjo Armanuš, atsigręžusi į šnekiausią iš trijų tetų, – pasiliksite vakarienei?

– Tik trumpai, mieloji, – sumurmėjo tetulė Varsenig. – Netrukus teks važiuoti į oro uostą; šiandien grįžta dvynės. Aš tik užnešiau jums namuose gaminto *mantı* ir... – tetulė Varsenig nušvito iš pasididžiavimo, – ...spėkit ką? Mes gavome *bastırma* iš Jerevano!

– Varge, aš nevalgau *mantı* ir tikrai nevalgysiu *bastırma,* –susiraukė Armanuša. – Negaliu šįvakar smirdėti česnakais.

– Nieko. Išsivalysi dantis, pakramtysi mėtinės gumos, ir neliks jokio kvapo.

Tai tetulė Zaruhi įėjo su *musaqa** lėkšte, gražiai papuošta petražolėmis ir citrinos griežinėliais. Padėjo lėkštę ant stalo ir plačiai išskėtė rankas, kad apglėbtų dukterėčią.

Armanuš irgi ją apkabino, nepaliaudama stebėtis, ką *ji* čia veikia... Nors jau pradėjo nutuokti. Kaip puikiai suplanuotas „sutapimas", kad visa Čakmakčianų šeima susirinko močiutės Šušan namuose kaip tik tada, kai Armanuš susiruošė į pasimatymą. Visų pretekstas buvo skirtingas, bet tikslas tas pats: jie norėjo savo akimis pamatyti, patikrinti ir įvertinti Metą Hasingerį, tą vaikiną, kuriam pasisekė šį vakarą pakviesti į pasimatymą jų brangenybę.

Armanuš žiūrėjo į savo gimines nevilties kupinu žvilgsniu. Ką jai daryti? Kaip ji gali jaustis nepriklausoma, kai jie visi taip baugiai arti? Kaip įtikinti, kad nesibaimintų dėl jos, kai gyvenime jiems teko baimintis dėl daugybės dalykų? Kaip ji gali išsivaduoti nuo paveldėtų genų poveikio, jei širdies gilumoje jais didžiuojasi? Kaip ji gali kovoti su mylimų žmonių gerumu? Ar galima kovoti su gerumu?

– Nepadės! – atkirto Armanuš. – Nei dantų pasta, nei kramtomoji guma, nei tie klaikūs mėtiniai burnos skalavimo skysčiai – nėra pasaulyje tokio dalyko, kuris pajėgtų panaikinti *bastırma* kvapą. Jis išgaruoja tik po savaitės. Jei valgai *bastırma*, tai iki dienų galo kvepi, prakaituoji ir kvėpuoji *bastırma*. Net tavo šlapimas smirdi *bastırma!*

– Ką bendra šlapimas turi su pasimatymu? – Armanuš nugirdo, kaip tetulė Varsenig sutrikusi pašnabždėjo tetulei Surpun, vos tik ji nusisuko.

* Mėsos ir baklažanų apkepas su padažu (*arm.*).

Vis dar niršdama, bet nenorėdama su jomis rietis, Armanuš patraukė į vonią ir ten rado dėdę Dikraną, nepatogiai klūpantį ant keturių ir įkišusį galvą į spintelę po kriaukle.

– Dėde? – Armanuš vos ne klyktelėjo.

– Laabas! – ūktelėjo Dikranas Stambulianas iš spintelės.

– Šiuose namuose pilna Čechovo personažų, – sumurmėjo Armanuš.

– Tu sakai, tu žinai, – ataidėjo iš po kriauklės.

– Dėde, ką ten darote?

– Matai, tavo močiutė vis skundžiasi, kad namie seni čiaupai. Taigi pamaniau, kodėl man šį vakarą neužderius parduotuvės anksčiau, neužsukus pas Šušan ir nepataisius tų prakeiktų vamzdžių?

– Taip, suprantu, – užgniaužė šypseną Armanuš. – Beje, o kur ji?

– Nuėjo prigulti, – atsakė Dikranas, rangydamasis iš spintelės pasiimti vamzdžių lenktuvo ir vėl lįsdamas vidun. – Nemažai metų, ką padarysi, – kūnui reikia miego! Bet prieš pusę aštuonių atsikels, nesijaudink.

Pusė aštuonių! Atrodė, kad visi šeimos nariai savo biologinius žadintuvus buvo nustatę tai akimirkai, kai į duris paskambins Metas Hasingeris.

– Būk gera, paduok man veržliaraktį su lanksčiu antgaliu, – pasigirdo suirzęs balsas. – Iš šio, regis, nebus jokios naudos.

Armanuš suraukusi antakius pasilenkė prie stovinčio krepšio, kuriame žvilgėjo daugiau kaip šimtas įvairaus dydžio įrankių. Padavė jam grandininį raktą, vamzdžių plėstuvą, hidraulinių bandymų pompą HTP 300, tik tada galiausiai pataikė ištraukti veržliaraktį su lanksčiu antgaliu. Deja, paaiškėjo, kad iš jo irgi „jokios naudos“. Supratusi, kad negalės paljsti po dušu, kol čia dirba „santechnikas“ dėdė Dikranas, Armanuš pasuko į senelės miegamąjį, tyliai atidarė duris ir žvilgtelėjo vidun. Ji miegojo budriai, bet pa-

laimingai ramiai, taip miega tik pagyvenusios moterys, apsuptos vaikų ir vaikaičių. Smulkutė moteris, visada buvusi trapi ir per daug tempusi ant savo pečių, senatvėje dar sumažėjo ir sumenko. Jai vis labiau ir labiau reikėdavo pamiegoti dieną. Naktį, beje, nemiegodavo, kaip visada. Senatvė Šušan nemigos nepalengvino nė per plauką. Šeimynykščiai galvojo, kad tai praeitis neleidžia jai per ilgai ilsėtis, leisdavo tik va taip – trumpai snustelėti. Armanuš uždarė duris ir paliko ją miegoti.

Grįžusi į svetainę, stalą jau rado padengtą. Lėkštė buvo padėta ir jai. Neįtikėtina, negi jie tikisi, kad ji valgys, kai iki pasimatymo liko mažiau nei valanda? Bet nutarė neklausinėti. Jei nori šioje šeimoje būti laikomas supratingu, turi aklai paklusti. Ji gali šiek tiek pakramsnoti, ir visi bus laimingi. Be to, jai patiko šis maistas. Mama Arizonoje armėniško maisto virtuvėn neįsileisdavo nė per žingsnį ir iš visos širdies mėgaudavosi šmeiždama jį savo kaimynėms ir draugėms. Ypač mėgdavo šnekėti apie du patiekalus, juos viešai peikdavo kiekviena pasitaikiusia proga: virtą veršio koją ir kimštas žarnas. Armanuš prisiminė, kaip kartą Rouzė skundėsi poniai Grinel, artimiausiai kaimynei.

– Kaip bjauru, – pasišlykštėjusi šūktelėjo ponia Grinel. – Negi jie iš tiesų valgo žarnas?

– O, taip, – Rouzė nuoširdžiai palinksėjo galva. – Patikėkit, jie valgo. Prideda česnakų ir žolelių, prikemša ryžių ir godžiai ryja.

Dvi moterys prapliupo pašaipiu juoku ir ilgai dar būtų prunkštusios, bet tą akimirką į jas atsigręžė Armanuš patėvis pavargusiu veidu ir tarė:

– O kas čia tokio? Man tai primena *mumbar**. Paragaukit kada, labai skanu.

* Avies žarnos su avienos ir ryžių įdaru (*turk.*).

– Jis irgi armėnas? – sušnabždėjo ponia Grinel, Mustafa išėjus iš kambario.

– Žinoma, ne, – atsakė Rouzė nuleidus balsą. – Bet jie kai kuo panašūs.

Veriamai suskambo durų skambutis, išplėšdamas Armanuš iš sąstingio, visi iš siaubo pašoko ant kojų. Dar nebuvo nė septynių. Akivaizdu, kad punktualumas nėra Meto Hasingerio dorybė. Visos trys tetos, lyg paspaudus mygtuką, šoko prie durų ir vos susilaikė jų neatidariusios. Dėdė Dikranas žiebė galvą spintelėn, kurioje vis dar dirbo, o močiutė Šušan išgąstingai atmerkė akis. Tik Armanuš išliko rami ir santūri. Tyčia neskubėdama priėjo prie durų, lydima įdėmaus tetų žvilgsnio, ir jas atidarė.

– Tėti!!! – džiaugsmingai sučiulbo Armanuš. – Maniau, tau šįvakar susitikimas. Kaip pavyko anksčiau grįžti namo?

Atsakymą nujautė dar nespėjusi baigti klausimo.

Barsamas Čakmakčianas švelniai nusišypsojo, skruostuose išryškėjo duobutės, ir apkabino dukrą, nors jo akyse švietė pasididžiavimas, šmėstelėjo ir rūpesčio šešėlis.

– Taip, bet jis neįvyko. Pakeitėm susitikimo laiką, – atsakė jis Armanuš. O kai ši nebegalėjo girdėti, sušnibždėjo seserims: – Jis jau čia?

Likus pusvalandžiui iki Meto Hasingerio pasirodymo, visų įtampa nenumaldomai augo, tik ne Armanuš. Jie vertė ją kelis kartus persirengti ir su kiekviena suknele pasirodyti, kol galiausiai vieningai nusprendė: turkio spalvos suknelė. Komplektą užbaigė puikiai derantys auskarai, tamsiai raudonos spalvos karoliukais siuvinėta rankinė, kuri, kaip sakė tetulė Varsenig, pabrėš moteriškumą, ir minkštas tamsiai mėlynas nertinis – dėl visa pikta, jei-

gu staiga atvėstų. Armanuš puikiai suprato, kad dėl šito ginčytis nė neverta. Kažkodėl pasaulis už šeimos namų slenksčio Čakmakčianams dvelkė arkties šalčiu. Žodis „anapus“ reiškė „žvarbus kraštas“, ir eidamas tenai būtinai turėjai pasiimti nertinį, geriausia megztą rankomis. Tą ji iš dalies jau žinojo vaikystėje, mat pirmuosius gyvenimo metus praleido po minkštomis močiutės megztomis antklodėmis su jos inicialais kampučiuose. Miegoti niekuo nepridengus kūno buvo tiesiog neįsivaizduojama, o išeiti į gatvę be nertinio būtų buvusi didžiausia klaida. Kaip namui būtinai reikia stogo, taip žmogui – dar vienos odos, kuri saugotų nuo likusio pasaulio, tik tada žmogus galės jaustis saugus, jam bus šilta.

Kai Armanuš sutiko užsivilkti nertinį, ir apsirengimo procedūra buvo baigta, jie pareikalavo dar vieno dalyko, iš esmės paradoksalaus, bet tik ne Čakmakčianams. Jie prašė atsisėsti su jais prie stalo ir pavalgyti, kad jaustųsi stipri ir pasirengtų būsimai vakarienei.

– Mieloji, lasioji kaip paukštelis. Tik nesakyk, kad neparagausi mano *mantı*, – aimanavo tetulė Varsenig su samteliu rankoje ir tokiu skausmu tamsiai rudose akyse, kad Armanuš suabejojo, ar gyvenime iš viso yra kas svarbiau už *mantı*.

– Tetule, aš negaliu, – atsiduso Armanuš. – Tu jau įdėjai man *khadayıf*. Jį suvalgysiu, ir to jau bus per akis.

– Na, juk nenori smirdėti mėsa ir česnakais, – įsiterpė tetulė Surpun, jos balsas skambėjo šelmiškai. – Todėl paruošėm tau *ekmek khadayıf*. Kvepėsi pistacijomis.

– Kas gali norėti kvepėt pistacijomis? – nustebusi paklausė močiutė Šušan, negirdėjusi, nuo ko prasidėjo ginčas, bet jai nelabai ir rūpėjo.

* Trupintos tešlos pyragaitis (*arm.*).

– Aš tikrai *nenoriu* kvepėti pistacijomis, – pilnomis nevilties akimis Armanuš atsigręžė į tėvą, demonstruodama savo kančią ir laukdama pagalbos.

Nespėjo Barsamas Čakmakčianas ištarti nė žodžio, kai Armanuš mobilusis suskambo klasikine Čaikovskio melodija: „Saldumynų fėjos šokis". Paėmusi telefoną pažvelgė į mažutį ekraną. Nerodomas numeris. Gali būti bet kas. Net ir Metas Hasingeris. Gal skambina, norėdamas gudriai atsiprašyti ir atidėti vakarienę. Armanuš stovėjo įsitempusi su telefonu rankoje. Po ketvirto signalo atsiliepė, tikėdamasi, kad skambina ne mama.

Skambino ji.

– Brangute, ar jie su tavim gerai elgiasi? – toks buvo pirmas klausimas.

– Gerai, mama, – sumurmėjo Armanuš bespalviu balsu.

Jau buvo spėjus prie to priprasti. Nuo pat vaikystės, jai apsistojus pas Čakmakčianus, mama elgdavosi taip, lyg jos gyvybei grėstų pavojus.

– Ami, tik nesakyk, kad dar esi namuose!

Tiesą sakant, ir prie šito Armanuš jau buvo pripratusi. Nuo tos dienos, kai išsiskyrė, mama atsisakė ir jos vardo – nebevadino Armanuš. Tarsi tam, kad galėtų toliau mylėti savo dukterį, būtinai reikėjo pakeisti vardą. Čakmakčianų šeimai apie vardų kaitą Armanuš iki šiol net neužsiminė. Kai kuriuos dalykus reikia laikyti paslaptyje, tų paslapčių ji turėjo gal net per daug.

– Kodėl neatsakai? – spaudė mama. – Juk šįvakar eini į pasimatymą?

Armanuš tylėjo, puikiai suprasdama, kad visi kambaryje klausosi ištempę ausis.

– Taip, mama, – sumurmėjo po nejaukios pauzės.

– Tu juk nepersigalvojai, ką?

– Ne, mama. Kodėl nerodo tavo numerio?

– Na, turiu tam priežasčių, bet kuri mama taip darytų. Pamačius, kad skambinu aš, tu ne visada atsiliepi, – Rouzė neviltingai pritildė balsą, bet netrukus vėl jį pakėlė. – Ar Metas ketina susipažinti su šeima?

– Taip, mama.

– Nereikia! Tai būtų pati baisiausia klaida. Jie mirtinai jį išgąsdins. Ak, tavo tetos, tu jų nepažįsti, esi tokia geraširdė, kad neįžvelgi blogio, jos savo klausimais ir kamantinėjimais pribaigs vargšą berniuką.

Armanuš nieko neatsakė. Girdėjo keistą šnaresį, tad įtarė, kad berdama priekaištus mama šukavosi plaukus.

– Kodėl nieko nesakai, brangute? Jie visi ten? – paklausė Rouzė.

Vėl pasigirdo prislopintas traškesys, bet šįkart Armanuš jis nebuvo panašus į plaukų šukavimą. Greičiau priminė minkštą masę, sklindančią skystyje – lyg šaukštu pilant į čirškiančią keptuvę blynų tešlą.

– Ak, kam dar klausti to, kas akivaizdu? Aišku, jie ten. Ir, aišku, susirinko visi. Jie vis dar manęs nekenčia, ar ne?

Armanuš neatsakė. Mintyse regėjo Rouzę menkai apšviestoje virtuvėje su gelsvai rausvomis laminuotomis spintelėmis, kurias ji vis žadėjo perdažyti, bet amžinai pritrūkdavo tai pinigų, tai laiko, plaukai susukti į išsitaršiusį kuodą, belaidis telefonas prispaustas prie ausies, kitoje rankoje mentelė, kepa didžiausią stirtą blynų, tarytum namie lakstytų armija vaikų, – deja, dienai baigiantis visus teks suvalgyti pačiai. Įsivaizdavo ir savo patėvį, Mustafa Kazandžį, sėdintį prie virtuvės stalo, pilantį grietinėlę į kavą ir skaitinėjantį „Arizona Daily Star“.

Baigęs Arizonos universitetą ir vedęs Rouzę, Mustafa pradėjo dirbti regioninėje naudingųjų iškasenų bendrovėje, ir kaip spėjo

Armanuš, uolų ir akmenų pasaulis jį džiugino labiau nei kas kita. Šiaip jis buvo neblogas žmogus, gal tik kiek nuobodus. Atrodė, kad gyvenime jo absoliučiai niekas nejaudina. Dievai žino, kiek metų nebuvo grįžęs į Stambulą, nors ten gyvena jo šeima. Kartais Armanuš atrodydavo, kad nori atsikratyti praeities, bet dėl ko, ji negalėjo suprasti. Keletą kartų bandė kalbėtis su juo apie 1915 metus, apie tai, ką turkai padarė armėnams. „Nedaug težinau apie tuos dalykus, – atsakydavo Mustafa, švelniai, bet kategoriškai baigdamas pokalbį. – Tai istorija. Kalbėkis su istorikais."

– Ami, tu šnekėsi su manim ar ne? – Rouzės balsas jau buvo suirzęs.

– Nebegaliu kalbėt, mama. Aš tau vėliau paskambinsiu, – pasakė Armanuš.

Telefone pasigirdo trumpas spragtelėjimas, po kurio sekė tylus šnaresys, – arba mama įpylė keptuvėn dar vieną šaukštą tešlos, arba prapliupo verkti. Armanuš norėjosi, kad tai būtų pirmas variantas.

Klaikiai susinervinusi ji grįžo prie stalo, atsisėdo ant savo kėdės ir, pačiupusi šaukštą, stengdamasi su niekuo nesusidurti žvilgsniu, ėmė kimšti, kas padėta priešais, nors to visai nenorėjo. Tik prarijusi kelius kąsnius suvokė, ką padarė.

– Kodėl aš valgau *mantı?!* – suriko Armanuš.

– Nežinau, mieloji, – atsiliepė tetulė Varsenig, žvelgdama su baime, tarytum ji būtų kokia neregėta būtybė. – Padėjau, kad galėtum paragauti, jei užsigeisi. O tu ir paragavai.

Armanuš norėjosi verkti. Atsiprašiusi pakilo nuo stalo ir šmurkštelėjo į vonią valytis dantų, šią akimirką ypač gailėdamasi dėl to kvailo pasimatymo. Stovėjo priešais veidrodį su pusiau išspausta dantų pastos tūbele rankoje ir mina žmogaus, kuris rengiasi amžiams išsižadėti visuomenės ir tapti vienišu atsiskyrėliu

kokiuose nors dievo pamirštuose kalnuose. Argi „Colgate Total Whitening“ gali įveikti baisiuosius *mantį?* Gal reiktų paskambinti Metui Hasingeriui ir viską atšaukti? Apimtai nevilties, labiausiai norėjosi gulėti lovoje ir skaityti ką tik nusipirktas knygas. Skaityti ir skaityti, kol ims knapsėti ir merksis akys.

– Geriau gulėtum lovoj ir skaitytum sau romanus, – suburbėjo pažįstamam veidui veidrodyje.

– Nesąmonė!– tetulė Zaruhi, išdygo veidrodyje greta. – Tu graži jauna mergina, verta geriausio pasaulyje vyro. Pažiūrėkim, ką gali moteriškas žavesys. Pasidažyk lūpas, panele!

Ji pasidažė. Ant lūpų dažų buvo parašyta ne „moteriškas žavesys“, bet – „vyšninis žavesys“. Armanuš negailėdama užtepė lūpdažio, paskui patapšnojo lūpas servetėle ir beveik viską nuvalė. Kaip tik tą akimirką suskambo durų skambutis. Trisdešimt dvi minutės po septynių! Vis dėlto punktualumas buvo viena iš Meto Hasingerio dorybių.

Netrukus Armanuš jau šypsojosi prie durų stovinčiam Metui Hasingeriui, tvarkingai apsirengusiam, akivaizdžiai besijaudinančiam ir šiek tiek suglumusiam. Buvo trejais metais už ją jaunesnis – smulkmena, kurios ji net nesiteikė niekam pranešti, bet šįkart tai buvo matyti iš jo veido. Gal dėl to, kad buvo kažkaip keistai susišukavęs savo trumpus plaukus, gal dėl drabužių, tokių paprastai nenešiojo (tamsiai rudas avies odos švarkas ir medaus spalvos Ralfo Loreno kelnės), Metas Hasingeris atrodė lyg pauglys, persirengęs suaugusiuoju. Jis įžengė vidun su milžiniška tamsiai raudonų tulpių puokšte kairėje rankoje, nusišypsojo Armanuš, tada pastebėjo žiūrovus ir suakmenėjo. Už Armanuš nugaros buvo išsirikiavusi visa Čakmakčianų giminė.

– Užeikite, jaunuoli, – pakvietė tetulė Varsenig balsu, kuris turėjo padrąsinti, tačiau priešingai, tik dar labiau įbaugino.

Metas Hasingeris paspaudė ranką kiekvienam šeimos nariui, grįžiamas jų tiriamų žvilgsnių. Pasitikėjimas savimi išgaravo, jį pylė prakaitas. Vienas paėmė iš jo gėles, kitas – švarką. Be švarko atrodė lyg apipešiotas gaidžiukas. Pasuko į svetainę ir klestelėjo ant pirmos pasitaikiusios kėdės. Visi kiti susėdo netoli jo, puslankiu. Keliais žodžiais aptarė orą, pakalbėjo apie Meto išsilavinimą (mokėsi teisės mokykloje, tai galėjo būti ir gerai, ir blogai), apie Meto šeimą (jis vienintelis vaikas, tai galėjo būti ir gerai, ir blogai), apie Meto tėvus (abu teisininkai, tai galėjo būti ir gerai, ir blogai), apie tai, ką Metas žino apie armėnus (nedaug, tai blogai, bet troško sužinoti daugiau, tai gerai), tada vėl pašnekėjo apie orą, paskui įsivyravo nejauki tyla. Beveik penkias minutes niekas neištarė nė žodžio, nors visi džiugiai šypsojosi, lyg kažkas būtų įstrigę gerklėse ir visiems dėl to būtų juokinga. Ši nejauki būsena jau atrodė esanti be išeities, kai staiga vėl pasigirdo „Saldumynų fėjos šokis“. Armanuš pažvelgė į ekraną – numeris nerodomas. Išjungė garsą, palikdama telefoną vibruoti. Pakėlus antakius ir perkreipus lūpas bandė parodyti Metui, kad tai visai nesvarbu, bet to nesuprato nei jis, nei kas nors kitas.

Buvo be penkiolikos aštuonios, kai Armanuš Čakmakčian ir Metas Hasingeris galų gale išėjo iš namų ir Haido gatve venecijietiškai raudonu „Suzuki Verona“ neskubėdami važiavo restorano „Kreivas langas“ link. Metas apie jį buvo daug girdėjęs ir tikėjosi, kad ten bus jauku ir romantiška.

– Tikiuosi, tau patiks azijietiška aplinka su lengvu karibų atspalviu, – nusijuokė Metas, patenkintas savo žodžiais. – Šią vietą visi giria.

Kad „visi giria“, Armanuš įspūdžio nepadarė. Galbūt dėl to, kad ji visada atsargiai vertindavo ir „visų giriamus“ bestselerius. Vis dėlto neprieštaravo, tikėdamasi, jog vakarui bėgant paaiškės, kad jos abejonės nepagrįstos.

Deja, viskas buvo toli gražu ne taip. Populiarioji miesto intelektualų ir menininkų susitikimų vieta „Kreivas langas“ nė nepanašėjo į žavų ir romantišką restoraną. Tai buvo modernus sandėlis aukštomis lubomis, *art deco* stiliaus šviestuvais ir sienomis, kurios rėžė akį abstrakčiais šiuolaikinio meno pavyzdžiais. Nuo galvos iki kojų juodai aprengti padavėjai lakstė aplink tartum skruzdėlės, ką tik aptikusios krūvą cukraus. Padavėjų kolonija nešiojo meistriškai sukurtus patiekalus, žinodami, kad netrukus vienus klientus pakeis kiti, kurie galbūt paliks daugiau arbatpinigių. Na, o valgiaraštis buvo tiesiog nesuvokiamas. Lyg nepakaktų gluminančios sudėties, kiekvienas patiekalas buvo išdėliotas, suformuotas ir papuoštas taip, kad primintų kokio nors konkretaus ekspresionisto abstraktų paveikslą.

Restorano šefas olandas gyvenime turėjo tris svajones: tapti filosofu, tapti tapytoju ir tapti restorano šefu. Kadangi jaunystėje su filosofija ir menais baisiai nepasisekė, nutarė savo neišsipildžiusius talentus pritaikyti kulinarijoje. Todėl didžiavosi, kad sugeba atkurti abstrakciją ir vėl sugrąžinti į žmogaus kūną meno kūrinį, gimusį iš dailininko troškimo išreikšti savo vidinę dvasinę būseną. Čia, „Kreivame lange“, vakarienė buvo ne tiek kūno, kiek dvasios penas, o patiės valgymo esmė – ne pirmapradis poreikis prisikimšti pilvą ar numalšinti alkį, bet siekis išgyventi didingą katarsio šokį.

Po kelių nepavykusių bandymų išsirinkti, Armanuš nusprendė paragauti sezamų sėklomis apibarstytą *ahi* tuną *tartare* padaže su *foie gras yakiniku,* o Metas ryžosi užsisakyti nugarinę su karštu tirštu garstyčių padažu, patiekiamą su pasiflorų mišraine ir chikama. Nežinodamas, koks vynas tinka prie šių patiekalų, bet norėdamas padaryti gerą įspūdį, Metas peržiūrėjo vynų sąrašą ir po penkių sumaišties minučių pasielgė taip, kaip paprastai – kadangi

visai neturėjo supratimo, vyną išsirinko pagal kainą. 1997 metų „Cabernet Sauvignon" atrodė visai neblogas – gana brangus, bet ir pagal kišenę. Galų gale viską užsisakę, iš juos aptarnavusio padavėjo veido bandė suprasti, ar pasirinko teisingai, deja, jis buvo neįskaitomas, tik profesinis mandagumas.

Užsimezgė lengvas pokalbis: jis kalbėjo apie karjerą, kurios norėjo siekti, ji – apie vaikystę, kurią norėtų pamiršti; jis – apie savo ateities planus, ji – apie praeities pėdsakus; jis – apie savo gyvenimo viltis, ji – apie šeimos prisiminimus. Saldumynų fėja pradėjo savo šokį tą akimirką, kai juodu ruošėsi pradėti naują pokalbio temą. Armanuš su baime žvelgė į numerį. Nepažįstamas, bet jį rodė. Atsiliepė.

– Ami, kur tu?

Armanuš apstulbusi sumiksėjo:

– Ma-ma! Kodėl... kodėl tavo kitoks numeris?

– Oi, todėl, kad skambinu ponios Grinel telefonu, – prisipažino Rouzė. – Aišku, nereikėtų tiek vargti, jei teiktumeis atsiliepti į mano skambučius.

Armanuš net prisimerkė, stebėdama, kaip padavėjas deda priešais ją neįprastai atrodančią lėkštę – raudono, rausvai gelsvo ir balto atspalvio kompozicija. Tarp padažo dryžių, paliktų tartum brūkštelėjus šluota, gulėjo trys apvalūs raudoni gabaliukai tuno ir ryškiai geltonas kiaušinio trynys – visa kartu sudarė liūdną veidą įkritusiomis akimis. Vis dar spausdama telefoną prie ausies, bet nebesiklausydama, ką šneka mama, Armanuš patempė lūpą, bandydama įsivaizduoti, kaip reikės valgyti veidą.

– Ami, kodėl neatsiliepi? Ar aš ne tavo motina? Kodėl nesuteiki man nė pusės tiek teisių, kiek turi Čakmakčianai?

– Mama, būk gera, – pratarė Armanuš, nes į šį klausimą buvo galima atsakyti tik prašymu šito neklausti.

Pečiai nusviro, tartum ją būtų prislėgusi sunki našta. Kodėl

taip sunku bendrauti su mama? Skubiai atsiprašiusi ir pažadėjusi paskambinti jai, kai tik grįš namo, Armanuš baigė pokalbį ir išjungė telefoną. Paslapčiom žvilgtelėjo į Metą, norėdama pamatyti jo reakciją, bet pastebėjusi, kad jis vis dar tyrinėja savo lėkštę, nutarė nesijaudinti. Meto lėkštė buvo ne apvali, o stačiakampė, maistas padalytas į dvi dalis, atskirtas idealiai tiesia tiršto garstyčių padažo linija. Jį pritrenkė ne kompozicija ar spalvos, o tobulas išdėstymas. Sunkiai nurijo seiles, lyg bijodamas sugadinti vientisą stačiakampio formą.

Patiekalai buvo tikslios dviejų ekspresionistų paveikslų kopijos. Armanuš lėkštę puošė Francesko Borečio paveikslas „Akla kekšė", o Meto patiekalas buvo įkvėptas vieno iš Marko Rotko tapybos darbų, taikliai pavadintu „Be pavadinimo". Abudu buvo taip pakerėti vaizdo, kad neišgirdo, kai padavėjas paklausė, ar nieko netrūksta.

Likusi vakaro dalis praėjo ganėtinai gerai, bet ne daugiau. Maistas pasirodė besąs skanus, ir netrukus jie jau godžiai šlamštė meno kūrinius, tad kai atnešė desertą, Metas be skrupulų suardė tobulai išdėstytas gervuoges Peterio Kičelo paveiksle „Balandžio mėlynė atneša gegužės geltonumą", o Armanuš nedvejodama kabino šaukštu drebantį aksominį kremą iš Džeksono Poloko „Mirgančios substancijos". Deja, kalbėti nesisekė nė perpus taip gerai, kaip valgyti. Negali sakyti, kad Armanuš buvo nesmagu su Metu ar kad jis būtų jai nepatikęs. Bet kažko baisiai trūko – ne šiaip smulkmenos, o kažkokios detalės, be kurios visuma subyra į gabalus. Gal maistas buvo per daug įmantrus. Bet kuriuo atveju, Armanuš įvertino savo galimybes: ji tikrai niekada nepamils Meto Hasingerio. Tai supratusi, nustojo kankintis, o susidomėjimą Metu pakeitė tyriausia užuojauta.

Pakeliui į namus jie, išlipę iš automobilio, paėjėjo pėsčiomis Kolumbo prospektu, abu susimąstę ir tylūs. Staiga pasikeitė vėjas,

ir Armanuš, pajutusi žvarbų, sūrų jūros dvelktelėjimą, akimirką panoro atsidurti pakrantėje, iki skausmo norėjosi bėgti kuo toliau nuo čia. Bet atsidūrusi prieš „City Lights" knygyną ir vitrinoje pamačiusi vieną mėgstamiausių savo knygų – „Boriso Davidovičiaus kapas", nejučia atkuto.

– O! Skaitei šitą knygą? Fantastiška! – išpyškino, ir, žinoma, išgirdusi atsakymą „ne", puolė pasakoti pirmą novelę, galiausiai išklojo visas septynias.

Kadangi buvo šventai įsitikinusi, jog šios knygos negalima iki galo suprasti prieš tai nesusipažinus su kalnuota Rytų Europos literatūros teritorija, kitas dešimt minučių Armanuš Čakmakčian skyrė kaip tik tam, sulaužydama tik šįryt mamai duotą pažadą neužsiminti apie literatūrą – nors per pirmąjį pasimatymą.

Pasiekę Rusų kalvą, prie močiutės Šušan namų jie stovėjo vienas priešais kitą, suprasdami, kad vakaras baigėsi, ir norėdami, kad ta pabaiga būtų gražesnė už visą vakarą. Sugalvoti galėjo tik viena – vakaras turėjo baigtis *tikru* bučiniu, ilgai lauktu ir išsvajotu. Deja, bučinys buvo švelnus, Armanuš – su doze užuojautos, o Meto – susižavėjimo. Abu nė iš tolo nejuto nieko panašaus į aistrą.

– Žinai, aš visą vakarą norėjau tau pasakyti, – sulemeno Metas, lyg jo širdį slėgtų sunki paslaptis, kurią dabar rengtųsi iškloti. – Tu taip nepaprastai kvepi...Taip neįprastai ir egzotiškai... Tarsi...

– Kuo? – Armanuš išblyško, atmintyje iškilo garuojančios *mantı* lėkštės vaizdas.

Metas Hasingeris apsikabino ją ir sušnabždėjo:

– Pistacijomis... Taip, tu kvepi pistacijomis.

Penkiolika po vienuolikos Armanuš sugraibė ryšulį raktų, nuo daugelio močiutės Šušan namų durų. Bijojo, kad svetainėje gali rasti visą šeimą, aptarinėjančią politiką, geriančią arbatą, užkandžiaujančią vaisiais ir laukiančią jos sugrįžtant.

Bet namie buvo tamsu ir tuščia. Tėvas ir senelė jau miegojo, visi kiti buvo išėję. Ant stalo lėkštėje gulėjo du obuoliai ir du apelsinai, kruopščiai nulupti – akivaizdžiai palikta jai. Armanuš paėmė jau spėjusį patamsėti obuolį. Skaudėjo širdį. Nykią ir tylią naktį kramsnojo jį liūdna ir pavargusi. Netrukus reikės grįžti į Arizoną, bet nebuvo tikra, ar galės ištverti hermetiškame motinos pasaulyje. Jai patiko čia, San Fransiske, galėtų pasiimti atostogas semestrui ir pagyventi su tėvu ir močiute Šušan. Bet negalėjo atsikratyti jausmo, kad ir čia kažko trūksta, trūksta kažkokios jos asmenybės dalies, o be jos negali pradėti savo gyvenimo. Nykus pasimatymas su Metu Hasingeriu tik dar labiau sustiprino šį jausmą. Dabar jautėsi išmintingesnė, geriau suvokianti savo situaciją, bet už šį suvokimą mokėjo liūdesiu.

Nusispyrus batus, pasiėmė vaisius ir patraukė į savo kambarį. Susirišo plaukus į arklio uodegą, nusivilko turkio spalvos suknelę ir įlindo į šilkinę Kinų kvartale pirktą pižamą. Persirengusi uždarė kambario duris ir tuoj pat įsijungė kompiuterį. Užtruko tik kelias minutes, kad pasiektų vienintelį saugų rojų, kuriame galėjo pasislėpti tokiomis akimirkomis kaip ši: „Konstantinopolio kavinę".

„Konstantinopolio kavinė" buvo pokalbių svetainė, arba, kaip ją vadino nuolatiniai svečiai, kiberkavinė, sukurta būrelio Amerikos graikų, Amerikos sefardų ir Amerikos armėnų, kuriuos, be to, kad visi buvo niujorkiečiai, vienijo pagrindinis dalykas – visi buvo kažkada Stambule gyvenusių šeimų vaikaičiai. Tinklalapį atvertė pažįstama melodija:

Istanbul was Constantinopole,
Now it's Istanbul, not Constantinopole...

Skambant melodijai išnyra miesto siluetas, dengiamas mirgančių saulėlydžio šešėlių, vienas kitą keičiančių šydų – žydrai violetinio, juodo ir geltono. Ekrano viduryje šviečia rodyklė, rodanti, kur spustelėti, kad patektum į pokalbių svetainę. Norėdamas judėti toliau, turi užsiregistruoti, įrašyti slaptažodį. Kaip ir daugelis realių kavinių, ši teoriškai atvira visiems, bet praktiškai rezervuota nuolatiniams svečiams. Todėl, nors kasdien čia vyksta daugybė spontaniškų pokalbių, pagrindinė grupė išlieka maždaug ta pati. Kai sėkmingai užsiregistruoji, miesto vaizdas iš apačios ima blukti – taip prasidedant spektakliui kyla aksominė teatro uždanga. Patekęs į kiberkavinę, išgirsti skambant varpus, paskui tą pačią melodiją, tik šį kartą toli, kažkur fone.

Armanuš nekreipė dėmesio į svetaines „Vieniši armėnai“, „Vieniši graikai“, „Mes visi vieniši“, pasirinko „Anušos medį“ – nuolatinių lankytojų, kuriuos domino intelektualios temos. Šią svetainę Armanuš aptiko prieš dešimt mėnesių ir nuo to laiko tapo nuolatine jos nare, pokalbiuose dalyvaudavo beveik kasdien. Nors kai kurie nariai retkarčiais prisijungdavo ir dieną, rimčiausios diskusijos visada užvirdavo naktimis, kai nurimdavo dienos šurmulys. Armanuš mėgdavo įsivaizduoti šią svetainę kaip tamsų, prirūkytą barą, į kurį paprastai užsukdavo eidama namo. „Konstantinopolio kavinė“ buvo šventovė, čia įėjęs galėjai atsisakyti savo tiesų, banalios esybės, palikti ją vestibiulyje tartum permirkusį lietpaltį, kurį reikia išdžiovinti.

„Anušos medžio“ svetainėje septyni nuolatiniai nariai – penki armėnai ir du graikai. Jie niekada nebuvo susitikę, jie to ir nenorėjo. Visi iš skirtingų miestų, įvairių profesijų ir gyvenimų. Visi turėjo pravardes. Armanuš pravardė buvo Ponia Tremtinė Siela. Pasirinko ją kaip duoklę Zabelei Jesaian, vienintelei moteriai iš rašytojų, kuriuos jaunaturkiai 1915 įtraukė į mirtininkų sąrašą.

Zabelė buvo žavi asmenybė. Gimusi Konstantinopolyje, didžiąją gyvenimo dalį nugyveno tremtyje. Ji, rašytoja ir žurnalistė, mėgo audringą gyvenimą. Ant savo rašomojo stalo Armanuš buvo pasistačiusi jos nuotrauką, joje Zabelė mąsliai žvelgė iš po skrybėlės krašto į kažką šiapus rėmų.

Kiti „Anušos medžio" svetainės nariai taip pat turėjo pravardes. Kiekvieną savaitę pokalbiams pasirinkdavo ypatingą temą. Nors temos įvairuodavo, visos dažniausiai sukdavosi apie jų bendrą istoriją ir kultūrą – „bendra" neretai reiškė ir „bendrą priešą" – turkus. Niekas lengviau ir stipriau nesuvienija žmonių – nors kuriam laikui – kaip bendras priešas.

Šios savaitės tema buvo janyčarai. Peržvelgusi paskutinius pokalbius, Armanuš apsidžiaugė pamačiusi, kad Baronas Bagdasarianas prisijungęs. Apie jį žinojo nedaug, tik tiek, kad jis, kaip ir ji, – išgyvenusiųjų vaikaitis, ir, kitaip nei ji, liepsnojantis įniršiu. Kartais jis būdavo ypač grubus ir skeptiškas. Per keletą pastarųjų mėnesių, nepaisant kibernetinės erdvės neapibrėžtumo, o gal kaip tik dėl jo, Armanuš nejučia jį pamėgo. Jei nerasdavo jo žinučių, diena atrodydavo lyg ir nebaigta. Kad ir kaip pavadinsi tą ją užvaldžiusį jausmą – draugyste, prisirišimu ar gryniausiu smalsumu – Armanuš žinojo, kad jis abipusis.

„Žmonės, tikintys, kad osmanų viešpatavimas buvo teisėtas, nieko nežino apie janyčarų paradoksą. Janyčarai – tai krikščionių vaikai, osmanų paimti į nelaisvę ir priversti pakeisti tikėjimą; jiems, paniekinusiems savo tautą ir užmiršusiems praeitį, buvo suteikta galimybė palypėti aukščiau socialiniais laiptais. Janyčarų paradoksas ir šiandien visoms mažumoms tebėra toks pat aktualus kaip vakar. Emigranto vaike! Tu nuolat privalai klausti savęs, kaip vertini šį paradoksą. Ar tau priimtinas janyčaro vaidmuo? Ar pasitrauksi iš savo bendruomenės ir susitaikysi su turkais, leisi

jiems užglaistyti praeitį taip, kaip jie nori, kad visi galėtume judėti pirmyn?"

Neatplėšdama akių nuo ekrano, Armanuš įsikišo į burną paskutinį obuolio kąsnį ir nervingai kramtė. Dar niekada ji šitaip nesižavėjo nė vienu vyru – be tėvo, žinoma, bet tai visai kas kita. Baronas Bagdasarianas turėjo kažin ką tokio, kas ją ir traukė, ir gąsdino; tiksliau, bijojo ne jo ir ne tų jo įžūliai skelbiamų tiesų – turbūt bijojo pati savęs. Jo žodžiai turėjo stiprų poveikį, galėjo iškapstyti ir tą kitą Armanuš, tūnančią jos viduje ir iki šiol dar nepasirodžiusią, pasislėpusią ir giliai įmigusią. Baronas Bagdasarianas baksnojo šį padarą savo žodžių ietimi, krutino, kol jis pabudo ir riaumodamas išlindo į šviesą.

Armanuš vis dar gromuliavo mintyse tą bauginančią išvadą, kai pastebėjo ilgą Ledi Povės/Siramark žinutę. Ši buvo Amerikos armėnė, vyno ekspertė, dirbo Kalifornijos vyninėje, dažnai keliaudavo į Jerevaną ir garsėjo savo šmaikščiai išmintingais Jungtinių Valstijų ir Armėnijos palyginimais. Šiandien ji atsiuntė testą, kuriuo gali įvertinti savo armėniškumo laipsnį.

1. Jeigu vaikystėje miegojai po megzta antklode ir į mokyklą eidavai apsivilkusi rankomis megztą nertinį...
2. Jeigu per kiekvieną gimtadienį, kol sulaukei šešerių ar septynerių, dovanų gaudavai armėnišką abėcėlę...
3. Jeigu tavo namuose, garaže ar biure kabo Ararato kalno nuotrauka...
4. Jeigu švelnius ir meilius žodelius tau sakydavo armėniškai, bardavo ir drausdavo angliškai, o atstumdavo turkiškai...
5. Jeigu tu svečius vaišini pateikdama *hummus** su načio traškučiais ir baklažanų mirkalu su ryžių paplotėliais...

* Trinti avižirniai su prieskoniais (*arm.*).

6. Jeigu žinai *mantı* skonį, *sudžuk** kvapą ir *bastīrma* prakeiksmą...
7. Jeigu tave erzina ir siutina visiškai nereikšmingos smulkmenos, bet sugebi išlikti ramus didžiulės grėsmės ar nelaimės akivaizdoje...
8. Jeigu darei (ar planuoji daryti) nosies operaciją...
9. Jeigu šaldytuve turi „Nutellos" indelį, o sandėliuke nardų lentą...
10. Jeigu tavo svetainėje paklotas širdžiai brangus kilimėlis...
11. Jeigu negali neliūdėti, šokdamas pagal „Lorke Lorke" muziką, net jei melodija tranki, o teksto nesupranti...
12. Jeigu jūsų namuose giliai įsišaknijęs įprotis po vakarienės valgyti vaisius ir tėvas vis dar nulupa tau apelsinus, kad ir kokio būtumei amžiaus...
13. Jeigu giminaičiai atkakliai kiša maistą tau į burną ir nenori girdėti atsikalbinėjimo „esu sotus"...
14. Jeigu nuo duduko** garsų tau šiurpuliukai eina per nugarą ir nepaliauji stebėtis, kaip iš abrikoso medžio pagaminta fleita gali taip liūdnai verkti...
15. Jeigu širdies gilumoje jauti, kad praeitis slepia daugiau, nei tau kada nors pavyks sužinoti...

Į visus teiginius atsakiusi „taip", Armanuš nukreipė žvilgsnį žemyn, norėdama sužinoti rezultatą:

0–3 taškai. Atleiskit, ponaiti, tamsta greičiausiai prašalietis.

4–8 taškai. Panašu, kad esi pusiau savas, pusiau svetimas. Gali būti, kad tavo antroji pusė – armėnas.

* Vytinta jautiena (*arm.*).

** Tradicinis Armėnijos medinis pučiamasis instrumentas.

9–12 taškų. Greičiausiai esi armėnas.
13–15 taškų. Nėra jokių abejonių – esi išdidus armėnas.

Armanuš nusišypsojo į ekraną. Ir tą akimirką suprato, ką jau seniai žinojo. Kažkur giliai atsivėrė slapti vartai ir kol protas galvojo, kur dėti pro juos srūvančias mintis, ūmai suvokė: reikia keliauti ten. Štai, ko jai būtiniausiai reikia – kelionės.

Jos vaikystė buvo padalyta gabalais, tad ji iki šiol niekaip negalėjo patirti tęstinumo ir identiteto jausmo. Jai reikia keliauti į praeitį, kad galėtų pradėti gyventi savo gyvenimą. Šis netikėtas atradimas taip sukrėtė, kad negalėjo tverti neparašiusi žinutės – lyg ir visiems, bet iš tiesų Baronui Bagdasarianui: „Janyčaro paradoksas – kai plėšaisi tarp dviejų nesuderinamų egzistencijos būvių. Tarp to, kas liko iš praeities – meilės ir sielvarto gelmės, neteisybės ir diskriminacijos pojūčio. Ir žadamos ateities spindesio – užuovėjos, apkaišytos sėkmės papuošalais ir blizgučiais, saugumo jausmo, kurio niekada anksčiau nepatyrei, malonumo tapti daugumos dalimi ir pagaliau jaustis normaliam."

„Sveika, Ponia Tremtine Siela! Džiaugiuosi, kad esi čia. Smagu regėti tavyje poetę," – tai buvo Baronas Bagdasarianas.

Paskutinį sakinį Armanuš perskaitė garsiai: „Smagu regėti tavyje poetę." Net sutriko, bet tik akimirką. „Aš, ko gero, žinau, kas yra janyčaro paradoksas. Esu vienintelis vaikas skausmingai išsiskyrusių tėvų, kilusių iš skirtingų tautų ir kultūrų," – stabtelėjo, pasijutusi nepatogiai, kad tenka pasakoti apie save, bet noras tęsti buvo per daug stiprus. – „Esu vienturtė armėno duktė, tėvas – išlikusiųjų vaikas, o mama iš Elizabetauno, Kentukyje. Žinau, ką reiškia būti plėšomai į skirtingas puses, kai iki galo negali niekur pritapti ir tenka nuolat laviruoti tarp dviejų egzistencijos būvių."

Iki šiol ji dar niekada nebuvo rašiusi apie tokius asmeniškus dalykus ir taip aiškiai kreipusis į konkretų žmogų. Širdis smarkiai plakė, ji giliai įkvėpė. Ką dabar apie ją pagalvos Baronas Bagdasarianas, ar parašys, ką iš tiesų galvoja?

„Turėtų būti nelengva. Daugeliui armėnų diasporoje vieninteli psichologinis inkaras yra „Hai Dat"*, jis padeda išlaikyti identitetą. Tavo padėtis kitokia, bet galų gale mes visi esame ir amerikiečiai, ir armėnai, tas dvilypumas nėra blogai, kol neprarandame savo inkaro", – rašė Varganas Sambūvis, namų šeimininkė, nelaimingai ištekėjusi už populiaraus literatūros žurnalo vyriausiojo redaktoriaus.

„Dvilypumas – tai būsena, kai esi susidvejinęs. Bet man yra kitaip. Aš taip ir nesugebėjau tapti armėne, – rašė Armanuš, jausdama, kad jau tuoj prisipažins. – Man savo identitetą reikia surasti. Žinote, ką slapta planuoju? Aplankyti savo giminės namus Turkijoje. Močiutė vis pasakoja apie nuostabų namą Stambule. Nuskrisiu ir pamatysiu jį savo akimis. Tai bus kelionė į mūsų praeitį ir į mano ateitį. Jei nesiimsiu nieko, nesuprasiu savo praeities, neišsigelbėsiu nuo janyčaro paradokso."

„Pala, pala, pala, – baimingai įsiterpė Ledi Povė/Siramark. – Kokį velnią čia sugalvojai? Žadi viena pati keliauti į Turkiją, ar proto netekai?"

„Galiu rasti pažįstamų. Ne taip ir sunku."

„Na ir ką, Ponia Tremtine Siela? – nenurimo Ledi Povė/Siramark. – Ar toli žadi nukeliauti su savo pavarde pase?"

„Geriau trauk tiesiai į Stambulo policijos skyrių, ten tave maloniai suims", – įsiterpė Anti-Kavurma, Kolumbijos universitete studijavusi Artimuos us Rytus.

* Armėnų teismas (*arm.*); išeivių armėnų organizacija, įvairiomis priemonėmis kovojanti už genocido pripažinimą (*arm.*).

Armanuš jautė, kad dabar gali būti tinkamiausia akimirka atskleisti svarbiausią savo gyvenimo paslaptį: „Susirasti pažįstamų nebus sunku, nes mano mama ištekėjusi už turko."

Stojo nerimą kelianti tyla. Visą minutę neatsiliepė niekas, todėl Armanuš tęsė: „Jo vardas Mustafa, geologas, dirba Arizonos bendrovėje. Jis geras žmogus, bet visai nesidomi istorija ir nuo to laiko, kai atvyko į JAV, o tai buvo prieš dvidešimt metų, niekada nebuvo grįžęs namo. Savo šeimos net į vestuves nepakvietė. Kažkas čia ne taip, tik nesuprantu kas. Jis apie tai nekalba. Bet žinau, kad Stambule turi didelę šeimą. Kartą paklausiau, kokie tai žmonės, jis sakė: ai, paprasti žmonės, tokie kaip tu ir aš."

„Nepanašu, kad būtų jautriausias žmogus pasaulyje. Aišku, jei vyrai apskritai moka jausti, – įsikišo Sapfo Duktė, lesbietė barmenė, neseniai susiradusi darbą apšepusiame Bruklino bare.

„Tai jau tikrai, – pritarė Varganas Sambūvis. – Ar jis turi širdį?"

„Oi, ne. Jis myli mano mamą, o mama myli jį, – atsakė Armanuš. Suprato, kad pirmą kartą pripažino motinos ir patėvio meilę, lyg žvelgdama į juos svetimo žmogaus akimis. – Kad ir kaip būtų, galiu apsistoti jo šeimoje; juk šiaip ar taip esu jo podukra, manau, jie turėtų mane priimti. Tik neramu, kaip mane sutiks *paprasti* turkai. Tikra turkų šeima, ne kokie amerikonizuoti akademikai."

„Apie ką tu kalbėsi su paprastais turkais? – pasidomėjo Ledi Povė/Siramark. – Žinai, net mokslus baigę turkai būna nacionalistai arba nekultūringi. Manai, tie paprasti žmonės bus pasirengę išgirsti istorinę tiesą? Tikiesi, kad jie pasakys: o, taip, labai atsiprašome, kad mes žudėme, trėmėme jūsų žmones ir su pasitenkinimu viską neigėme. Kodėl ieškai bėdos?"

„Aš tą suprantu. Bet ir jūs pasistenkit mane suprasti," – Armanuš staiga užplūdo liūdesys. Atverdama vieną paslaptį po kitos, ji

pasijuto vieniša šitame milžiniškame pasaulyje – tą ji žinojo visada, bet laukė tinkamos akimirkos, kad suvoktų.

„Jūs visi gimėte armėnų bendruomenėje, jums niekada nereikėjo įrodinėti, kad esate armėnai. O aš nuo pat gimimo balansuoju ant slenksčio, blaškydamasi tarp išdidžios, bet traumuotos, armėnų šeimos ir isteriškai prieš armėnus nusiteikusios motinos. Kad galėčiau tapti tokia kaip jūs, Amerikos armėne, privalau suvokti savo armėniškumą. Jei dėl to reikia keliauti į praeitį, taip ir bus, taip ir padarysiu, nesvarbu, ką kalbės ar kaip elgsis turkai."

„O tėvas ir jo šeima leis tau vykti į Turkiją?" – tai buvo Aleksas Stoikas, Bosnijos graikų kilmės amerikietis, patenkintas gyvenimu, nes turėjo gražią žmoną, netrūko nei saulės, nei skanaus maisto. Kaip ištikimas Zenono sekėjas, jis tikėjo, kad žmonės neturėtų siekti nepasiekiamo, o džiaugtis tuo, ką turi. – „Ar nemanai, kad šeimai San Fransiske bus neramu dėl tavęs?"

Neramu? Armanuš išsiviepė, prisiminusi tetų ir močiutės veidus. Žinojo, kad joms bus siaubingai neramu.

„Jiems apie tai iš viso nereikėtų žinoti, jų pačių labui. Ateina pavasario atostogos, tad Stambule galėsiu praleisti dešimt dienų. Tėtis manys, kad esu Arizonoje pas mamą. O mama – kad esu čia, San Fransiske. Jie niekada nesikalba. Niekaip šito neišsiaiškins. Tai bus paslaptis, – Armanuš dėbtelėjo į ekraną, tarytum tai, ką pati parašė, būtų ją apstulbinę. – Jeigu mamai skambinsiu kasdien, o tėčiui kas dvi ar tris dienas, padėtis bus kontroliuojama."

„Gerai sugalvojai! – pagyrė Ledi Povė/Siramark. – Iš Stambulo galėsi kasdien siųsti žinias į kavinę."

„Tai bent! Būsi mūsų karo reporterė", – entuziastingai pritarė Anti-Kavurma, bet po to sekė tyla, pokštui niekas nepritarė.

Armanuš atsilošė kėdėje. Nakties tylumoje girdėjo ramų tėvo kvėpavimą ir lovoje besiblaškančią močiutę. Jautė, kaip kūnas ne-

gali apsispręsti – viena jos dalis troško sėdėti per naktį ir išmėginti, ką reiškia nemiga, o kita norėjo kristi į lovą ir pasinerti į gilų miegą. Kramtė paskutinį obuolio kąsnį, jausdama, kaip plūsta adrenalinas galvojant apie pavojingą pasiryžimą.

Armanuš išjungė stalinę lempą, tik kompiuterio ekranas dar skleidė blausią šviesą. Jau rengėsi palikti „Konstantinopolio kavinę“, kai ekrane pasirodė eilutė: „Kad ir kur tave nuvestų širdis, būk atsargi, brangioji Ponia Tremtine Siela, ir nesileisk skriaudžiama turkų.“

Rašė Baronas Bagdasarianas.

SEPTINTAS SKYRIUS

Kviečiai

Aʿja Kazandži pabudo prieš geras dvi valandas, bet vis dar gulėjo lovoje po žąsies plunksnų antklode, klausydamasi daugybės tik Stambule girdimų garsų, o jos protas nepailsdamas kūrė Asmeninį nihilizmo manifestą.

Pirmas punktas. Jei neturi už ką mylėti gyvenimo, kurį gyveni, neapsimetinėk, kad tą gyvenimą, kurį gyveni, myli.

Apgalvojo šį teiginį ir nusprendė, kad jai patinka – taip galima pradėti manifestą. Vos ėmus kurti antrąjį punktą, gatvėje sucypė stabdžiai. Pliūptelėjo vairuotojo keiksmai, jis visu balsu rėkė ant pėsčiojo, kuris išdygo vidury gatvės ir ėjo per sankryžą įstrižai, be to, dar degant raudonai šviesai. Vairuotojas šaukė ir šaukė, kol jo balsas susiliejo su miesto gausmu.

Antras punktas. Dauguma žmonių išvis negalvoja, o tie, kurie galvoja, niekada netampa dauguma. Pasirink, kas labiau patinka.

Trečias punktas. Jei negali pasirinkti, šiaip egzistuok – būk grybas ar augalas.

– Neįtikėtina, per pusvalandį nepajudėjai iš vietos! Kiek galima vartytis lovoje, tinginių panti?

Tetulė Banu kyštelėjo galvą į kambarį, net nepagalvojusi, kad reiktų pasibelsti. Šį rytą ryšėjo ryškiai raudoną akį rėžiančią skarą, tad jos galva buvo panaši į milžinišką prinokusį pomidorą.

– Mes laukdamos jau išgėrėme visą virdulį arbatos, karalaite. Nagi, šok iš lovos! Neužuodi keptų *sucuk*? Ar tu nealkana? – ir nelaukdama atsakymo trinktelėjo durim.

Asja kažką sumurmėjo, užsitraukė antklodę iki nosies ir apsivertė ant kito šono.

Ketvirtas punktas. Jeigu tavęs nedomina atsakymai, neuždavinėk klausimų.

Įprastame savaitgalio pusryčių bruzdesyje girdėjo, kaip laša vanduo iš virdulio snapelio, kaip puode kunkuliuoja septyni kiaušiniai, keptuvėje čirškia *sucuk* griežinėliai, ir kažkas nepaliaujamai junginėja televizoriaus kanalus, šokinėdamas nuo animacijos prie popmuzikos vaizdo klipų, nuo jų – prie vietinių ir tarptautinių žinių. Ir nematydama Asja žinojo, kad virdulį prižiūri senelė Giulsium, taip pat neklysdama galėjo pasakyti, kad *sucuk* kepa tetulė Banu, jos neprilygstamas apetitas sugrįžo iškart po to, kai ji baigė keturiasdešimt dienų trukusią sufijų atgailą ir sėkmingai pasiskelbė esanti aiškiaregė. Asja žinojo ir tai, kad televizoriaus kanalus junginėja tetulė Feridė, negalėdama apsispręsti, kurį pasirinkti, mat erdviose jos paranojinės šizofrenijos platybėse derėjo viskas: animacija, popmuzika, žinios, – ji ir gyvenime troško pasiekti daugybės dalykų, bet nieko nepasiekė.

Penktas punktas. Jei neturi nei poreikio, nei gebėjimų ko nors siekti, tobulink tapsmo meną.

Šeštas punktas. Jei neturi nei poreikio, nei gebėjimų kuo nors tapti, tiesiog būk.

– Asja!!! – durys su trenksmu atsidarė ir vidun įsiveržė tetulė Zelicha, jos žalios akys spindėjo tartum nefritai. – Kiek dar pasiuntinių reikia siųsti, kad teiktumeis ateiti pas mus?

Septintas punktas. Jei neturi nei poreikio, nei gebėjimų būti, tiesiog ištverk.

– Asja!!!

– Ko?!!

Iš patalų išniro įsiutusios Asjos galva – varno juodumo garbanotų plaukų kamuolys. Pašokus ant kojų, paspyrė prie lovos gulinčias violetines šlepetes, į vieną nepataikė, bet kitą nuskraidino tiesiai virš tualetinio staliuko, atsitrenkus į veidrodį, ji nusklendė ant grindų. Asja juokingai truktelėjo smunkančias pižamos kelnes, kas, tiesą sakant, nesuteikė dramatizmo, kurio taip siekė.

– Dėl Dievo meilės, ar net sekmadienio rytą negalit palikti manęs ramybėje bent akimirką?

– Deja, tokia akimirka, kuri trunka dvi valandas, neegzistuoja, – išrėžė tetulė Zelicha, nulydėjusi akimis pavojingai skriejusią šlepetę. – Kodėl bandai mano kantrybę? Taip demonstruoti pauglystės maištą šiek tiek per vėlu, panele, tai reikėjo daryti mažiausiai prieš penkerius metus. Nepamiršk, tau jau devyniolika.

– Taigi, tau tiek buvo, kai netekėjus susilaukei manęs, – karktelėjo Asja, suprasdama, kad nereikėtų taip bjauriai, bet nesusilaikė.

Tetulė Zelicha stovėjo tarpduryje ir žvelgė į Asją nusivylusiu žvilgsniu, tartum menininkas, kuris kiaurą naktį gėrė ir tapė, o kitą rytą, pabudęs iš palaimingo miego, suvokė, kokį absurdą apsvaigęs sukūrė. Nelengva. Nepaisant to, ji gerą minutę nepratarė nė žodžio. Galiausiai jos lūpas iškreipė niūrus šypsnys, lyg būtų suvokusi, kad veidas, į kurį žvelgia, tėra jos pačios atvaizdas veidrodyje, toks panašus ir vis dėlto visiškai kitoks. Duktė pasirodė turinti jos charakterį, nors išvaizda labai skyrėsi.

Būdas visai toks pat kaip jos, kai buvo Asjos amžiaus – tokia pat skeptikė, tokia pat nesutramdoma, tokia pat kandi. Nespėjo nė pastebėti, kai tyliai perleido Kazandžių šeimos maištininkės vaidmenį dukrai. Laimė, Asja neatrodė nei nusivylusi gyvenimu, nei apimta baimės – tam buvo per jauna. Bet pagunda sugriauti savo egzistencijos rūmą šmėkščiojo jos akyse – saldus noras susinaikinti, kankinantis išprususias ir melancholiškas asmenybes.

Bet išvaizda Asja mažai tebuvo panaši į ją, – tą tetulė Zelicha aiškiai matė. Asja nebuvo ir greičiausiai niekada nebus graži moteris. Negali sakyti, kad ko nors trūktų jos kūnui ar veidui. Tiesą sakant, visos jos kūno dalys atrodė puikiai: tinkamas ūgis ir svoris, gražiai garbanoti varno juodumo plaukai, tobulas smakras... Bet viską sudėjus kartu, kažko akivaizdžiai trūko. Ji nebuvo bjauri, nieko panašaus. Greičiau vidutinio grožio, miela pažiūrėti, bet neįsimenanti. Veidas niekuo neišsiskiria – pamatai pirmą kartą, o atrodo, kad jau buvote susitikę. Unikaliai paprasta. Pats tinkamiausias komplimentas jai būtų ne „graži“, bet „miela“, deja, šiuo metu ji išgyveno tokį laikotarpį, kai mažiausiai norisi girdėti pagyrimą „miela“. Po dvidešimties metų savo kūną ji vertins visai kitaip. Asja buvo iš tų moterų, kurios, gal ne gražuolės paauglystėje ar ne itin patrauklios jaunystėje, sulaukusios vidutinio amžiaus atrodo visai neblogai. Žinoma, jeigu tiek išgyvena.

Deja, tikėjimo Asja neturėjo nė kruopelytės. Ji buvo per daug ironiška, kad kliautųsi laiko tėkme. Liepsnojanti ugnis, be menkiausio tikėjimo dieviškos tvarkos teisingumu. Bruožas, kurį paveldėjo ne iš ko kito – iš savo motinos. Būdama tokio tvirto būdo ir niūrios prigimties, ji paprasčiausiai negalėjo kantriai ir su viltim laukti, kol vieną dieną jos kūnas pasikeis į gera. Tetulė Zelicha puikiai suprato, kaip šiame amžiuje, be visų kitų dalykų, tas savo pilkumo suvokimas žeidė jauną jos dukters širdį. Jei tik galėtų įtikinti, kad gražuolės labiausiai traukia niekam tikusius vyrus. Jei sugebėtų išaiškinti, kaip jai pasisekė, kad negimė per daug graži – nes tiek vyrai, tiek moterys, tiesą sakant, bus jai palankesni, nes be to išskirtinio dailumo, kurio dabar taip geidžia, jos gyvenimas susiklostys geriau, iš tiesų daug geriau.

Nieko nesakydama tetulė Zelicha priėjo prie tualetinio staliuko, pakėlė šlepetę ir padėjo šalia antrosios prie basų Asjos kojų. Atsistojo priešais savo maištingą dukterį, kuri akimirksniu kilstelėjo smakrą ir išsitempė, tartum karo belaisvis, kuris sudėjo ginklus, bet neprarado orumo.

– Eime! – įsakė tetulė Zelicha.

Motina ir duktė be žodžių patraukė svetainės link.

Sulankstomas stalas seniausiai buvo padengtas pusryčiams. Nors ir suirzusi, Asja pastebėjo – girliandomis papuoštas stalas idealiai, beveik meniškai, dera prie milžiniško kilimo, įmantriais gėlių raštais žėrinčio koralų spalvos apvaduose. Stalas, kaip ir kilimas, stebino ornamentais. Juodos alyvuogės, raudoni pipirai, įdaryti žaliomis alyvuogėmis, baltas sūris, pintas sūris, ožkos sūris, virti kiaušiniai, medaus koriai, plakta grietinėlė iš buivolės pieno, naminis abrikosų marmeladas, naminė aviečių uogienė ir alyvuogių aliejuje išmirkyti pomidorai su mėtomis porceliano dubenėliuose. Iš virtuvės sklido viliojantis ką tik iškeptų *börek* kvapas:

baltas sūris, špinatai, sviestas ir petražolės, susilydę į vieną, tarp plonų sluoksniuotos tešlos lakštų.

Devyniasdešimt šešerių Močiulytė sėdėjo tolimajame stalo gale, rankose laikydama už save trapesnį arbatos puodelį. Įdėmiai ir šiek tiek sutrikusi stebėjo čirškiančią kanarėlę narvelyje prie balkono durų, lyg tik dabar būtų paukštelį išvydusi. Gal taip ir buvo. Įžengusi į penktąją Alzheimerio ligos stadiją, ji ėmė painioti net labiausiai pažįstamus veidus ir savo gyvenimo faktus.

Štai praėjusią savaitę, baigiantis popiečio maldai, pasilenkusi ir padėjusi kaktą ant savo kilimėlio *sajda* pozoje, ji pamiršo, ką toliau daryti. Maldos žodžiai, kuriuos turėjo ištarti, staiga susipynė į ilgą raidžių virtinę ir nubėgo šalin tartum juodas plaukuotas šimtakojis vikšras. Po kiek laiko vikšras sustojo ir atsigręžęs pamojo Močiulytei iš tolo, lyg iš anapus stiklinės sienos, puikiai matomas, bet nepasiekiamas. Sutrikusi ir netekusi amo Močiulytė sėdėjo veidu į *Qibla,* it prilipusi prie kilimėlio, su maldos skara ant galvos ir gintariniu rožiniu rankoje, kol kažkuri pastebėjo, kas atsitiko, ir ją pakėlė.

– Kaip toliau? – klausė Močiulytė su siaubu, kai ją paguldė ant sofos ir po galva pakišo minkštas pagalvėles. – Per *sajda* reikia sakyti: *Subhana rabbiyal-ala.* Kartoti mažiausiai tris kartus. Aš taip ir padariau. Pakartojau tris kartus. *Subhana rabbiyal-ala, Subhana rabbiyal-ala, Subhana rabbiyal-ala,* – sumalė žodžius dar kartą, baisiai susijaudinusi. – O kas toliau? Kokie žodžiai?

Taip jau nutiko, kad Močiulytei to klausiant šalia buvo tetulė Zelicha. Neturėdama jokio supratimo apie namazą, kaip ir apskritai apie jokias religines apeigas, ji nesusigaudė, ko nori močiutė. Bet stengėsi padėti ir nuraminti seną moteriškę. Todėl, pastvėrusi Šventąjį Koraną, vertė puslapį po puslapio, kol rado lyg ir guodžiančias eilutes:

– Žiūrėk, kas rašoma. „Kai penktadienį suskamba kvietimas maldai, skubėkite prisiminti Dievą... Bet kai malda pasibaigia, paskliskite plačiai po šalį ir siekite Dievo malonės, ir prisiminkite Dievą, kad būtumėte sėkmės lydimi.“ (62:9–10)

– Ką tai reiškia? – sumirksėjo Močiulytė, dar labiau sutrikusi.

– Kad vienaip ar kitaip malda baigta, ir reikia liautis apie ją galvoj;us. Čia taip ir parašyta, ar ne? Nagi, Močiulyte, reikia gyventi toliau... Pavakarieniauk su mumis.

Padėjo. Močiulytė nustojo jaudintis dėl pamiršto teksto ir ramiai pavalgė kartu su visais. Bet tokie incidentai ėmė kartotis vis dažniau, tai kėlė nerimą. Močiulytė dažnai būdavo tyli, užsisklendusi, pamiršdavo paprasčiausius dalykus: kur ji yra, kokia savaitės diena arba kas tie nepažįstami žmonės, su kuriais sėdi prie vieno stalo. Bet kartais būdavo net sunku patikėti, kad ji serga, jos protas atrodydavo skaidrus it ką tik nublizgintas Venecijos stiklas. Šį rytą dar buvo sunku suprasti. Dar per anksti.

– Labas rytas, Močiulyte! – šūktelėjo Asja, atšlepsėjusi violetinėmis šlepetėmis prie stalo, galų gale nusipraususi ir išsivaliusi dantis. Pasilenkusi prie senutės, garsiai pakštelėjo į abu skruostus.

Iš visų šeimos moterų, būtent Močiulytė nuo pat vaikystės Asjos širdyje užėmė ypatingą vietą. Asja nuoširdžiai ją mylėjo. Močiulytės meilė nedusino, ne taip, kaip kitų. Ji niekada nezirzdavo, nesikabinėdavo prie smulkmenų ir negrauždavo. Ji globojo, bet nesisavino. Retkarčiais į Asjos kišenę slapčia įberdavo maldomis pašventintų kviečių grūdų, kad apsaugotų nuo piktos akies. Nepaisant kovos prieš nužiūrėjimą, juokdavosi ji daugiausiai ir labai skaniai – bent kol liga nepaaštrėjo. Kadaise jos su Asja daug juokdavosi kartu: Močiulytės juokas plaukdavo melodingai čiurlenančia srove, Asja prapliupdavo sodriu ir skardžiu kvatojimu. Ir dabar Asja gerbė tą autonominę užmaršties karalystę, kurion pamažu skendo prosene-

lė, nors nerimavo dėl jos savijautos. Ir kuo labiau senolė nuo jų tolo, tuo artimesnė buvo Asjai.

– Labas rytas, mano gražioji proanūke, – atsakė Močiulytė, visus nustebindama atminties aiškumu.

Tetulė Feridė su pulteliu rankoje, nežiūrėdama į ją, cyptelėjo:

– Galų gale ir piktoji princesė atsibudo.

Nuskambėjo visai draugiškai, nors balse buvo justi moralizavimo gaidelės. Šįryt ji buvo persidažiusi plaukus, virto šviesia, beveik pelenų spalvos, blondine. Asja jau buvo perpratusi, kad radikalus šukuosenos pokytis – radikalaus nuotaikos pokyčio ženklas. Ji nužvelgė tetulę Feridę, ieškodama beprotybės ženklų. Ši atrodė sudominta televizijos, su malonumu stebėjo klaikiai netalentingą popdainininką, besisukantį šokyje, per daug absurdiškame, kad būtų tikras. Bent Asja tuo netikėjo.

– Turi susiruošti, juk žinai – šiandien atvyksta mūsų viešnia, – pasakė tetulė Banu, įėjusi į svetainę su ką tik iš orkaitės ištrauktų *börek* padėklu, akivaizdžiai patenkinta, kad tuojau gaus savo dienos angliavandenių dozę. – Reikia sutvarkyti namus prieš jai atvažiuojant.

Mėgindama koja nuo lašančio arbatinio snapelio nustumti Sultoną Penktąjį, Asja iš garuojančio virdulio įsipylė arbatos ir vangiai paklausė:

– Ko jūs visos taip jaudinatės dėl tos amerikietės?

Ji sriūbtelėjo arbatos – tik tam, kad galėtų susiraukti ir siekti cukraus. Vienas, du... Sumetė į stiklinę keturis cukraus gabaliukus.

– Dar klausi, ko jaudinamės? Ji svečias! Atkeliauja iš tokios tolybės, iš kitos žemės rutulio pusės, – tetulė Feridė ištiesė ranką į priekį lyg nacistiniam pasveikinimui, rodydama, kur ir kaip toli yra ta kita žemės rutulio pusė.

Prakalbus apie žemės rutulį, jos balsas suvirpo iš susijaudinimo, prieš jos akis šmėkštelėjo globalinės atmosferos ir vandeny-

no cirkuliacijos žemėlapiai. Paskutinį kartą tokį popierinį žemėlapį tetulė Feridė matė mokydamasi mokykloje. Niekas nė neįtarė, kad ji tą žemėlapį buvo įsiminusi su smulkiausiomis detalėmis ir šiandien jis išniro iš atminties taip ryškiai, kaip tada, kai tyrinėjo jį pirmą kartą.

– Svarbiausia, kad šią viešnią mums siunčia tavo dėdė, – įsiterpė senelė Giulsium, ji iki šiol neabejotinai atrodė taip, lyg aname gyvenime būtų buvusi Ivanu Rūsčiuoju.

– Mano *dėdė?* Koks dėdė? Ar tas, kurio ligi šiol nesu mačiusi? – Asja paragavo arbatos. Ji vis dar atrodė karti. Įsidėjo dar vieną gabaliuką cukraus.

– Ei, atsipeikėkit! Kalbame apie žmogų, kuris nuo tada, kai atsidūrė Amerikoje, nė sykio nesiteikė mūsų aplankyti. Vienintelis įrodymas, kad jis dar gyvas, retkarčiais iš jo gaunami atvirukai su Arizonos kraštovaizdžiu, – pagiežingai drėbė Asja. – Kaktusai po saule, kaktusai prietemoje, kaktusai su purpuriniais žiedais, kaktusai su raudonais paukščiais... Tas ponas nesivargino nė atvirukų stiliaus pakeisti.

– Dar atsiunčia savo žmonos nuotraukų, – pridūrė tetulė Feridė teisybės dėlei.

– Tos nuotraukos man nė trupučio nerūpi. Putli blondinė žmona šypsosi prie jų namo, į kurį, beje, mes niekada nebuvome pakviestos; putli blondinė žmona šypsosi prie Didžiojo Kanjono; putli blondinė žmona šypsosi, užsidėjusi meksikietišką sombrerą; putli blondinė žmona šypsosi prie negyvo kojoto ant slenksčio; putli blondinė žmona šypsosi ir kepa blynus virtuvėje... Ar jums dar neatsibodo, kad jis kas mėnesį siunčia mums visiškai svetimo žmogaus nuotrauką? Ir išvis, ko ji mums šypsosi? O, Alache, mes net nebuvom susitikusios su šia moterimi! – Asja išmaukė arbatą, nekreipdama dėmesio, kad ši vis dar plikinanti.

– Keliauti nesaugu. Keliuose pilna pavojų. Lėktuvus užgrobia, automobiliai dūžta... Net traukiniai virsta nuo bėgių. Vakar aštuoni žmonės žuvo per avariją Egėjo jūros pakrantėje, – pareiškė tetulė Feridė. Kadangi negalėjo žiūrėti tiesiai į akis, žvilgsniu nervingai suko aplink stalą, kol galiausiai įsmeigė jį į alyvuogę savo lėkštėje.

Kas kartą tetulei Feridei pranešus siaubingas žinias iš trečiųjų bulvarinės Turkijos spaudos puslapių, stodavo nejauki tyla. Ir šį kartą nutiko taip pat. Užslinkus tylai, senelė Giulsium raukėsi, kad taip nepagarbiai kalbama apie jos vienintelį sūnų; tetulė Banu tampė savo skaros galus; tetulė Dževrijė mėgino prisiminti, kas per gyvūnas yra kojotas, bet per dvidešimt ketverius mokytojavimo metus ji virto puikia atsakinėtoja ir labai prasta klausinėtoja, tad nedrįso prasižioti; Močiulytė nustojo kramsnojusi *sucuk*; tetulė Feridė bandė prisiminti daugiau nelaimių, apie kurias buvo skaičiusi, bet vietoj makabriškų naujienų atmintyje iškilo ryškiai mėlynas sombreras, kurį Mustafa amerikietė žmona buvo užsidėjusi vienoje nuotraukoje – jei ką nors panašaus pavyktų rasti Stambule, tikrai dieną naktį nenusiimtų. Ir niekas nepastebėjo, kaip tą akimirką tetulės Zelichos veidą staiga iškreipė sielvartas.

– Laikas pripažinti tiesą! – pareiškė Asja tvirtai. – Jūs šitiek metų dievinote dėdę Mustafa, vienintelį ir patį brangiausią sūnų, o jis išskrido iš lizdo ir jus pamiršo. Negi neaišku, kad jam nusispjaut į šeimą? Tai kodėl mums jis turėtų rūpėti?

– Vaikas užsiėmęs, – užstojo senelė Giulsium. Tiesą sakant, sūnus buvo jos numylėtinis, jį vieną teturėjo, o dukterų net per daug. – Nelengva gyventi užsienyje. Amerika labai toli.

– Tai jau tikrai toli, turint galvoje, kad reikia perplaukti Atlanto vandenyną ir pereiti visą Europos kontinentą, – pasakė Asja, kąsdama balto sūrio, kad numalšintų arbata nuplikyto liežuvio skausmą.

Jos nuostabai, sūris buvo iš tiesų skanus, švelnus ir sūrus, kokį ir mėgo. Supratus, kad vienu metu burbėti ir mėgautis maistu bus sunku, užsičiaupė ir piktai kramtė.

Pasinaudojusi tylos minute, tetulė Banu pradėjo pamokomą istoriją, kaip visada tokiais atvejais. Pasakojo apie žmogų, kuris nutarė nesustodamas keliauti aplink žemę ir šitaip pabėgti nuo mirties. Iš šiaurės į pietus, iš rytų į vakarus – visomis kryptimis, kur tik galėjo. Kartą per vieną iš daugelio savo kelionių Kaire netikėtai susidūrė su Azrailu, mirties angelu. Azrailas pervėrė jį keistu paslaptingu žvilgsniu. Nepratarė nė žodžio ir nesekė paskui žmogų. Šis nedelsdamas išvyko iš Kairo ir nuo to laiko keliavo be atokvėpio, kol kartą atvyko į mažą apsnūdusį Kinijos miestelį. Ištroškęs ir pavargęs patraukė į pirmą pasitaikiusią pakelės užeigą. Ten greta stalo, už kurio pasodino jį, sėdėjo Azrailas ir kantriai laukė. Šį kartą jo veidas buvo ramut ramutėlis. „Labai nustebau, sutikęs tave Kaire, – tarė gergždžiančiu balsu, – nes mudviem likimo buvo lemta susitikti čia, Kinijoje."

Asja atmintinai žinojo šitą istoriją, kaip ir daugelį kitų, nuolat pasakojamų po šiuo stogu. Vieno dalyko ji nesuprato – ir turbūt niekada nesupras – to jaudulio, su kuriuo tetulės klausydavosi pasakojimų, iš anksto žinodamos, kuo jie baigsis. Svetainėje padvelkė jaukumu, jos pasijuto saugios, apgaubtos rutinos, tartum gyvenimas tebūtų viena ilga nesibaigianti repeticija, kur kiekvienam tenka išmokti savo tekstą. Moterys ir toliau plepėjo apie šį bei tą, viena istorija keitė kitą, Asja atkuto, visai nebepriminė tos mergaitės, kokia buvo iš ryto. Kartais tas nepastovumas trikdydavo ir ją pačią. Kodėl ji taip spaudžia tuos, kuriuos myli labiausiai? Jos nuotaikos lyg jo jo kamuoliukas šokinėjo aukštyn ir žemyn, nuo įsiūčio – prie laimės. Šiuo atžvilgiu ji taip pat buvo panaši į motiną.

Ramų pokalbį nutraukė monotoniškas riestainių pardavėjo balsas. Tetulė Banu nuskubėjo prie lango ir iškišo savo raudoną galvą.

– Riestainininke! Riestainininke! Ateik čia! – suriko. – Po kiek?

Ne dėl to, kad nežinotų, kiek kainuoja *simit**, – tikrai žinojo. Į klausimą nereikėjo atsakyti, tai tebuvo įprasta ceremonija. Todėl, vos paklaususi tęsė toliau, nelaukdama, kol vyriškis atsilieps:

– Gerai, duok aštuonis *simit*.

Kiekvieną sekmadienį per pusryčius jos pirkdavo aštuonis riestainius, – po vieną kiekvienam šeimos nariui ir vieną papildomai, – broliui, kuris toli.

– O, nuostabiai kvepia, – tetulė Banu švytėjo, grįždama prie stalo su riestainiais, mautais ant abiejų rankų, lyg cirko artistė, besirengianti žongliruoti lankais.

Padėjo po riestainį prieš kiekvieną, visur pribarstydama sezamo sėklų. Jau gavusi savo krūvą angliavandenių ir akivaizdžiai atsipalaidavusi, tetulė Banu ėmėsi kimšti *simit*, užsikąsdama *börek, o börek* dar užsikando duona. Tačiau netrukus, ar dėl rėmens, ar dėl slogių minčių, jos veidą aptemdė liūdesys – taip nutikdavo, kai klientėms tekdavo pranešti apie nelaimę pranašaujantį ženklą, šmėstelėjusį taro kortose.

– Viskas priklauso nuo to, kaip vertini, – kilstelėjo antakius tetulė Banu, pabrėždama svarbą to, ką tuojau pasakys. – Vieną kartą seniai seniai... dar osmanų laikais, gyveno du krepšelių pynėjai. Abu buvo labai darbštūs, bet vienas tikintis, kad viskas bus gerai, o kitas bambeklis. Vieną dieną į kaimą atkeliavo sultonas. Jis tarė: „Pripilsiu į jūsų krepšius kviečių, jeigu gerai jais rūpinsitės,

* Riestainis (*turk.*).

grūdai virs auksinėmis monetomis.“ Pirmasis pynėjas su džiaugsmu priėmė dovaną ir prisipylė krepšius grūdų. Antrasis pynėjas, kuris buvo ne mažesnis niurzga už tave, mano brangioji, didžiojo sultono dovanos atsisakė. Ar žinai, kuo viskas baigėsi?

– Aišku, žinau, – atrėžė Asja. – Kaip galėčiau nežinoti, jei šią pasaką girdėjau mažiausiai šimtą kartų? Bet tu nežinai, kaip tokios istorijos kenkia vaiko kūrybiškumui. Vien dėl šitos kvailos pasakos ikimokyklinius metus praleidau miegodama su kviečiu po pagalve, tikėdamasi, kad kitą rytą grūdai pavirs aukso monetomis. Ir ką? Pradėjau lankyti mokyklą. Vieną dieną pasigyriau vaikams, kad greitai tapsiu turtinga, nes turiu auksu virstantį kvietį, ir nespėjau nė susivokti, kai tapau visos klasės kvailų patyčių objektu. Tu mane pavertei idiote.

Nė viena iš vaikystėje patirtų traumų ir sukrėtimų taip skaudžiai neįsirėžė Asjai širdin kaip ta istorija su kviečiu. Kaip tik tąkart ji vėl išgirdo žodį, persekiosiantį ją metų metus, ypač tada, kai to mažiausiai tikiesi: „Pavainikė!“ Iki istorijos su kviečiu tais pirmaisiais metais mokykloje Asja tik kartą buvo girdėjusi žodį „pavainikė“, bet nekreipė dėmesio, nes nežinojo, ką jis reiškia. Bendramoksliai greitai užpildė jos žinių spragas. Šito ji pasakoti neketino, tik įsipylė dar vieną puodelį plikinančios arbatos.

– Klausyk, Asja, mus gali graužti kiek nori, bet kai atvyks viešnia, malonėk sušvelninti toną ir elgtis su ja gražiai. Tu angliškai kalbi geriau už mane, geriau už mus visas.

Tetulės Banu pastaba nebuvo itin kukli, mat buvo galima pamanyti, kad ji šiek tiek moka angliškai, nors iš tiesų nemokėjo visai. Aišku, mokykloje lankė anglų kalbos pamokas, bet jau spėjo užmiršti dvigubai daugiau, nei buvo išmokusi. Kadangi ateities pranašystėms užsienio kalba nėra būtina, jai niekada ir neprireikė anglų kalbos. O tetulė Feridė apskritai niekada ja nesidomėjo, mo-

kykloje buvo pasirinkusi vokiečių. Bet kadangi tuo laiku ją nustojo dominti viskas, išskyrus fizinę geografiją, jos vokiečių kalba ne itin patobulėjo. Močiulytė ir senelė Giulsium nesiskaitė, tad liko tik tetulės Zelicha ir Dževrijė, jų anglų kalbos įgūdžiai buvo geresni – ne pradedančiųjų lygmens, o vidutinio. Bet skirtumas tarp dviejų tetų buvo akivaizdus. Tetulė Zelicha kalbėjo šnekamąja anglų kalba, pilna slengo, idiomų ir žargono, to išmoko iš jos tatuiruočių salone besilankančių užsieniečių; tetulė Dževrijė kalbėjo gramatiškai taisyklinga, sustabarėjusia knygine anglų kalba, kurios mokoma iš vadovėlių ir tik mokykloje. Be to, tetulė Dževrijė skyrė paprastuosius, sudėtinius prijungiamuosius ir sudėtinius sujungiamuosius sakinius, taip pat pažyminio, aplinkybių ir papildinio šalutinius, ji pastebėdavo net ne vietoje ar netinkamai pavartotą pažymimąjį žodį, bet negalėjo *kalbėti*.

– Todėl, brangute, tu būsi vertėja. Išversi jos žodžius mums, o mūsų žodžius jai, – tetulė Banu prisimerkė ir kilstelėjo antakį, norėdama pabrėžti, kaip svarbu tai, ką tuojau pasakys. – Būsi tiltas tarp kultūrų, sujungsi Rytus ir Vakarus.

Asja suraukė nosį, lyg namuose būtų pajutusi šlykštų tik jai užuodžiamą dvoką, ir perkreipė lūpas tarsi sakydama: „Kaip liepsi!"

Niekas nepastebėjo, kad Močiulytė pakilo nuo kėdės ir nuėjo prie pianino, kuriuo jau daugel metų nebuvo skambinta. Kartais uždarytą pianiną jos naudodavo kaip indaują – sudėdavo ant jo patiekalus ir lėkštes, kurios netilpdavo ant stalo.

– Šaunu, kad judvi, mergaitės, esate to paties amžiaus, – baigė savo kalbą tetulė Banu. – Tikrai susidraugausite.

Asja žvelgė į tetulę Banu stebėdamasi – negi ši niekada nenustos laikyti jos vaiku. Kai buvo maža, vos namuose pasirodžius svetimam vaikui, tetulės iš karto suvesdavo juos draugėn: „Pa-

žaiskite! Susidraugaukite!“ Jei žmonės to paties amžiaus, vadinasi, turi gerai sutarti; kažkodėl bendraamžiai buvo laikomi vienos dėlionės dalimis – sudėjus greta, iš karto sutaps.

– Bus labai smagu. O kai ji grįš į savo šalį, jūs, mergaitės, galėsite susirašinėti, – susijaudino tetulė Dževrijė.

Ji buvo didelė draugystės laiškais gerbėja. Kaip Turkijos respublikonų režimo šalininkė ir mokytoja, neabejojo, kad kiekvienas Turkijos pilietis, net ir eilinis visuomenės narys, privalo išdidžiai atstovauti Tėvynei visam pasaulyje. Ar gali būti geresnis būdas pristatyti savo šalį, nei tarptautinis susirašinėjimas?

– Ir keisitės sau laiškais, mergaitės, tarp Stambulo ir San Fransisko, – sumurmėjo tetulė Dževrijė pati sau. Ji negalėjo įsivaizduoti, kad susirašinėti su svetimšaliu būtų galima ne vien švietėjiškais tikslais, todėl išdėstė ir tokio bendravimo esmę: – Mūsų, turkų, bėda ta, kad amžinai mus visi ne taip supranta ir klaidingai vertina. Vakariečiams reikia parodyti, kad mes visai nepanašūs į arabus. Esame moderni pasaulietiška valstybė.

Tetulė Feridė staiga pagarsino televizorių, ir jų dėmesį patraukė naujas turkiškas vaizdo klipas. Asjos žvilgsnis užkliuvo už juokingos dainininkės šukuosenos, ji pasirodė matyta, labai matyta. Žvelgdama čia į ekraną, čia į tetulę Feridę, pagaliau suprato, kas įkvėpė naują tetulės stilių.

– Amerikiečiams smegenis baigia išplauti graikai ir armėnai, kurie, deja, Jungtinėse Valstijose pasirodė anksčiau nei turkai, – tęsė tetulė Dževrijė. – Todėl jie klaidingai linkę manyti, kad Turkija – šalis kaip filme „Vidurnakčio ekspresas“. Tu amerikietei paaiškinsi, kokia graži mūsų šalis, ir sustiprinsi tarptautinę draugystę bei kultūrinį tarpusavio supratimą.

Asja atsiduso su kančia veide, gal būtų taip ir sėdėjusi, bet vyriausioji jos tėtulė buvo negailestinga.

– Be to, ji patobulins tavo anglų kalbą, o tu galbūt išmokysi ją turkiškai. Argi ne nuostabi draugystė?

Draugystė... Prakalbus apie draugystę, Asja atsistojo ir, pasičiupus prakąstą riestainį, nusprendė susitikti su *tikrais* draugais.

– Kur susiruošei, panele? Pusryčiai dar nesibaigė, – paklausė tetulė Zelicha.

Nuo tada, kai susėdo prie stalo, ji pirmą kartą pravėrė burną. Šešias dienas per savaitę praleisdama tatuiruočių salono šurmulyje, ji labiau nei kitos mėgavosi tyliais ir lėtais sekmadienio pusryčiais.

– Vyksta kinų filmų festivalis, – atsakė Asja kiek įsitempusi, nes stengėsi, kad nuskambėtų rimtai ir nuoširdžiai. – Vienas mano profesorių liepė šį savaitgalį nueiti pažiūrėti filmo ir parašyti apie jį recenziją.

– Kas čia per užduotis? – kilstelėjo antakius tetulė Dževrijė, nepasitikinti netradiciniais pedagoginiais metodais.

Bet tetulė Zelicha daugiau nieko neklausinėjo.

– Gerai, eik, žiūrėk tą savo kinų filmą, – linktelėjo galva. – Tik nevėluok, panele. Prašyčiau grįžti namo prieš penkias. Šįvakar oro uoste turime pasitikti viešnią.

Asja pačiupo savo hipišką krepšį ir patraukė link durų. Jau žengdama per slenkstį išgirdo tai, kuo negalėjo patikėti. Kažkas skambino pianinu. Nedrąsūs pavieniai garsai ieškojo seniai pamirštos melodijos.

Asjos veidas nušvito, ji atpažino.

– Močiulytė! – sušnibždėjo

Močiulytė gimė Salonikuose. Dar visai maža su našle mama atsikraustė gyventi į Stambulą, 1923-iaisiais. Močiulytės atvykimo į Stambulą laiko neįmanoma supainioti, nes kaip tik tada paskelbė dabartinę Turkijos Respubliką.

– Tu ir Respublika šiame mieste atsiradote vienu metu. Abiejų nekantriai laukiau, – po keleto metų sakė jai įsimylėjęs Riza Selimas Kazandžis. – Jūs visiems laikams pakeitėte senąją tvarką tiek visoje šalyje, tiek mano namuose. Kai tu atsiradai, mano gyvenimas nušvito.

– Kai aš atsiradau, tu buvai liūdnas, bet stiprus. Aš atnešiau tau džiaugsmą, o tu suteikei man stiprybės, – atsakydavo Močiulytė.

Tiesą sakant, sulaukusi šešiolikos Močiulytė buvo tokia graži ir kupina gyvenimo džiaugsmo, kad jos rankos prašančiųjų eilė galėjo nusidriekti nuo vieno Galatos tilto galo iki kito. Bet iš visų į jos duris besibeldžiančiųjų jai patiko vienas vienintelis, įsižiūrėjo jį per grotuotą pertvarą – apkūnų aukštą vyrą, vardu Riza.

Vešlia barzda, retais ūsais, didelėm, liūdnom tamsiom akim ir ne mažiau kaip trisdešimt trejais metais už ją vyresnis. Kartą jau buvo vedęs, žmonės kalbėjo, kad žmona, beširdė moteris, paliko jį ir sūnų. Išduotas žmonos, likęs vienas su kūdikiu, jis ilgai neieškojo naujos poros, vienas gyveno dideliuose savo giminės namuose kaupdamas turtus, kuriais dalijosi su draugais, ir rūstybę, kurią taupė priešams. Savo jėgomis iškilęs verslininkas, pradėjęs kaip katilų dirbėjas, amatininkas, vėliau gana protingai tinkamu laiku ir tinkamoje vietoje įsisukęs į vėliavų gamybos verslą. 1920-aisiais jauna Turkijos Respublika dar buvo krečiama karštinės, ir rankų darbas, nors nuolat aukštinamas valstybinės propagandos, nebuvo pelningas. Naujam režimui reikėjo mokytojų, kurie savo mokinius auklėtų Turkijos patriotais, finansininkų, kurie padėtų atsirasti nacionalinei buržuazijai, ir vėliavų gamintojų, kurie visą šalį apkaišytų turkiškomis vėliavomis, – bet nereikėjo katilių. Taip Riza Selimas pradėjo gaminti vėliavas.

Nors naujam versle uždirbdamas krūvas pinigų, turėdamas įtakingų draugų, 1925 metais, kai įsigaliojo Pavardžių įstatymas,

kiekvieną pilietį įpareigojęs išsirinkti pavardę, Riza Selimas pasirinko savo pirmąjį amatą – panoro būti vadinamas *Kazanci*.

Tikrai ne vargšas ir neblogos išvaizdos, bet dėl senyvo amžiaus ir nepasisekusios pirmos santuokos („Kas žino, kodėl žmona jį pametė, gal jis koks iškrypėlis", – šnibždėjosi moterys), Močiulytės motinos akimis, Riza Selimas Kazandžis buvo pats negeidžiamiausias jaunikis jos brangiausiajai dukrai. Buvo daug *geresnių* kandidatų. Nors mama atkakliai prieštaravo, Močiulytė nutarė neklausyti nieko, tik savo širdies. Galbūt dėl to, kad Rizos Selimo Kazandžio tamsiose akyse buvo kažkas, kas privertė Močiulytę ne protu, bet širdimi, suvokti – jis apdovanotas tuo, kas šiame pasaulyje mažai kam duota: gebėjimu mylėti kitą žmogų labiau už save. Nors sulaukusi vos šešiolikos, labai jauna ir labai nepatyrusi, Močiulytė buvo pakankamai nuovoki, kad suprastų, kokia nepakartojama laimė būti mylimai ir dievinamai tokiu gebėjimu apdovanoto vyro. Rizos Selimo Kazandžio akys buvo švelnios ir žibančios, kaip ir jo balsas, šalia jo galėjai pasijusti saugi, mylima, net jei bėdos pultų iš visų pusių. Šitas žmogus niekada nepabėgs.

Bet ne vien dėl to Riza Selimas Kazandžis patiko Močiulytei. Tiesą sakant, pirmiau nei jis pats, sužavėjo jo praeitis. Jautė, kaip baisiai Rizos sielą sužeidė pirmosios žmonos dingimas. O ji galėjo užgydyti žaizdas. Juk šiaip ar taip moterys mėgsta rūpintis tais, kuriuos kitos nuskriaudžia. Močiulytė ilgai netruko apsispręsti. Nutarė tekėti už jo, ir niekas, net pats likimas, negalėjo to sprendimo pakeisti.

Močiulytė intuityviai tikėjo Riza Selimu Kazandžiu, o jis, savo ruožtu, buvo pasiryžęs iki paskutinio atodūsio tą pasitikėjimą pateisinti. Šviesiaplaukė mėlynakė žmona, atėjusi pas jį su pūkuota sniego baltumo kate vietoj įprastinio kraičio, buvo didžiausias jo

gyvenimo džiaugsmas. Nebuvo tokio jos įgeidžio, kad ir įnoringiausio, kurį būtų atsisakęs patenkinti. Bet vargu, ar tai galėjo įtikinti šešiametį berniuką: Leventas Kazandžis niekada Močiulytės nepripažino mama. Visus tuos metus jis priešinosi ir pajuokdavo ją kiekviena proga, giliai gniauždamas pyktį širdyje.

Laikais, kai bevaikė šeima galėjo teisintis tik nepagydoma liga, kitaip tai būtų tikriausiai šventvagystė, Močiulytė ir Riza Selimas Kazandžis neturėjo vaikų. Ne dėl to, kad jis būtų buvęs per senas, tiesiog iš pradžių ji buvo per jauna, jai nerūpėjo vaikai, o vėliau, kai persigalvojo, jis tikrai jau buvo per senas. Tad Leventas Kazandžis liko vienintelis giminės tęsėjas ir pavardės, kuri jo visai nedžiugino, paveldėtojas.

Nors liūdinama ir užgauliojama kandaus įsūnio, Močiulytė buvo energinga, visuomeniška moteris, turėjo lakią vaizduotę ir net ją pranokstantį pageidavimų sąrašą. Šiame pasaulyje buvo daug įdomesnių dalykų nei vaikų auginimas – pavyzdžiui, išmokti skambinti pianinu. Neilgai trukus geriausioje svetainės vietoje spindėjo „Bentley" pianinas, pagamintas Anglijoje „Stroud Piano Co., Ltd.". Kaip tik šiuo pianinu Močiulytę mokė skambinti pirmasis jos mokytojas – šviesiaodis muzikantas rusas, pabėgęs nuo bolševikų revoliucijos ir visam laikui įsikūręs Stambule. Močiulytė buvo geriausia jo mokinė. Ji buvo talentinga ir atkakliai troško paversti pianiną savo gyvenimo draugu, ne tik laikina pramoga.

Labiausiai mėgo Rachmaninovą, Borodiną ir Čaikovskį. Kai likusi viena namuose skambindavo savo malonumui su Paša Pirmuoju ant kelių, visada rinkdavosi šiuos kompozitorius. Kai skambindavo svečiams, rinkdavosi kitą repertuarą, vakarietišką. Bachas, Bethovenas, Mocartas, Šumanas ir Vagneris – tomis ypatingomis progomis, kai lankydavosi valdžios žmonės ir jų elegantiškos žmonos. Po vakarienės vyrai susirinkdavo prie židinio su

gėrimais rankose aptarti pasaulinės politikos. 1920-aisiais buvo toks laikas, kai šalies politiką buvo galima arba garbinti, arba girti, kuo garsiau, tuo geriau, nes ir sienos turėjo ausis. Todėl, jei kildavo noras nuoširdžiai padiskutuoti, naujasis Turkijos Respublikos politinis ir kultūrinis elitas akimirksniu griebdavosi painios pasaulinės politikos, todėl visada būdavo apie ką kalbėti.

O ponios rinkdavosi kitame namo gale ir rankose laikydamos krištolo taureles su mėtų likeriu, apžiūrinėdavo viena kitos apdarus. Ponių būrys buvo pasidalijęs į dvi priešingas grupes: profesionales ir žmonas.

Profesionalės – tai moterys draugės, *naujųjų Turkijos moterų* pavyzdys, idealizuojamos, šlovinamos ir aukštinamos reformistų elito. Naujosioms profesionalėms priklausė advokatės, mokytojos, teisėjos, vadybininkės, tarnautojos, mokslininkės... Ne taip, kaip jų mamos, jos neapsiribojo namais ir naudojosi galimybe kopti socialiniais, ekonominiais ir kultūriniais laiptais su sąlyga, kad pakeliui į aukštumas atsisakys savo seksualumo ir moteriškumo. Dažniau nei kitą drabužį jos rinkdavosi dviejų dalių kostiumėlį, rudą, juodą ar pilką – santūrumo, kuklumo ir bendradarbiavimo spalvos. Kirpdavosi trumpai, jokio makiažo, jokių aksesuarų. Jų kūnai buvo praradę moteriškumą, seksualumą. Ir kai tik žmonos imdavo kikenti, taip moteriškai erzinančiai, profesionalės stipriau paspausdavo po pažastim mažas odines rankines, tartum ten būtų saugoma kokia nors itin slapta informacija, o jos būtų prisiekusios neišduoti jos jokiomis aplinkybėmis. Žmonos, atvirkščiai, į tuos kviestinius vakarėlius ateidavo vilkėdamos puošniomis visų atspalvių – baltomis, švelniai rausvomis ar melsvomis – atlasinėmis suknelėmis, spinduliuojančiomis moteriškumą, nekaltumą ir pažeidžiamumą. Jos nelabai mėgo profesionales, laikė jas labiau draugėmis nei moteri-

mis, o profesionalės nemėgo jų – laikė labiau sugulovėmis nei moterimis. Taigi nei vienos, nei kitos nelaikė savo priešininkių tikromis moterimis.

Kas kartą išaugus įtampai tarp draugių ir sugulovių, Močiulytė, kuri savęs nepriskyrė nė vienai šių grupių, slapčia duodavo ženklą tarnaitei atnešti mėtų likerio krištolinėse taurėse ir migdolinių pyragaičių sidabrinėse lėkštelėse. Jau buvo pastebėjusi, kad šitoks derinys gali nuraminti bet kurią kambaryje esančią Turkijos moterį, nesvarbu, kuriai stovyklai ji priklausytų.

Vakarėliui įsilingavus, Riza Selimas Kazandžis kviesdavo savo žmoną ir prašydavo garbingiems svečiams paskambinti pianinu. Močiulytė niekada neatsisakydavo. Be vakarietiškų kompozitorių kūrinių, ji skambindavo nacionalinius himnus, trykštančius patriotine aistra. Svečiai džiūgaudavo ir plodavo. Ypač 1933 metais, kai buvo sukurtas dešimtųjų metinių himnas – „Respublikos maršas", jai vis tekdavo jį skambinti. Himnas skambėjo visur, net miegant aidėdavo ausyse. Tai buvo laikas, kai ir kūdikiai lopšiuose buvo migdomi energingu ritmu.

Taigi, tuo metu, kai Turkijos moterų gyvenimas dėl daugybės socialinių reformų viešojoje srityje ėmė radikaliai keistis, Močiulytė privačioje savo namų erdvėje mėgavosi nepriklausomybe. Nors susidomėjimas pianinu niekada neišblėso, Močiulytė ilgai netruko susirasti ir kitų pramogų. Ji mokėsi prancūzų kalbos, rašė noveles, kurios niekada nebuvo spausdinamos, tapė aliejiniais dažais, puošėsi blizgančiais batais ir vakarinėmis suknelėmis iš atlaso, tempdavo vyrą į šokius, rengdavo beprotiškus vakarėlius ir niekada nesiimdavo namų ruošos darbų. Ko tik užsigeisdavo jo žvitrioji žmona, Riza Selimas Kazandžis patenkindavo su kaupu. Jis šiaip jau buvo santūrus vyras, labai gerbiantis kitus ir be galo teisingas. Tačiau, kaip ir daugelis žmonių, drėbtų iš panašus mo-

lio, sykį sudužęs, taip ir neatsigavo. Buvo viena tema, atverdavusi tamsiąsias jo sielos puses, – pirmoji žmona.

Net ir po daugelio metų, Močiulytei ko nors paklausus apie pirmąją žmoną, Riza Selimas Kazandžis nugrimzdavo į tylą, akis pritemdydavo jam nebūdingas liūdesio šešėlis.

– Kokia moteris gali palikti savo sūnų? – ištardavo su pasibjaurėjimu.

– Negi nenori žinoti, kas jai nutiko? – prisislinkus arčiau Močiulytė sėsdavo ant vyro kelių, švelniai glostydavo smakrą, meilikavimu bandydama išgauti atsakymą.

– Man nerūpi tos šliundros likimas, – įsitempdavo Riza Selimas Kazandžis, bet stengdavosi nekelti balso, kad Leventas Kazandžis neišgirstų, kaip koneveikia jo motiną.

– Ar ji su kuo nors pabėgo? – kamantinėdavo Močiulytė, jausdama, kad tuoj peržengs ribą. Bet kol neperžengė, tol tos ribos ir nejuto.

– Ko kiši nosį ne į savo reikalus? – piktai atkirsdavo Riza Selimas Kazandžis. – Gal žadi pasielgti kaip ji?

Tada Močiulytė suprato, kur ta riba.

Nepaisant akimirkų, kai prisimindavo pirmąją žmoną, daugelį metų jų gyvenimas plaukė ramiai. Patogiai ir laimingai. Išties neįprasta, turint galvoje, kaip gyveno kitos šeimos aplink. Jų laimės pavydėjo giminės, draugai ir kaimynai. Jie kišdavosi visur, kur tik galėdavo. Pati tinkamiausia tema buvo ta, kad jie neturėjo vaikų. Daug kas Rizą Selimą Kazandžį įkalbinėjo vesti kitą moterį, kol dar ne vėlu. Pagal naująjį civilinį įstatymą, vyrai negalėjo turėti daugiau nei vieną žmoną, taigi jam būtų reikėję išsiskirti su ta, kuri, kaip visi įtarė, buvo arba nevaisinga, arba nepaklusni. Riza Selimas Kazandžis tokiems patarimams buvo kurčias.

Tą dieną, kai jis mirė – visiškai netikėtai, kaip daugelis Kazandžių giminės vyrų – Močiulytė pirmą kartą gyvenime patikėjo nužiūrėjimu. Ji neabejojo, kad tik bloga lemiantys juos supančių pavyduolių žvilgsniai, besiskverbiantys pro laimingojo *konako* sienas, pražudė jos vyrą.

Šiandien ji vargiai tai beatsiminė. Sudžiūvusiais kaulėtais pirštais liečiant senojo pianino klavišus, dienos, pragyventos su Riza Selimu Kazandžiu, išniro Močiulytės atmintyje tartum blausus senovinis švyturys, klaidinantis ją audringuose Alzheimerio vandenynuose.

Atnaujintame bute su langais į Galatos bokštą – vietą, kur gatvės niekada nemiega, o grindinio akmenys slepia daugybę paslapčių, – klykaujant žuvėdroms, nutvieksta besileidžiančios saulės, kurios spinduliai atsimušė nuo aptriušusių namų stiklų, Asja Kazandži sėdėjo ant sofos nuoga ir sustingusi tartum statula, įkūnijanti menininko, išskaptavusio ją iš marmuro, talentą. Jos mintys klaidžiojo svajų pasaulyje, o aitrus dūmas, kurį ką tik įtraukė, rangėsi kūne, degindamas plaučius, žadindamas dvasią, kol galiausiai lėtai, lyg nenorom, jį iškvėpė.

– Apie ką mąstai, mieloji?

– Kuriu Asmeninio nihilizmo manifesto aštuntąjį punktą, – atsakė Asja, atmerkdama apsiblaususias akis.

Aštuntas punktas. Jei tave ir visuomenę skiria bedugnė, o virš jos – tik sutrešęs tiltas, ramiai gali tą tiltą sudeginti ir likti savo pusėje, gyva ir sveika, nebent tave traukia būtent bedugnė.

Asja įtraukė dar kartą ir sulaikė kvapą.

– Leisk, aš tave pamaitinsiu, – pasiūlė Girtuoklis Karikatūristas, imdamas iš jos rankų suktinę.

Palinko artyn, prisispaudė apžėlusia krūtine, ji išsižiojo it aklas paukščiukas, laukdamas maisto. Jis įpūtė dūmų srovę tiesiai į burną, ji įkvėpė godžiai, gėrė tartum ištroškęs vandenį.

Devintas punktas. Jei vidinė bedugnė tave žavi labiau nei išorinis pasaulis, gali sau kristi į ją ir pasinerti savyje.

Ir vėl jis pūtė dūmus į burną, ji vėl traukė, kol paskutinis jo paleistas dūmų kamuolys dingo jos gerklėje.

– Dabar tikrai jautiesi geriau, – meilinosi Girtuoklis Karikatūristas, iš veido buvo matyti, kad trokšta dar sekso. – Nėra veiksmingesnio vaisto už smagų pasidulkinimą ir gerą suktinę.

Asja prikando lūpą, kad nesiginčytų. Pasuko galvą atviro lango link ir išskėtė rankas, lyg norėdama apglėbti visą miestą, su visu jo chaosu ir prabanga.

Jis tuo tarpu bandė pagrįsti savo teiginį:

– Pagalvok. Nėra labiau pervertinto dalyko už blogą krušimąsi, ir nieko labiau neįvertinto už gerą...

– Šūdas, – pritarė Asja.

Energingai linksėdamas galvą, Girtuoklis Karikatūristas pakilo tik su šilkiniais apatiniais, demonstruodamas alaus pilvuką. Nušlepsėjo prie CD grotuvo uždėti Džonio Kešo dainos „Hurt“, kurią, kaip paaiškėjo, ji mėgo labiausiai iš visų. Linguodamas pagal įžangos ritmą, grįžo atgal, jo akys žibėjo:

I hurt myself today

To see if I still feel...

Asja susiraukė, lyg kas būtų įdūręs nematoma adata:

– Kaip gaila...

– Ko gaila, mieloji?

Žvelgė į jį plačiai atvertomis nerimo pilnomis akimis, lyg svetimomis, kažkieno triskart vyresnio už ją.

– Bjauru, – atsiduso. – Tie vadybininkai ir organizatoriai, ar kaip jie ten vadinami, rengia turus po Europos ir Azijos šalis, net po Tarybų Sąjungą *ura-perestroika*... Bet jei esi muzikos fanas Stambule, netelpi į žemėlapį. Mes tiesiog nematomi. Žinai, vienintelė priežastis, kodėl pas mus nerengiama tiek koncertų, kiek norėtųsi, yra Stambulo geografinė padėtis!

– Taigi, reikėtų visiems išsirikiuoti ant Bosforo tilto ir iš visų jėgų pūstelėti, kad pastumtume šitą miestą Vakarų link. Jei tai nepadės, pamėginsim į kitą pusę, – gal pavyks pakreipti į Rytus, – sukikeno. -- Nieko gero būti viduryje. Tarptautinė politika nemėgsta neapibrėžtumo.

Bet Asjos mintys sklandė virš debesų, ji nieko negirdėjo. Užsidegė dar vieną marihuanos suktinę ir įsikišo tarp suskirdusių lūpų. Įtraukė giliai, abejinga, nekreipdama dėmesio į jo pirštus ant odos, į jo liežuvį ant savojo.

– Turi būti koks nors būdas pamatyti Džonį Kešą, kol jis dar gyvas. Na, jis *privalo* atvykti į Stambulą, kol nemirė neišvydęs, kiek čia yra jo mirtinų gerbėjų...

Girtuoklis Karikatūristas meiliai nusišypsojo. Pabučiavo apgamėlį ant jos kairiojo skruosto, švelniai glamonėjo kaklą, rankos pamažu slinko žemyn, prie jos pilnų krūtų, suėmė jas delnais. Bučinys buvo arogantiškas, lėtas, bet su nujaučiama jėga, gal net žiaurumu. Degančiomis akimis paklausė:

– Kada mes vėl susitiksime?

– Turbūt kai abu ateisim į „Kunderą“, – gūžtelėjo pečiais Asja, stumdama jį šalin.

Jai traukiantis, jis slinkosi arčiau.

– Bet kada susitiksime čia, mano namuose?

– Norėjai paklaust, kada susitiksime tavo *viešnamyje?* – išspjovė Asja, nebesistengdama užgniaužti savyje noro kirstis. – Juk abu labai gerai žinome, kad čia – ne tavo namai! Namai yra ten, kur daug metų gyvena tavo žmona, o ši vieta – tavo slaptas viešnamis, kur gali gerti ir sanguliauti, žmonai nieko nežinant. Čia ir dulkini savo panas. Kuo jaunesnė, kuo kvailesnė, labiau įkaušusi, tuo geriau!

Girtuoklis Karikatūristas atsiduso, pastvėrė *rakı* taurę. Vienu gurkšniu išmaukė pusę. Tokia kančia iškreipė veidą, jog Asja akimirką išsigando, kad ims ant jos rėkti arba prapliups verkti – negalėjo įsivaizduoti, kad galima išlikti ramiam, kai taip skauda. Bet jis tik sumurmėjo užgesusiu balsu:

– Kartais tu būni tokia žiauri.

Kambaryje stojo nyki tyla, ją trikdė vien kieme futbolą žaidžiančių vaikų šūksniai. Sprendžiant iš tono, kažkuriam iš berniukų ką tik buvo parodyta raudona kortelė, ir dabar visa jo komanda aršiai ginčijosi su teisėju.

– Tavyje glūdi tokia tamsi gelmė, Asja, – lyg iš toli pasigirdo Girtuoklio Karikatūristo balsas. – Kadangi mielam tavo veide ji neatsispindi, iš pirmo žvilgsnio to ir nepasakysi. Bet ji yra. Turi nenusakomą galią viską naikinti.

– Na, bet juk nieko nenaikinu, ar ne? – Asja jautė poreikį gintis. – Aš noriu tik vieno – būti laisva ir būti savimi, o visas tas mėšlas.... Jei tik mane paliktų ramybėje...

– Paliktų tave ramybėje, kad kuo greičiau ir anksčiau susinaikintum... Ar šito nori? Pražūtis tave traukia lyg naktinį drugį šviesa.

Asja nervingai prunkštelėjo.

– Kai geri, tai geri mirtinai, jei kritikuoji, sulygini viską su žemėm, kai krenti, tai grimzti iki pat dugno. Garbės žodis, nežinau kaip prie tavęs prieiti. Tu kupina įsiūčio, mergyt...

– Gal taip yra dėl to, kad aš pavainikė, – pasakė Asja ir vėl įtrau-

kė dūmą. – Net nežinau, kas mano tėvas. Aš niekada neklausiau, jos niekada nesakė. Kartais, kai motina žiūri į mane, atrodo, jog mano veide mato jį, bet neprataria nė žodžio. Mes visos apsimetame, kad tokio dalyko kaip *tėvas* išvis nėra. Yra tik *Tėvas* iš didžiosios raidės. Kam reikalingas tėvas, kai ten, aukštybėse, yra Alachas, kuris globoja tave? Argi mes visi nesame Jo vaikai? Tik mano mama netiki tom nesąmonėm. Žinai, didesnės cinikės už ją aš išvis nepažįstu. Tai ir didžiausia bėda. Aš ir mama – mes tokios panašios, bet kartu tokios svetimos.

Ji išpūtė dūmų kamuolį raudonmedžio stalo link, ant jo Girtuoklis Karikatūristas laikė savo geriausius darbus, tuos, dėl kurių bijojo – kad nesunaikintų žmona, įsiutusi po dar vieno jų kivirčo. Ten laikė ir pirmuosius politikų-varliagyvių ir politikų-raganosių eskizus, dviejų naujų serijų, kuriose Turkijos parlamento narius vaizdavo kaip skirtingas gyvūnų rūšis. Ketino netrukus išleisti ir šias serijas, ypač dabar, kai teismas sutiko neribotam laikui atidėti trejų metų laisvės atėmimo bausmę už tai, kad premjerą pavaizdavo kaip vilką avies kailyje. Atidėjo greičiausiai dėl to, kad jis nekartojo klaidos, nors buvo ketinęs tai padaryti. Kokia prasmė kovoti už minčių raiškos laisvę, galvojo, jei visų pirma niekas nekovoja už humoro laisvę?

Ant stalo kampo po geltona „S“ formos *art deco* stiliaus staline lempa sėdėjo didelis iš medžio išskaptuotas Don Kichotas, palinkęs virš knygos, paskendęs savo mintyse. Asjai labai patiko ši statulėlė.

– Mano šeima – tikras pamišėlių lizdas. Jos šluosto purvą ir dulkes nuo prisiminimų! Jos amžinai kalba apie praeitį, bet tai būna švarioji praeities versija. Štai kaip Kazandžių šeima sprendžia visas problemas: jei kas nors neduoda tau ramybės, užsimerk, suskaičiuok iki dešimties, panorėk, kad to nebūtų nutikę,

ir prašom – nieko ir nebuvo nutikę, valio! Kiekvieną dieną mes praryjame po melo piliulę...

Ką skaito Don Kichotas, – kirbėjo mintis apspangusioje Asjos galvoje. Kas parašyta tame atverstame puslapyje? Ar skulptorius ten išraižė nors kelis žodžius? Smalsumo pagauta ji pašoko nuo sofos ir priėjo prie statulėlės. Deja, mediniame puslapyje žodžių nebuvo. Giliai įtraukusi dūmą, ji grįžo į savo vietą ir vėl ėmė skųstis.

– Mane varo iš proto visi tie laimingi namai namučiai. Liūdnos laimingų šeimų faksimilės. Žinai, kartais aš pavydžiu savo Močiulytei. Jai beveik šimtas metų, kaip norėčiau sirgti kaip ji. Malonusis Alzheimeris. Atmintis išgaruoja.

– Tai nėra gerai, mieloji.

– Gal negerai žmonėms, kurie tave supa, bet tau pačiam gerai, – nepasidavė Asja.

– Na, paprastai šie dalykai būna susiję.

Bet Asja nesiklausė.

– Žinai, šiandien Močiulytė po daugelio metų vėl atsisėdo prie pianino; girdėjau ją barškinant pakrikus garsus. Tai slegia. Ši moteris kadaise skambindavo Rachmaninovą, o dabar nebegali pagroti net kvailos vaikiškos dainelės, – Asja patylėjo akimirką, galvodama apie tai, ką pasakė. Kartais ji pirma pasakydavo, paskui pagalvodavo. – Bet man regis, ji to nesupranta, o mes suprantame! – sušuko su įkarščiu. – Alzheimeris nėra toks baisus, kaip atrodo. Praeitis – tai pančiai, kuriuos mums reikia nusimesti. Tai nepakeliama našta. O, jei galėčiau neturėti praeities... Žinai, jei tik galėčiau būti niekas, pradėti nuo nulio ir likti tame taške amžinai. Lengva kaip plunksnelė. Jokios šeimos, jokių prisiminimų ir viso to mėšlo...

– Praeitis reikalinga visiems, – Girtuoklis Karikatūristas siurbtelėjo iš savo stiklo, iš veido negalėjai suprasti, ar liūdi, ar pyksta.

– Tik ne man, man jos tikrai nereikia!

Asja pačiupo „Zippo“ žiebtuvėlį nuo kavos staliuko ir uždegė, vien tam, kad galėtų staigiai spragtelėjusi uždaryti dangtelį. Jai patiko tas garsas, todėl pakartojo veiksmą kelis kartus, nenutuokdama, kad ima siutinti Girtuoklį Karikatūristą. Čirkšt! Čirkšt! Čirkšt!

– Gal jau eisiu, – padavė jam žiebtuvėlį ir ėmė dairytis drabužių. – Brangioji šeima patikėjo man svarbią misiją. Turiu su mama važiuoti į oro uostą pasitikti amerikietės susirašinėjimo draugės.

– Turi draugę amerikietę?

– Lyg ir. Ši mergina atsirado iš niekur. Vieną dieną atsibudau ir savo elektroninio pašto dėžutėje radau laišką, spėk iš kur? Iš San Fransisko! Nuo merginos, vardu Ami. Sakosi esanti mano dėdės Mustafa podukra. Mes net nenutuokėm, kad jis turi podukrą! Tik dabar paaiškėjo, kad ši santuoka jo žmonai antroji, įsivaizduoji? Jis niekada mums nesakė. Senelės vos neištiko širdies priepuolis, kai sužinojo, kad jos brangiausio sūnelio dvidešimtmetė žmona buvo jau ne skaistuolė, kai juodu tuokėsi. Ne skaistuolė, o *išsiskyrusi moteris!*

Asja nutilo, pagarbiai klausydamasi pasigirdusios dainos – „It Ain't Me, Babe“. Ji švilpavo melodiją, dainavo kartu, ir tik po to tęsė pasakojimą.

– Šiaip ar taip, ta Ami nukrinta kaip iš dangaus. Rašo, kad mokosi Arizonos universitete, domisi kitų šalių kultūra ir tikisi kada nors su mumis susipažinti – ple ple ple. O paskui paleidžia katę iš maišo: „Beje, po savaitės atvykstu į Stambulą. Ar galėčiau apsistoti pas jus?“

– Oho! – Girtuoklis Karikatūristas įsimetė tris ledukus į savo iš naujo pripildytą *rakı* stiklą. – Ar pasakė, ko čia atvyksta? Tik kaip turistė?

– Nežinau, – sumurmėjo Asja, klūpomis ir ieškodama po sofa kojinės. – Turint galvoje, kad ji universiteto studentė, turbūt rašo kokį mokslinį darbą „Islamas ir moterų priespauda" arba „Patriarchaliniai papročiai Vidurio Rytuose". Antraip kam jai lįsti į mūsų beprotnamį – na, kur pilna moterų – juk šiame mieste daugybė modernių ir nebrangių viešbučių. Neabejoju, norės mus išklausinėti apie moterų padėtį musulmoniškose šalyse ir panašų...

– Mėšlą! – pabaigė sakinį Girtuoklis Karikatūristas.

– Būtent! – triumfavo Asja, radusi pamestą kojinę. Paskubom užsitraukė sijoną, marškinėlius ir brūkštelėjo per plaukus.

– Atsivesk ją kada į „Kunderą".

– Pakviesiu, bet, manau, ji labiau norės į muziejų, – suniurnėjo Asja, audamasi odinius batus. Apsižvalgė aplink, tikrindama, ar nieko nepamiršo. – Na, kurį laiką man teks praleisti su ja, nes šeima reikalauja aprodyt jai viską, kad suprastų, koks nuostabus Stambulas. Nori, kad grįžusi Amerikon visiems girtų šį miestą.

Nors langai buvo atdari, kambaryje tebetvyrojo stiprus marihuanos, *rakı* ir sekso kvapas. Fone riaumojo Džonis Kešas.

Asja stvėrė krepšį ir patraukė durų link. Jau ruošėsi išeiti, bet Girtuoklis Karikatūristas užstojo kelią. Žvelgdamas tiesiai į akis, apkabino ją per pečius ir švelniai prisitraukė. Jo tamsiai rudos akys buvo pamėlusiais ir nukarusiais paakiais, kaip visų geriančių arba nelaimingų, arba geriančių ir nelaimingų.

– Brangioji Asja, – sušnibždėjo, veide nušvito tokia užuojauta, kokios ji dar niekada nebuvo mačiusi. – Nepaisant tavyje slypinčių nuodų, o gal kaip tik dėl jų, esi kažkaip keistai nepaprasta ir tokios artimos sielos. Ir aš tave myliu. Įsimylėjau tą dieną, kai pir-

mą kartą pasirodei „Kunderos“ kavinėje. Nežinau, ar tau rūpi, bet aš vis tiek noriu prisipažinti. Kol neišėjai iš šitų namų, turi suprasti, – čia ne viešnamis, ir aš čia nesivedžioju *panų*. Čia ateinu gerti, piešti ir liūdėti, liūdėti, piešti ir gerti... Tik tiek...

Asja, visiškai priblokšta, suėmė durų rankeną ir akimirką sustingo ant slenksčio. Nežinodama, kur dėti rankas, sugrūdo jas į sijono kišenes, ten užčiuopė kažką panašaus į trupinius. Ištraukusi pamatė, kad pirštų galai aplipę rusvais grūdeliais, Močiulytės pašventintais, kad saugotų ją nuo blogos akies.

– Tik pažiūrėk! Kviečiai... Kviečiai... – padrikai murmėjo Asja. – Močiulytė bando apsaugoti mane nuo blogio.

Ji ištiesė delną ir padavė jam kviečio grūdą. Tai padariusi staiga išraudo, lyg būtų atskleidusi meilės paslaptį.

Vis dar nukaitusiais skruostais Asja atidarė duris, širdyje nebejautė tokios karčios nuoskaudos. Troško išeiti kuo skubiau, bet akimirką sudvejojo ir atsigręžė. Atrodė, lyg norėtų kažką pasakyti, bet tik stipriai jį apkabino. Ir nulėkė laiptais žemyn iš penkto aukšto, kiek įkabindama bėgo nuo visų jos sielą besivejančių kančių.

AŠTUNTAS SKYRIUS

Kedrų riešutai

– Kiek ji gali miegoti? – paklausė Asja, smakru mostelėjusi miegamojo pusėn.

Grįžtant iš oro uosto, didžiausiam savo nusivylimui, ji sužinojo, kad tetulės priešais jos lovą pastatė antrą, ir vienintelę vietą po šiuo stogu, priklausiusią tik jai, pavertė „mergaičių kambariu“. Nežinia, kodėl taip pasielgė, gal kaip visada ieškojo būdų ją paerzinti, o gal dėl to, kad pro šio kambario langus gražesnis vaizdas, jos gi nori viešniai palikti kuo geresnį įspūdį, o galbūt nutarė, kad gyvenimas viename kambaryje yra puiki galimybė mergaitėms suartėti pagal jų sugalvotą TDKB – tarptautinės draugystės ir kultūrinio bendradarbiavimo – programą. Neturėdama nė menkiausio noro dalytis savo privačia erdve su visai nepažįstamu žmogumi, bet negalėdama viešnios akivaizdoje ginčytis, Asja nenorom sutiko. Tačiau dabar pakantumas baigė išsekti. Maža to, kad į jos miegamąjį įkraustė amerikietę, Kazandžių moterys, regis, nė neketino pradėti valgyti, kol garbinga viešnia nepasirodys. Nors vakarienė buvo patiekta daugiau nei prieš valandą ir visi, net Sultonas Penktasis, jau buvo susirinkę prie stalo, bet niekas, net Sultonas Penktasis,

nebuvo pavalgęs. Maždaug kas dvidešimt minučių kuri nors pakildavo pašildyti lęšių sriubos ir mėsos patiekalo, puodai buvo nešiojami iš svetainės į virtuvę ir atgal, o Sultonas Penktasis kas kartą sekdavo paskui maldaujamai kniaukdamas. Taip jos ir sėdėjo, tartum prilipusios prie kėdžių, pritildžiusios garsą žiūrėjo televizorių ir kalbėjo pašnibždomis. Kadangi visi, išskyrus Sultoną Penktąjį, vis nugriebdavo po kokį kąsnelį, tai spėjo prisikimšti daugiau, nei paprastai suvalgoma normaliai atsisėdus prie stalo.

– Gal jau pabudus, tik guli lovoje, gal ji labai drovi, ar šiaip. Gal nueiti pažiūrėti? – paklausė Asja.

– Sėdėk ramiai, panele. Tegul mergaitė miega, – suraukė antakius tetulė Zelicha.

Tetulė Feridė, viena akimi žiūrėdama į ekraną, kita stebėdama pultelį, pritarė:

– Jai reikia pamiegoti. Tai dėl pasikeitusio laiko. Ji perkirto ne tik vandenyno sroves, bet ir laiko juostas.

– Na, bent kai kuriems šiuose namuose leidžiama vartytis lovoje, kiek širdis geidžia, – burbėjo Asja.

Kaip tik tada pasigirdo pažįstama muzika ir prasidėjo jų laukiama laida – turkiška „Mokinio" versija. Pagarbiai tylėdamos jos stebėjo, kaip savo biure su nuostabiu vaizdu į Bosforo tiltą iš už šviesių atlaso užuolaidų pasirodo Donaldas Trampas. Mestelėjęs išdidžiai maloningą žvilgsnį į dvi jo nurodymų laukiančias komandas, verslininkas pateikė užduotį. Komandoms buvo liepta sukurti gazuoto vandens butelio dizainą, sugalvoti būdą, kaip pagaminti devyniasdešimt devynis tokius butelius, ir kuo greičiau bei brangiau parduoti juos viename prabangiausių miesto kvartalų.

– Argi tai iššūkis, – mestelėjo Asja. – Jei nori rimtos užduoties, tegul siunčia dalyvius į patį religingiausią ir konservatyviausią Stambulo rajoną pardavinėti raudono vyno.

– Ak, patylėk, – atsiduso tetulė Banu.

Jai nepatiko, kad dukterėčia nuolat šaiposi iš religijos ir tikėjimo, buvo akivaizdu, jog šiuo požiūriu Asja panaši į savo motiną. Jeigu polinkį niekinti šventus dalykus, lyg kokį krūties vėžį ar cukraligę, duktė paveldi iš motinos, tai kokia prasmė bandyti auklėti. Ji ir vėl atsiduso.

Nekreipdama dėmesio, kad skaudina savo tetą, Asja gūžtelėjo pečiais.

– O kodėl ne? Būtų daug kūrybiškiau už šį beprasmį Amerikos mėgdžiojimą Turkijoje. Iš vakarų pasiskolintą modelį reiktų pritaikyti konkrečiai kultūrai. Tai būtų Donaldo Trampo išmonė *alla turca*. Pavyzdžiui, galėtų paprašyti dalyvių pardavinėti kiaulienos pakelius musulmonų kvartale. Pirmyn. Va, tai jau *iššūkis*. Pažiūrėkim, ką sugeba tie rinkodaros strategai.

Atsakyti niekas nespėjo, nes girgždėdamos atsidarė miegamojo durys ir pasirodė Armanuš Čakmakčian, šiek tiek susidrovėjusi, šiek tiek apspangusi. Vilkėjo pablukusius džinsus ir jūreiviškus marškinius, ilgus ir laisvus, kad paslėptų kūno formas. Ruošdamasi kelionei į Turkiją, ji ilgai svarstė, kokių pasiimti drabužių, ir galiausiai išsirinko pačius kukliausius, kad konservatyvioje šalyje neišsiskirtų. Todėl vos neištiko šokas, kai Stambulo oro uoste ją pasitiko tetulė Zelicha su iššaukiamai trumpu sijonu ir dar labiau iššaukiamais aukštakulniais. Ne mažiau pribloškė ir tetulė Banu, vilkinti ilgą suknią, apsigobusi galvą skara ir, kaip vėliau sužinojo, labai dievobaiminga, besimeldžianti penkis kartus per dieną. Kad šios dvi moterys, tokios nepanašios savo išore ir akivaizdžiai skirtingo būdo, yra seserys, gyvenančios po vienu stogu, Armanuš buvo mįslė, kurią jai dar teks įminti.

– Eikš, eikš! – linksmai sutiko ją tetulė Banu, bet tuoj pat pritrūko angliškų žodžių.

Keturios tetos stebėjo besiartinančią Armanuš, jaudinosi, bet vis tiek šypsojosi iki ausų. Sultonas Penktasis, susidomėjęs atvykėlės kvapu, pašoko ant kojų ir suko ratais aplink Armanuš, uostydamas jos šlepetes, kol nusprendė, kad nieko įdomaus čia nėra.

– Labai atsiprašau, nemaniau, kad taip ilgai miegosiu, – pralemeno Armanuš angliškai, stengdamasi kalbėti lėtai.

– Būtinai reikėjo išsimiegoti. Toks ilgas skrydis, – tarė tetulė Zelicha. Nepaisant švelnaus, nors akivaizdaus akcento ir ne visada teisingo kirčiavimo, buvo justi, kad angliškai jai kalbėti lengva. – Juk išalkusi? Tikiuosi, tau patiks turkiškas maistas.

Žodį „maistas" tetulė Banu suprato visomis kalbomis, ji nuskubėjo virtuvėn atnešti lęšių sriubos. Sultonas Penktasis beveik automatiškai nusirito nuo savo pagalvėlės ir sekė paskui ją, visą kelią maldaujamai kniaukdamas.

Atsisėdusi ant jai paliktos kėdės, Armanuš pirmą kartą įdėmiai nužvelgė svetainę. Greitai perbėgo akimis, kai kur trumpam stabtelėdama: palisandro raižinys, indauja stiklinėmis durelėmis, joje paauksuoti kavos puodeliai, arbatos servizai ir keletas antikvarinių niekučių, prie sienos senas pianinas, puošnus kilimas ant grindų, daugybė nėrinių, švytinčių ant kavos stalelių, aksominiai krėslai ir net televizorius; kanarėlė puošniame narvelyje, siūbuojančiame prie balkono durų, paveikslai ant sienų – aliejiniais dažais tapytas peizažas, per daug vaizdingas, kad būtų tikroviškas, kalendorius su įvairiomis Turkijos kultūros paminklų ir gamtos vaizdų nuotraukomis, kiekvieną mėnesį vis kita; amuletas nuo piktos akies; įrėmintas Atatiurko portretas, jis su smokingu, mojuoja fetrine skrybėle miniai, kurios nematyti. Visas kambarys žaižaravo įsimintinais ir gyvais atspalviais – mėlyna, kaštoninė, jūros žalumo, žalsvai melsva – ir skleidė tokį spindesį, jog atrodė, kad, be lempų, kažkur turėtų būti dar vienas šviesos šaltinis.

Tada Armanuš dar labiau susidomėjusi peržvelgė maistą ant stalo.

– Koks nuostabus stalas, – nušvito. – Visi mėgstamiausi mano patiekalai. Jūs paruošėt *hummus, baba ghanoush, yalancı sarma..* Žiūrėkit, net *churek* iškepėte!

– O, tu kalbi turkiškai?! – apstulbo tetulė Banu, įeidama su garuojančiu puodu rankose, Sultonas Penktasis atsekė paskui ją.

Armanuš papurtė galvą, buvo šiek tiek juokinga, bet ir truputį nesmagu, jautėsi kalta, nepateisinusi tokių didelių vilčių.

– Ne, ne. Deja, turkų kalbos nemoku, bet, regis, moku turkų virtuvės kalbą.

Negalėdama suprasti atsakymo, tetulė Banu nusiminusi atsisuko į Asją, bet ši, regis, nė neketino imtis vertėjos pareigų, taip ją sudomino turkų Donaldo Trampo sugalvota užduotis. Šį kartą dalyviams buvo nurodyta itin rimtai imtis tekstilės pramonės ir sukurti naują geltonos ir žydros spalvų uniformą vienai didžiausių futbolo komandų, žaidžiančiai nacionalinėje lygoje. Nugalės tas modelis, kurį geriausiai įvertins patys futbolininkai. Asja, žinoma, ir šiai specifinei užduočiai buvo sugalvojusi alternatyvų planą, bet šį kartą nusprendė pasilaikyti jį sau. Nebenorėjo kalbėti. Tiesą sakant, amerikietė pasirodė esanti daug gražesnė, nei ji tikėjosi; negali sakyti, kad Asja išvis ko nors *tikėjosi*, bet giliai širdyje galvojo, gal net vylėsi, kad oro uoste jos pasitiks kokią kvailą blondinę.

Asjai kažkodėl norėjosi prieštarauti viešniai, bet trūko ne tiek aiškios priežasties, kiek energijos. Todėl stengėsi laikytis santūriai ir nuošalėje, taip parodydama, kad šis turkiškas svetingumas jai nepriimtinas.

– Na, tai papasakok mums, – tarė tetulė Feridė, baigus apžiūrinėti amerikietės šukuoseną ir nusprendusi, kad ji pernelyg paprasta. – Kaip ta Amerika?

Klausimas buvo toks absurdiškas, kad net Asją, tvirtai pasiryžusią nesikišti, išmušė iš vėžių. Ji dėbtelėjo į tetą kančios kupinu žvilgsniu. Bet Armanuš, net jeigu klausimas jai pasirodė kvailas, neišsidavė. Ji mokėjo bendrauti su tetomis. Tetos buvo jos sritis. Į dešinį žandą nustūmus kąsnelį humuso, atsakė:

– Gerai, labai gerai. Tai didelė šalis. Amerika labai įvairi, priklauso nuo to, kur gyveni.

– Paklausk, kaip laikosi Mustafa, – pareikalavo senelė Giulsium, nekreipdama dėmesio į ką tik išgirstą informaciją, kurios ir nesuprato.

– Gerai, jis daug dirba, – atsakė Armanuš, tuo pat metu klausydamasi melodingo jos žodžius verčiančios tetulės Zelichos balso. – Jie turi žavų namą ir du šunis. Ten, dykumoje, nuostabu. Ir oras Arizonoje visada geras. Na, žinot, geras ir saulėtas...

Suvalgius sriubą ir paknebinėjus užkandžius, senelė Giulsium ir tetulė Feridė patraukė į virtuvę, grįžo idealiai suderintais pilvo šokėjų žingsniais, nešinos dideliais padėklais. Lėkštes sudėjo ant stalo.

– Jūs turite plovo, – nusišypsojo Armanuš ir pasilenkė apžiūrėti kitų patiekalų. – Yra ir *turşu**, ir...

– Oo! – vienu balsu šūktelėjo tetos, sužavėtos jos turkiškos virtuvės išmanymo.

Armanuš staiga pastebėjo ir paskutinį ant stalo padėtą indą.

– Ak, jei mano močiutė tai pamatytų, tai bent vaišės, *kaburga***...

– Oo! – atsiliepė darnus choras. Net Asja susidomėjus pakėlė galvą.

– Amerikoje daug turkiškų restoranų? – paklausė tetulė Dževrijė.

* Marinuotų daržovių užkandis (*turk.*).

** Avienos šonkauliai su ryžiais ir prieskoniais (*turk.*).

– Tiesą sakant, žinau šiuos patiekalus, nes juos gamina ir armėnai, – lėtai atsakė Armanuš.

Pristatyta šeimai kaip Mustafa podukra Ami, amerikietė iš San Fransisko, ji savo tautybės paslaptį ketino atskleisti tada, kai sutvirtės tarpusavio pasitikėjimas. O štai dabar – prašom, vienu atokvėpiu išklojo visą esmę.

Armanuš, įsitempusi, bet savotiškai pasitikėdama savimi, išsitiesė ir permetė akimis visą stalą, stebėdama jų reakciją. Matydama abejingus veidus, nutarė paaiškinti konkrečiau.

– Aš armėnė... Na, Amerikos armėnė.

Šį kartą niekas neišvertė. Nereikėjo. Keturios tetos vienu metu nusišypsojo, kiekviena savaip: pirmoji mandagiai, antroji susirūpinusi, trečioji smalsiai, o paskutinė draugiškai. Bet akivaizdžiausiai sureagavo Asja. Pamiršusi „Mokinį", ji pirmą kartą susidomėjusi nužvelgė viešnią, suvokusi, kad ši greičiausiai atvyko ne medžiagos temai „Islamas ir moterys".

– Tikrai? – galiausiai prasižiojo Asja ir, palinkus į priekį, užsikvempė alkūnėm ant stalo. – Sakyk, ar „System of a Down"* labai mūsų nekenčia?

Armanuš sumirksėjo, nesuprasdama, apie ką ji kalba. Smalsiai apsidairiusi, suprato, kad sutriko ne ji viena – tetos irgi atrodė suglumusios.

– Tai tokia roko grupė, man ji labai patinka. Jie armėnai, ir sklinda legendos, kad baisiai nekenčia turkų ir nenori, kad nors vienas turkas mėgtų jų muziką. Man tik šiaip smalsu, – gūžtelėjo pečiais Asja, akivaizdžiai nepatenkinta, kad reikia kažką aiškinti tokiam neišmanėlių būriui.

– Nesu apie juos girdėjusi, – Armanuš kietai sučiaupė lūpas.

* Armėnų metalo grupė, įkurta Kalifornijoje 1994 m.

Staiga ji pasijuto tokia mažytė, silpna ir pažeidžiama, vieniša svetimoje šalyje.

– Mano giminė kilusi iš Stambulo... Tiksliau, močiutė, – parodė pirštu į Močiulytę, tartum senas žmogus būtų galėjęs patvirtinti jos pasakojimą.

– Paklausk, kokia jos šeimos pavardė, – kumštelėjo Asją senelė Giulsium, buvo galima pagalvoti, kad ji turi raktą nuo slapto archyvo rūsyje, kuriame surašytos visų Stambulo gyventojų pavardės – tiek buvusių, tiek esamų.

– Čakmakčianai, – atsakė Armanuš, kai jai išvertė klausimą. – Jei norit, galite vadinti mane Ami, bet tikras mano vardas Armanuš Čakmakčian.

– Man visąlaik buvo įdomu, nušvitusi šūktelėjo tetulė Zelicha. – Turkai įvardydami profesiją prie žodžio deda priesagą *-ci*. Štai kad ir mūsų giminės pavardė – *Kazan-ci*. Mes esam katiliai – katilų gamintojai. Kaip matau, armėnai irgi elgiasi taip pat. *Çakmak... çakmak-ci, çakmakci-yan.*

– Vadinasi, tai dar vienas bendras dalykas, – nusišypsojo Armanuš.

Tetulė Zelicha kažkodėl jai iš karto patiko. Ar dėl iššaukiančios laikysenos, į akis krentančio žiedo nosyje, ar dėl tų pabrėžtinai trumpų sijonų ir per ryškaus makiažo? O gal dėl žvilgsnio? Ji žvelgdavo taip, kad iškart patikėdavai, jog būsi suprastas, ne pasmerktas.

– Žiūrėkite, aš turiu adresą, – Armanuš iš kišenės išsitraukė lapelį. – Mano močiutė Šušan gimė šiame name. Jei padėtumėt man susigaudyti, norėčiau kurią dieną prie jo nueiti.

Kol tetulė Zelicha spoksojo į užrašą popieriuje, Asja pastebėjo, kad kažkas išgąsdino tetulę Feridę. Ji baimingai žvilgčiojo į praviras balkono duris ir atrodė sunerimusi, lyg žmogus, atsidūręs pavojuje ir nežinantis, kurion pusėn bėgti.

Asja pasilenkė virš garuojančio plovo ir paklausė savo išprotėjusios tetos:

– Ei, kas yra?

Tetulė Feridė, keistai blizgančiomis pilkšvai žaliomis akimis, taip pat pasilenkė virš garuojančio plovo ir sušnibždėjo:

– Girdėjau kalbant apie armėnus, grįžtančius į buvusius namus ieškoti protėvių skrynių, kurias šie paslėpė prieš pabėgdami, – ji prisimerkė ir pridūrė šiek tiek garsiau: – Aukso ir deimantų, – sušnypštė ir nutilo, norėdama apgalvoti šį faktą, galiausiai išdidžiai patvirtino: – Aukso ir deimantų!

Asja ne iš karto suvokė, apie ką kalba teta.

– Juk supranti, ką sakau, – ši mergaitė atvyko ieškoti lobio skrynios, – susijaudinus pakartojo tetulė Feridė. Pagalvojus apie įsivaizduojamos skrynios turinį, jos veidą nušvietė nuotykių nuojauta ir rubinų spindesys.

– Tu velniškai teisi! – pritarė Asja. – Ar nepasakojau? Iš lėktuvo ji išlipo nešina kastuvu ir tempė ne lagaminą, o karutį...

– Ai, nešnekėk! – įsižeidus atkirto tetulė. Sunėrė ant krūtinės rankas ir atsilošė.

Tuo tarpo tetulė Zelicha supratusi, kad Armanuš atvykimas turi rimtesnę priežastį, paklausė:

– Vadinasi, atkeliavai pažiūrėti į savo senelės namą. O kodėl ji išvyko ?

Armanuš ir laukė šio klausimo, ir nelabai norėjo į jį atsakyti. Ar ne per anksti jiems atskleisti? Kiek tiesos turėtų jiems iškloti? Jei ne dabar, tai kada? Ir išvis, kodėl ji turėtų delsti? Sriūbtelėjo arbatos. Bespalviu, vos girdimu balsu ji pasakė:

– Juos privertė.

Kai ištarė šiuos žodžius, silpnumas išgaravo. Pakėlusi galvą pridūrė:

– Mano močiutės tėvas, Hovanesas Stambulianas, buvo rašytojas, poetas. Jis buvo garsus žmogus, visuomenės labai gerbiamas.

– Ką ji pasakė? – kumštelėjo Asjai tetulė Feridė, supratusi pirmą atsakymo dalį, bet nesuvokusi pabaigos.

– Sako, kad jos šeima buvo garsi Stambule, – sušnabždėjo Asja.

– *Dedim sana altın liralar icin gelmiş olmalı*... Aš tau sakau, ji čia atvyko ieškoti aukso monetų!

Asja užvertė akis, bet ne taip sarkastiškai, kaip buvo ketinusi, ir įdėmiai klausėsi Armanuš pasakojimo.

– Man sakė, kad jis buvo rašto žmogus, labiau už viską pasaulyje mėgęs skaityti ir mąstyti. Močiutė sako, kad aš jį primenu. Man taip pat labai patinka knygos, – pridėjo Armanuš su drovia šypsena.

Nusišypsojo viena kitai. Kai viskas buvo išversta, nusišypsojo visos.

– Nelaimė, jo pavardė buvo sąraše, – nedrąsiai pridūrė Armanuš.

– Kokiame sąraše? – norėjo žinoti tetulė Dževrijė.

– Armėnų intelektualų, kurie turėjo būti sunaikinti. Politikai, poetai, rašytojai, dvasininkai... Iš viso du šimtai trisdešimt keturi žmonės.

– Bet kodėl? – paklausė tetulė Banu, Armanuš neatsakė.

– Balandžio dvidešimt ketvirtą dieną, šeštadienį, lygiai vidurnaktį, daugybė garsių Armėnijos žmonių, gyvenančių Stambule, buvo suimti ir nugabenti į policijos skyrius. Visi buvo gražiai tvarkingai apsirengę, lyg susiruošę į kokias iškilmes. Nepriekaištingom apykaklėm ir elegantiškais kostiumais. Visi rašto žmonės. Be jokių paaiškinimų jie buvo laikomi policijoje, kol galiausiai juos išgabeno į Ajašą ir Chankirį. Pirmieji atsidūrė daug blogesnėse

sąlygose nei antrieji. Ajaše neišgyveno niekas. Tie, kuriuos išgabeno į Chankirį, buvo žudomi pamažu. Mano senelis buvo ten. Į Chankirį juos, saugomus turkų kareivių, išvežė traukiniu. Tris mylias nuo stoties iki miestelio turėjo eiti pėsčiomis. Iki tol su jais elgėsi deramai. Bet kelionėje iš stoties ėmė daužyti lazdomis ir kirtikliais. Legendinis kompozitorius Komitas* išprotėjo nuo regėto vaizdo. Pasiekus Chankirį juos paleido, bet griežtai uždraudė išvykti iš miesto. Taigi jie išsinuomavo kambarius ir gyveno su vietiniais. Kas dieną kareiviai paimdavo du ar tris ir išveždavo už miesto – pasivaikščioti. Grįždavo vieni. Vieną dieną išsivedė pasivaikščioti ir mano senelį.

Vis dar šypsodamasi tetulė Banu pasisuko į kairę, į dešinę, pirma į seserį, paskui į dukterėčią, laukdama, kad kas nors jai viską išverstų, tačiau abi vertėjos, jos nuostabai, sėdėjo suglumusios.

– Šiaip ar taip, tai ilga istorija. Negaišinsiu jūsų pasakodama smulkmenas. Kai mirė tėvas, mano močiutei Šušan buvo treji. Iš keturių vaikų ji buvo pati jauniausia, vienintelė mergaitė. Liko be šeimos galvos. Močiutės mama tapo našle. Supratusi, kad Stambule su vaikais neišgyvens, bandė ieškoti prieglobsčio savo tėvų namuose Sivase. Bet, vos ten nuvyko, prasidėjo deportacijos. Visai šeimai buvo nurodyta palikti namus, visą turtą, ir drauge su tūkstančiais kitų traukti nežinoma kryptimi.

Armanuš įdėmiai nužvelgė auditoriją ir nutarė baigti pasakojimą.

– Jie vis ėjo ir ėjo. Močiutės mama pakeliui mirė, netrukus išmirė ir kiti vyresnieji. Maži vaikai, likę be tėvų globos, toje sumaištyje pasimetė. Bet po keleto mėnesių broliai stebuklingai susitiko Libane, jiems padėjo katalikų misionierius. Visi vaikai liko gyvi,

* Komitas (Komitāsas), tikr. Sohomon Sohomonian (1869–1935), garsus armėnų kompozitorius ir muzikologas.

trūko tik mano močiutės Šušan. Niekas nežinojo, koks mažylės likimas. Niekas nežinojo, kad ji buvo parvežta į Stambulą ir palikta našlaičių prieglaudoje.

Akies krašteliu Asja matė, kaip įdėmiai ją stebi motina. Iš pradžių įtarė, kad šitaip tetulė Zelicha bando ją perspėti, jog versdama kai ką nutylėtų. Bet galiausiai suprato, kad nuostabiose jos motinos akyse spindi tik nuoširdus susidomėjimas Armanuš pasakojimu. Nors galbūt jai rūpėjo, kiek daug iš šios istorijos jos nepaklusni duktė teiksis išversti Kazandžių moterims.

– Vyresnysis brolis Jervantas močiutės Šušan ieškojo dešimt metų. Galiausiai suradęs išgabeno ją į Ameriką, pas gimines, – tyliai užbaigė Armanuš.

Tetulė Banu pakreipė galvą ir kaulėtais, manikiūro nemačiusiais pirštais ėmė perrinkinėti gintarinius rožinio karolius, murmėdama: „Visa, kas yra žemėje, pražus: bet amžinai regėsime tavo veidą, Viešpatie, pilną didybės, dosnumo ir garbės".

– Kažkaip nesuprantu, – pirmoji suabejojo tetulė Feridė. – Kas nutiko? Ar jie numirė dėl to, kad *ėjo*?

Prieš versdama, Asja pažvelgė į motiną, lyg klausdama, ar derėtų. Tetulė Zelicha pakėlė antakius ir linktelėjo.

Išgirdusi klausimą, Armanuš patylėjo, paglostė močiutės dovanotą šventojo Pranciškaus Asyžiečio medalioną. Kitame stalo gale pastebėjo Močiulytę, jos blyškus veidas, išvagotas daugybės metų įrėžtų raukšlių, žvelgė su tokia užuojauta, kad Armanuš negalėjo suprasti: ar jai visai nerūpi pasakojimas ir mintimis ji klajoja kitur, ar klausosi labai įdėmiai ir taip įsijautė, kad mintimis nuklydo tenai.

– Jiems nedavė nei vandens, nei maisto ir neleido ilsėtis. Ilgiausius atstumus turėjo keliauti pėsčiomis. Moterys, kai kurios nėščios, vaikai, senukai, sergantys ir išsekę... – Armanuš balsas

pritilo. – Daugelis mirė iš bado. Kitiems buvo įvykdyta mirties bausmė.

Šį kartą Asja išvertė viską, nepraleido nė žodžio.

– Kas buvo šitie žvėrys!? – suriko tetulė Dževrijė, lyg tildydama nepaklusnių mokinių klasę.

Tetulę Banu, kaip ir seserį, ši žinia sukrėtė, tačiau ji ne tiek pasipiktino, kiek negalėjo patikėti. Išpūtusi akis ji mazgė savo skaros kampus – visada taip darydavo, kai nervindavosi, galiausiai ėmė melstis, kaip visada, kai skaros galų mazgymas nepadėdavo.

– Tetulė klausia, kas tai darė, – išvertė Asja.

– Turkai, – ramiai atsakė Armanuš.

– Kokia gėda, kokia nuodėmė, gal jie ne žmonės? – prapliupo tetulė Feridė.

– Aišku, ne. Kai kurie žmonės yra pabaisos! – pareiškė tetulė Dževrijė, nesusimąstydama, kad šių žodžių prasmė gali būti daug gilesnė, nei jai norėtųsi.

Dvidešimt metų dirbusi nacionalinės Turkijos istorijos mokytoja, ji taip įprato tarp praeities ir dabarties statyti neįveikiamą sieną, skiriančią Osmanų imperiją ir šiuolaikinės Turkijos Respubliką, kad išklausė pasakojimo tarsi baisios istorijos apie tolimą šalį. 1923 metais Turkijoje paskelbė naują santvarką, ir tai buvo valstybės atskaitos taškas. Kas nutiko ar nenutiko iki šitos datos, jau yra kitos eros reikalas... Ir kitų žmonių.

Armanuš suglumusi žvelgė į visas iš eilės. Jai palengvėjo, kad reakcija viską išklausius buvo ne tokia baisi, kaip tikėjosi, bet nebuvo tikra, ar jos iš tiesų *suprato*. Tiesa, Armanuš žodžiais neabejojo, nepuolė neigti. Iš esmės klausėsi įdėmiai ir visos, regis, ją užjautė. Bet kur jų užuojautos riba? Ir išvis, ko ji tikėjosi? Armanuš jautėsi šiek tiek sutrikusi. Pagalvojo, ar būtų kitaip, jei kalbėtųsi su intelektualais.

Pamažu Armanuš ėmė suvokti: ji tikėjosi, kad šios moterys prisiims kaltę, gal net atsiprašys. Atsiprašymo neišgirdo, ne dėl to, kad neužjautė, – nes, atrodo, vis dėlto užjautė, – bet todėl, kad nesuvokė ryšio tarp savęs ir tų, kurie atsakingi už nusikaltimus. Ji, armėnė, įkūnijo savo kartos ir ankstesnių kartų dvasią, o paprastas turkas nejaučia jokio tęstinumo, jokio ryšio su savo protėviais. Armėnai ir turkai skirtingai suvokia laiką. Armėnams laikas ciklišKas – praeitis atgimsta dabartyje, o dabartis gimdo ateitį. Turkams laikas – punktyrinė linija, jiems praeitis baigiasi konkrečiame taške, ateitis prasideda sulig nauju brūkšneliu, o tarp jų – tik tuščias tarpas.

– Bet tu nieko nevalgai. Nagi, vaikeli, tokį kelią atkeliavai, pavalgyk, – prabilo tetulė Banu, nukreipdama kalbą apie maistą, vieną iš dviejų jai žinomų vaistų nuo širdgėlos.

– Labai skanu, ačiū, – Armanuš paėmė šakutę.

Pastebėjo, kad ryžius jos verda lygiai taip pat, kaip jos močiutė – su sviestu ir skrudintais kedrų riešutais.

– Šaunuolė! Valgyk, valgyk! – linksėjo tetulė Banu kaip galėdama energingiau.

Spaudžiama širdimi Asja stebėjo, kaip Armanuš mandagiai išklausė pasiūlymą ir paėmus šakutę toliau valgė savo *kaburga*. Asja nuleido galvą, valgyt nesinorėjo. Ji ne pirmą kartą girdėjo armėnų deportacijos istoriją. Buvo girdėjus apie tai ir anksčiau, kai kurie buvo už, daugelis prieš. Bet visai kas kita išgirsti iš pirmų lūpų. Dar niekada Asja nebuvo sutikusi tokio jauno žmogaus su tokia sena atmintimi.

Tačiau ji buvo pernelyg užkietėjusi nihilistė, kad ilgai krimstųsi. Gūžtelėjo pečiais. Pamanykit! Šiaip ar taip pasaulis šlykštus. Praeitis ir ateitis, čia ir ten.... Tas pats galas. Visur tas pats mėšlas. Dievo arba nėra, arba jis paprasčiausiai per daug abejingas, kad

pastebėtų vargus, į kuriuos mus įstūmė. Gyvenimas yra žiaurus ir blogas – tai seniai atsibodusios tiesos. Ji nusuko apsiblaususias akis į ekraną, kur turkų Donaldas Trampas kankino tris didžiausius pralaimėtojos komandos nevykėlius. Uniformos, kurias jie sukūrė futbolininkams, pasirodė besančios tokios klaikios, kad net sukalbamiausi žaidėjai atsisakė jas vilktis. Taigi reikėjo kažką atleisti. Lyg paspaudus mygtuką, visi trys varžovai puolė vienas kitą įžeidinėti, kad tik nebūtų pašalinti.

Paskendusi mintyse, Asja kreivai šyptelėjo. Štai tas pasaulis, kuriame gyvename. Istorija, politika, religija, visuomenė, varžybos, rinkodara, laisva rinka, kova dėl valdžios, gerkles vieni kitiems perkąstų dėl vienos triumfo akimirkos... Jai viso šito tikrai nereikėjo...

...Mėšlas.

Neatitraukdama akių nuo ekrano, bet jau atgavusi apetitą, Asja triukšmingai prisitraukė kėdę ir pradėjo dėti į lėkštę. Prisikrovė *kaburgos* ir ėmė valgyti. Pakėlus galvą, susidūrė su veriančiu motinos žvilgsniu, greitai nusuko akis.

Po pietų Armanuš sugrįžo į mergaičių kambarį, jai reikėjo paskambinti. Pirmiausiai paskambino į San Fransiską. Stovėjo tiesiai priešais Džonio Kešo plakatą, kabantį ant sienos virš rašomojo stalo.

– Močiute, tai aš! – linksmai šūktelėjo, bet čia pat nutilo. – Koks ten triukšmas pas jus?

– Ai, nieko tokio, mieloji, – išgirdo atsakymą. – Vonioje taiso vamzdžius. Pasirodo, dėdė Dikranas anądien juos supainiojo. Teko kviesti santechniką. Papasakok, kaip tau sekasi.

Nujautusi, kad to klaus, Armanuš pasakojo apie įprastą savo gyvenimą Arizonoje. Apgaudinėdama jautėsi klaikiai, bet stengė-

si raminti save, kad šitaip geriau. Juk negalėjo išrėžti jai: „Aš ne Arizonoje. Aš mieste, kuriame tu gimei!“

Baigusi pokalbį, luktelėjo kelias minutes. Liūdnai įkvėpė, sukaupė drąsą ir surinko kitą numerį. Nusprendė išlikti rami, nesinervinti – pažadas, kurį sunku išlaikyti išgirdus susirūpinusį motinos balsą.

– Ami, brangute, kodėl anksčiau nepaskambinai? Kaip laikaisi? Koks oras San Fransiske? Ar su tavim gražiai elgiasi?

– Taip, mama. Viskas gerai. Oras... – Armanuš pasigailėjo, kad nežvilgtelėjo internete, koks San Fransiske oras, – puikus, šiek tiek vėjuota, kaip visada...

– Žinoma, – nutraukė Rouzė. – Aš vis skambinau ir skambinau, bet tavo telefonas buvo išjungtas. Aš taip jaudinausi!

– Mama, būk gera, paklausyk, – tarė Armanuš ir pati nustebo, kaip ryžtingai nuskambėjo balsas. – Man nesmagu, kai tu nuolat skambinėji į močiutės namus. Susitarkim, gerai? Geriau aš skambinsiu tau, o tu man neskambink. Prašau.

– Jie liepė taip pasakyti? – įtariai paklausė Rouzė.

– Ne, mama, tikrai ne. Dėl Dievo. Čia aš tavęs prašau.

Kad ir nenoromis, Rouzė sutiko. Ji skundėsi, kad nelieka laiko sau, kad per dienas plėšosi tarp namų ir darbo. Bet pralinksmėjo pasakodama apie išpardavimą „Home Depot“ parduotuvėje ir apie tai, kad jie su Mustafa nutarė pirkti naujas virtuvės spinteles.

– Sakyk, ką galvoji, – entuziastingai klausinėjo Rouzė. – Kaip tau patiktų vyšnios medžio? Ar gražiai atrodytų mūsų virtuvėje?

– Taip, ko gero...

– Aš irgi taip manau. O jeigu tamsaus ąžuolo? Jos brangesnės, bet iškart matosi – aukšta klasė. Kaip manai, kurios geresnės?

– Nežinau, mama, tamsus ąžuolas irgi neblogai.

– Taigi, žinai, menka iš tavęs pagalba, – atsiduso Rouzė.

Išjungus telefoną Armanuš apsižvalgė ir pasijuto tokia vieniša. Turkiški kilimai, senoviškos naktinės lempos, neįprasti baldai, knygos ir laikraščiai svetima kalba... Staiga ją apėmė baimė, tokios nebuvo patyrusi nuo pat vaikystės.

Kartą, kai Armanuš buvo šešerių, kažkur vidury Arizonos joms baigėsi degalai. Teko laukti beveik valandą, kol pro šalį važiavo kita mašina. Rouzė ištiesė ranką ir mašina sustojo, paėmė jas. Viduje sėdėjo du rūsčios išvaizdos raumeningi vyrai, niūrūs, baimę keliantys tipai. Netarę nė žodžio pavežė jas iki artimiausios degalinės. Kai jas išleidęs furgonas pradingo iš akių, Rouzė apglėbė Armanuš, verkdama iš baimės drebančiom lūpom: „O Dieve, o jeigu tie žmonės būtų buvę blogi? Juk galėjo pagrobti, išprievartauti arba užmušti mus, ir niekas net kūnų nebūtų radęs. Kaip aš galėjau taip rizikuoti?“

Nors dabar padėtis nebuvo tokia dramatiška, Armanuš jautėsi panašiai. Ji Stambule, apsistojusi svetimuose namuose, niekas iš šeimos to nežino. Kaip ji galėjo taip neapgalvotai pasielgti?

O jeigu tie žmonės blogi?

DEVINTAS SKYRIUS

Apelsino žievelės

Kitą dieną Asja Kazandži ir Armanuš Čakmakčian anksti rytą išėjo iš *konako* ieškoti namo, kuriame gimė močiutė Šušan. Vietą rado gana lengvai – žavingas, prašmatnus rajonas Europinėje miestelio dalyje. Bet namo nebebuvo. Jo vietoje stovėjo modernus penkių aukštų gyvenamasis pastatas. Pirmame aukšte buvo įsikūręs stilingas žuvies restoranas. Prieš įeidama Asja įvertino savo atvaizdą vitrinoje, persibraukė plaukus ir su apmaudu nužvelgė krūtis.

Pietauti dar per anksti, tad viduje tebuvo keli padavėjai, šluojantys nuo grindų praėjusio vakaro pėdsakus, o virtuvėje rausvažandis apkūnus virėjas, skendintis apetitą žadinančių kvapų debesyje, ruošė užkandžius ir pagrindinius patiekalus vakarui. Asja visų išklausinėjo apie pastato praeitį. Bet padavėjai tik neseniai buvo atvykę į miestą iš Kurdišo kaimo šalies pietryčiuose, o virėjas, nors ilgėliau gyvenantis Stambule, apie gatvės istoriją nieko nežinojo.

– Iš senųjų Stambulo šeimų tik keletas liko savo gimtojoje žemėje, – žinovo tonu aiškino virėjas, imdamasis skrosti ir valyti didžiulę skumbrę.

– Kadaise šis miestas buvo labai kosmopolitiškas, – tęsė, perlaužd amas skumbrės nugarkaulį pirmiausia ties uodega, tada prie galvos. – Mūsų kaimynystėje gyveno žydai, daug žydų. Turėjom kaimynų graikų ir kaimynų armėnų... Vaikystėje pirkdavau žuvį iš graikų žvejų. Mamos siuvėja buvo armėnė. Tėvo bosas – žydas. Žinot, visi čia buvom persimaišę.

– Paklausk jo, kodėl viskas pasikeitė, – atsisuko į Asją Armanuš.

– Todėl, kad Stambulas – ne miestas, – paaiškino virėjas ir net nušvito, suprasdamas, kokį reikšmingą dalyką rengiasi pasakyti. – Jis tik atrodo kaip miestas, bet taip nėra. Tai miestas-laivas. Mes visi gyvenam laive!

Tai tardamas suėmė žuvį už galvos ir ėmė į visas puses lankstyti nugarkaulį. Akimirką Armanuš pasirodė, kad skumbrė porcelianinė ir tuoj subyrės į šukes virėjo rankose. Bet vyrui per kelias sekundes pavyko išimti visą kaulą. Patenkintas savimi tęsė:

– Mes visi čia esam keleiviai, atvykstame ir išvykstame būriais, iškeliauja žydai, atvyksta rusai, mano brolio kaimynystėje pilna moldavų... Rytoj jie išvyks, atvyks kiti. Taip jau yra...

Jos padėkojo virėjui ir paskutinįkart žvilgtelėjo į skumbrę praviromis žiaunomis, laukiančią, kol bus įdaryta.

Išėjusios iš restorano žvelgė į įspūdingą Bosforo įlanką, nutviekstą vėlyvos žiemos saulės spindulių – Asja nusivylusi, Armanuš nusiminusi. Prisidengė akis rankomis, gindamosis nuo saulės. Abi įkvėpė visa krūtine ir staiga pajuto ore tvyrant pavasarį.

Be jokio tikslo žingsniavo per miestą, vis nusipirkdamos ką nors beveik iš kiekvieno sutikto gatvės prekeivio: virtų saldžiųjų kukurūzų, įdarytų midijų, manų kruopų chalvos ir galiausiai didelį paką saulėgrąžų. Kaskart ragaudamos naują skanėstą pra-

dėdavo ir kitą temą, aptarė daugybę dalykų, išskyrus tris, šitų jaunos, dar nelabai pažįstamos merginos, paprastai vengia: seksas, vyrai ir tėvai.

– Man patinka tavo šeima, – pasakė Armanuš. – Jūs visos tokios gyvybingos.

– Tai jau, ką ir sakyti, – atsiliepė Asja, žvangindama apyrankėmis.

Ji vilkėjo ilgą, žalsvai pilką su kaštoninėmis gėlėmis hipišką sijoną, nešėsi skiautinių rankinę ir buvo apsikarsčiusi daugybe papuošalų – stiklo karoliai, apyrankės ir sidabriniai žiedai beveik ant kiekvieno piršto. Armanuš su savo džinsais ir tvido švarkeliu šalia jos jautėsi beveik nuoga.

– Nieko čia gera, – paaiškino Asja. – Nelengva gyventi namuose, kuriuose pilna moterų, ir jos visos taip beprotiškai tave myli, kad ta meilė ima dusinti; namuose, kuriuose tau, vieninteliam vaikui, tenka būti brandesniam už visus suaugusiuosius. Esu dėkinga, kad mane leido į puikiausią mokyklą, kad gavau turbūt patį geriausią išsilavinimą, koks įmanomas šioje šalyje. Bėda, kad jos nori, jog padaryčiau viską, kas joms pačioms gyvenime nepavyko. Ar supranti, ką tai reiškia?

O taip, Armanuš suprato.

– Todėl turėjau verstis per galvą, kad vienu metu patenkinčiau visų svajones. Šešerių pradėjau mokytis anglų kalbos, ir, žinai, būtų visai neblogai, jeigu tuo ir būtų pabaigta. Kitais metais man nusamdė privatų prancūzų kalbos mokytoją. Sulaukusią devynerių visus metus vertė mokytis griežti smuiku, nors tam akivaizdžiai neturėjau nei noro, nei gabumų. Vėliau prie mūsų namų įrengė čiuožyklą ir tetos nutarė, kad turėčiau tapti čiuožėja. Jos svajojo, kaip aš, pasipuošusi žėrinčia suknele, grakščiai raitysiu piruetus pagal nacionalinio himno melodiją. Turėjau tapti turkų

Katarina Vitt! Tad netrukus aš jau sukau ratus ant ledo, vis krisdama ant užpakalio – stengiausi padaryti tą piruetą! Iki šiol nuo pačiūžų dreskiamo ledo garso pagaugai eina per nugarą.

Armanuš tik iš mandagumo susilaikė nenusijuokusi, nors įsivaizdavus Asją sukant piruetus tarptautinėse varžybose, tai buvo nelengva.

– Paskui buvo toks laikas, kai jos nusprendė iš manęs padaryti ilgų distancijų bėgikę. Jei būčiau rimtai treniravusis, būčiau tapusi nuostabia sportininke ir atstovavusi Turkijai Olimpinėse žaidynėse. Dėl Dievo meilės! Įsivaizduoji mane su šitokiom krūtim bėgančią moterų maratoną?

Šį kartą Armanuš neištvėrė nesusijuokusi.

– Nežinau, kaip joms tai pavyksta, bet visų sportininkių krūtinės plokščios it marmuras. Turbūt geria vyriškus hormonus, kad papai sumažėtų. Bet tokios moterys kaip aš negali tapti sportininkėmis – tai prieštarauja pagrindiniams fizikos dėsniams. Kūnas juda į priekį su pagreičiu. Įgyjamas pagreitis yra tiesiogiai proporcingas kūną veikiančiai jėgai ir nukreiptas tos jėgos veikimo kryptimi. Kas tuomet nutinka? Krūtys irgi įgauna pagreitį, nors juda visiškai be tvarkos, savo pačių ritmu – aukštyn ir žemyn, šitaip tave stabdydamos. Inercijos dėsnis ir visuotinės traukos dėsnis! Laimėti neįmanoma. Ak, tai buvo klaiku! – jausmingai sušuko Asja. – Ačiū Dievui, šitas etapas greitai baigėsi. Po to aš mokiausi dailės ir galiausiai jos mane privertė lankyti baletą, bet ne per seniausiai mama sužinojo, kad bėgu iš tų pamokų, ir nuo manęs atstojo.

Armanuš supratingai linktelėjo, svetimoje istorijoje atpažindama ir savo gyvenimo fragmentus. Ją tetos mylėjo taip pat *beprotiškai*, bet buvo nejauku apie tai kalbėti. Todėl tik paklausė:

– Vieno dalyko nesuprantu. Ta moteris, su kuria atvažiavai į oro uostą, ta su žiedu nosyje, – Armanuš sukikeno, bet tuoj pat susitvardė, – Zelicha... Ji tavo mama, ar ne? Bet tu jos *mama* nevadini... Ar aš klystu?

– Neklysti. Čia sudėtingas reikalas. Man ir pačiai kartais neaišku, – atsakė Asja ir prisidegė cigaretę, pirmą per visą dieną.

Spėjo pajusti, kad Armanuš cigaretės nepatinka. Nors vis dar neperprato savo naujos draugės iki galo, Asja priskyrė Armanuš prie „gerų mergaičių". Jeigu steriliai padoriame jos gyvenime cigaretė atrodo kaip šventvagystė, nusprendė Asja, tai kiti jos blogi įpročiai Armanuš tikrai bus nepriimtini. Išpūtė dūmą į kitą pusę, kad vėjas neneštų į ją.

– Net neprisimenu, kada mamą pradėjau vadinti tetule. Kiek man tada buvo metų? Gal net iš karto, na, supranti, nuo pat pradžių, – paaiškino Asja.

Asjos balsas buvo vos garsesnis už šnabždesį, bet akys degė.

– Matai, aš užaugau su tetomis, kurios visos vaidino mamą. Mano nelaimė, kad esu vienintelis keturių moterų vaikas. Tetulė Feridė, kaip turbūt pastebėjai, truputį kuoktelėjus, ji niekad nebuvo ištekėjusi. Pakeitė daugybę darbų. Maniakinės depresijos stadijoje, buvo nuostabi prekybininkė. Tetulė Dževrijė kadaise buvo laimingai ištekėjusi, bet vėliau prarado ir vyrą, ir gyvenimo džiaugsmą. Tada nutarė dėstyti nacionalinę istoriją. Tarp mūsų šnekant, man regis, jai nepatinka seksas, ji nemėgsta sekso ir šlykštisi kūniškais poreikiais! Na, ir vyriausia tetulė – Banu. Ji tikra žemės druska. Oficialiai neišsiskyrusi, bet savo vyrą retai teaplanko. Jos santuoka tragiška. Susilaukė dviejų mielų sūnelių, bet jie mirė. Matai, šitos giminės vyrai yra prakeikti. Jie ilgai negyvena.

Armanuš sunkiai atsiduso, nežinodama, kaip šitą pastabą suprasti.

– Žinai, aš galiu suprasti tetulę Banu, kuri ieško Alacho paguodos, – pridūrė Asja, čiupinėdama vėrinio karoliukus. – Vienu žodžiu, taip jau nutiko, kad vos gimusi pasijutau apsupta keturių tetulių-mamų arba mamų-tetulių. Reikėjo rinktis: arba visas vadinti mamomis, arba motiną vadinti tetule Zelicha. Todėl savo mamą aš vadinu tetule Zelicha. Taip paprasčiau.

– O mama nepyko?

Asjos veidas pagyvėjo, išvydus rūdžių spalvos krovininį laivą, išplaukiantį į atvirą jūrą. Ji mėgo stebėti Bosforo sąsiauriu plaukiančius laivus, įsivaizduodavo jų įgulas, mėgindavo žvelgti amžinai keliaujančio jūreivio akimis, jūreivio, kuris neturi jokio uosto ir nelabai nori turėti.

– Ar nepyko? Ne! Matai, kai ėmė lauktis manęs, jai tebuvo devyniolika. Gal ir keista, bet jai lengviau dėl to, kad nevadinu mama. Jos visos – tetulės, šis žodis kažkokiu būdu palengvina mano mamos nuodėmę visuomenės akyse. Nebelieka mamos nusidėjėlės, į kurią būtų galima rodyti pirštu. Tiesą sakant, manau, kad greičiausiai mane skatino vadinti ją tetule, bent jau kurį laiką, o vėliau buvo sunku atsikratyti įpročio.

– Man ji patiko, – pasakė Armanuš ir nutilo sutrikusi. – Apie kokią nuodėmę tu kalbi?

– Na, ji pagimdė mergos vaiką. Mano mama... – Asja suraukė nosį, bandydama prisiminti tinkamą žodį. – Ji... Žinai, ji mūsų šeimoje balta varna. Maištinga kovotoja, kuri netekėjusi pagimdė kūdikį.

Pro šalį praplaukė rusų tanklaivis, ir kranto link nuraibuliavo smulkios bangelės. Tai buvo didelis laivas, gabenantis naftą.

– Pastebėjau, kad nematyti tėvo, bet maniau, jis miręs, ar panašiai, – sumiksėjo Armanuš. – Užjaučiu.

– Užjauti, kad mano tėvas *nėra* miręs, – nusijuokė Asja, metusi žvilgsnį į skaisčiai išraudusią Armanuš. – Bet, žinai, tu teisi, – jos akys degė pykčiu. – Aš irgi taip manau. Jei tėvas būtų miręs, nekankintų amžina nežinia. Tai mane labiausiai ir siutina. Negaliu liautis galvojus, kad jis gali būt bet kuris. Kai neturi žalio supratimo, koks žmogus yra tavo tėvas, tą tuštumą užpildo vaizduotė. Juk gali būti, kad matau jį per televizorių arba kasdien girdžiu jo balsą per radiją, to net neįtardama. O gal kada nors kur nors esu susitikusi su juo akis į akį. Pavyzdžiui, važiavome vienu autobusu, gal jis profesorius, su kuriuo šnekėjausi po paskaitos, fotografas, į kurio parodą ėjau, arba gatvės prekeivis... Kas dabar žino.

Jų dėmesį patraukė liesas, bet raumeningas vyriškis siaurais ūsiukais, kokių keturiasdešimties penkiasdešimties metų. Priešais jį buvo išrikiuota koks tuzinas didelių stiklainių su įvairaus dydžio raugintais agurkais, iš kurių jis automatine sulčių spaudimo mašinėle spaudė sultis. Pastebėjęs dvi į jį žiūrinčias merginas, vyriškis išsišiepė. Armanuš iš karto nusuko akis, o Asja nutaisė miną.

– Vadinas, mama nesakė, kas tavo tėvas? – atsargiai paklausė Armanuš.

– Mano mama – tipė, kokių reta! Jeigu nenori, tai nieko ir nesakys. Labiau užsispyrusią, stipresnės valios moterį sunku ir įsivaizduoti. Manau, ir kitos nežino, kas mano tėvas. Vargu ar mama bus kam sakiusi. Kita vertus, net jei ką nors žinotų, niekas man nesakytų. Man niekada nieko nesako. Šiuose namuose aš savotiška atstumtoji, amžinai atskirta nuo baisiųjų šeimos paslapčių. Norėdamos šitaip mane apsaugoti, jos atsiribojo, – prakandus saulėgrąžą, Asja išspjovė lukštą. – Vėliau tai virto abipusiu žaidimu – jos atsiriboja nuo manęs, aš atsiriboju nuo jų.

Tą pačią akimirką abi sulėtino žingsnį. Už pusės mylios, jūroje, nedideliame motorlaivyje tarp kelių kitų keleivių stovėjo vyras, vienoje rankoje laikė ką tik uždegtą cigaretę, kitoje – fantastišką balionų puokštę, žėrinčią geltonomis, oranžinėmis ir purpurinėmis spalvomis. Greičiausiai jis buvo išvargęs balionų pardavėjas, krūvos vaikų tėvas, plaukiantis iš vieno kranto į kitą, trumpiausiu keliu namo iš darbo, nė nenutuokiantis, kokia kvapą gniaužiančia poza stovi, vilkdamas per bangas spalvų vaivorykštę ir kamuolį dūmų.

Netikėtai pagautos nuostabaus reginio, Armanuš ir Asja stovėjo, tylomis žiūrėdamos į motorlaivį, kol balionai dingo už horizonto.

– Prisėskim kur nors, gerai? – pasiūlė Asja, lyg ką tik matytas vaizdas ją būtų išvarginęs.

Netoliese buvo apšepusi lauko kavinė.

– Sakyk, kokią muziką mėgsti? – paklausė Asja, kai susirado laisvą staliuką ir užsisakė gėrimų – Asja arbatos su citrina, Armanuš dietinės kokakolos su ledu.

Šis klausimas reiškė akivaizdų bandymą susipažinti artimiau, nes muzika Asjai buvo pagrindinis ryšys su visu pasauliu.

– Klasikinę, tautinę, armėnišką muziką ir džiazą, – atsakė Armanuš. – O tu?

– Kitokią, – Asja nuraudo, pati nesuprasdama kodėl. – Kadaise klausydavaus visų tų sunkiųjų, na, žinai, alternatyviosios muzikos: *punk, postpunk, industrial metal, death metal, dark wave;* psichodelika, šiek tiek trečiosios ska bangos, šiek tiek gotų ir panašių dalykų.

Pripratusi „panašius dalykus" vertinti kaip seniai pamirštą stilių, mėgstamą maištingų paauglių ar nesubrendėlių suaugusiųjų, kurie įtūžio turi daugiau nei tvirtybės, Armanuš nepatikėjusi perklausė:

– Iš tikrųjų?

– Taip, bet prieš kurį laiką atradau Džonį Kešą. Ir viskas. Nuo tada nebesiklausau nieko kito. Man patinka Kešas. Jis toks liūdnas, kad net liūdesys praeina.

– O vietinės nesiklausai? Na, turkiškos muzikos... Turkiško popso...

– Turkiško popso!!! Nė už ką! – Asja iš siaubo sumosavo rankomis, lyg vydama šalin įkyrų gatvės prekeivį.

Nenorėdama peržengti ribų, Armanuš daugiau nebeklausinėjo. Nutarė, kad turkai greičiausiai kenčia nuo savotiškos saviniekos.

Bet Asja pastūmė arbatą ir tęsė:

– Tetulė Feridė mėgsta panašų šlamštą. Nors, jei atvirai, kartais ir pati negaliu suprasti, kas ją labiau domina – muzika ar dainininkų šukuosenos.

Įpusėjusi antrą stiklą dietinės kokakolos, Armanuš paklausė Asjos, kokias ji skaito knygas, nes jos pagrindinis ryšys su visu pasauliu buvo literatūra.

– Knygos. O taip, jos išgelbėjo man gyvybę. Mėgstu skaityti, bet tik ne grožinę literatūrą...

Kavinėje pasirodė triukšminga vaikinų ir merginų kompanija, juos pasodino prie stalo už Asjos ir Armanuš. Vos susėdę, ėmė šaipytis iš visų ir iš visko. Juokėsi iš plastmasinių bordo spalvos kėdžių, iš kuklios gaivinančių gėrimų ekspozicijos stiklinėse vitrinose, iš klaidų angliškuose valgiaraščio tekstuose, iš užrašo „Aš myliu Stambulą“ ant padavėjų marškinėlių. Asja ir Armanuš su visom kėdėm pasislinko toliau nuo jų.

– Skaitau filosofiją, ypač politinę filosofiją – Benjaminas, Adornas, Gramšis, Žižekas truputį... Ypač Deliozas. Ir panašūs. Man jie patinka. Turbūt man patinka abstrakcijos, filosofija... Aš mėgstu

filosofiją. Ypač egzistencinę, – Asja užsidegė dar vieną cigaretę ir pro dūmus paklausė: – O tu?

Armanuš išvardijo ilgiausią sąrašą rašytojų, daugiausiai rusų ir Rytų Europos.

– Matai? – Asja atvertė abu delnus, demonstruodama jų abiejų situaciją. – Srityje, kuri tave labiausiai domina gyvenime, irgi nesi linkusi rinktis vietinių... Tavo knygų sąraše armėnų pavardžių daug negirdėjau.

Armanuš kilstelėjo antakį.

– Kad literatūra klestėtų, reikia laisvės, – linktelėjus pasakė Armanuš. – O mes jos neturime tiek, kad plėstume ir stiprintume armėnų literatūrą, tiesa?

Nenorėdama peržengti ribų, Asja daugiau nebeklausinėjo. Nutarė, kad armėnai kenčia nuo savotiškos savigailos.

Už jų sėdintys paaugliai pradėjo spręsti šaradas. Išsirinktajam žaidėjui priešininkų komanda pasakydavo filmo pavadinimą, o šis turėdavo pavaizduoti jį savo komandos draugams. Strazdanota rudaplaukė mergaitė ėmė rodyti išgirstą pavadinimą – sulig kiekvienu gestu kiti prapliupdavo garsiai kvatoti. Buvo keista, kad žaidimas, kurio esmė yra tyla, gali kelti šitiek triukšmo.

Galbūt kaip tik dėl to triukšmo Armanuš pasiryžimas neperžengti ribos ėmė ir išgaravo.

– Tu klausaisi vakarietiškos muzikos. Kodėl nesiklausai gimtosios, Vidurio Rytų?

– Ką čia kalbi? – suglumo Asja. – Mes esame *vakariečiai*.

– Ne, tu ne vakarietė. Turkai yra Vidurio Rytų tauta, bet kažkodėl nuolatos tai neigia. Jeigu būtumėt leidę mums likti savo namuose, mes taip pat būtume Vidurio Rytų tauta, ne diaspora, – išrėžė Armanuš ir staiga sutriko, ji neketino kalbėti taip šiurkščiai.

Asja prikando lūpą, galiausiai paklausė:

– Apie ką tu kalbi?

– Apie ką kalbu? Apie sultono Hamido turkų ir islamo jungą. Apie 1909-ųjų Adanos žudynes ir 1915-ųjų deportacijas... Ar tai ką nors sako? Ar nieko nesi girdėjusi apie armėnų genocidą?

– Man tik devyniolika, – gūžtelėjo Asja.

Paaugliai už nugaros džiūgavo, kai strazdanota mergaitė nesugebėjo laiku atlikti užduoties ir ją pakeitė kitas žaidėjas – išstypęs gražus vaikinukas, kurio Adomo obuolys išsišaudavo su kiekviena grimasa. Vaikinas pakėlė tris pirštus, rodydamas, kad filmo pavadinimas iš trijų žodžių. Iš karto pradėjo nuo trečiojo, paskutinio, žodžio. Iškėlęs rankas ir suglaudęs delnus laikė įsivaizduojamą apvalų daiktą, pauostė jį ir suspaudė. Komandos draugai nesuprato, ką jis norėjo pasakyti, o varžovų komanda prunkštė.

– Argi tai pasiteisinimas? – Armanuš žvelgė Asjai į akis. – Kaip gali būti tokia bejausmė?

Asja nesuprato, ką reiškia „bejausmė“, tad nutarė neprieštarauti šitaip vadinama, kol nesusirado anglų–turkų kalbos žodyno. Mėgaudamasi trumpam iš už sunkių debesų išnirusia saule, ji išliko rami, taip sėdėjo gana ilgai. Tada sumurmėjo:

– Tu apsėsta istorijos.

– O tu ne? – nutęsė Armanuš, su nepasitikėjimu ir pašaipa balse.

– Kokia iš jos nauda? – atkirto Asja. – Kodėl man reikėtų ką nors žinoti apie praeitį? Prisiminimai – per sunki našta.

Armanuš pasuko galvą, žvilgsnis nejučia nukrypo į paauglius. Ji primerkė akis ir įdėmiai stebėjo, ką rodo vaikinas. Asja taip pat stebėjo žaidimą, pati nepajuto, kaip išsprūdo atsakymas:

– Apelsinas!

Jaunuoliai, sužiurę į merginą prie gretimo stalo, prapliupo

juoktis. Asja plykstelėjo raudoniu, Armanuš šypsojosi. Jos paskubom apmokėjo sąskaitą ir vėl išėjo į gatvę.

– Kokio filmo pavadinime yra „apelsinas“? – paklausė Armanuš, kai jos pasiekė taką palei jūrą.

– „Prisukamas apelsinas“... Greičiausiai.

– Tikrai! – pritardama linktelėjo Armanuš. – Klausyk, dėl to mano žavėjimosi istorija, – samprotavo. – Suprask, tik istorija, nors joje tiek kančios, palaiko mus gyvus ir vieningus.

– Na, sakyčiau, tai privilegija.

– Ką turi galvoje?

– Tęstinumo jausmas yra privilegija. Jis leidžia tau būti būryje, kurį vienija stiprus solidarumo jausmas, – atsakė Asja. – Nesuprask manęs neteisingai, aš žinau, kokia tragiška tavo šeimos praeitis, ir gerbiu siekį išsaugoti atmintį gyvą, kad protėvių kančia nebūtų užmiršta. Bet kaip tik čia mūsų keliai išsiskiria. Tu žengi kryžiaus keliu už atmintį, o aš, jei tik būtų mano valia, mieliau būčiau kaip Močiulytė ir nieko neprisiminčiau.

– Kodėl praeitis tave taip gąsdina?

– Negąsdina! – nesutiko Asja. Padykęs Stambulo vėjas į visas puses blaškė jos ilgą sijoną ir cigaretės dūmus, ji akimirką patylėjo. – Nenoriu su praeitim turėti nieko bendra, tik tiek.

– Nelabai įmanoma, – spaudė Armanuš.

– Galbūt. Bet jei sąžiningai, toks žmogus negali galvoti apie praeitį... Ir žinai kodėl? – paklausė Asja po ilgos pauzės. – Ne dėl to, kad praeitis man atrodo skaudi arba kad ji man visai nerūpi. Todėl, kad aš nieko apie ją nežinau. Man regis, žinoti apie praeities įvykius – geriau, negu išvis nieko nežinoti.

Armanuš suglumo.

– Bet tu sakei, kad ir žinoti nenori nieko apie praeitį. Dabar jau kalbi ką kitą.

– Nejaugi? – perklausė Asja. – Na, sakykime taip, manyje grumiasi du vienas kitam prieštaraujantys balsai. – Ji šelmiškai žvilgtelėjo į kompanionę, bet paskui prakalbo rimčiau. – Apie savo praeitį žinau tik tiek, kad kažkas ten buvo negerai, tiksliai išsiaiškinti nepavyksta. Man istorija prasideda šiandien, supranti? Nėra jokio tęstinumo. Neįmanoma jausti ryšio su protėviais, jei negali rasti net savo tėvo. Galbūt net tėvo vardo niekada nesužinosiu. Jei vis galvosiu apie tai, išprotėsiu. Todėl ir sakau sau, kam atkasinėti tas paslaptis? Ar nematai, kad praeitis – tai užburtas ratas? Kilpa. Įtraukia ir verčia bėgti kaip žiurkėną rate. Ir pradedame kartoti patys save, vis iš naujo.

Jos kilo ir leidosi kalvotomis gatvelėmis, visi kvartalai buvo tokie skirtingi, kad Armanuš ėmė atrodyti, jog Stambulas – tai miestas labirintas, daug miestų mieste. Galvojo, ar Džeimsas Boldvinas būdamas čia jautė tą patį.

Trečią valandą pavargusios ir išalkusios, jos įėjo į restoraną, kurį, pasak Asjos, *privaloma* aplankyti, mat kaip tik jame buvo galima gauti skaniausią mieste vištienos *döner**. Jos užsisakė po *döner* ir po stiklinę putojančio jogurtinio gėrimo.

– Tenka pripažinti, – po valandėlės sumurmėjo Armanuš, – Stambulas šiek tiek kitoks, nei tikėjausi. Jis modernesnis ir ne toks konservatyvus, kaip bijojau.

– Na, galėtum ištaikius progą pasakyti tai mano tetulei Dževrijei. Ji būtų sujaudinta. Gaučiau iš jos medalį, kad taip puikiai tau pristačiau savo šalį.

Abidvi nusijuokė, pirmą kartą nuo tada, kai susipažino.

– Yra tokia viena vieta, į kurią norėčiau tave kada nors nusi-

* Kebabas (*turk.*).

vesti, – pasakė Asja. – Maža kavinukė, kur mes nuolatos susitinkame. „Kunderos“ kavinė.

– Rimtai? Jis vienas mėgstamiausių mano rašytojų! – susižavėjusi šūktelėjo Armanuš. – Kodėl ją taip pavadino?

– Na, dėl šito ginčai vis nesibaigia. Tiesą sakant, mes kasdien sukuriam po naują teoriją.

Grįžtant į į *konaką*, Armanuš suėmė Asją už rankos ir spustelėjo:

– Tu primeni mano draugą.

Kurį laiką ji žvelgė į Asją, tartum kažką žinotų, bet negalėtų pasakyti. Galiausiai pridūrė:

– Nesu sutikus žmogaus, tokio įžvalgaus ir... taip sugebančio suprasti, tokio įtaigaus ir kartu taip... taip linkusio prieštarauti. Tik vieną tokį pažįstu! Tu primeni vieną keistą mano bičiulį – Baroną Bagdasarianą. Jūs labai panašūs, galėtumėt būti sielos draugai.

– Tikrai? – paklausė Asja, vardas suintrigavo. – Kas jis? Sakyk. Kodėl juokiesi?

– Atleisk. Kaip nesijuoksi iš tokių likimo pokštų, – paaiškino Armanuš. – Taip jau nutiko, kad Baronas Bagdasarianas iš visų mano pažįstamų labiausiai... *labiausiai* nekenčia turkų!

Tą vakarą, kai visos Kazandžių moterys nuėjo miegoti, Armanuš, išslinkus iš lovos su pižama, užsidegė stalinę lempą ir, stengdamasi nekelti triukšmo, įsijungė kompiuterį. Niekad nebuvo pastebėjusi, kaip nepakenčiamai garsiai jis dūzgia. Surinkusi telefono numerį, prisijungė prie interneto ir įrašė savo slaptažodį, kad patektų į „Konstantinopolio kavinės“ puslapį.

„Kur buvai dingusi? Mes taip jaudinomės! Kaip tu?“, – pasipylė iš visų pusių.

„Aš gyva ir sveika," – rašė Ponia Tremtinė Siela. – Tik nepavyko rasti močiutės namo. Toje vietoje stovi šlykštus šiuolaikiškas pastatas. Namo nebėra. Neliko nė pėdsako.... Jokių žymių, jokių įrašų, jokių prisiminimų apie armėnų šeimą, kuri amžiaus pradžioje tame pastate gyveno."

„Labai užjaučiu, brangioji, – rašė Ledi Povė/Siramark. – Kada grįžti?"

„Pabūsiu iki savaitės galo, – atsakė Ponia Tremtinė Siela. – Čia visai smagu. Gražus miestas. Truputį primena San Fransiską: kalvotos gatvės, neišsisklaidantis rūkas, jūros vėjas ir bohemiški veidai ten, kur mažiausiai tikiesi. Tai miestas labirintas. Ne šiaip vienas, o miestai mieste. Beje, virtuvė fantastiška. Bet kuris armėnas čia jaustųsi lyg rojuje."

Armanuš stabtelėjo, su siaubu suvokusi, ką parašė. „Turiu galvoje maistą," – skubiai pridėjo.

„Ei, Ponia Tremtine Siela, buvai mūsų karo reporterė, o dabar kalbi kaip turkė! Tikiuosi, ten tavęs nesuturkino, ką?" – tai Anti-Kavurma.

Armanuš giliai įkvėpė.

„Priešingai. Gyvenime dar nesijaučiau didesnė armėnė. Matot, kad iki galo suvokčiau savo armėnišką esmę, reikėjo atvykti į Turkiją ir susipažinti su turkais.

Gyvenu labai įdomioje šeimoje, ji truputį pakvaišusi, nors turbūt visos šeimos tokios. Bet čia gyvenimas kažkoks siurrealus. Jų kasdienės logikos pagrindas – irracionalumas. Jaučiuosi lyg Gabrieliaus Garsijos Markeso romane. Viena iš seserų – tatuiruočių meistrė, kita sesuo – aiškiaregė, dar kita – nacionalinės istorijos mokytoja, o ketvirtoji ekscentriška senmergė, arba visiškai kuoktelėjus, kaip pasakytų Asja."

„Kas ta Asja? – akimirksniu sureagavo Ledi Povė/Siramak.

„Namų šeimininkės duktė. Jauna mergina, turinti keturias motinas ir nė vieno tėvo. Įdomi tipė – pritvinkus pykčio, kandumo ir protinga. Būtų puiki Dostojevskio veikėja."

Armanuš galvojo, kur, po šimts, dingo Baronas Bagdasarianas.

„Ponia Tremtine Siela, ar kalbėjai su kuo nors apie genocidą?" – norėjo sužinoti Varganas Sambūvis.

„Taip, keletą kartų. Bet tai labai sunku. Namuose moterys išklausė mano šeimos istorijos nuoširdžiai susidomėjusios, su užuojauta, bet tik tiek jos ir gali pasiūlyti. Praeitis turkams – kita šalis."

„Jei net moterys tiek tesugeba, iš vyrų tikrai nieko nesitikėčiau..." – įsiterpė Sapfo Duktė.

„Tiesą sakant, dar neturėjau progos pasikalbėti su jokiu turku, – atrašė Ponia Tremtinė Siela, tik dabar apie tai pagalvojusi. – Kurią nors dieną Asja nusives mane į tokią kavinę, kur jie nuolatos renkasi. Ten, manau, su vienu kitu vyru susipažinsiu."

„Jei kartu gersit, būk atsargi. Juk žinai, alkoholis pažadina žmonėse slypintį blogį," – tai Aleksas Stoikas.

„Vargu, ar Asja geria. Jie gi musulmonai! Bet rūko ji kaip kaminas."

Ledi Povė/Siramark parašė: „Armėnijoje žmonės irgi daug rūko. Neseniai buvau Jerevane. Cigaretės žudo tautą."

Armanuš muistėsi kėdėje. Kur jis? Kodėl nerašo? Gal supyko ant jos? Ar išvis apie ją galvojo?.. Tačiau netrukus jos kančios baigėsi, nes ekrane sumirgėjo kita eilutė: „Sakyk, Ponia Tremtine Siela, ar Turkijoje galvojai apie Janyčaro paradoksą?"

Tai buvo jis! Jis! Jis! Armanuš dar kartą perskaitė dvi eilutes, tada parašė: „Taip, galvojau." Bet daugiau nebežinojo, ką parašyti. Lyg pajutęs jos dvejones, Baronas Bagdasarianas tęsė: „Labai

gražu, kad puikiai sutari su ta šeima. Tikiu, jog taip ir yra, kaip sakai, kad jie geros širdies žmonės, net savotiškai įdomūs. Bet ar nesupranti? Esi jų draugė tik tol, kol neigi savo identitetą. Turkai visada tokie buvo, kiek pamena istorija."

Armanuš nusiminusi kietai sučiaupė lūpas. Kitame kambario gale Asja pasimuistė ir apsivertė ant kito šono, regis, kankinama košmarų, kažką neaiškiai per miegus murmėjo, kartojo daug kartų.

„Mes, armėnai, prašome tik pripažinti mūsų netektis ir kančią – tai esminė sąlyga, kad užsimegztų nuoširdūs žmonių santykiai. Štai ką mes sakome turkams: klausykite, mes gedime, gedime jau beveik visą šimtmetį, nes praradome mylimus žmones, mus išvarė iš namų, išvarė iš mūsų žemės, su mumis elgėsi kaip su gyvuliais ir skerdė kaip avis. Mums nebuvo leidžiama net padoriai numirti. Kančios, kurias patyrė mūsų protėviai, nėra tokios klaikios, kaip tas vėliau prasidėjęs nuolatinis jų neigimas.

Jei šitaip pasakysi, ką atsakys turkai? Nieko! Tėra vienas vienintelis būdas susidraugauti su turkais: nieko nežinoti ir užmiršti.

Jie nenori kartu su mumis pripažinti praeities, vadinasi, tikisi, kad mes kartu su jais tą praeitį pamiršime."

Staiga kažkas tyliai barkštelėjo į duris, tada pasigirdo beldimas. Armanuš susigūžė, širdis apmirė. Automatiškai išjungė kompiuterio ekraną.

– Prašau, – sušnibždėjo.

Durys tyliai prasivėrė ir kyštelėjo tetulės Banu galva. Buvo užsimetusi rožinę skarą, vilkėjo ilgus dukslius naktinius marškinius. Atsikėlusi tos valandos maldai, ji pastebėjo šviesą, sklindančią iš mergaičių kambario.

Įsitempusi, nerasdama angliškų žodžių, tetulė Banu kalbėjo ženklais, tartum žaisdama šaradas. Ji purtė galvą, raukė antakius,

tada šypsodamasi pagrasino pirštu – iš viso to Armanuš suprato: „Tu daug mokaisi. Nepervark."

Tada tetulė Banu atkišo jai lėkštę, kurią laikė rankoje, ir suvaidino valgančią – labai aiškūs ženklai, kurių nereikėjo nė versti. Nusišypsojusi patapšnojo Armanuš per petį, padėjo lėkštę prie kompiuterio ir išėjo, tyliai paskui save uždarydama duris. Lėkštėje gulėjo du apelsinai, nulupti ir padalyti skiltelėmis.

Armanuš vėl įjungė ekraną, atsikando apelsino, svarstydama, ką atrašyti Baronui Bagdasarianui.

DEŠIMTAS SKYRIUS

Migdolai

Penktą dieną Armanuš pagaliau perprato rytinius Kazandžių *konako* šeimos ritualus. Paprastom savaitės dienom stalą pusryčiams dengdavo ne vėliau kaip šeštą ryto, padengtas stovėdavo iki pusės dešimtos. Visą tą laiką kunkuliuodavo virdulys, ir kas valandą iš naujo būdavo užplikomas arbatinukas. Už stalo kartu nesėsdavo, visi pusryčiaudavo skirtingu laiku – nelygu nuotaika ar dienotvarkė. Taigi, kasdieniai pusryčiai, kitaip nei vakarienė, kai prie stalo sėda visi kartu, priminė rytinį traukinį, stabčiojantį kiekvienoje stotelėje, kur vieni keleiviai išlipa, kiti įlipa...

Stalą beveik visada dengdavo tetulė Banu, ji pirmoji pakirsdavo ir rengdavosi rytinei maldai. Kai muedzinas iš artimiausios mečetės antrą kartą paskelbdavo: „Malda geriau už miegą“, išlipdavo iš lovos murmėdama: „Tikra tiesa“. Tuomet eidavo į vonią ruoštis maldai – prausdavo veidą, plaudavo rankas iki alkūnių, o pėdas iki kauliukų. Vanduo kartais būdavo šaltokas, bet ji nekreipdavo dėmesio. „Sielą reikia supurtyti, kad pabustų, – sakydavo sau. – Sielą reikia supurtyti.“ Nesikrimsdavo ir dėl to, kad visa likusi šei-

myna saldžiai miegodavo. Ji melsdavosi dvigubai karščiau, kad ir jiems būtų atleista.

Ir šįryt, nuaidėjus muedzino „Alachas didis, Alachas didis“, tetulė Banu lovoje jau buvo atsimerkusi ir siekė chalato bei skaros. Bet, ne taip, kaip kitomis dienomis, jos kūnas buvo apsunkęs, smarkiai apsunkęs. Muedzinas skelbė: „Liudiju, kad nėra kito dievo, išskyrus Alachą.“ O tetulė Banu vis dar negalėjo atsistoti. Net išgirdusi: „Skubėkite į maldą“, o paskui: „Ieškokite išsigelbėjimo“, negalėjo pajudinti pusės kūno. Atrodė, lyg būtų išbėgęs kraujas, ir ji drybsotų dabar kaip sunkus, nepajudinamas maišas.

„Malda geriau už miegą. Malda geriau už miegą.“

– Kas jums užėjo, kodėl neleidžiate man pajudėti? – nevilties apimta paklausė tetulė Banu.

Du džinai, tupintys ant jos pečių, susižvalgė.

– Manęs neklausk, klausk jo. Jis yra tas, kuris neša nelaimes, – nuo dešiniojo peties atsiliepė ponia Švelnioji.

Jau iš vardo aišku, kad ponia Švelnioji buvo geroji džinė – viena iš tų dorųjų. Ji buvo malonaus, švytinčio veido, su tamsiai violetinio, rausvo ir purpurinio atspalvio ratilu aplink galvą, laibas elegantiškas kaklas baigėsi vos pastebimu dūmeliu ten, kur teoriškai turėtų prasidėti kūnas. Neturėdama kūno, ji atrodė panaši į galvą ant postamento, bet jai tai visai netrukdė. Džinėms, ne taip, kaip moterims, nerūpi proporcingas sudėjimas.

Tetulė Banu nepaprastai pasitikėjo ponia Švelniąja, mat ši buvo ne iš perbėgėlių, o geraširdė, pamaldi džinė, išpažįstanti islamą, nors kadaise buvusi ateistė – negerovė, labai paplitusi tarp džinų. Ponia Švelnioji dažnai lankė mečetes ir šventyklas, puikiai išmanė Šventąjį Koraną. Per daugelį metų jiedvi su tetule Banu tapo labai artimos. To, deja, negalima buvo pasakyti apie poną Kandųjį, šis

buvo drėbtas visai iš kitokio molio, atkeliavęs iš ten, kur nenutildamas kaukia vėjas. Ponas Kandusis buvo labai senas, net turint galvoje džino amžių. Taigi, ir gerokai galingesnis, nei buvo galima pamanyti, juk visi žino: džinai su amžiumi darosi galingesni.

Kazandžių namuose ponas Kandusis gyveno vien dėl to, kad prieš keletą metų, tą paskutinę keturiasdešimtąją atgailos dieną tetulei Banu pavyko jį sutramdyti. Nuo tada buvo jo valdovė, bet niekad nenusiimdavo talismano, kuris jį laikė nelaisvėje. Sutramdyti džiną – nelengvas darbas. Svarbiausia – sužinoti jo vardą. Spėlioti – mirtinai pavojingas žaidimas. Jei džinas tavo vardą atspėja anksčiau nei tu jo, šeimininku tampa jis, o tu lieki vergas.

Net jei pavyksta atspėti vardą ir užvaldyti džiną, negalima savo valdžios laikyti savaime suprantamu dalyku, – tai būtų kvailiausia saviapgaulė. Per visą žmonijos istoriją tik garsiajam Saliamonui yra pavykę iš tiesų nugalėti džiną, armijas džinų, bet net ir jam reikėjo pagalbos – stebuklingo geležinio žiedo. Kadangi garsiajam Saliamonui prilygti negali niekas, tik visiškas kvailys savimyla galėtų pūstis sugavęs džiną, tetulė Banu buvo toli gražu ne tokia. Nors ponas Kandusis tarnavo jai štai jau daugiau nei šešerius metus, jų ryšį ji vertino it laikiną susitarimą, kurį būtina kuo dažniau atnaujinti. Niekada nesielgė su juo bešir diškai ar globėjiškai, nes žinojo, kad džinai, ne taip kaip žmonės, skriaudos niekada nepamiršta. Jie niekada nepamiršta neteisybės. Kaip atsidavęs raštininkas užrašo kiekvieną, net menkiausią įvykį, taip džino atmintis užfiksuoja viską tam, kad vieną dieną tai prisimintų. Todėl tetulė Banu visada gerbė pavaldinių teises ir niekada nepiktnaudžiavo savo galiomis.

Bet savo jėgą ji galėjo panaudoti ir kitaip – prašyti materialių gėrybių: pinigų, deimantų ar šlovės. Ji to nedarė. Žinojo, kad tie dalykai tėra iliuzija, o džinai, kaip žinia, yra iliuzijų kūrimo meis-

trai. Be to, staiga įgytas turtas visada būna atimtas iš kieno nors kito, nes gamtoje nėra tuštumos, žmonių likimai persipynę lyg nėrinio gijos. Todėl visus tuos metus tetulė Banu apdairiai neprašė jokių gėrybių. Iš pono Kandžiojo ji reikalavo tik vieno – žinių.

Informacijos apie pamirštus įvykius, nepažįstamus žmones, ginčus dėl turto, šeimų konfliktus, neišaiškintas paslaptis, neįmenamas mįsles – to, ko reikėjo, kad galėtų padėti daugybei savo klienčių. Jei šeima daugelį metų negali rasti vertingo dokumento, eina pas tetulę Banu sužinoti, kur jis yra. Arba moteris, įtarianti, kad ją kažkas užkeikė, ateina pasiteirauti, kas tas nenaudėlis. Kartą pas ją atvedė nėščią moterį, kuri staiga pasiligojo, jos būklė blogėjo kasdien. Pasitarusi su džinais, tetulė Banu liepė nėščiajai nueiti prie bevaisio citrinmedžio savo sode, kur juodo aksomo piniginėje ras gabaliuką alyvuogių muilo, į jį bus susmeigti jos pačios nukirpti nagai – tai pavydžios kaimynės prakeikimas. Kaimynės vardo tetulė Banu nesakė, kad nekiltų dar didesnių vaidų. Po kelių dienų jai pranešė, kad nėščia moteris greitai sveiksta ir laikosi puikiai. Iki šių dienų tetulė Banu pono Kandžiojo paslaugomis naudojosi tik tokiais atvejais. Išskyrus vieną – kartą paprašė asmeninės paslaugos, uždavė slapčiausią, jai itin rūpimą, klausimą: kas yra Asjos tėvas.

Ponas Kandusis jai atsakė labai aiškiai, bet ji pasipiktinusi atkakliai nenorėjo juo patikėti, nors puikiai žinojo, kad pavergti džinai niekada savo šeimininkui nemeluoja. Ji nenorėjo tikėti, kol vieną dieną širdis paprasčiausiai nustojo priešintis tam, ką protas buvo seniai suvokęs. Nuo to laiko tetulė Banu pasikeitė. Vis pagalvodavo, ar ne geriau būtų buvę nieko nežinoti, nes tas žinojimas jai teikė vien kančią ir sielvartą, – žinančiojo prakeiksmas. O šiandien, praėjus tiek metų nuo ano įvykio, tetulė Banu vėl svars-

tė, ar nepaprašius pono Kandžiojo dar vienos paslaugos. Dėl to ji šįryt jautėsi taip prastai: prieštaringų minčių maišalynė jaukė jos protą, o vergas, jausdamas šeimininkės sutrikimą, vis labiau svėrė kairįjį petį.

Ar užduoti ponui Kandžiajam dar vieną klausimą, jei anąkart smarkiai pasigailėjo klaususi? O gal jau atėjo laikas baigti žaidimą, reikia nusiimti talismaną ir atsisveikinti su džinu visiems laikams? Aiškiaregyste galėjo užsiimti ir vien ponios Švelniosios padedama. Jos galios menkesnės, bet tai niekis. Ar ne gana dar turi? Viena vertus, nuojauta tetulę Banu perspėjo saugotis žinančiojo prakeiksmo, žudančios kančios, kuri neišvengiama, kai per daug žinai. Kita vertus, ji nepaprastai troško sužinoti daugiau, iš gryniausio smalsumo. Ponas Kandusis jos dvasios kančias permatė kiaurai ir, atrodo, mėgavosi jomis, sulig kiekviena abejone vis labiau sverdamas kairį petį, prislėgdamas vis juodesnėmis mintimis.

– Šok nuo peties, – paliepė tetulė Banu ir ištarė žodžius, kuriuos, pasak Korano, reikia balsu pasakyti kas kartą, susidūrus su pavojingu džinu.

Staiga blogai pasijutęs ponas Kandusis nušoko ir leido jai atsikelti.

– Galvoji mane paleisti? – paklausė ponas Kandusis, perskaitęs jos mintis. – Ar ketini pasinaudoti mano galiomis, kad gautum tam tikrų žinių?

Vos pravėrusi lūpas tetulė Banu kažką sušnabždėjo, bet tai labiau priminė aimaną, o ne „taip“ arba „ne“. Ji pasijuto tokia menka klaidžiose žemės, dangaus ir žvaigždžių platybėse, tose jos sielą žudančiose dvejonėse.

– Užduok tą klausimą, atsakymą į kurį taip geidi sužinoti nuo tos akimirkos, kai amerikietė išpasakojo visas savo šeimos ne-

laimes. Juk nori sužinoti, ar tai tiesa? Nori padėti jai išsiaiškinti tiesą? Ar savo galias saugai tiktai klientėms? – provokavo ponas Kandusis, išpūtęs savo anglies juodumo pergalingai degančias akis. Ir staiga taikiai pridūrė: – Galiu papasakoti, esu toks senas, kad viską žinau. Buvau tenai.

– Liaukis! – riktelėjo tetulė Banu, beveik suklykė. Pajutusi spaudžiant skrandį ir deginantį kartumą gerklėje, nukirto: – Aš nenoriu žinoti. Nesu smalsi. Gailiuosi, kad tąkart paklausiau tavęs apie Asjos tėvą. O, Dieve, geriau būčiau to nedariusi. Kas iš to žinojimo, jeigu nieko negali pakeisti? Tai nuodai, kurie užnuodija tave amžiams. Nenoriu, kad ir vėl taip nutiktų.... Beje, o tu ką nors žinai?

Pati nesuvokė, kodėl to paklausė. Nes puikiai suprato: jei nori ką nors sužinoti apie Armanuš praeitį, kaip tik pono Kandžiojo ir reikia klausti, mat jis buvo *gulyabani* – vienas klastingiausių džinų, bet ir daugiausiai žinantis, ypač apie tragiškai pasibaigusius įvykius.

Pražūčiai pasmerkti kariai, užpulti iš pasalų ir išskersti už šimtų mylių nuo savo namų, mirtinai kalnuose sušalę keliautojai, maro aukos, ištremtos toli į dykumą, keliautojai, apiplėšti ir pribaigti banditų, nežinia kur pasiklydę tyrinėtojai, nuteistieji, išplukdyti į kokią nors tolimą salą laukti savo mirties... Visus juos buvo matę *gulyabani*. Jie tūnodavo greta, kai krauju paplūdusiuose mūšių laukuose mirdavo ištisi batalionai, kai bado mirčiai būdavo pasmerkiami kaimai ar priešų ugnis karavanus paversdavo pelenų krūva. Greičiausiai jie buvo netoliese, kai Jarmuko mūšyje musulmonai sutriuškino milžinišką Bizantijos imperatoriaus Heraklėjaus armiją; ir kai berberas Tarikas sugriaudėjo savo kariams: „Už jūsų yra jūra, prieš jus – priešas! O, mano kariai, ką jūs rinksitės?“ – ir tada jie įsiveržė į gotiškąją Ispaniją, viską pakeliui sunaikinę. Ir kai Šarlis, vėliau pramintas Marteliu, Turo mūšyje iššudė 300 000

arabų; ir kai nuo hašišo apkvaitę asasinai užmušė vizirį Nizamą al-Mulką ir terorizavo visus, kol mongolas Hulagu nesunaikino jų fortų kartu su visu kitu. *Gulyabani* savo akimis regėjo visutėles šitas nelaimes. Jie garsėjo kaip be vandens ir maisto pasiklydusių dykumoje persekiotojai. Jei tik kas nors kur nors mirdavo, nepalikęs antkapinio akmens, jie atsirasdavo šalia lavonų. Prireikus, jie galėjo pasiversti augalais, akmenimis ar gyvūnais, ypač grifais. Jie dažniausiai stebėdavo nelaimes, žvelgdami į viską iš šalies ar iš viršaus, nors yra žinoma, kad kartais jie persekiodavo karavanus, vogdavo maistą, kuris skurstantiems galėjo padėti išgyventi, gąsdindavo piligrimus šventose kelionėse, puldinėdavo vilkstines ar siaubą keliančiu mirties balsu šnabždėdavo nuteistiesiems, išsiųstiems į galeras ar pasmerktiesiems myriop. Jie buvo žiūrovai akimirkų, kurių liudininkų neliko, apie kurias neliko jokio užrašo.

Gulyabani buvo bjaurūs liudininkai bjaurumo žmonių, galinčių skaudinti vienas kitą. Todėl tetulė Banu suprato – jei Armanuš šeima 1915-aisiais iš tiesų buvo priversta leistis į mirties žygį, kaip ji pasakojo, ponas Kandusis tikrai apie tai žino.

– Ar nesiruoši nieko manęs klausti? – pasiteiravo ponas Kandusis, sėdėdamas ant lovos krašto ir akivaizdžiai mėgaudamasis tetulės Banu sutrikimu. – Aš buvau grifas, – tęsė ironiškai, kitaip ir nemokėjo. – Aš viską mačiau. Stebėjau, kai jie – moterys ir vaikai, vis ėjo ir ėjo. Sklendžiau virš jų, sukau ratus mėlyname danguje, laukdamas, kol jie suklups.

– Užsičiaupk! – suriko tetulė Banu. – Užsičiaupk! Aš nenoriu žinoti. Nepamiršk, kas šeimininkas.

– Klausau, šeimininke, – atsitraukė ponas Kandusis. – Tavo noras – man įsakymas, ir taip bus, kol nešiosi šį talismaną. Bet jei panorėsi sužinoti, kas nutiko mergaitės šeimai 1915-aisiais, tik pasakyk. Mano atmintis yra tavo atmintis, šeimininke.

Tetulė Banu atsisėdo lovoje, kramtydama lūpas, iš paskutiniųjų stengėsi atrodyti tvirta, nenorėjo ponui Kandžiajam demonstruoti savo silpnumo. Jai mėginant susitvardyti, ore pasklido dulkių ir žemės dvokas, tartum kambarys staiga būtų ėmęs pūti. Gal baigė irti dabarties laiko likučiai, o galbūt praeities puvėsiai ėmė sunktis į dabartį. Slaptieji laiko vartai laukė, kol bus atidaryti. Nenorėdama, kad jie atsivertų, kad kas nors pasikeistų, tetulė Banu iš naktinio stalelio stalčiaus išsitraukė Šventąjį Koraną. Atsivertė nesirinkdama vietos ir perskaitė: „Aš esu arčiau tavęs nei tavo kaklo vena“ (50:16).

– Alache, – atsiduso ji. – Tu esi arčiau manęs, negu mano kaklo vena. Padėk išspręsti šią dilemą. Arba suteik nežinojimo palaimą, arba duok jėgų ištverti žinojimą. Kad ir ką išsirinksi, būsiu dėkinga, tik meldžiu, neleisk man būti ir žinančiai, ir bejėgei vienu metu.

Su šia malda tetulė Banu išlipo iš lovos, apsivilko chalatą ir tylutėliai ant pirštų galų nutipeno į vonią ruoštis rytinei maldai. Žvilgtelėjo į laikrodį indaujoje, šis rodė be penkiolikos minučių aštuonias. Negi taip ilgai vartėsi lovoje, besiginčydama su ponu Kandžiuoju, besiginčydama su savo sąžine? Paskubom nusiprausė veidą, rankas ir kojas, grįžo į savo kambarį, užsimetė maldų skarą, pasitiesė kilimėlį ir atsistojo melstis.

Kad tetulė Banu šįryt pavėlavo padengti pusryčių stalą, Armanuš tikrai nebūtų pastebėjusi. Iki vėlumos prasėdėjusi prie kompiuterio, ilgai miegojo ir mielai būtų miegojusi dar ilgiau. Ji kuitėsi, vartėsi, tai užsitraukdavo, tai nusimesdavo antklodę, bandydama vėl užmigti. Prasimerkusi pamatė Asją, ši sėdėjo prie stalo, skaitė knygą ir klausėsi muzikos per ausines.

– Ko klausaisi? – paklausė Armanuš.

– A? – šūktelėjo Asja. – Džonio Kešo!

– Kaip kitaip! Ką skaitai?

– „Iracionalus žmogus: egzistencinės filosofijos studija“, – pasigirdo tas pats garsus balsas.

– O tai nėra truputį iracionalu? Kaip galima vienu metu klausytis muzikos ir galvoti apie egzistencinę filosofiją?

– Jie puikiai dera, – atsakė Asja. – Džonis Kešas ir egzistencinė fiosofija, jie abu tiria žmogaus sielą, domisi, kas joje slypi, o nepatenkinti tuo, ką randa, palieką ją atvirą!

Armanuš nespėjo dorai sugromuliuoti atsakymo, nes kažkas pasibeldė į duris ir paragino abi mergaites paskubėti į paskutinį pusryčių traukinį.

Stalą rado padengtą tik joms dviem, visi kiti jau buvo papusryčiavę. Senelė ir Močiulytė buvo išėjusios lankyti giminių, tetulė Dževrijė – į mokyklą, tetulė Zelicha – į tatuiruočių saloną, o tetulė Feridė vonioje dažė plaukus rusvai gelsva spalva. Vienintelė svetainėje likusi tetulė atrodė keistai suirzusi.

– Kas atsitiko, ar džinai tave pametė? – pasidomėjo Asja.

Užuot atsakiusi, tetulė Banu nuėjo virtuvėn. Per porą valandų ji perstatė dribsnių ąsočius ant lentynos, išplovė grindis, iškepė sausainių su razinomis ir riešutais, nuplovė plastikinius vaisius ir kruopščiai nuvalė priskretusią garstyčių dėmę nuo viryklės krašto. Kai galiausiai grįžo į svetainę, mergaites rado tebesėdinčias prie pusryčių stalo, besišaipančias iš serialo „Nuodingoji gebenė. Akla meilė“ – ilgiausiai Turkijos televizijos istorijoje rodomos muilo operos. Bet užuot pasipiktinusi, kad jos šaiposi iš to, ką ji vertina, tetulė Banu tik nustebo... Nustebo, nes buvo visiškai jį pamiršusi, pirmą kartą per šitiek metų pamiršo mylimiausią savo serialą. Vienintelį kartą buvo praleidusi prieš keletą metų, kai užsidariusi atgailavo. Bet net tada, tegul Alachas atleidžia, vis pri-

simindavo „Nuodingąją gebenę. Aklą meilę“, galvodavo, kas ten vyksta. Tačiau dabar nebuvo jokios priežasties, kaip galėjo pražiopsoti? Negi taip kvaršina galvą mintys? Ar galėjo pati nepajusti, kad ją taip graužia rūpestis?

Staiga, pastebėjusi į ją žiūrinčias merginas, tetulė Banu pasijuto nepatogiai, pamanė, kad pasibaigus muilo operai jos greičiausiai ieško naujo pašaipų taikinio.

Bet Asja, regis, galvojo ne apie tai.

– Armanuš klausia, ar negalėtum išburti jai taro kortomis?

– Kam jai to reikia? – tyliai atsiliepė tetulė Banu. – Pasakyk, kad ji graži, protinga mergina ir jos laukia šviesi ateitis. Tik tiems, kurie ateities neturi, reikia žinoti ateitį.

– Tada paburk jai iš keptų riešutų, – spaudė Asja, neversdama atsakymo.

– Aš tuo nebeužsiimu, – atsikalbinėjo tetulė Banu. – Supratau, kad tai nėra labai geras būdas.

– Žinai, mano tetulė yra parapsichologė pozityvistė. Ji moksliškai įvertina kiekvienos pranašystės klaidų galimybes, – angliškai paaiškino Asja, bet tuojau pat rimtu tonu prakalbo turkiškai: – Tada burk mums iš kavos tirščių.

– Čia jau kitas reikalas, – sutiko tetulė Banu, tiesiog negalėdama atsisakyti kavos tirščių. – *Iš jų* galiu burti bet kada.

Abiem buvo paruošta kava, Armanuš be cukraus, Asjai su daug cukraus, nors pastaroji ir neprašė jai burti. Jai labiau rūpėjo ne likimas, o kofeinas. Kai Armanuš baigė gerti kavą, puoduką pridengė lėkštute, stipriai prispaudė ir tris kartus apsuko ratu; tada apverstą puodelį pastatė ant lėkštutės, kad kavos tirščiai lėtai išvarvėtų, ant sienelių palikdami savotišką piešinį. Puodeliui atvėsus, tetulė Banu jį pakėlė ir, žvelgdama pagal laikrodžio rodyklę, ėmė aiškinti piešinį, kavos tirščių paliktą ant puodelio sienelių.

– Matau labai susirūpinusią moterį.

– Tikriausiai mano mama, – atsiduso Armanuš.

– Ji labai nerimauja. Galvoja apie tave visą laiką, labai tave myli, bet jos siela išsekusi. Dar matau miestą su raudonais tiltais. Vanduo, jūra, vėjas, ir... rūkas. Ten regiu šeimą, daug galvų... Matai, daug žmonių, daug meilės ir dar daug maisto...

Armanuš linktelėjo šiek tiek sutrikusi, kad ją taip kiaurai permato.

– Ir dar... – nutęsė tetulė Banu, praleisdama blogą žinią, slypinčią puodelio dugne – gėlės, kurios greit bus padėtos ant kapo, toli toli. Sukiojo puodelį savo putliais pirštais. Kiti žodžiai išsprūdo garsiau, nei tikėjosi, net išgąsdindami: – O, štai jaunas vyriškis, kuriam tu labai rūpi. Bet kodėl jis už šydo?.. Kažkas panašaus į šydą.

Armanuš suspurdėjo širdis.

– O kompiuterio ekranas gali būti? – šelmiškai paklausė Asja, kai Sultonas Penktasis užšoko jai ant kelių.

– Kompiuterių kavos tirščiuose aš nematau, – atkirto tetulė Banu.

Į savo dvasinį pasaulį ji nemėgo įsileisti technologijų. Iškilmingai patylėjusi, tetulė Banu suktelėjo puodelį dar truputį, ir vėl nutilo. Jos veidas atrodė susirūpinęs.

– Matau tavo metų mergaitę. Jos plaukai garbanoti, juodi, visiškai juodi... Ir didelė krūtinė...

– Ačiū, tetule, supratau, – susijuokė Asja. – Bet nederėtų į kiekvieną puodelį, iš kurio buri, kišti savo giminaičių, tai vadinama nepotizmu.

Tetulė Banu negirdėjo, veidas tartum suakmenėjo.

– Štai virvė, stora, stipri virvė su kilpa viename gale, tartum lasas. Jūs, mergaitės, būsite susietos labai stipriu ryšiu... Regiu dvasinį ryšį...

Merginų nusivylimui tetulė Banu daugiau nieko nebepasakė. Padėjo kavos puodelį ant lėkštutės ir pripylė į jį šalto vandens, kad paveikslėliai išskystų ir prapultų, kol dar kas nors, geras ar blogas, nespėjo užmesti į juos akies. Tai buvo vienas didžiausių būrimo iš kavos tirščių privalumų: kavos tirščių pranašautą likimą, ne taip, kaip Alacho, visada galima nuplauti.

Į „Kunderos" kavinę jos plaukė keltu, kad Armanuš pamatytų visą miesto didybę ir grožį. Keleiviai, kaip ir pats keltas, atrodė pavargę, bet nuovargį it ranka nubraukė vėjo šuoras, milžiniškam laivui išplaukus į žydrą jūrą. Kokią minutę minios šurmulys vis garsėjo, paskui ėmė tilti, kol virto monotonišku gaudesiu, susiliejančiu su kitais garsais: variklio burzgimu už borto, bangų pliuškenimu, žuvėdrų klyksmu. Armanuš apsidžiaugė pamačiusi, kad tingios kranto žuvėdros skrenda drauge su jais. Kelte beveik visi mėtė joms *simit,* duonos riestainių su sezamo sėklomis, kąsnius, šiems skanėstams mėsėdžiai paukščiai negalėjo atsispirti.

Priešais jas ant suolelio sėdėjo santūriai apsirengusi moteris ir jos paauglys sūnus, greta, bet tartum iš skirtingų pasaulių. Armanuš iš jos veido suprato, kad moteris nėra didelė visuomeninio transporto gerbėja, nekenčia minios ir, jei įmanytų, mielai visus tuos varganai apsirengusius bendrakeleivius išmestų į jūrą. Sūnus, pasislėpęs už akinių masyviais rėmeliais, atrodė kiek sutrikęs dėl tokio demonstratyvaus motinos priešiškumo. „Panašūs į Flaneri O'Konor personažus", – pamanė Armanuš.

– Papasakok daugiau apie tą Baroną, – nei iš šio, nei iš to paprašė Asja. – Kaip jis atrodo? Kiek jam metų?

Armanuš nuraudo. Mirgančioje iš už storo debesų sluoksnio spingsinčios žiemos saulės šviesoje jos veidas atrodė kaip įsimylėjusios jaunos mergaitės.

– Nežinau. Niekada nebuvau su juo susitikusi. Mes, matai, tik internetiniai draugai. Turbūt mane sužavėjo jo intelektas ir aistra.

– Ir tau nesinori kada nors su juo susitikti?

– Ir norisi, ir ne, – prisipažino Armanuš, pirkdama *simit* prie mažučio, tirštai žmonių apgulto prekystalio. Atgnybus gabalą, persisvėrus per denį juosiančius turėklus, laukė, kol prisiartins žuvėdra.

– Nereikia laukti, kol jos atskris, – nusišypsojo Asja. – Sviesk gabalėlį aukštyn į orą, žuvėdra akimirksniu pastvers.

Armanuš padarė kaip pamokyta. Lyg iš dangaus nukrito žuvėdra ir prarijo skanėstą.

– Man baisiai norisi daugiau apie jį sužinoti, bet giliai širdyje norėčiau niekada jo nesutikti. Kai tik imi su kuo nors draugauti, dingsta stebuklas. Neištverčiau, jei ir su juo taip nutiktų. Jis man per daug svarbus. Pasimatymai, seksas – tai jau kita istorija, labai komplikuota...

Jos nėrė į paslaptingą trijų neliečiamų temų zoną. Geras ženklas, rodantis, kad tampa vis artimesnės.

– Stebuklas! – purkštelėjo Asja. – Kam tas stebuklas? Pasakos apie Leilą ir Madžnuną, Jusufą ir Zuleichą, Kandį ir Žvakę ar Lakštingalą ir Rožę.... Meilės bangos iš tolumos, draugystė neprisiliečiant... *Platoniška meilė!* Meilės laiptais žmogus turi kopti vis aukštyn ir aukštyn, pakylėti ir save, ir kitą. Platonas bet kokį fizinį kontaktą laiko ištvirkimu ir gėdingu dalyku, nes mano, kad tikrasis Eroso tikslas yra grožis. Argi sekse nėra grožio? Pasak Platono, nėra. Jo siekiai tauresni. Bet, jei tau įdomi mano nuomonė, Platono, kaip ir daugelio į jį panašių bėda ta, kad jam niekada neteko iki soties pasidulkinti.

Armanuš žiūrėjo į savo draugę apstulbusi.

– Maniau, tau patinka filosofija... – pralemeno, pati nelabai suprasdama, kodėl tai sako.

– Aš žaviuosi filosofija, – sutiko Asja. – Bet tai nereiškia, kad sutinku su filosofais.

– Ar turėčiau suprasti, kad nesi didelė *platoniškos meilės* gerbėja?!

Va šitą informaciją Asja norėjo išlaikyti paslaptyje, ne dėl to, kad būtų sunku atsakyti į tokį klausimą, pats klausimas keblumų nekėlė, bet bijojo išvadų, kurias galima padaryti iš jos atsakymo. Armanuš buvo tokia padori ir mandagi, kad Asjai nesinorėjo jos gąsdinti. Po galais, ar galima Armanuš pasakoti, kad būdama vos devyniolikos, jau perėjo per daugelio vyrų guolius ir dėl to nejautė nė kruopelytės kaltės? Be to, ji negali atskleisti tiesos, kad atvykėlė nesusidarytų klaidingos nuomonės apie „Turkijos mergaičių skaistybę".

Tokia „nacionalinė atsakomybė" Asjai Kazandži buvo visai nesuvokiama. Ji niekada nesijautė visumos dalimi ir nenorėjo taip jaustis nei dabar, nei ateityje. Bet dabar ji kuo puikiausiai apsimetinėjo kažkuo kitu, žmogumi, kuris per vieną naktį tapo patriotu. Kaip galėtų peržengti savo nacionalinį identitetą ir vėl virsti savimi, tikriausia nusidėjėle? Ar įmanoma pasakyti Armanuš, kad širdies gilumoje tiki, jog tik permiegojus su vyru galima įsitikinti, ar jis tau tinkamas, kad tik lovoje atsiskleidžia nepastebimi, įgimti žmonių kompleksai; ir kad, nepaisant nuo seno gajos žmonių nuomonės, seksas yra labiau dvasinis, o ne fizinis aktas. Kaip ji galėjo atskleisti, kad jau turėjo daugybę partnerių, gerokai per daug, tarytum keršydama vyriškai giminei, bet už ką keršijo, iki šiol negalėjo pasakyti. Yra turėjus daugybę draugužių, kartais net kelis vienu metu, poligaminiai santykiai visada baigdavosi skausmingai, palikdami kalnus paslapčių, kurias ji stropiai slėpė nuo

Kazandžių namų gyventojų. Ar galėjo ir jas iškloti? Ar suprastų ją Armanuš ir neteistų iš savojo sterilaus bokšto viršūnės, ar sugebėtų įžvelgti tikrąją Asjos sielą?

Ar Asja galėjo prisipažinti, kad kartą mėgino žudytis? Siaubinga patirtis, kuri ją išmokė dviejų dalykų: kad šitam reikalui visai netinka ryti savo kuoktelėjusios tetos tabletčių ir, sykį jau sugalvojai žudytis, būk pasiruošusi logiškai pagrįsti šį savo poelgį, nes jei liksi gyva, vienintelis klausimas, kurį girdėsi iš visų pusių, bus „kodėl". Negana to, ar galėjo prisipažinti, kad iki šios dienos ji taip ir nesugebėjo rasti atsakymo į šį klausimą? Žinojo tik tiek, kad buvo per jauna, per kvaila, per daug įsiutusi, per rimta pasauliui, kuriame gyveno. Ar Armanuš tai suprastų? Argi galėtų jai papasakoti, kad pastaruoju metu ėmė darytis stabilesnė ir ramesnė, nes užmezgė monogaminius santykius, tačiau jos partneris, su kuriuo retkarčiais susitikinėja, užsiima seksu, rūko marihuaną ir ginasi nuo vienatvės, yra vedęs ir dvigubai už ją vyresnis? Kaip pasakyti Armanuš, kad, tiesą sakant, ji yra visiška nevykėlė?

Todėl, užuot atsakiusi, Asja išsitraukė iš kuprinės „Walkmen'ą" ir paprašė, kad leistų pasiklausyti dainos, tik vienos dainos. Dabar jai labai reikėjo Kešo dozės. Vieną ausinę pasiūlė Armanuš. Armanuš atsargiai ją paėmė:

– Kurios Džonio Kešo dainos klausysimės?

– „Dirty Old Egg-Sucking Dog!"

– Čia dainos pavadinimas? Nežinau tokios.

– Jo, – rimtai patvirtino Asja. – Va, jau. Klausykis...

Ir daina prasidėjo, iš pradžių vangus preliudas, tada kantri melodija su žuvėdrų klyksmais ir turkišku pritariamuoju vokalu.

Klausantis Armanuš taip stulbino žodžių ir muzikinio fono disonansas, kad daina jai nepatiko. Staiga suprato, kad ši daina visai tokia pat kaip Asja – kupina prieštaravimų ir pykčio, visiš-

kai nederanti prie aplinkos; juslinga, priešiška ir bet kurią akimirką galinti sprogti. Ji atsitiesė, pritilęs minios murmesys virto pratisu gaudesiu, *simit* kąsneliai ištirpo ore, stebuklu dvelktelėjo lengvas vėjelis, keltas slinko lėtai, ir visų kada nors šiuose vandenyse gyvenusių žuvų šmėklos plaukė drauge su jais per tirštą, klampią žydrumą.

Kai daina baigėsi, jie jau buvo prie kranto. Kai kurie keleiviai šokinėjo iš kelto šiam nespėjus pasiekti krantinės. Armanuš žvelgė į šį akrobatišką pasirodymą, stebėdamasi ir gėrėdamasi Stambulo gyventojais, kurie, taikydamiesi prie miesto tempo, išsiugdė tiek talentų.

Po penkiolikos minučių šaižiai skambtelėjusios atsivėrė iškilbusios medinės „Kunderos" kavinės durys ir vidun įžengė rausvai violetine hipiška suknele pasipuošusi Asja Kazandži su savo viešnia, ši vilkėjo kuklų megztinį ir džinsus. Įprastą kompaniją Asja rado sėdinčią įprastoje vietoje, užsiimančią įprastais dalykais.

– Labas, visiems! – šūktelėjo Asja. – Tai Ami, mano draugė iš Amerikos.

– Sveika, Ami! – pasveikino visi vienu balsu. – Sveika atvykusi į Stambulą!

– Ar pirmąkart čia lankaisi? – pasidomėjo kažkuris.

Tada puolė klausinėti visi: „Ar tau patinka miestas? Ar patinka maistas? Kiek laiko čia būsi? Ar ketini dar čia grįžti?.."

Sutiko ją šiltai, bet tuojau pat vėl nugrimzdo į jiems įprastą nesibaigiančią apatiją, nes niekas negalėjo sudrumsti „Kunderos" kavinėje viešpataujančio tingumo. Trokštantys greičio ir įvairovės galėjo paprasčiausiai išeiti, šito gero pilna gatvėse. Čia buvo privalomas neveiklumas ir amžina rutina. Ši vieta – tai įkyrios mintys, pasikartojimai ir manijos, ji skirta tiems, kurie nenori nieko žinoti apie platesnį pasaulį, jei toks išvis egzistuoja.

Per trumpas pauzes tarp klausimų, Armanuš įdėmiai apžiūrinėjo vietą ir žmones, jau nujausdama, kodėl kavinė pavadinta būtent taip. Įtampa, tvyranti tarp vulgarios tikrovės ir apgaulingų iliuzijų, supratimas, kad *žmonės gatvėje* yra ne tokie, kaip *mes, žmonės viduje*, vaiduokliška aplinka ir galiausiai paniurę vyrų veidai, tarytum jie desperatiškai bandytų apsispręsti, ką rinktis – tempti painią meilės nuotykių naštą ar tapti beveik nerealiems nuo lengvybės – viskas priminė Kunderos romano sceną. Tačiau jie to nesuprato ir negalėjo suprasti, nes buvo per daug įsijautę, tapę visumos dalimi, tartum žuvys, nesuvokiančios didybės to vandenyno, į kurį išplaukia iš drumstų jas supančių vandenų lęšių.

Kavinės panašumas į Kunderos romanų veiksmo vietą kėlė dar didesnį Armanuš susidomėjimą. Ji pastebėjo ir daug kitų įdomybių, pavyzdžiui, kad visi prie stalo kalbėjo angliškai, nors su akcentu ir netaisyklingai. Ir apskritai atrodė, kad jiems visai nesunku peršokti nuo turkų kalbos prie anglų. Iš pradžių Armanuš manė, kad jie itin pasitiki savimi, bet artėjant vakarui ėmė įtarti, kad tai ne tiek pasitikėjimas savo anglų kalbos žiniomis, kiek nepasitikėjimas apskritai jokia kalba. Jie šnekėjo ir elgėsi taip, lyg būtų visai nesvarbu, ką ar kaip sako, nes žmogus iš tiesų negali iki galo išreikšti to, kas slypi jame, galų gale ir kalba tėra dvokiantis tuščiavidurių žodžių, seniausiai išpuvusiais viduriais, lavonas.

Dar Armanuš pastebėjo, kad didžioji dalis įrėmintų paveikslų vaizdavo Vakarų šalių arba egzotiškų vietų kelius, vos keletas buvo tokių, kuriuos galima laikyti tarpiniu variantu. Tą pastebėjusi, nelabai žinojo, kaip vertinti. Matyt, vaizduotė čia buvo linkusi grįžtis į Vakarus arba skrieti į tolimas egzotiškas šalis.

Tamsaus gymio liesas gatvės prekijas įslinko vidun, slėpdamasis nuo padavėjų, kurie būtų išmetę jį lauk. Vyras nešė didžiulį padėklą geltonų neluptų migdolų ant ledo gabaliukų.

– Migdolai! – šūktelėjo jis, tarsi tai būtų jo desperatiškai ieškomo žmogaus vardas.

– Čionai! – atsiliepė Girtuoklis Karikatūristas, tarytum išgirdęs savo vardą.

Migdolai labai tiktų prie to, ką jis šią akimirką gėrė – prie alaus. Jis jau nebevaikščiojo pas Anoniminius Alkoholikus, ne tiek dėl to, kad negalėjo atsispirti žalingam įpročiui, kiek dėl to, kad nuoširdžiai nelabai suprato, kodėl turėtų vadinti save alkoholiku, jei toks nėra. Jam tai atrodė nesąžininga. Todėl nutarė save kontroliuoti pats. Šiandien, pavyzdžiui, ketino išgerti tik tris bokalus alaus. Jau buvo išmaukęs vieną, dar liko du. Tada sustos. Štai, įtikinėjo visus, jis puikiausiai gali būti drausmingas ir be jokio apgailėtino specialisto pagalbos. Taip apsisprendęs nusipirko keturis samtelius migdolų su ledo gabaliukais ir padėjo juos stalo viduryje, kad visi galėtų lengvai pasiekti.

Tuo metu Armanuš įtemptai mąstė. Ji žiūrėjo, kaip išstypęs sutrikęs padavėjas priima užsakymus, ir truputį stebėjosi, matydama šitiek žmonių geriant. Prisiminė savo vakarykštį kategorišką komentarą apie musulmonus ir alkoholį. Gal reikėtų bičiuliams „Konstantinopolio kavinėje" užsiminti, kad turkai mėgsta alkoholį? Ką iš viso turėtų jiems atskleisti?

Po kelių minučių padavėjas grįžo su dideliu bokalu šalto alaus Girtuokliui Karikatūristui ir grafinu sauso raudono vyno visiems. Kol jis pylė tamsų raudoną skystį į elegantiškas vyno taures, Armanuš, naudodamasi proga, nužvelgė už stalo sėdinčius žmones. Spėjo, kad suirzusi moteris yra stambaus bulvianosio vyro žmona, jie sėdėjo greta, bet tuo pat metu lyg kituose pasauliuose. Vieną po kito ji nužvelgė Girtuoklio Karikatūristo žmoną, Girtuoklį Karikatūristą, Meilųjį Berniuką Žurnalistą, Itin Netalentingą Poetą, Nenacionalistą Ultranacionalistinių Filmų Scenaris-

tą ir... nenorom ilgiau stabtelėjo prie jaunos seksualios brunetės, sėdinčios priešais, atrodė, lyg ji nepriklausytų šitai kompanijai, bet būtų kažkaip negrabiai prie jos prisiplakusi. Brunetė, akivaizdžiai mobiliųjų telefonų mėgėja, be perstojo žaidė su savo rausvu, žvilgančiu aparatu – reikia nereikia atidarinėjo, spaudė tai vieną mygtuką, tai kitą, siuntė ir gaudavo SMS žinutes – visą dėmesį buvo sutelkusi į žaisliuką. Retkarčiais ji pasilenkdavo prie šalia sėdinčio barzdočiaus ir pakšteldavo jam į ausį. Greičiausiai ji buvo nauja Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė.

– Aš vakar pasidariau tatuiruotę.

Frazė nuskambėjo itin ne vietoje, Armanuš net ne iškart suprato, ar ji skirta dar kažkam, ar tik jai. Vis dėlto, gal iš gryno nuobodulio, gal norėdama būti draugiška su dar viena naujai prisijungusia prie kompanijos, Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė kalbino būtent ją.

– Nori pažiūrėti?

Tai buvo laukinė orchidėja, raudona kaip kraujas, besiranganti aplink bambą.

– Šaunu, – įvertino Armanuš.

Mergina patenkinta išsišiepė.

– Ačiū, – tarė, valydamasi lūpas servetėle, nors nieko nebuvo valgiusi.

Tuo tarpu Asja irgi stebėjo merginą, tik toli gražu nepritariamai. Susidūrusi su nepažįstama moterim, ji, kaip visada, galėjo elgtis dvejopai: laukti, kol ši pradės jos nekęsti, arba eiti trumpesniu keliu ir pradėti nekęsti pati. Pasirinko pastarąjį.

Asja atsilošė, suėmusi nykščiu ir smiliumi pakėlė taurę ir stebėjo raudoną skystį. Net pradėjusi kalbėti nenuleido akių nuo taurės.

– Tiesą sakant, kai pagalvoju, koks senas yra tatuiruotės menas... – pradėjo Asja, bet nebaigė sakinio. Ji įsispoksojo į naujokę. – 1990 metų pradžioje Italijos Alpėse tyrinėtojai rado gerai išsilaikiusį kūną. Jam buvo daugiau nei penki tūkstančiai metų. Ant to kūno buvo penkiasdešimt septynios tatuiruotės. Seniausios pasaulyje tatuiruotės!

– Iš tikrųjų? – paklausė Armanuš. – Įdomu, kokias tais laikais tatuiruotes darydavo?

– Dažniausiai piešdavo gyvūnus, tuos, kurie buvo jų totemai... Turbūt asilus, elnius, pelėdas, kalnų avinus... Ir gyvates, žinoma, neabejoju, gyvatės visada buvo paklausios.

– Oho, daugiau nei prieš penkis tūkstančius metų! – entuziastingai šūktelėjo nauja Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė.

– Bet ji, spėju, neturėjo tatuiruotės aplink bambą! – meilikaujamai pritarė jis.

Abu nusijuokė, tada sekė apsikabinimas ir bučinys.

Keletas staliukų stovėjo ant šaligatvio. Prie vieno iš jų atsisėdo paniurusi pora, paskui dar viena, rimtais kupinais įtampos miestiečių veidais. Armanuš smalsiai stebėjo jų mimikas, lygindama juos su tipažais iš Ficdžeraldo romano.

– Kažkodėl mes manome, kad tatuiruotė – originalu, išradinga ar net modernu. O iš tikrųjų tatuiruotė aplink bambą – vienas seniausių papročių pasaulio istorijoje. Priminsiu tamstoms, kad devynioliktojo amžiaus pabaigoje vakarų archeologai atrado mumifikuotą kūną. Egipto princesės. Jos vardas Amunet. Spėkite, ką ji turėjo? Tatuiruotę. Spėkite kur? – Asja pasisuko į scenaristą ir žiūrėjo tiesiai jam į akis. – Aplink bambą!

Scenaristas sumirksėjo, priblokštas tokio informacijos srauto. Naujajai jo draugužei, regis, tai irgi padarė įspūdį, ji paklausė:

– Iš kur tu viską žinai?

– Jos mama turi tatuiruočių saloną, – įsiterpė Girtuoklis Karikatūristas, neatplėšdamas akių nuo Asjos.

Jis gūžėsi kėdėje, kovodamas su noru pabučiuoti jos piktas lūpas, kovodamas su noru išgerti dar vieną bokalą alaus, kovodamas su noru liautis apsimetinėti tuo, kuo iš tikrųjų nėra.

Tokią jo būseną pastebėjo tik vienas žmogus. Armanuš, matydama, kaip švelniai jis žvelgia į Asją, suprato, kad gali būti įsimylėjęs.

Tuo tarpu Asja, rodos, buvo nusiteikusi visai kitaip, ji rengė dar vien išpuolį prieš naująją Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužę. Pasilenkusi į priekį ir nutaisiusi rūsčią miną tarė:

– Beje, tatuiruotės gali būti labai pavojingos.

Asja luktelėjo kelias akimirkas, kad visi suvoktų žodį „pavojingos".

– Tam naudojami instrumentai turėtų būti kruopščiai dezinfekuojami, bet iš tiesų niekada negali būti visiškai tikras, jog neužsikrėsi, o tai, žinoma, labai pavojinga, turint galvoje, kad labiausiai paplitusi tatuiravimo technika, kai rašalas į odą švirkščiamas adatomis...

Žodį „adatomis" ji ištarė taip grėsmingai, kad visus prie stalo nukrėtė šiurpas. Tik Girtuoklis Karikatūristas stebėjo ją padykėliškai žėrinčiomis akimis, akivaizdžiai mėgaudamasis spektakliu.

– Adata į odą duriama ir ištraukiama apytikriai tris tūkstančius kartų per minutę, – tęsė Asja.

Demonstruodama šitą veiksmą, ji suėmė pakelyje cigaretę ir kelis kartus truktelėjo ją pirmyn atgal, galiausiai prisidegė. Naujoji Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė bandė nusišypsoti iš tokio atvirai seksualaus judesio, bet Asjos žvilgsnis iškart ją sustabdė.

– Kraujo užkrėtimas ir hepatitas – tik dvi iš daugelio mirtinų ligų, kuriomis galima užsikrėsti tatuiruočių salone. Meistras kaskart privalo atplėšti naują sterilų paketą, rankas nusiplauti su muilu, karštu vandeniu ir nusivalyti dezinfekuojančiu skysčiu, apsimauti latekso pirštines...Teoriškai, žinoma. Na, pagalvokit, negi manot, kad kas nors rimtai šitaip žaidžia?

– Jis viską taip ir darė. Adatos buvo naujos, o rankos švarios, – turkiškai patvirtino naujoji draugužė su vos girdima panika balse.

Asja nepasidavė ir angliškai tęsė toliau.

– Puiku. Bet to negana. O rašalas? Ar žinojai, kad ne tik adatos, bet ir rašalas kas kartą turi būti naujas? Kiekvienam piešiniui, kiekvienam klientui reikia imti šviežią rašalą.

– Rašalas... – dabar naujoji draugužė atrodė kaip reikiant sunerimusi.

– Taip, rašalas! – patvirtino Asja. – Darant tatuiruotę daugybe infekcijų galima užsikrėsti vien per rašalą. Dažniausiai užsikrečiama *Staphylococcus aureus*, kuris... – ji susiraukė – ...garsėja kaip rimtų širdies ligų sukėlėjas.

Naujoji Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė stengėsi neprarasti savitvardos, bet išgirdusi šitą naujieną išbalo kaip popierius. Kaip tik tą akimirką pyptelėjo jos mobilusis, ji net nepažvelgė.

– Ar prieš darydama tatuiruotę tareisi su gydytoju? – paklausė Asja susirūpinusia mina, kuri, kaip tikėjosi, turėtų įtikinti.

– Ne, nesitariau, – atsakė nauja Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė. Jos veidas papilkėjo, aplink lūpas ir akis išryškėjo naujos raukšlelės.

– O, mat kaip? Na, nieko, nesirūpink, – pliaukštelėjo rankomis Asja. – Greičiausiai tau nieko neatsitiks.

Tai pasakius, atsilošė. Girtuoklis Karikatūristas ir Armanuš šypsojosi, bet daugiau niekas šitaip nereagavo.

Nutaręs prisijungti prie žaidimo, Girtuoklis Karikatūristas, slėpdamas susižavėjimą, pasisuko į Asją ir paklausė:

– Bet panorėjusi galėtų ją pašalinti, tiesa? Juk tatuiruotę galima pašalinti, ar ne?

– Galima, – tuoj pat atsiliepė Asja. – Bet tas procesas skausmingas ir, švelniai tariant, baisus. Tenka rinktis vieną iš trijų būdų: operaciją, lazerį arba nulupti odą.

Tai tarusi Asja pasiėmė iš krūvos migdolą ir nulupo žievelę. Visi prie stalo, net Armanuš, negalėjo atplėšti siaubo kupinų žvilgsnių nuo migdolo. Patenkinta žiūrovų reakcija, Asja įsimetė migdolą į burną ir energingai sukramtė. Naujoji Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo draugužė išplėtusi akis stebėjo, kaip ji kramto migdolą.

– Aš asmeniškai trečiojo būdo nerekomenduočiau. Nors kiti, aišku, irgi ne geresni. Reikia susirasti gerą – *labai* gerą – dermatologą ar plastinį chirurgą. Tai daug kainuoja, bet ką padarysi? Kiekvienas apsilankymas – krūva pinigų, o lankytis teks ne vieną kartą. Net kai tatuiruotė pašalinama, lieka ryškus randas, jau nekalbu apie pasikeitusią odos spalvą. Jei nori to atsikratyti, reikės dar vienos plastinės operacijos. Bet ir tada negali būt šimtu procentu garantuota.

Armanuš tramdė juoką.

– Na, tai gal išgerkime? – apatiškai šypsodamasi pasiūlė Girtuoklio Karikatūristo žmona. – O už ką daugiau gerti, jei ne už poną Pirštelį? Kokia ten jo pavardė?.. Čekis?

– Čeketis, – pataisė Asja, vis dar keikdama dieną, kai gerokai apsvaigusi išrėžė kompanijai kalbą apie baleto istoriją.

– Taip taip, Čeketis, – sukikeno Itin Netalentingas Poetas ir paaiškino Armanuš. – Matai, jeigu ne jis, baleto šokėjams nereiktų vargti vaikštant ant pirštų galų.

– Ką jis sau galvojo? – kažkas pridėjo, ir visi prapliupo juoku.

– Tai papasakok mums, Ami, iš kur tu atvykai? – paklausė Itin Netalentingas Poetas Armanuš per įprastą kavinės šurmulį.

– Beje, Ami yra trumpinys iš Armanuš, – įsiterpė Asja, vis dar nusiteikusi provokuoti. – Ji Amerikos armėnė!

Na, žodis „armėnė" „Kunderos" kavinėje nieko nebūtų nustebinęs, bet *Amerikos armėnė* – visai kas kita. Su *Armėnijos* armėnais viskas aišku – panaši kultūra, panašios problemos, – bet *Amerikos* armėnė reiškė, kad tas žmogus nekenčia turkų. Visų galvos pasisuko į Armanuš. Žvilgsniuose atsispindėjo smalsumas, sumišęs su nerimu, tarsi ji būtų ryškiaspalvė dovanų dėžutė, kurioje nežinia kas slypi. Dėžutės viduje galėjo būti įspūdinga dovana, atitinkantį įpakavimą, o galėjo būti ir bomba. Armanuš ištiesė pečius, tarsi rengdamasi atremti smūgį, bet ne vienus metus „Kunderos" kavinėje sėdinti kompanija buvo per daug prisigėrusi šios vietos vangumo, tad nesugebėjo ilgai išlaikyti jaudulio.

Tačiau Asja neleido jauduliui išsivadėti.

– O žinote, Armanuš šeima gyveno Stambule, – pranešė ji imdama kitą migdolą. – 1915-aisiais jiems teko patirti daug skausmo ir kančių. Daugelis mirė per deportaciją... Mirė iš bado, nuo žvėriško elgesio ir išsekimo...

Mirtina tyla. Jokių komentarų. Asja, įdėmiai stebima Girtuoklio Karikatūristo, tęsė su dar didesniu įkarščiu.

– Bet jos prosenelis buvo nužudytas dar prieš tai vien dėl to, kad... – Asja pasisuko, norėdama matyti Armanuš, nors jos žodžiai buvo skirti ne tiek jai, kiek likusiai kompanijai, – ...buvo intelektualas! – Ji neskubėdama siurbtelėjo vyno. – Nes pirmiausia

buvo sunaikinta armėnų inteligentija, kad nebeliktų protų, galinčių vadovauti bendruomenei.

Tyla buvo nutraukta, ilgai laukti nereikėjo.

– To nebuvo, – kategoriškai purtė galvą Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas. – Nieko panašaus nesam girdėję.

Jis užsitraukė pypkę ir pro dūmų kamuolius žvelgė tiesiai Armanuš į akis, pritildęs balsą užjaučiamai sušnabždėjo:

– Klausyk, man labai gaila tavo šeimos. Užjaučiu. Bet privalai suprasti, tada vyko karas. Žmonės žuvo abiejose pusėse. Ar bent įsivaizduoji, kiek turkų žuvo nuo armėnų sukilėlių rankos? Ar kada nors pagalvojai apie kitą šios istorijos pusę? Kertu lažybų – ne! O kiek iškentėjo turkų šeimos? Tai tragedija, bet turim suprasti, kad 1915-ieji – tai ne 2005-ieji. Buvo kiti laikai. Dėl Dievo meilės, tada net turkų valstybės nebuvo, tik Osmanų imperija. Atgyvenę laikai ir atgyvenusios tragedijos.

Armanuš stipriai suspaudė lūpas, jos net pabalo. Turėjo tiek kontrargumentų, jog nežinojo, nuo ko pradėti. Kaip norėjo, kad Baronas Bagdasarianas būtų čia ir viską girdėtų.

Armanuš tylint, tuoj pat prabilo Asja:

– Mat kaip? Maniau, tu ne nacionalistas!

– Taip ir yra! – riktelėjo Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas, kilstelėjęs balsą keliomis oktavomis. Bandydamas atgauti savitvardą, ėmė glostyti barzdą. – Bet aš gerbiu istorines tiesas.

– Išplovė žmonėms smegenis, – ironiškai leptelėjo jo naujoji draugužė, norėdama palaikyti savo meilužį ir tuo pačiu atsikeršyti už kalbas apie tatuiruotę.

Asja ir Armanuš susižvalgė. Tą akimirką vėl pasirodė padavėjas ir pakeitė tuščią vyno grafiną nauju.

– O iš kur tu žinai? Gal ir tau išplovė smegenis, – lėtai tarė Armanuš.

– Taip, iš kur žinai? – aidu atsiliepė Asja. – Ką mes žinome apie 1915-uosius? Kiek knygų perskaitei šia tema? Ar daug išklausei skirtingų nuomonių, ar jas lyginai? Kiek mokslinių studijų, kokią literatūrą skaitei?.. Garantuoju, neskaitei nieko! O esi tokia tikra. O gal mes tiesiog ryjame viską, ką mums kiša? Informacijos kapsules, dezinformacijos kapsules. Praryjam po saują kasdien.

– Sutinku, kapitalistinė sistema bukina mūsų jausmus ir skurdina vaizduotę, – įsiterpė Itin Netalentingas Poetas. – Ši sistema kalta dėl to, kad žmonės nusivylė pasauliu. Tik poezija gali mus išgelbėti.

– Klausykit, – paprieštaravo Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas. – Aš šiuo klausimu esu domėjęsis, ir gerokai daugiau nei kiti Turkijoje, nes toks mano darbas. Rašau scenarijus istoriniams filmams. Nuolat skaitau apie istoriją. Ir taip kalbu ne todėl, kad būčiau kur nors nugirdęs ar mane būtų suklaidinę. Priešingai! Kalbu kaip žmogus, kruopščiai tyrinėjęs šią temą, – nutilo, kad gurkštelėtų vyno. – Armėnų pretenzijos yra perdėtos, faktai iškraipyti. Tikrai, kai kurie teigia, kad mes išžudėme du milijonus armėnų. Koks sveiko proto istorikas galėtų tai vertinti rimtai?

– Ir vieno per daug! – atkirto Asja.

Pasirodė susirūpinęs padavėjas su nauju grafinu rankoje. Jis mostelėjo Girtuokliui Karikatūristui:

– Ar dar užsisakysite?

Šis atsakydamas iškėlė nykščius. Seniai išgėręs tris bokalus alaus ir nenorėdamas nusižengti savo nuostatai daugiau jo negerti, Girtuoklis Karikatūristas jau buvo perėjęs prie vyno.

– Pasakysiu tau vieną dalyką, Asja, – tęsė Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scenaristas, vėl prisipildamas taurę. – Tu žinai apie tuos liūdnai pagarsėjusius Salemo raganų teismus, ar ne? Įdomus dalykas, kad beveik visos raganyste kaltinamos moterys prisipažindavo, ir simptomai jų buvo vienodi, jos net alpdavo vienu metu... Ar jos melavo? Ne! Apsimetinėjo? Ne! Jas kankino kolektyvinė isterija.

– Ką tai reiškia? – paklausė Armanuš, vos tramdydama pyktį.

– Taip, po velnių, ką tai reiškia? – pakartojo Asja, nesistengdama tramdyti pykčio.

Scenaristo veidu nuslinko atlaidi pavargusi šypsena.

– Yra toks dalykas kaip kolektyvinė isterija. Nesakau, kad armėnai isteriški ar panašiai, nesupraskite klaidingai. Mokslui žinomas faktas, bendrijos sugeba manipuliuoti atskirų savo narių įsitikinimais, mintimis, net sukelti fizinę reakciją. Tu daugybę kartų klausaisi vis tos pačios istorijos, galiausiai nė pats nepajunti, kaip imi ja gyventi. Nuo tos akimirkos tai jau ne kažkieno kito istorija. Ir iš viso nebe istorija, o tikrovė, *tavo* tikrovė!

– Primena užkerėjimą, – pritarė Itin Netalentingas Poetas.

Asja perbraukė ranka plaukus, atsilošė kėdėje ir, užsitraukusi dūmą, tarė:

– Tuojau aš paaiškinsiu, kas yra isterija. Visi tie scenarijai, kurių prikūrei, tie serialai apie „Timūrą Liūtaširdį" – raumeningą turkų Heraklį, jo nesibaigiančius nuotykius, nugalint idiotus bizantiečius. Štai ką aš vadinu isterija. O kai iš to sukuri televizijos šou ir priverti milijonus įtikėti siaubinga savo tiesa, ji virsta kolektyvine isterija.

Šį kartą įsiterpė Meilusis Berniukas Žurnalistas.

– Tikrai, visi tie storžieviai turkų macho, kuriuos sukūrei norėdamas pašiepti skystablauzdžius priešus, – gryniausio autoritarizmo ženklai.

– Kas jums, ponai? – Nenacionalisto Ultranacionalistinių Filmų Scenaristo apatinė lūpa virpėjo iš įsiūčio. – Jūs puikiausiai žinote, kad aš tuo šlamštu netikiu. Žinote, kad tie filmai tik pramogai.

Armanuš kaip įmanydama stengėsi sušvelninti susidariusią padėti. Žinojo, Baronas Bagdasarianas tam kategoriškai nepritartų, bet jai atrodė, kylanti įtampa tikrai nepadės pripažinti genocido.

– Štai ta nuotrauka, – parodė į sieną. – Žinot, toj nuotraukoj oranžiniais rėmeliais Arizonos kelias. Tas pats, kuriuo vaikystėje mudvi su mama esam daugybę kartų ėjusios.

– Arizona, – sumurmėjo Itin Netalentingas Poetas ir atsiduso, tartum šis vardas reikštų jam svajonių šalį, savotišką Šangrilą.

Bet Asja nenorėjo keisti temos.

– Tai ir svarbiausia, – tęsė ji. – Tai, ką tu darei, net baisiau. Jeigu tiki tuo, ką darei, jei bent menkiausią kruopelytę tiki šiais filmais, man vis tiek kiltų abejonių dėl tavo pažiūrų, bet tik ne dėl tavo nuoširdumo. Kuri tuos scenarijus miniai. Kuri, parduodi ir uždirbi krūvas pinigų. O paskui ateini čia, pasislepi šioje intelektualų kavinėje ir susėdęs su mumis šaipaisi iš tų filmų! Veidmainystė!

Scenaristas išblyško, veidas tapo rūstus, žvilgsnis ledinis.

– Kas tu tokia, kad kalbėtum man apie veidmainystę, panele benkarte? Geriau eik, pasiieškok savo tėtuko, užuot čia mane koneveikus!

Jis siektelėjo vyno taurės, bet nespėjo, nes taurė akimirksniu pati priartėjo prie jo – Girtuoklis Karikatūristas pašoko ir čiupęs sviedė ją į scenaristą, tik nepataikė. Taurė atsimušė į paveikslą ant sienos, apipylė jį vynu, bet, visų nuostabai, nesudužo. Nepataikęs Girtuoklis Karikatūristas atsiraitė rankoves.

Nors beveik dvigubai už Girtuoklį Karikatūristą žemesnis ir dar girtas, Nenacionalistas Ultranacionalistinių Filmų Scena-

ristas sugebėjo išvengti pirmojo smūgio. Jis skubiai atsitraukė į kampą, akimis ieškodamas išėjimo.

Bet kito smūgio nesitikėjo. Meilusis Berniukas Žurnalistas pašoko nuo kėdės su grafinu rankoje ir puolė paskui. Po sekundės scenaristas tysojo ant grindų, iš kaktos sunkėsi kraujas. Lyg mūšio lauke spausdamas prie galvos kruviną servetėlę jis nužvelgė žurnalistą, paskui karikatūristą, tada nusuko akis.

Kad ir kaip ten būtų, gerai ar blogai, „Kundera" – jauki, liūdnoka intelektualų kavinė, čia gyvenimo ritmas niekada nesikeičia. Čia ne vieta girtų peštynėms. Nespėjo išdžiūti kraujas ant scenaristo kaktos, o visi lankytojai jau buvo grįžę prie ankstesnių užsiėmimų – kas vaipėsi, kas plepėjo prie vyno taurės ar kavos puodelio, kas sėdėjo mintimis nugrimzdęs į nuotraukas ant sienų.

VIENUOLIKTAS SKYRIUS

Džiovinti abrikosai

Jau beveik išaušę, vos žingsnelis liko iki slėpiningo slenksčio, skiriančio nakties tamsą nuo dienos šviesos. Tai vienintelis paros laikas, kai dar įmanoma sapnuose rasti paguodą, bet jau per vėlu susapnuoti juos iš naujo.

Jei septintajame danguje kas nors yra, Dangiškoji akis iš aukštybių stebinti viską ir visus, jau kurį laiką turėtų akylai sekti Stambulą: kas ką ten daro už užvertų durų ir kas, jei tokių išvis yra, burnoja prieš Dievą. Tam aukštybėse šis miestas greičiausiai atrodo tarsi žėruojantis ornamentas, sudarytas iš švytinčių taškų, lyg žiežirbos įvairiomis kryptimis skrodžiančių tirštą tamsą. Šią akimirką miestas spindi oranžinėmis, rausvai gelsvomis ir geltonomis spalvomis. Kibirkščių piešinys, kuriame kiekvienas šviesos taškelis įžiebtas šią valandą nemiegančio žmogaus. Iš ten, kur įsikūrusi Dangiškoji akis, iš pačių aukštybių, visos pavieniai spingsinčios elektros lemputės greičiausiai atrodo tobulai, jos nuolat mirksi, lyg siųsdamos Dievui užšifruotą žinią.

Nepaisant pakrikų šviesos tvinksnių naktyje, Stambulą vis dar gaubia akla tamsa. Ir baugiose siaurose gatvėse, vinguriuojančio-

se į seniausius kvartalus, ir naujai statytų rajonų moderniuose daugiaaukščiuose, ir prabangiuose priemiesčiuose, – žmonės dar kietai miega. Bet ne visi.

Kai kurie stambuliečiai, kaip įprasta, atsikėlė anksčiau. Anksčiausiai kyla iš miego visi miesto imamai, jauni ir seni, sodraus balso ir ne tokie sodriabalsiai, – gausiai lankomų mečečių imamai pasirengę tikinčiuosius kviesti į rytines pamaldas. Ir dar *simit* pardavėjai. Jie taip pat jau sukilo, skuba į geriausias kepyklas pasiimti traškių sezamo sėklomis apibarstytų riestainių, kuriuos visą dieną pardavinės mieste. Suprantama, kepėjai jau irgi nemiega. Vieni jų nusnūdo kelias valandas ir vėl pradeda darbą, o kiti ir išvis naktimis nemiega. Kiekvieną vidurnaktį, be jokių išimčių, kepėjai užkuria krosnis, kad auštant rytui miestą užtvindytų gardžios duonos kvapas.

Pabudusios ir valytojos. Šios įvairiausio amžiaus moterys keliasi anksti, kad spėtų į autobusą ir, du ar tris kartus persėdusios, pasiektų turčių namus, kuriuos šveis, valys ir čiustys ištisą dieną. Ten – visai kitas pasaulis. Turtingos moterys visada pasidažiusios, kad paslėptų savo amžių. O jų sutuoktiniai – visiška valytojų vyrų priešingybė. Tie, gyvenantys priemiesčiuose, visada užsiėmę, neįtikėtinai mandagūs ir kažkokie moteriški. Laiko priemiesčio gyventojai turi į valias. Leidžia jį laisvai, netaupydami, kaip karštą vandenį.

Išaušo. Miestas šią akimirką tartum guminis, primena nenusakomą drebučių masę.

Dangiškajai akiai ten, aukštybėse, Kazandžių namas turbūt atrodo lyg nakties šešėlių gaubiamas daiktas, kuriame spingsi keli taškai. Dauguma kambarių dar tamsūs ir tykūs, bet keliuose dega šviesa.

Viena iš šią valandą jau nemiegančių Kazandžių name – Armanuš. Ji pakirdo anksti ir iškart prisijungė prie interneto, norėjo

„Konstantinopolio kavinės“ nariams papasakoti apie tai, kas įvyko vakar. Papasakojo apie Stambulo bohemą ir apie kilusį ginčą, apibūdino kiekvieną tipą ir menkiausią smulkmeną, pastebėtą „Kunderos“ kavinėje. Dabar piešė išsamų Girtuoklio Karikatūristo portretą, pridurdama, kad šis atrado naują būdą, kaip panaudoti taurėse išpilstytą vyną.

„Tas Karikatūristas, sakyčiau, visai šaunus, – rašo Anti-Kavurma. – Manai, jį įgrūs į kalėjimą dėl to, kad premjerą pavaizdavo vilku? Turkijoje juokas – dalykas rimtas!“

„Taip, kietas vyrukas, – pritaria ir Ledi Povė/Siramark. – Papasakok apie jį daugiau.“

Bet kai kas, regis, buvo visai kitokios nuomonės.

„Baikit, nei jis toks kietas, nei įdomus. Nei jis, nei joks kitas tipas iš tos sumautos kavinės. Negi neaišku? Tai neva bohema, avangardistai, Stambulo *meninykai.* Tipiškas trečiojo pasaulio šalies elitas, kuris labiausiai nekenčia savęs.“

Armanuš net susigūžė nuo tokių Barono Bagdasariano žodžių. Apsidairė aplink.

Asja su ausinėmis ant galvos ir knyga rankose (Emanuelio Levino „Visuma ir begalybė“) miegojo kitame kambario kampe, Sultonas Penktasis buvo susirangęs jai ant krūtinės. Šalia Asjos lovos mėtėsi kompaktinio disko dėklas, viršelyje – nuo galvos iki kojų juodai apsitaisęs Džonis Kešas pilko ir apsiniaukusio dangaus fone, iš vienos pusės šuo, iš kitos – katė, o jis pats griežtai žvelgia į kažką, esantį už dėklo ribų. Asja užmigo su „Walkman“ grotuvu, nustatytu kartojimo režimu. Tikra savo motinos dukra – gali ištverti bet kokį triukšmą, tik ne tylą.

Iš ten, kur sėdi, Armanuš dainos žodžių nesigirdi, tačiau ausis pasiekia ratilais sklindantis ritmas. Jai gera girdėti Kešo baritoną, besiliejantį į kambarį iš ausinių, gera klausytis ir garsų, sumišai

aidinčių namuose ir gatvėje: rytinių maldų, atsklindančių iš mečečių tolumoje; pieno butelių skimbčiojimo, pienininkui juos kraunant prie bakalėjos parduotuvės kitoje gatvės pusėje; Sultono Penktojo ir Asjos kvėpavimo – švilpčiojančio knarkimo ir parpimo, taip stulbinamai ritmingų, kad sunku atskirti, kas kurį garsą skleidžia; ir savo pirštų caksėjimo į klaviatūrą, bandant rasti tinkamiausią atsakymą į Barono Bagdasariano pastabą. Jau beveik rytas, ir nors trūksta miego, Armanuš jaučiasi pakylėta, šis jausmas užplūsta suvokus, kad nugalėjai nuovargį.

Apačioje senelės Giulsium kambarys. Tikriausiai praėjusiame gyvenime ji buvo Ivanas Rūstusis, tačiau tokį atšiaurų būdą galima paaiškinti. Kaip ir visi, kuriems kažkada gyvenimas apkarto, senelė Giulsium turi savo istoriją. Ji užaugo mažame miestelyje Egėjo jūros pakrantėje, ten gyvenimas buvo tarsi pasaka, kuri vėliau iš jos buvo atimta; nutekėjo į Kazandžių šeimą, daug turtingesnę už jos, daug miesčioniškesnę ir, žinoma, daug nelaimingesnę. Nejauku būti jauna nuotaka iš kaimo ir atitekti vienatiniam sūnui iš geraširdiškos, tačiau prakeiktos giminės; išsyk užsikrauti sunkią pareigą – gimdyti sūnus, ir kuo daugiau, tuo geriau, nes nežinia, kiek likimas jiems leis gyventi, bet į pasaulį paleisti vieną mergaitę po kitos; ir kentėti matant, kaip su kiekvienos dukters gimimu vyras nuo tavęs tolsta.

Leventas Kazandžis buvo atšiauraus būdo žmogus, nė akimirkos nedvejodavo, griebęs diržą auklėdavo žmoną ir vaikus. *Jei tik Alachas atsiųstų berniuką, viskas išsispręstų.* Trys mergaitės iš eilės, o tada – svajonės išsipildymas, ketvirtas vaikas galiausiai buvo berniukas. Tikėdamiesi, kad dabar likimas jiems tapo palankus, jie pabandė susilaukti dar vieno kūdikio, bet vėl gimė mergaitė. Na, pakako ir Mustafa, jis galėjo pratęsti giminę. Mustafa jie lepino, mylavo, pataikavo, nuolaidžiavo ir visąlaik mylė-

jo labiau nei dukras, kiekviena jo užgaida buvo tenkinama... Ir staiga džiaugsminga melodija nutilo, tamsa ir neviltis įsirangė į jų svajonę – Mustafa išvažiavo į Jungtines Valstijas ir niekada nebegrįžo.

Senelė Giulsium yra moteris, kuriai už meilę visada reikėjo susimokėti; ji iš tų moterų, kurios sensta ne palaipsniui, o staiga, tarsi šoka iš mergystės skaistybės į raukšlėtą senatvę, ir net negauna galimybės stabtelt tarpinėje stotelėje. Ji visiškai atsidavė vieninteliam sūnui ir jį garbino. Bandė jame atrasti visa, ką gyvenimas iš jos atėmė, dažniausiai dėl to kentėdavo dukterys. Deja, išvykęs į Arizoną, apie savo egzistavimą šis motinai pranešdavo tik atvirukais ir laiškais. Jis nė karto negrįžo į Stambulą aplankyti savo šeimos. Senelė Giulsium giliai širdyje palaidojo atstumtosios skausmą. Bėgant laikui jos širdis vis buko. O dabar ji buvo panaši į žmogų, kuris savo noru tapo atšiaurus ir nebenori nieko keisti.

Dešiniajame pirmojo namo aukšto kampe kietai miega Močiulytė, jos skruostai įkaitę, iš pravertos burnos sklinda tylus knarkimas. Šalia lovos stovi vyšniamedžio spintelė, ant jos padėtas Koranas, šventoji musulmonų knyga, ir nuostabi lempa, skleidžianti švelniai žalią samanų spalvos šviesą. Šalia tos knygos guli ochra nudažytas rožinis su gintaro gabalėliu ir dar – stiklinė vandens, joje pamerktas dantų protezas.

Laikas jai – seniai nebe viršininkas, jis neberodo jokių kelio ženklų, nemirksi įspėjamosiomis šviesomis ir istorijos greitkelio nebežymi jokiomis nuorodomis. Ji laisva ir gali judėti bet kuria kryptimi, persirikiuoti į kitas eismo juostas. Gali sustoti pačiame kelio viduryje ir nepaklusti įsakymui judintis iš vietos ir važiuoti toliau, nes jos gyvenime nebėra tokio reiškinio kaip „progresas“, teliko nuolatinis atskirų epizodų pasikartojimas.

Šiomis dienomis ją vis aplanko prisiminimai iš vaikystės, jie tokie gyvi, tarsi vyktų čia ir dabar. Štai ji kartu su mama – aštuonerių mėlynakė šviesiaplaukė mergaitė Tesalonikuose, abi jos tyliai apverkia Balkanų kovose žuvusį tėvą; o štai ji Stambule, jau spalio pabaiga, paskelbiama Turkijos respublika. Vėliavos. Ji regi galybę vėliavų, raudonų vėliavų su baltu pusmėnuliu ir žvaigžde, jos plazda vėjyje tarsi tik ką padžiauti skalbiniai. Iš vėliavų išnyra barzdotas Rizos Selimo veidas didelėmis liūdnomis akimis. Tada ji mato save dar jauną, sėdinčią prie „Bentley" pianino ir išsipuošusiems svečiams skambinančią nuotaikingas melodijas.

Tiesiai virš Močiulytės mažame kambarėlyje miega tetulė Dževrijė. Ją ir vėl kamuoja košmaras, nepaleidžiantis jau kelerius metus. Ji vėl mokyklos klasėje, vilki šlykščią pelenų pilkumo uniformą. Direktorius ją kviečia atsakinėti prie lentos. Išpila prakaitas, apsunksta kojos ir ji ima kažką lementi. Visi jai užduoti klausimai kažkokie beprasmiai. Tetulė Dževrijė galiausia suvokia, kad iš tiesų ji net nebaigė aukštosios mokyklos. Kažkas įvėlė klaidą dokumentuose, ir dabar jai reikia iš naujo laikyti egzaminus, kad galėtų dirbti mokytoja. Kiekvienąkart nubunda toje pačioje sapno vietoje. Direktorius laiko rezultatų lapą, išsitraukia parkerį su purpuriniu rašalu ir šalia vardo „Dževrijė" rašo didelį raudoną nulį.

Šis košmaras ją lanko pastaruosius dešimt metų, nuo tada, kai mirė vyras. Jis kalėjo už kyšininkavimą – šios bausmės tetulė Dževrijė niekada nepripažino. Telikus mėnesiui iki laisvės, žuvo per peštynes, užmynęs ant kažkokio kvailo elektros laido. Sapnuose tetulė Dževrijė vis regi šią sceną, kai kaltininkas (o *jis* tikrai turėtų *būti*) pakiša laidą, šis nutrenkia jos vyrą. Sapnuoja, kad laukia jo prie kalėjimo vartų. Kita scenarijaus dalis kiekvienąkart kitokia. Kartais ji ten atsirasdavo, kad spjautų žudikui į veidą,

kai šis bus išleidžiamas iš kalėjimo, kartais stebi jį iš tolo, o kartais nušauna vos šiam žengus į šviesą.

Netekusi vyro tetulė Dževrijė pardavė savo namą ir prisijungė prie kitų dukterų, nusprendusių gyventi po vienu stogu. Pirmaisiais mėnesiais ji tik liejo ašaras. Dieną pradėdavo peržiūrinėdama velionio vyro nuotraukas, su jomis kalbėdavosi, kiekvieną jų apverkdavo, o vakare krisdavo iš nuovargio, išsekinta skausmo. Jos akys buvo raudonos ir užtinusios tarsi pagalvės, o nosies oda luposi nuo dažno trynimo, taip ji atrodė iki tol, kol vienądien sugrįžusi iš kapinių neberado nė vienos nuotraukos.

– Kur jo nuotraukos? – šaukė tetulė Dževrijė, puikiai žinodama, ką dėl to kaltinti. – Grąžink jas man!

– Ne, – atsakė senelė Giulsium, tvirtai ir sausai. – Nuotraukos niekur nedingo, tačiau neleisiu, kad per dienas rypuotum į jas žiūrėdama. Širdis pagis tik tada, kai jų kurį laiką nematysi.

Niekas jos neišgydė. Tiesą sakant, ji priprato vyrą įsivaizduoti, net nežvelgdama į nuotraukas. Kartais pajusdavo, kad stengiasi perpiešti jo veidą, pridėdama jam žilus ūsus ar vieną kitą vešlią sruogą. Kai dingo nuotraukos tetulė Dževrijė tapo griežta nacionalinės Turkijos istorijos mokytoja.

Kambaryje priešais ją miega tetulė Feridė. Ji protinga ir kūrybinga moteris, moteris-koliažas. Jei tik sugebėtų tuos gabalėlius sulipdyti į visumą. Neįprasta būti tokiai jautriai, nuostabu būti tokiai jautriai, baugu būti tokiai jautriai. Kiekvieną akimirką gali nutikti bet kas, todėl ji niekada nesijaučia tvirtai stovinti ant žemės. Nėra jokio saugumo ir tęstinumo. Viskas tėra gabalėliai, dalelės, kurios prašosi sujungiamos, tačiau niekaip neįmanoma suvokti visumos. Tetulė Feridė vis pasvajoja apie mylimąjį. Ji trokšta meilės, kuri užpildytų, įsiurbtų ją kartu su daugybe jos nuogąstavimų, keistenybių ir kitoniškumų. Mylimojo, kuris mylėtų

ją tokią, kokia yra. Tetulei Feridei nereikia tokio, kuris mylėtų tik gerąją jos pusę, o kitą nustumtų į šešėlį. Jai reikia tokio, kuris su ja būtų ir turte, ir varge, šviesiame prote ir beprotybėje. „Galbūt todėl pamišėliams sunkiau susirasti draugą, – mąsto ji sau. – Ne todėl, kad jie lipa sienomis, o todėl, kad sunku draugauti su tiek daug žmonių viename asmenyje."

Tačiau tai tik svajonės. Tikruose sapnuose tetulė Feridė nemato mylimųjų, tik abstrakčius koliažus. Naktimis ji kuria spalvingus įvairiausių geometrinių formų vitražus. Pučia stiprus vėjas, ritasi vandenyno bangos, o pasaulis tampa nesibaigiančių galimybių arena. Visa, kas sukuriama, vienu mostu gali būti ir išardyta. Gydytojai patarė tetulei Feridei nesijaudinti, tvarkingai gerti savo vaistus. Tačiau ką jie išmano apie jos ligą? Kurk ir griauk, kurk ir griauk, kurk ir griauk. Tetulės Feridės protas yra puikus koliažų kūrėjas.

Šalia tetulės Feridės miegamojo yra vonia, greta – tetulės Zelichos kambarys. Ji nebemiega. Sėdi lovoje, ir dairosi aplink taip, tarsi būtų ne savo, o kažkieno kito kambaryje, tarytum bandytų įsidėmėti viską, kad pasijustų artimesnė šiam nepažįstamam kambario savininkui.

Ji apžiūrinėja savo drabužius, gausybę sijonų, visi jie trumpi, visi iki vieno spalvingi ir puošnūs – taip ji priešinasi čia nuo seno galiojančioms moralinėms normoms. Ant sienų sukabinti piešiniai ir tatuiruočių nuotraukos. Tetulė Zelicha artėja prie ketvirtos dešimties, tačiau jos kambarys labiau primena paauglės karalystę. Gal ji niekada ir neužaugs, niekada neatsikratys to pykčio, kurį visai nesąmoningai perdavė ir savo dukrai. Jos manymu, tas, kuris nesugeba sukilti ir maištauti, nemoka reikšti savo nuomonės ir pasipriešinti nusistovėjusioms normoms, negali būti iš tiesų gyvas. Pasipriešinime slypi gyvenimo esmė. Visus kitus žmones

galima suskirstyti į dvi grupes: daržoves, kuriems visada viskas gerai, ir arbatos stiklines, kurioms daug kas nepatinka, bet neturi stiprybės ką nors keisti. Pastarieji yra blogesni už pirmuosius. Dar tada, kai kūrė taisykles, tetulė Zelicha yra skyrusi vieną jiems.

Geležinė protingos stambulietės taisyklė. Jei esi trapi lyg arbatos stiklinė, venk karšto vandens ir tikėkis ištekėti už tobulo vyro arba gulkis su bet kuo ir sudužk kuo greičiau. Yra dar viena išeitis – nustok būti trapi lyg arbatos stiklinė!

Ji pasirinko trečiąjį variantą. Tetulė Zelicha niekino trapumą. Iki šiol visuose Kazandžių namuose nebuvo žmogaus, kuris labiau už ją įsiustų pamatęs nuo karščio įtrūkstančią arbatos stiklinę.

Tetulė Zelicha ištiesė ranką, pasiėmė nuo spintelės „Marlboro Lights" pakelį ir prisidegė cigaretę. Metai nepakeitė jos rūkymo įpročių. Ji žino, kad dukra irgi rūko. Visai kaip pagal akį rėžiantį Sveikatos apsaugos ministerijos perspėjimą brošiūroje: „Vaikams, kurių tėvai yra priklausomi nuo nikotino, triskart didesnė tikimybė tapti rūkaliais." Tetulė Zelicha jaudinasi dėl Asjos sveikatos, tačiau yra pakankamai išmintinga, kad suprastų: jei įsikiš ir parodys, kad ja nepasitiki, dukra ims priešintis. Sunku apsimesti, kad tau nerūpi, lygiai taip pat sunku apsiprasti, kad tavo vaikas vadina tave tetule. Šitai ją žudo. Nepaisant to, ji vis dar tiki, kad taip joms abiem geriau. Tai tartum išlaisvino jas abi – ir motiną, ir dukrą; reikėjo formaliai atsiskirti, kad galėtų jausti fizinį ir dvasinį bendrumą. Alachas yra vienintelis liudininkas; o didžiausia bėda ta, kad ji netiki Jo egzistavimu.

Ji mąsliai įtraukia dūmą, akimirkai sulaiko, ir išpučia piktą debesį. Tarkime, Alachas yra ir viską žino, tai kodėl žinodamas Jis

nieko nedaro? Kodėl leidžia įvykiams rutuliotis būtent taip? Ne, tetulė Zelicha yra tikra, niekas jos neprivers tikėti. Ji gyvena be Dievo, be jo ir mirs. Jos netikėjimas nuoširdus ir tyras. Jei Alachas tikrai kur nors yra, Jis turėtų įvertinti nuoširdų jos atsisakymą, kaip gali elgtis tik išrinktieji, tai daug maloniau, nei leistis apgaudinėjamam saldžiabalsių religinių fanatikų, kurių visur pilna.

Kitame antrojo namo aukšto gale tetulės Banu kambarys. Šią valandą ji irgi jau prabudusi. Trečias nemiegantis žmogus Kazandžių namuose. Ji šįryt atrodo neįprastai. Veidas išblyškęs, o didelės gelsvai rudos akys pilnos nerimo. Priešais ją kabo veidrodis. Ji žiūri į save ir mato be laiko susenusią moterį. Pirmąkart per visus tuos metus ji ilgisi savo vyro. To, kurį paliko, bet niekada neapleido.

Jis geras žmogus ir nusipelnė geresnės nei ji žmonos. Nėra jos nė pirštu palietęs ar pikto žodžio ištaręs, tačiau netekusi dviejų savo sūnų, tetulė Banu nebegalėjo su juo gyventi. Ji vis eina į senuosius savo namus, tarsi atklydėlė, kuri ten pažįsta kiekvieną smulkmeną iš sapnuose regėto *déjà vu*. Pakeliui visada nuperka jo mėgstamų džiovintų abrikosų. Nuėjusi aptvarko namus, įsiuva ištrūkusias vyro drabužių sagas, išverda šio to pavalgyti, visad to, ką jis labiausiai mėgsta. Kol tetulė Banu sukasi namuose, jos vyras iš arti ją stebi.

Baigiantis dienai jis visada paklausia: „Ar liksi?“

Jos atsakymas visada tas pats: „Ne šiandien.“

Prieš išeidama priduria: „Šaldytuve yra maisto, nepamiršk pasišildyti sriubos, pabaik valgyti *pilaki*, nes po kelių dienų suges. Nepamiršk palaistyti žibučių, jas perstūmiau arčiau lango.“

Jis linksi ir švelniai murma, tarsi kalbėtų su savimi: „Nesijaudink. Moku savimi pasirūpinti. Ir ačiū už abrikosus...“

Tada tetulė Banu grįžta į Kazandžių namus. Ir taip diena po dienos, metai po metų.

Moteris veidrodyje šiandien atrodo sena. Tetulė Banu visada manė, jog dėl to, kad greitai suseno, kalta jos profesija. Daugumą žmonių sendina metai, bet ne aiškiaregius. Juos sendina istorijos. Panorėjusi tetulė Banu būtų galėjusi prašyti kompensacijos. Savo džinų ji niekada neprašė jokių materialių dalykų, nereikalavo fizinio grožio. Galbūt kurią dieną paprašys. Iki šiol Alachas suteikdavo jai stiprybės kantriai nešti savo naštą. Tačiau šiandien tetulė Banu ketina paprašyti kai ko daugiau.

– Alache, suteik man žinių, nes negaliu atsispirti troškimui žinoti, bet duok ir jėgų tas žinias ištverti. Amen.

Iš stalčiaus ji ištraukia rožinį ir perbraukia nefrito karoliukus:

– Gerai, aš pasiruošusi, galime pradėti. Viešpatie, padėk man!

Pakibusi ties knygų lentyna, kur stovi dujinė lempa, ponia Švelnioji raukosi, nepatenkinta jai skirtu stebėtojo vaidmeniu, kuriame staiga atsidūrė, ir nelaiminga dėl to, ką netrukus išvys šiame kambaryje. Užtat ponas Kandusis šypsosi karčiai, kaip jis vienas temoka. Jis patenkintas. Juk ne ponas Kandusis savo džiniškomis gudrybėmis ją įtikino, o jos pačios mirtinas smalsumas. Ji neatsispyrė norui žinoti. Senas kaip pasaulis troškimas žinoti daugiau... Kas gi jam galėtų atsispirti?

Dabar tetulė Banu ir ponas Kandusis kartu keliaus laiku atgal. Iš 2005-ųjų į 1915 metus. Atrodytų, laukia ilga kelionė, tačiau skaičiuojant *gulyabani* metais tai vos keletas žingsnių.

Priešais veidrodį tarp džino ir jo šeimininkės stovi sidabrinis dubuo su šventintu vandeniu iš Mekos. Sidabriniame dubenyje – sidabruotas vanduo, o tame vandenyje – istorija, nuspalvinta tokiu pat sidabru.

DVYLIKTAS SKYRIUS

Granato sėklos

Hovanesas Stambulianas delnu perbraukė drožinėtą graikinio riešutmedžio stalą, prie kurio sėdėjo nuo ankstyvos popietės, juto, kaip lygus glotnus paviršius slysta po pirštais. Tokie baldai kaip šis, sakė jį pardavęs žydas antikvaras, – retenybė, nes juos sunku pagaminti. Išdrožtas iš graikinio riešutmedžio, užauginto Egėjo jūros salose, išpuoštas stalčiukais ir slaptais skyreliais, jis buvo tarsi puikus juvelyrinis dirbinys. Nepaisant trapių puošmenų, stalas buvo labai patvarus, juo galėjo naudotis dar kelios kartos.

– Šis stalas pergyvens tave ir net tavo vaikus! – nusikvatojo pardavėjas, tartum juokelį apie pirkėją pergyvensiančią prekę būtų sugalvojęs iš anksto. – Ar ne nuostabu, kad medžio gabalas gyvena ilgiau už mus?

Nors ir suprato, kad ši pastaba skirta pirkinio kokybei pabrėžti, Hovanesas Stambulianas staiga nuliūdo.

Nepaisant to, stalą jis nusipirko. Kartu su juo toje pačioje parduotuvėje pirko ir segę – nuostabų trapiomis aukso gijomis apipintą granatą, per vidurį vos prasivėrusį, jo gelmėse žibėjo raudo-

nų rubinų sėklelės. Pasak pardavėjo, ją sukūrė nagingas meistras armėnas iš Sivos miesto. Hovanesas Stambulianas nupirko segę dovanų žmonai. Ketino įteikti ją šiandien po vakarienės, o gal net prieš ją, – kai tik baigs rašyti paskutinį skyrių.

Iš visų jau parašytųjų, šis skyrius buvo pats sunkiausias. Jei būtų žinojęs, kad sumanymas pareikalaus tiek jėgų, kažin ar būtų jo ėmęsis. Tačiau dabar jis iki kaklo įklimpęs knygoje, ir vienintelė išeitis – tęsti pradėtą darbą. Hovanesas Stambulianas, garsus poetas ir žurnalistas, paslapčiom rašė knygą, visai kitokią nei dabartinė jo kūryba. Galbūt dėl to jį atstums, išjuoks ar net pasmerks. Tuo metu, kai visa Osmanų imperija buvo apimta didingų renginių, revoliucinių ir nacionalinių judėjimų manijos, kai armėnų bendruomenė kūrė naujas ideologijas ir pasinėrė į karštus ginčus, jis pasislėpęs nuo visų namuose rašė knygą vaikams.

Iki šiol niekas nerašė knygų vaikams armėnų kalba, tai buvo visiškai nesuvokiama. Kodėl jiems nebuvo parašyta nė vienos knygos? Ar armėnų mažuma virto tokia bendruomene, kurioje negerbiami vaikai? Ar vaikystė – tuščias laiko gaišimas, gal net prabanga, todėl armėnai ją neigia, kad vaikai kuo greičiau užaugtų? O galbūt Stambule gyvenantys armėnų literatai atkirsti nuo pasakojamosios tautos tradicijos, kurią močiutės ištikimai perduodavo vaikaičiams?

Knyga vadinosi „Pasiklydęs karvelėlis ir palaimintoji šalis“. Ji buvo apie karvelį, kuris skrisdamas žydra padange virš palaimintosios šalies, pasimetė su savo artimaisiais ir draugais. Karvelis užsukdavo į kiekvieną kaimą, miestelį ir miestą, ieškodamas savo mylimųjų, ir kiekvienąkart sustojęs išgirsdavo vis kitą istoriją.

Taip Hovanesui Stambulianui pavyko į knygą sudėti senas armėniškas pasakas, kurios būdavo perduodamos iš kartos į kartą, kai kurios jų – jau seniai užmirštos. Knygoje jis stengėsi išlaiky-

ti kiekvienos pasakos autentiškumą, beveik nieko nekeisdamas. Tačiau dabar ketino užbaigti ją paties kurta istorija. Kai knyga bus parašyta, ją išleis Stambule, o vėliau išvežios po svarbiausius miestus – Adaną, Harputą, Vaną, Trabzoną ir Sivasą, kur gausu armėnų. Musulmonai spausdintą žodį ėmė vartoti prieš du šimtmečius, o armėnų mažuma savo knygas ir tekstus jau spausdino gerokai anksčiau.

Hovanesas Stambulianas norėjo, kad jo knygą tėvai kiekvieną vakarą skaitytų vaikams prieš miegą. Ironiška, bet pats ją rašydamas per pastaruosius pusantrų metų mažai laiko skyrė savo vaikams. Kiekvieną popietę ateidavo į šį kambarį, sėsdavo prie šio stalo ir rašydavo rašydavo. Kai vakare išeidavo iš kambario, vaikai jau miegodavo. Poreikis rašyti atskyrė jį nuo visko ir visų. Gerai, kad rašymas jau artėjo prie pabaigos. Šįvakar jis ketino baigti paskutinį, sunkiausią, skyrių. Kai tik baigs, nusileis laiptais žemyn, suriš lapus kaspinu, jame paslėps auksinę segę ir įteiks savo žmonai. „Pasiklydęs karvelėlis ir palaimintoji šalis“ skirta jai.

„Perskaityk, – ketino pasakyti žmonai. – Jei nepatiks, norėčiau, kad ją sudegintum. Visus lapus iki vieno. Pažadu, net neklausiu, kodėl. Bet jei manysi, kad ji gera, turiu galvoje, pakankamai gera, kad ją galima būtų spausdinti ir platinti, tuomet nunešk efendžiui Garabedui į „Dawn Publishers“.

Labiausiai Hovanesas Stambulianas vertino savo žmonos nuomonę. Ji turėjo subtilų skonį, išmanė literatūrą ir kitus dailiuosius menus. Tik jos vaišingumo dėka šis kreida baltintas *konakas* palei Bosforo įlanką nuo seno tapęs intelektualų ir menininkų traukos centru, čia lankėsi daugybė literatūros vyrų, vieni jau žinomi rašytojai, kiti – ketinantys tokiais tapti. Jie ateidavo čia pavalgyti, išgerti, paskaityti, pamąstyti ir karštai aptarti vienas kito kūrinius, o dar karščiau – savo pačių darbus.

Ilgai skridęs pasiklydęs karvelėlis pasijuto toks pavargęs ir ištroškęs, kad kaptelėjo apsnigtą, jau besiruošiančio pražysti, granatmedžio šaką. Snapeliu palesiojęs sniego ir numalšinęs troškulį, ėmė lieti ašaras dėl prarastų tėvų.

– Neverk, karvelėli, – tarė jam granatmedis. – Aš paseksiu tau pasaką apie pasiklydusį karvelėlį.

Staiga Hovanesas Stambulianas liovėsi rašęs, nors nesuprato, kas jį sutrikdė. Piktai atsiduso, net pats dėl to nustebo. Jau kokią valandą jo galvoje knibždėjo niūrios mintys. Niekaip nesuvokė šio nerimo priežasties, tartum protas be jo valios, savarankiškai mąstytų apie kažin kokius neįvardytus rūpesčius. Kad ir kokios būtų šio nerimo priežastys, reikėjo įveikti sąstingį. Laukė paskutinis skyrius, paskutinė pasaka. Ji turėjo būti puiki. Jis kietai sučiaupė lūpas ir vėl palinko rašyti.

– Bet tai juk apie mane. Aš ir esu tas karvelėlis, – suciepsėjo nustebęs pasiklydęs karvelėlis.

– Tikrai? – paklausė granatmedis, nors neatrodė nustebęs. – Tuomet klausykis... Argi nenori sužinoti, kas tavęs laukia ateityje?

– Tik jei viskas baigsis laimingai, – atsakė pasiklydęs karvelėlis. – Jei pabaiga liūdna, nenoriu nieko žinoti.

Staiga tylą sudrumstė dūžtantis stiklas. Hovanesas Stambulianas krūptelėjo, nustojo rašyti ir, instinktyviai pasisukęs į langą, ištempęs ausis sustingo. Klausėsi ilgai, bet negirdėjo nieko, tik vėjo kaukimą. Keista, tyla atrodė grėsmingesnė už tą klaikų garsą. Vakaras buvo pritvinkęs vaiduokliškos ramybės, nors vėjas lauke kaukė taip, tarsi perduotų dievišką įniršį, tik to įniršio priežastis mirtingiesiems nesuprantama. Lauke vėjas plakė namo sienas, o

viduje buvo nepaprastai tylu. Ta netikėta tyla Hovanesą Stambulianą gąsdino, todėl išgirdęs iš apačios sklindančius garsus jis atsikvėpė su palengvėjimu. Kažkas nulėkė iš vienos namo pusės į kitą, tada – atgal; kapoti išsigandusio žmogaus žingsniai, tarsi kažkas nuo kažko bėgtų.

„Tikriausiai Jervantas", – pagalvojo, ir naujas rūpestis užgulė širdį, akyse šmėstelėjo liūdesys. Jo vyriausiasis sūnus Jervantas visada buvo išdykęs triukšmadarys, tačiau pastaruoju metu berniuko nepaklusnumas peržengė visas ribas. Tiesą sakant, Hovanesas Stambulianas pasijuto kaltas, kad su sūnumi nepraleidžia tiek laiko, kiek derėtų. Akivaizdu, berniukas ilgėjosi tėvo. Palyginus su juo, kiti trys vaikai, du sūnūs ir dukra, buvo romūs tarsi apsvaiginti tūžmingos vyresniojo energijos. Tarp jaunėlių berniukų buvo trejų metų skirtumas, bet abu jie buvo vienodai paklusnūs. Ir jauniausioji atžala, vienintelė mergaitė šeimoje – mažoji Šušan.

– Nebijok, paukšteli, – nusišypsojo granatmedis ir nusipurtė sniegą nuo šakų. – Istorija, kurią tau papasakosiu, baigsis laimingai.

Koridoriuje apačioje buvo girdėti vis daugiau grėsmingų žingsnių. Dabar atrodė, kad tuzinas nepaklusnių jervantų bėgioja iš vieno namo galo į kitą, trepsėdami ir bildėdami. Staiga jam *pasirodė*, kad išgirdo balsą, griežtą, kimų ir gergždžiantį, bet tai truko tik akimirką. Ir viskas. Tada vėl stojo tyla, tarsi visa, ką jis girdėjo, tebuvo jo vaizduotės vaisius.

Įprastu atveju jis būtų išbėgęs iš kambario patikrinti, ar nieko neatsitiko. Tačiau šįkart vakaras buvo ypatingas. Nenorėjo, kad jį trukdytų, tik ne dabar, kai baigia pusantrų metų trukusį darbą. Hovanesas suirzęs pasimuistė, lyg naras, panėręs per giliai ir nebegalintis savo kūno priversti kilti į paviršių. Rašymas įtraukdavo,

užvaldydavo, bet kartu ir žavėjo. Žodžiai tarsi patys šokinėdavo ant traškančio popieriaus lapo, maldaudami užbaigti istoriją ir nulemti taip ilgai lauktą jų likimą.

– Tada gerai, – sučirpė pasiklydęs karvelėlis. – Papasakok man apie pasiklydusį karvelį. Bet perspėju – jei tik išgirsiu liūdną gaidą, tuoj pat nuskrisiu.

Hovanesas Stambulianas žinojo, ką atsakys granatmedis ir kaip pradės sekti pasaką, bet nespėjus to surašyti ant popieriaus, kažkur kažkas nukrito ant grindų ir subyrėjo. Tą pačią akimirką išgirdo šniurkštelėjimą, nors jis buvo tylus ir trumpas, Hovanesas staiga suprato, kad tai jo žmona verkia. Pašoko vaduodamasis iš rašymo bedugnės, iškilo paviršiun tarsi nugaišusi žuvis.

Skubėdamas prie laiptų Hovanesas Stambulianas prisiminė šio ryto ginčą su Kirkoru Hagopianu, žinomu teisininku ir Osmanų parlamento nariu.

– Laikai atėjo prasti, labai prasti. Ruoškis pačiam blogiausiam, – suniurnėjo Kirkoras, jiems susitikus pas kirpėją. – Pirmiausia jie pašaukė armijon armėnų vyrus. „Argi mes, osmanai, nesame visi lygūs? – skelbė jie. – Musulmonai ir kitatikiai, visi kartu stosime prieš bendrą priešą!“ Paskui armėnų karius nuginklavo, tarsi šie būtų priešai. Tada visus armėnų vyrus išsiuntė į darbo bataljonus. Ir dabar, mano drauge, sklinda kalbos... Žmonės kalba, kad reikia tikėtis paties blogiausio.

Hovanesui Stambulianui šitie dalykai rūpėjo, tačiau žinia jo labai nesukrėtė. Jis buvo per senas, kad būtų šaukiamas į armiją, o jo sūnūs – per jauni. Vienintelis šauktinio amžiaus šeimos

narys buvo jaunėlis žmonos brolis Levonas. Tačiau šis karinės tarnybos išvengė dar per Balkanų karus, mat per atrankas buvo pripažintas netinkamu. Vieninteliai šeimos maitintojai karinės tarnybos išvengdavo. Tačiau ši sena osmanų taisyklė gali būti ir pakeista. Šiomis dienomis negalėjai būti dėl nieko tikras. Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jie paskelbė, kad šauks tik dvidešimtmečius, tačiau karui įsibėgėjus, buvo pašaukti ir trisdešimtmečiai, ir keturiasdešimtmečiai.

Kova buvo ne Hovanesui Stambulianui. Kaip ir sunkus fizinis darbas. Jam patiko poezija. Jis mėgavosi žodžiais, liežuviu ir lūpomis jausdavo kiekvieną armėnų abėcėlės raidę. Po ilgų apmąstymų jis nusprendė, kad armėnų mažumai reikia ne ginklų, kaip tikino kai kurie revoliucionieriai, o knygų, daug daugiau knygų. Nors po Tanzimato* buvo įsteigta naujų mokyklų, verkiant reikėjo daugiau plačių pažiūrų, išsilavinusių mokytojų ir geresnių knygų. Po 1908-ųjų revoliucijos būta dar didesnės pažangos. Armėnai parėmė jaunaturkių judėjimą, tikėdamiesi teisingo ir padoraus požiūrio į kitatikius. Jaunaturkiai tai skelbė savo pareiškime:

Visi piliečiai, nepaisant jų tautybės ir religinių pažiūrų, galės džiaugtis laisve ir lygybe, visų prievolės bus vienodos. Visi Osmanų imperijos piliečiai turės vienodas, šalies įstatymų numatytas teises bei pareigas ir galės būti renkami į valdžios postus, atsižvelgiant į jų sugebėjimus ir išsilavinimą.

Tiesa, jie savo pažadų nesilaikė ir, atsisakę daugiatautės Osmanų valstybės idėjos, ėmė kalbėti apie Turkiją, kurioje gyventų vien turkai. Tačiau Europa atidžiai stebėjo imperiją; ji tikrai

* Administracinė reforma, Osmanų imperijos reorganizavimas 1839–1876 m.

įsikištų, pastebėjusi vykstant ką negero. Hovanesas Stambulianas buvo tikras, kad esamomis aplinkybėmis armėnams geriau laikytis Osmanų imperijos, nei rinktis radikalias idėjas. Turkai, graikai, armėnai ir žydai – visi per amžius gyveno kartu ir dabar galėtų surasti būdą, kaip visiems išsitekti po viena saule.

– Tu nieko nesupranti, ar ką? – piktai sušnypštė Kirkoras Hagopianas. – Gyveni savo pasakose!

Hovanesas Stambulianas dar niekada nematė jo tokio išsigandusio ir įpykusio. Ir vis dėlto neketino jam pritarti.

– Nemanau, kad fanatizmas mums padės, – atsakė jam beveik pašnibždom.

Jis buvo įsitikinęs, kad nacionalinis fanatizmas tik pakeistų vieną nelaimę kita, pasunkindamas atstumtųjų ir ištremtųjų padėtį. Galiausiai mažumos su didžiausiu vargu, daug paaukojusios atsiplėšia nuo didžiųjų tik tam, kad susikurtų savo tautinius pavergėjus. Nacionalizmas – tai viso labo vienos priespaudos pakeitimas kita. Buvai engiamas svetimtaučių, atsidursi po saviškių padu.

– Fanatizmas! – Kirkoro Hagopiano veidas pajuodo lyg audros debesis. – Plūsta žinios iš daugybės Anatolijos miestų. Ar negirdėjai apie įvykius Adanoje? Į armėnų namus įsiveržia neva ieškoti ginklų ir apiplėšia. Ar nesupranti? Visi armėnai bus ištremti. Visi iki vieno! Kalbi kaip savo tautos išdavikas.

Hovanesas Stambulianas kurį laiką patylėjo, kramtydamas ūsų galiukus. Tada prakalbo lėtai, bet tvirtai:

– Visi turi veikti išvien – ir žydai, ir krikščionys, ir musulmonai. Amžiais kartu glaudėmės po tos pačios imperijos stogu. Visą šį laiką gyvenome drauge, nors ir nelygiomis teisėmis. Dabar galime tai ištaisyti ir visiems laikams kartu pakeisti šią imperiją.

Tada Kirkoras Hagopianas, prisikišęs jam prie veido, niūriai ištarė:

– Atsipeikėk, mano drauge, nebėra jokių „kartu“. Kai granatas suskyla ir jo sėklos išbyra į visas puses, nebegali jų surinkti į vieną.

Dabar, stovėdamas laiptų viršuje ir klausydamasis šiurpios tylos namuose, Hovanesas Stambulianas negalėjo atsikratyti to vaizdo – sutrūkęs granatas, raudonas ir liūdnas. Baimės kupinu balsu jis pašaukė žmoną:

– Armanuš! Armanuš, kur tu?

„Tikriausiai visi virtuvėje“, – pamanė ir nuskubėjo laiptais į pirmą aukštą.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui buvo paskelbta visuotinė mobilizacija. Nors Stambule visi apie tai kalbėjo, jos pasekmės labiausiai buvo jaučiamos mažuose miesteliuose. Gatvėse mušdavo būgnus ir šaukdavo: „Seferberliktir! Seferberliktir!“ Tuomet į armiją buvo paimta daug jaunų armėnų. Daugiau nei trys šimtai tūkstančių. Iš pradžių šiems kariams buvo išduoti ginklai, kaip ir jų bendraamžiams musulmonams. Tačiau netrukus jų paprašė ginklus grąžinti. Armėnų kariai, ne taip kaip musulmonai, buvo paskirti į specialius darbo batalionus. Buvo kalbama, kad taip nusprendė paša Enveris. „Mums reikia darbo rankų, kad nutiestume kelius kareiviams“, – pareiškė jis.

Netrukus pasklido niūrios žinios, šįkart apie pačius darbo batalionus. Žmonės kalbėjo, kad armėnai sunkiai dirba tiesdami kelius, nors kai kurie sumokėjo *bedel** ir buvo atleisti. Pasakojo, kad batalionai buvo surinkti keliams tiesti, tačiau tai buvus tik priedanga, iš tiesų jie buvo verčiami kasti duobes, tokio dydžio, kad tilptų... Sakė, kad armėnai buvo palaidoti tose duobėse, kurias patys išsikasė.

* Išpirka (*turk.*).

– Turkijos valdžia paskelbė, kad armėnai Velykų kiaušinius dažys savo krauju! – taip išrėžė Kirkoras Hagopianas išeidamas iš kirpyklos.

Hovanesas Stambulianas nelabai kreipė dėmesio į šiuos gandus. Nors pripažino, kad laikai sunkūs.

Nusileidęs į pirmąjį aukštą jis darkart šūktelėjo žmoną vardu ir atsiduso, nesulaukęs atsakymo. Kai vidiniam kieme ėjo pro vyšniamedžio stalą, kur jie visi geru oru pusryčiaudavo, galvoje šmėstelėjo naujas „Pasiklydusio karvelėlio ir palaimintosios šalies" epizodas.

– Tad klausyk pasakojimo apie save, – tarė granatmedis, kresteldamas šakas, kad nupurtytų sniego likučius. – Gal buvo taip, o gal ir ne. Dievo kūrinių buvo gausu lyg grūdų, o per daug kalbėti buvo nuodėmė....

– Kodėl? – sucypsėjo pasiklydęs karvelėlis. – Kodėl per daug kalbėti – nuodėmė?

Virtuvės duris rado uždarytas. Tokią valandą tai atrodė keista; Armanuš turėtų darbuotis čia kartu su Mari, penkerius metus pas juos tarnaujančia mergina, o vaikai spiestis aplinkui. Jos niekada neuždaro durų.

Hovanesas Stambulianas jau siekė rankenos, bet nespėjus nuspausti senos medinės durys atsivėrė iš vidaus ir jis akis į akį susidūrė su turkų kareiviu, seržantu. Abudu taip apstulbo, kad gerą minutę tik stovėjo ir spoksojo vienas į kitą. Pirmasis atsipeikėjo seržantas. Jis atsitraukė per žingsnį ir nuo galvos iki kojų nužvelgė priešais stovintįjį. Kareivis buvo tamsaus gymio ir, sakytum, švelnaus jaunatviško veido, jei ne tas atšiaurus žvilgsnis.

– Kas čia vyksta?! – sušuko Hovanesas Stambulianas.

Pamatė žmoną, vaikus ir Mari, tarsi nubaustus vaikus, išrikiuotus prie galinės virtuvės sienos vienas šalia kito.

– Turime įsakymą apieškoti namą, – atsakė seržantas. Jo balse nesigirdėjo priešiškumo, tačiau nebuvo justi ir užuojautos. Atrodė, lyg būtų labai pavargęs, norėtų kuo greičiau viską, kad ir ko būtų atvykęs, atlikti ir dingti. – Malonėkite palydėti mus į savo kabinetą.

Jie nuėjo į namo galą ir užkopė įspūdingais raižytais laiptais, Hovanesas Stambulianas pirmas, seržantas ir kareiviai jam iš paskos. Įėję į kabinetą kareiviai pasklido po kambarį ir šmirinėjo aplink baldus tarsi pievoje dūzgiančios bitės, ieškančios žieduose nektaro. Jie kraustė spinteles, stalčius, kiekvieną lubas siekiančios knygų spintos lentyną. Vartė šimtus knygų, tarp jų lapų ieškojo paslėptų dokumentų; čiupinėjo jo mėgstamiausių rašytojų knygas – nuo Čarlzo Bodlero „Piktybės gėlių" ir Žeraro de Nervalio „Chimerų" iki Alfredo de Miusė „Naktų" ir Viktoro Hugo „Paryžiaus Katedros". Kol raumeningas kareivis mažomis akutėmis su nepasitikėjimu vartė Žano Žako Ruso tomelį, Hovanesas Stambulianas nejučia perskaitė pastraipą, į kurią kareivis spoksojo nieko nematančiomis akimis:

Žmogus gimsta laisvas, tačiau visur jis yra supančiotas. Tokia yra tikroji visų šių skirtumų priežastis: laukinis gyvena savyje, o žmogus, įpratęs gyventi visuomenėje, visada – už paties savęs; jis gali gyventi tik kitų nuomonėje, ir, taip sakant, tik ši nuomonė teikia jam egzistencijos pojūtį.***

* Ž. Ž. Ruso, „Apie visuomenės sutartį, arba politinės teisės principai", Ž. Ž. Ruso, *Rinktiniai raštai*, iš prancūzų k. vertė L. A. Skūpas, Vilnius: Mintis, 1979, p. 138.

** Ž. Ž. Ruso, „Samprotavimas apie žmonių nelygybės kilmę ir pagrindus", ten pat, p. 132.

Perkratę knygas, kareiviai ėmė traukyti riešutmedžio stalo stalčius. Tada vienas iš jų ir pastebėjo ant stalo gulinčią auksinę segę. Padavė ją seržantui, šis pasvėrė delne miniatiūrinį granatą, pasukiojo, norėdamas geriau apžiūrėti rubinus, ir šypsodamasis atidavė Hovanesui Stambulianui.

– Šitokios brangenybės nereikėtų laikyti atviroje vietoje. Paimkite, – taikiai ir pagarbiai tarė seržantas.

– Ačiū. Tai dovana žmonai, – tyliai padėkojo Hovanesas Stambulianas.

Seržantas supratingai nusišypsojo, kaip vyras vyrui. Tačiau netrukus širdingumą jo veide pakeitė nepasitenkinimas, kai vėl prabilo, balse nebuvo likę nė ženklo draugiškumo.

– Sakykite, kas čia parašyta, – dūrė pirštu į armėniškais rašmenimis primargintus lapus, kuriuos rado stalčiuje.

Hovanesas Stambulianas iškart atpažino eilėraštį, parašytą tada, kai sunkiai sirgo ir karščiavo. Tris dienas pragulėjo lovoje negalėdamas pajudėti, drebėdamas ir prakaituodamas taip, tarsi jo kūnas būtų virtęs statine su pramuštomis skylėmis, o pro jas sunktųsi vanduo. Visą tą laiką Armanuš nesitraukė nuo jo, šaltus rankšluosčius vilgė actu ir dėjo juos ant kaktos, o krūtinę trynė ledo gabalėliais. Ir tada, trečios dienos vakare, kai karštis ėmė slūgti, Hovanesą Stambulianą aplankė įkvėpimas, tąkart gimusį eilėraštį jis priėmė kaip dovaną už patirtas kančias. Nors ir nebuvo itin religingas, tvirtai tikėjo dieviškuoju atpildu, kuris, jo nuomone, dažniausiai pasireikšdavo ne triukšmingais paradais, o menkais ženklais ir tokiomis dovanomis kaip ši.

– Skaitykite! – stumtelėjo jam lapus seržantas.

Hovanesas Stambulianas užsidėjo akinius ir drebančiu balsu garsiai perskaitė pirmąsias eilutes:

Per sapnus vaikas verkia, pats nežino dėl ko,
negali nuramint ilgesingos raudos,
taip ir mano širdis
nenumaldomai ilgis tavęs...

– Tai juk *poezija*, – nutraukė jį seržantas ir nutęsė paskutinį žodį, neslėpdamas nusivylimo.

– Taip, – linktelėjo Hovanesas Stambulianas, nors taip ir nesuprato, gerai tai ar blogai.

Tačiau kibirkštėlės seržanto akyse neatrodė *labai* priešiškos. Galbūt jam patiko. Galbūt jis dabar išeis, išsivesdamas ir tuos kareivius.

– Hov-a-ne-sai Stam-bu-lia-nai, – ištarė seržantas, tarsi iš atskirų skiemenų į visumą suliedamas jo vardą. – Esate eruditas, išsilavinęs žmogus. Žinomas ir gerbiamas. Kaip toks išmintingas žmogus kaip jūs galėjo susimokyti su niekšingų maištininkų gauja?

Hovanesas Stambulianas pakėlė tamsias akis nuo lapų ir nieko nesuprasdamas sumirksėjo. Jis nežinojo, kaip pasiteisinti, nes nesuprato, kuo jį kaltina.

– Armėnų maištininkai... Jie skaito jūsų eiles ir tada sukyla prieš Osmanų sultonatą, – paaiškino seržantas mąsliai suraukdamas kaktą. – Jūs kurstote juos maištauti.

Staiga Hovanesas Stambulianas suvokė, kuo yra kaltinamas ir kokie tie kaltinimai rimti.

– Pareigūne, – kreipėsi į seržantą, žvelgdamas jam tiesiai į akis, šis atlaikė žvilgsnį, jautė, kad nusukus akis, vienintelis tarpusavio supratimo tiltas sugriūtų amžiams. – Jūs pats esate išsimokslinęs žmogus, suvoksite, kokia kebli mano padėtis. Eilėraščiai tėra mano vaizduotės aidas. Rašau juos ir spausdinu, tačiau negaliu sužiūrėti, kas juos skaito ir su kokiais ketinimais.

Seržantas susimąstęs vieną po kito traškino rankų pirštus. Tada atsikrenkštė, tarsi pabrėždamas, kad rengiasi sakyti kažką svarbaus.

– Puikiai suprantu šią dilemą. Tačiau jūs galite kontroliuoti savo žodžius. Esate tas, kuris juos užrašo. Jūs esate poetas...

Bejėgiškai bandydamas nuslopinti kylančią paniką, Hovanesas Stambulianas žvalgėsi po kambarį, kol akimis susidūrė su vyresniuoju sūnumi, stovinčiu tarpduryje ir žiūrinčiu į jį. Kada jis išspruko iš virtuvės? Ar seniai juos stebi? Berniuko skruostai degė iš pasipiktinimo kareiviais. Tačiau kažkas jo žvilgsnyje sakė, kad tai ne vien įsiūtis. Jaunas Jervanto veidas atrodė keistai susijaudinęs ir savotiškai *išmintingas*. Hovanesas Stambulianas nusišypsojo sūnui, mėgindamas jį nuraminti, ir mostelėjo grįžti pas motiną. Tačiau Jervantas nė nepajudėjo.

– Deja, jums teks eiti su mumis, – tarė seržantas.

– Negaliu, – leptelėjo Hovanesas Stambulianas, ir tik paskui suprato, kaip apgailėtinai nuskambės jo atsikalbinėjimas: „Šįvakar turiu pabaigti savo knygą... Liko paskutinis skyrius...“ Todėl tik paprašė leidimo pasikalbėti su žmona.

Paskutinis vaizdas, kuris įstrigo atmintyje prieš kareiviams jį išsivedant, žmonos veidas: akių lėliukės išsiplėtusios, lūpos mirtinai išblyškusios. Bet Armanuš neverkė ir neatrodė ištikta šoko. Ji tik buvo labai pavargusi, tarsi stovėjimas ten, tarpduryje, būtų išsiurbęs visas jėgas. Kaip norėjo paimti ją už rankų, stipriai apkabinti ir sušnibždėti, kad būtų stipri, visada stipri, dėl jųdviejų vaikų ir to, kuris dar ateis. Armanuš buvo ketvirtą mėnesį nėščia.

Tik tada, kai iš abiejų pusių stovintys kareiviai stumtelėjo Hovanesą Stambulianą pro duris į tamsią gatvę, jis prisiminė neįteikęs žmonai dovanos. Panaršė po kišenes ir su palengvėjimu atsikvėpė, kai jo pirštai neužčiuopė auksinio granato. Paliko

namuose, stalo stalčiuje. Švelniai nusišypsojo nuo minties, kaip Armanuš apsidžiaugs jį radusi.

Vos išėjus kareiviams, prie durų slenksčio pasigirdo spartūs žingsniai. Tai buvo turkė kaimynė iš gretimo namo. Švelni apvalaina moteris, visada linksma, tik dabar tokia neatrodė. Pamačiusi išsigandusį kaimynės veidą, Armanuš galiausiai atsitokėjo ir pajuto baimę. Ji prisitraukė Jervantą ir virpančiomis lūpomis sušnibždėjo:

– Bėk, sūnau, pas dėdę Levoną... Tegu jis tučtuojau čia ateina. Pasakyk jam, kas nutiko.

Dėdės Levono namai buvo netoliese, už turgaus aikštės kampo. Jis vienas gyveno kukliame dviaukščiame name, visą pirmąjį aukštą užėmė dirbtuvės. Kai jam neleido vesti gražios armėnės, kurią jaunystėje mylėjo ir greičiausiai tebemylėjo, nusprendė išvis nevesti, todėl gyvenimą leido triūsdamas dirbtuvėse, o jo gaminiai garsėjo savo kokybe. Dėdė Levonas buvo katilius, jo katilai patys geriausi visoje imperijoje.

Išpuolęs į gatvę Jervantas žengė kelis žingsnius dėdės Levono namų link, bet paskui staiga pasileido priešinga kryptimi – ta, kuria nuvedė tėvą. Ir net perbėgęs visą gatvę, nuo pradžios iki galo, tėvo niekur nematė. Jokio ženklo. Nė gyvos dvasios. Tarsi būtų išgaravęs kartu su turkų kareiviais.

Neilgai trukus pasiekė dėdės Levono namus, bet viršuje jo nerado. Tada pasibeldė į dirbtuvės duris, tikėdamasis rasti ten. Dėdė Levonas dažnai triūsdavo iki išnaktų. Tačiau duris atvėrė jo pameistrys Riza Selimas – ramus ir darbštus paauglys turkas, balta tarsi porcelianas oda ir garbanų kupeta ant galvos.

– Kur mano dėdė? – paklausė Jervantas.

– Meistro Levono nėra, – burbtelėjo Riza Selimas keistai, tarsi jam gniaužtų gerklę. – Šią popietę jį išsivedė kareiviai.

Ištaręs tuos baisius žodžius, Riza Selimas paplūdo ašaromis, kurias iki tol bandė užgniaužti. Jį, našlaitį, dėdė Levonas priglaudė prieš šešerius metus ir buvo jam tarsi tėvas.

– Nežinau, ką daryti, – lemeno jis. – Aš laukiu...

Prieš grįždamas namo, Jervantas aplakstė vingiuotas stačias gatves, bėgo į rytus ir vakarus, ieškodamas kokio nors, *bet kokio,* gero ženklo. Jis apibėgo tuščius kavos namus, prišnerkštas aikštes, lūšnas, iš kurių sklido *türlü** kvapas ir kūdikių verksmas. Vienintelis gyvasties ženklas buvo raina katytė, graudžiai miauksinti purviname griovyje ir besilaižanti pilvuką, kuriame žiojėjo gili krauju apkrešėjusi žaizda.

Po daugelio metų galvodamas apie tėvą, Jervantas vis prisimindavo tą vienišą katytę tamsioje tuščioje gatvėje. Net Sivase, katalikų armėnų kaimelyje Pirkinike, kur jie su seneliais vėliau ieškojo prieglobsčio, bet vieną naktį buvo išvaryti į namus įsiveržusių kareivių; net kai ėjo kartu su tūkstančiais išsekusių, bado nualintų armėnų, mušamas ant žirgų jojančių kareivių; net klampodamas per nesibaigiančią purvo, vėmalų, kraujo ir išmatų pelkę, kai nežinojo, kaip nuraminti verkiančią sesutę Šušan, ir kai vienądien per kilusį sąmyšį, tik akimirką paleidęs jos ranką, pametė ją iš akių; kai stebėjo motinos kojas, virstančias dviem mėlynom skausmo pagalvėm, išvagotom kruvinais violetinių venų zigzagais; kai ji mirė, tyliai ir lengvai, tarsi sausas gluosnio lapas, nuplėštas švelnaus vėjelio; net matydamas išpurtusius ir dvokiančius lavonus pakelėse, o arklides, pilnas dūmų ir ugnies; net kai neturėjo ko valgyti ir su broliais tarsi avelės rupšnojo žolę Sirijos dykumoje;

* Daržovių troškinys (*turk.*).

net kai juos išgelbėjo grupė amerikiečių misionierių, pasiryžusių surinkti visus kelyje į tremtį pasimetusius armėnų našlaičius, ir kai jie buvo vėl sugrąžinti į Sivase įsikūrusį amerikiečių koledžą, kuris buvo paverstas prieglauda, o iš ten išsiųsti į Ameriką; ir net kai po daugelio metų jam pavyko Stambule surasti seserį Šušan ir parsivežti ją į San Fransiską, po daugybės laimingų vakarienių, kai jį supdavo vaikai ir vaikaičiai, ta katytė nedingo jam iš atminties.

– Pakaks, – suriko tetulė Banu, virpėdama visu kūnu. Ji nusirišo nuo galvos skarelę ir uždengė ja sidabrinį dubenį. – Nebenoriu to daugiau matyti. Sužinojau, ką norėjau sužinoti...

– Bet dar ne viską pamatėte, – gergždžiančiu balsu paprieštaravo ponas Kandusis. – Dar nepapasakojau apie utėles.

– U...utėles? – sumikčiojo tetulė Banu. Kad ir kaip ji troško baigti šitą seansą, dabar šis noras praėjo. Nutraukė skarelę ir vėl pažvelgė į dubenį.

– O taip, mano ponia, utėlės yra labai svarbi šios istorijos detalė, – kalbėjo ponas Kandusis. – Pamenate tą vietą, kai mažoji Šušan paleido vyresniojo brolio ranką ir staiga prapuolė minioje? Utėlėmis ji apsikrėtė nuo šeimos, prie kurios prisišliejo tikėdamasi gauti maisto. Jie ir sau ne ką teturėjo, todėl pavarė mergaitę šalin. Po keletos dienų mažoji Šušan degė karščiu: dėmėtoji šiltinė!

Tetulė Banu giliai ir garsiai atsiduso.

– Aš ten buvau. Viską mačiau. Šušan parkrito ant kelių. Toje žmonių vilkstinėje niekas negalėjo jai padėti. Jie paliko ją gulinčią ant kelio, išpiltą prakaito, pilna galva utėlių!

– Pakaks! – tetulė Banu pašoko ant kojų.

– Negi nenorite išgirsti paties įdomumo? Nenorite sužinoti, kas nutiko mažajai Šušan? – ponas Kandusis atrodė įsižeidęs. –

Juk norėjote išgirsti apie savo viešnios šeimą, tiesa? Taigi, mažoji Šušan yra Jūsų viešnios senelė.

– Taip, – atsiliepė tetulė Banu. – Tą jau supratau. Tęsk!

– Gerai! – entuziastingai sutiko ponas Kandusis, neslėpdamas triumfo. – Kai žmonių kolona išnyko už horizonto, mažąją Šušan pusiau gyvą, pusiau mirusią aptiko dvi moterys iš netoliese esančio turkų kaimo. Motina ir dukra. Jos parsinešė mergaitę namo, išmaudė, ištrinko jai galvą su specialiu muilu iš gydančiųjų žolelių, kurias buvo surinkusios slėnyje. Jos maitino ją ir gydė. Kai po trijų savaičių aukšto rango kariuomenės pareigūnas su kareiviais užsuko į kaimelį ir klausinėjo žmonių, ar aplink nematę armėnų našlaičių, ši turkė moteris Šušan paslėpė dukters kraičio skrynioje, kad apsaugotų nuo pavojų. Po mėnesio mergaitė atsigavo, tik nedaug kalbėjo ir vis verkė naktimis.

– Regis, sakei, kad ji buvo išvežta į Stambulą...

– Vėliau ir išvežė. Pusę metų motina ir duktė rūpinosi mergaite, tarsi ši būtų jų šeimos narys, greičiausiai ir toliau būtų taip dariusios. Tačiau užklydo būrys banditų, jie užpuldinėjo ir plėšė namus. Sustodavo ir apieškodavo kiekvieną kurdų ir turkų kaimą visoje apylinkėje. Ilgai netruko sužinoti, kad kaime slepiama armėnų mergaitė. Nepaisydami motinos ir dukters raudų, išsivežė Šušan. Jos buvo girdėjusios apie išleistą įsakymą surinkti šalyje visus iki dvylikos metų armėnų našlaičius ir pristatyti juos į našlaičių prieglaudas. Šušan pateko į tokią prieglaudą Alepo mieste, o kai ten nebeliko vietos, buvo išvežta į mokyklą Stambule, kur ja rūpinosi kelios *hocahanım**, kai kurios geranoriškos ir rūpestingos, kitos – šaltos ir griežtos. Kaip ir visos mergaitės, ji vilkėjo baltą suknelę ir juodą apsiaustą. Ten gyveno ir mergaičių, ir ber-

* Mokytojos (*turk.*).

niukų. Berniukus apipjaustydavo. Visiems vaikams suteikdavo kitus vardus. Pervardino ir Šušan. Dabar ją vadino Šermin. O dar ji turėjo pavardę 626.

– Pakaks, jau tikrai pakaks, – tetulė Banu skarele uždengė sidabrinį dubenį ir veriamai pažvelgė į savo džiną.

– Gerai, mano pone, kaip pageidausite, – sutiko ponas Kandusis. – Tačiau praleidote pačią svarbiausią istorijos dalį. Jei norėsite ją išgirsti, tik pasakykite, nes *gulyabani* žino viską. Mes ten buvome. Atskleidžiau jums Šušan praeitį, kai ši dar buvo maža, dabar ji – Armanuš senelė. Papasakojau dalykus, kurių jūsų viešnia nežino. Ar jai tai perduosite? Ar nemanote, kad ji turi teisę viską žinoti?

Tetulė Banu stovėjo ir tylėjo. Ar ji kada nors papasakos Armanuš tai, ką išgirdo šiąnakt? Jei ir norėtų, kaip paaiškintų, kad jos šeimos istoriją sužinojo žvelgdama į vandenį sidabriniame dubenyje, o pamatyti ją padėjo *gulyabani*, pats baisiausias iš visų džinų? Ar Armanuš patikės? Net jei *patikėtų*, ar ne geriau kad mergina niekada nesužinotų tokių skausmingų dalykų?

Tetulė Banu atsisuko į ponią Švelniąją, tikėdamasi paguodos. Tačiau geroji džinė tik plačiai nusišypsojo, aplink jos galvą tamsiai violetiniais, rožiniais ir purpuriniais atspalviais staiga sušvito karūna. Pasidabinusi šia karūna džinė dar jai pervėrė širdį:

– Ar tikrai žmonės jaučiasi geriau, daugiau sužinoję apie savo praeitį? Paskui dar daugiau ir dar?.. Ar ne geriau apie praeitį žinoti kuo mažiau ir net pamiršti tai, ką dar atsimeni?

Išaušo. Jau peržengtas paslaptingas slenkstis, skiriantis naktį nuo dienos. Vienintelis paros laikas, kai dar pakankamai anksti, dar gali viltis suvokti savo sapnus, bet jau per vėlu, kad juos susapnuotum, nes Morfėjo žemė jau paskendo tolumose.

Alacho akis yra visagalė ir visažinė; tai akis, kuri niekada neužsimerkia ir niekada nemirksi. Bet išties niekas negali patvirtinti, kad žemę jis stebi visa aprėpiančiu žvilgsniu. Ir jei prieš jo Dangiškąsias akis vaizdinys keičia vaizdinį, gali būti, kad retkarčiais tarp jų nusileidžia uždanga, plonytis šydas pridengia sidabrinio dubens paviršių.

Stambulas – tai dešimties milijonų būtybių katilas. Atvira knyga, kurioje surašyta dešimtys milijonų istorijų. Stambulas bunda iš neramaus miego, pasirengęs piko valandos chaosui. Ir ima plūsti dangui daugiau maldų, nei įmanoma atsakyti, per daug šventvagysčių, kad suskaičiuotum, per daug nusidėjėlių ir per daug nekaltųjų, kad galėtum visus pastebėti.

Stambule jau rytas.

TRYLIKTAS SKYRIUS

Džiovintos figos

Visi mėnesiai žino, kuriam metų laikui priklauso, ir elgiasi taip, kaip dera; visi, išskyrus vieną – kovą.

Kovas Stambule – pats nepastoviausias mėnuo, tiek psichologiškai, tiek fiziškai. Kovas gali nuspręsti, kad priklauso šiltam ir kvapniam pavasariui, o kitą dieną imti ir persigalvoti – pasirinkti žiemą ir paskleisti aplink šaltą vėją ir šlapdribą. Šiandien, kovo devynioliktąją, buvo neįprastai saulėtas šeštadienis, temperatūra gerokai šoktelėjo virš įprasto šiam metų laikui vidurkio. Asja ir Armanuš, eidamos plačiu, vėjuotu keliu iš Ortakei rajono link Taksimo skvero, nusivilko megztinius. Asja vilkėjo ilgą batikos suknelę, rankomis išmargintą rusvai gelsvais ir karamelės atspalviais. Su kiekvienu žingsniu jos kaklo vėrinių ir apyrankių eilės skimbčiojo. Tuo tarpu Armanuš liko ištikima savo stiliui: mėlyni džinsai, laisvas blyškiai rožinės spalvos megztukas su užrašu „University of Arizona“ ir įsispiriami bateliai. Jos ėjo į tatuiruočių saloną.

– Džiaugiuosi, kad galų gale susipažinsi su Aramu, – nusišypsojo Asja, perkeldama krepšį nuo vieno peties ant kito. – Jis labai malonus žmogus.

– Girdėjau tave jį minint, bet net neįsivaizduoju, kas jis toks.

– Na, jis... – Asja nutilo, ieškodama tinkamo žodžio.

„Vaikinas“ atrodė per lengvas šioje situacijoje, „vyras“ techniškai neteisingas, „būsimasis vyras“ irgi ne visai tai. „Sužadėtinis“ lyg ir tiktų labiau, bet, tiesą sakant, jie nebuvo oficialiai susižadėję.

– Tetulės Zelichos antroji pusė.

Kitoje gatvės pusėje po elegantiškai išlenkta Osmanų imperijos laikų arka, jos pastebėjo du čigonų berniukus, vienas traukė skardines iš šiukšliadėžės ir krovė jas į aplūžusį vežimaitį. Kitas sėdėjo ant vežimaičio krašto ir rūšiavo skardines, apsimesdamas sunkiai dirbąs, nors išties šildėsi saulėje. „Kokia idilė“, – pamanė sau Asja. Ji būtų bet ką atidavusi, kad galėtų pasikeisti su tuo berniuku vietomis. Pirmiausia ji nusipirktų arklį, ramiausią, kokį tik galėtų rasti. Tada kasdien, įsikinkiusi jį į vežimaitį, bastytųsi stačiomis Stambulo gatvėmis rinkdama įvairiausius daiktus. Ji su džiaugsmu rinktų pačius nemaloniausius kasdienio žmonių gyvenimo artefaktus, kurių blizgus paviršius slepia puvėsį. Asja nujautė, kad Stambulo šiukšlių rinkėjo gyvenimas daug ramesnis nei jos ir jos draugų iš „Kunderos“ kavinės.

Jeigu ji būtų šiukšlių rinkėja, bastytųsi po miestą švilpaudama Džonio Kešo dainas, šiltas vėjelis kedentų plaukus, o saulė šildytų kaulus. Jei kas pamėgintų drumsti šitą palaimą, pagrasintų užsiundyti milžinišką savo čigonų taborą (ten turbūt nerastum žmogaus, neteisto už vienokį ar kitokį nusikaltimą), kad įvarytų baimės. Jeigu ne skurdas, nusprendė Asja, visai smagu būti šiukšlinėtoja, gal tik žiemą blogiau. Nutarė šito nepamiršti, jei kartais baigusi mokslus, nesusirastų geresnio užsiėmimo. Taip nusprendusi, ji pradėjo švilpauti ir tik baigusi posmą pastebėjo, kad Armanuš vis dar laukia išsamesnio atsakymo į klausimą, kurį uždavė prieš kelias minutes.

– Na, taip, tetulė Zelicha susitikinėja su Aramu jau Dievai žino kiek laiko. Jis man tarsi įtėvis, sakyčiau, arba, tiksliau, įdėdė... Koks skirtumas.

– Kodėl jie nesusituokia?

– Tuoktis? – Asja išspjovė žodį, tarsi jis būtų tarp dantų įstrigęs trupinys.

Jos kaip tik ėjo pro skardinių rinkėjus. Pažvelgusi į savo susižavėjimo objektus iš arčiau, Asja pamatė, kad jie ne berniukai, o mergaitės. Tai jai dar labiau patiko. Ištrinti ribas tarp lyčių – štai dar viena priežastis tapti šiukšlių rinkėja. Ji įsikišo į burną cigaretę, bet neprisidegė, čiulpė, tarsi tai būtų cigaretės formos šokoladinis saldainis, įvyniotas į valgomąjį popierių. Galiausiai pasakė, ką galvoja:

– Esu tikra, kad Aramas neprieštarautų vedyboms, bet tetulė Zelicha niekada su tuo nesutiktų.

– Kodėl? – Armanuš buvo smalsu.

Tą akimirką vėjas staiga pakeitė kryptį, Armanuš pajuto žvarbų gūsį nuo jūros. Šis miestas – tikras aromatų kratinys, vieni kvapai stiprūs ir gaižūs, kiti – saldūs ir jaudinantys. Beveik visi jie Armanuš primindavo kokį nors patiekalą, galiausiai ėmė atrodyti, kad net pats Stambulas yra valgomas. Ji čia jau aštuonios dienos, ir kuo ilgiau čia gyveno, tuo sunkiau perprantamas ir įvairiaspalvis jai atrodė Stambulas. Turbūt jau baigė priprasti, kad yra svetimšalė šiame mieste, o gal net baigė priprasti prie paties miesto.

– Spėju, kad dėl visko kalta tetulės Zelichos patirtis su mano tėčiu, kad ir koks jis buvo, – tęsė Asja. – Galbūt dėl to ji taip nusiteikusi prieš vedybas. Man regis, ji nepasitiki vyrais.

– Na, galiu ją suprasti, – pritarė Armanuš.

– Ar tau neatrodo, kad vyrai ir moterys visai kitaip atsigauna po nelaimingos meilės? Moterys, išgyvenusios siaubingas vedybas, nelaimingą meilę ar panašų mėšlą, kurį laiką apskritai vengia tokių santykių. O štai vyrai, atvirkščiai, – vos pasibaigus košmarui, puola ieškoti kitos. Vyrai nesugeba būti vieni.

Armanuš linktelėjo pritardama, nors toks aiškinimas nelabai tiko jos tėvams. Po skyrybų antrąkart ištekėjo kaip tik mama, o tėvas iki šiol vienas. Tada Armanuš paklausė:

– Tas Aramas... Iš kur jis?

– Iš čia, kaip ir mes, – truktelėjo pečiais Asja, bet staiga suprato, ko jos klausia. Nustebusi dėl savo nenuovokumo, prisidegė cigaretę, kurią jau kurį laiką kramtė, ir išpūtė dūmus. Kaip ji nesugebėjo susieti? Aramas kilęs iš Stambulo armėnų šeimos. Teoriškai, jis armėnas.

Ir vis dėl to širdyje kirbėjo, kad Aramas negali būti nei armėnas, nei turkas, nei jokios kitos tautybės. Aramas yra Aramas, tiesiog *sui generis**. Jis unikalus unikalios rūšies atstovas. Jis buvo žavus, nepataisomas romantikas, politinių mokslų profesorius, kuris dažnai prisipažindavo labiau norįs būti žveju apšiurusiame kaimelyje prie Vidužemio jūros. Jis buvo trapios širdies, patiklios dvasios, tikras vaikščiojantis chaosas; aistringas svajotojas ir neatsakingas pažadukas, itin netvarkingas, sąmojingas ir garbingas žmogus. Jis buvo unikalus, todėl Asja niekada jo nesiejo su jokia grupe. Lyg ir norėjo kažką paaiškinti, bet tepasakė:

– Tiesą sakant, jis armėnas.

– Taip ir maniau, – šyptelėjo Armanuš.

Po penkių minučių jos priėjo tatuiruočių saloną.

---

* Savos rūšies (*lot.*)

– Sveikos! – šūktelėjo tetulė Zelicha kiek kimoku balsu ir nuoširdžiai jas abi apkabino. Jos kvepalai buvo stiprūs – prieskonių, medžio ir jazminų derinys. Tamsūs plaukai krito ant pečių nuostabiomis garbanomis, kai kurias sruogas tetulė Zelicha buvo taip pašviesinusi, kad vos jai sujudėjus plaukai mirgėte mirgėjo halogenų šviesoje. Armanuš žiūrėjo į ją išsižiojusi, vienu metu jausdama ir baimę, ir susižavėjimą, greičiausiai, bent taip ji įsivaizdavo, panašiai vaikystėje žvelgdama į savo motiną jausdavosi Asja.

Salonas priminė nedidelį muziejų. Tiesiai prieš įėjimą kabėjo milžiniška įrėminta nuotrauka neaiškios tautybės moters, pasisukusios nugara į objektyvą, kad geriau matytųsi įmantri tatuiruotė ant jos kūno. Tai buvo osmanų miniatiūra, vaizduojanti sceną iš pokylio, kai virš puotaujančių svečių ant lyno laviruoja akrobatas – nuo vieno peties link kito. Tokia tradicinė miniatiūra ant šiuolaikiškos moters nugaros priblokšdavo. O fotografijos apačioje buvo angliškai parašyta: „Tatuiruotė yra žinia iš anapus laiko."

Visur buvo pristatyta vitrinų, jose išdėliota šimtai tatuiruočių pavyzdžių ir auskarų. Tatuiruočių pavyzdžiai suskirstyti į tam tikras grupes: „Rožės ir spygliai", „Kraujuojančios širdys", „Pervertos širdys", „Šamanų simboliai", „Gauruotos pabaisos", „Negauruoti, bet baisūs drakonai", „Patriotiniai motyvai", „Vardai ir skaičiai", „Simurgas ir kiti paukščiai", galiausiai – „Sufijų simboliai".

Armanuš dar neteko matyti, kad tiek nedaug žmonių kambaryje keltų tokį didelį triukšmą. Be tetulės Zelichos, salone buvo ekscentriškas vyras oranžiniais plaukais su adata rankoje, paauglys su motina (kuri niekaip negalėjo apsispręsti, ar jai likti, ar išeiti) ir du ilgaplaukiai, ilgai skustuvo nemačiusiais smakrais,

vaikinukai, kurie atrodė pasiklydę erdvėje ir laike, lyg nuo narkotikų apspangę aštuntojo dešimtmečio roko muzikantai, besigaivelėjantys po sunkaus vakarėlio. Vienas buvo įsitaisęs dideliame patogiame krėsle, garsiai čiaumojo gumą, šnekučiavosi su draugu, laukdamas, kol jam ant kulkšnies ištatuiruos violetinį uodą. Vyras su adata rankoje pasirodė esąs tetulės Zelichos asistentas, puikus savo amato meistras. Kol jis dirbo, Armanuš neatitraukė nuo jo žvilgsnio, vis negalėjo atsistebėti, kad tatuiruočių mašinėlė kelia tokį triukšmą.

– Nesijaudink. Skausmas ne toks baisus kaip tas garsas, – pasakė jai tetulė Zelicha, tarsi perskaičiusi jos mintis. Tada mirktelėjusi pridūrė: – Be to, šis klientas jau pripratęs. Čia gal dvidešimtoji jo tatuiruotė. Kartais gali tapti nuo jų priklausomas. Vienos niekada nepakanka. Su kiekviena nauja užsimanai dar vienos. Kažin kodėl reabilitacijos centrai neįtraukia tatuiruočių į priklausomybės ligų sąrašą?

Armanuš nieko neatsakė, tik akies krašteliu stebėjo tą keistos išvaizdos roko muzikantą. Jei jis ir jautė skausmą, tai neišsidavė.

– Kaip galima sugalvoti tatuiruotis violetinį uodą? Kam? – paklausė ji.

Tetulė Zelicha sukikeno ir žinovės balsu atsakė:

– Kam? Šio klausimo mes niekada neužduodame. Kaip matai, šiame salone atsisakome paklusti *normų tironijai*. Kad ir kokio piešinio prašo klientas, tikrai turi tam priežastį, kurios ir jis pats gali nežinoti, aš tuo neabejoju. Aš niekada neklausiu *kodėl*.

– O auskarai?

– Tas pats, – atsakė tetulė Zelicha, rodydama savo auskarą nosyje ir nusišypsojo. – Žinai, šitam jau devyniolika metų. Prasidūriau, kai buvau Asjos amžiaus.

– Tikrai?

– Taip, nuėjau į vonią, man prireikė jaunos morkytės, sterilizuotos adatos, ledo gabalėlių skausmui malšinti ir, žinoma, didžiausio įsiūčio. Aš taip pykau ant viso pasaulio, labiausiai – ant savo šeimos. Tariau sau: prasidursiu nosį, – ir prasidūriau. Iš įtampos drebėjo rankos, todėl pirmąkart nepataikiau – perdūriau nosies pertvarą. Labai kraujavo. Tada supratau, kaip reikia tai daryti, ir antru bandymu pervėriau šnervę.

– Tikrai? – pakartojo Armanuš, tik šįkart, regis, ją apstulbino netikėtas pokalbio posūkis.

– Aha, – tetulė Zelicha išdidžiai patapšnojo nosį. – Įsivėriau žiedo formos auskarą ir it niekur nieko išėjau iš vonios. Tada man labai patiko varyti mamą iš proto.

Asja, stovinti nuošaliau, išgirdusi šiuos žodžius, linksmai pažvelgė į motiną.

– Taigi, noriu pasakyti, kad nosį prasidūriau tik todėl, jog man buvo draudžiama. Supranti, ką turiu galvoje? Negalėjo būti nė kalbos, kad tradiciškai auklėjama turkė įsivertų auskarą į nosį, o aš pasipriešinau ir padariau taip, kaip norėjau. Bet laikai pasikeitė. Todėl dabar mes esame čia. Šiame salone patariame savo klientams, kai kurių prašymus atsisakome tenkinti, bet niekada jų nesmerkiame. Niekada neklausiame *kodėl*. Šito išmokau labai anksti. Jeigu drausi, žmogus vis tiek pasidarys tai, ką nori.

Tą akimirką paauglys atsisuko nuo vitrinos ir paklausė tetulės Zelichos:

– Ar galėtumėte kiek pailginti šio drakono uodegą, kad ji eitų per visą ranką? Norėčiau, kad prasidėtų ties alkūne ir baigtųsi sulig riešu, tarsi drakonas ropotų mano ranka.

Tetulė Zelicha nespėjo nė atsakyti, nes įsikišo paauglio motina:

– Ar išprotėjai? Jokiu būdu! Juk sutarėme, kad tai bus kas nors mažo ir paprasto, paukštis ar boružėlė. Nė negalvok apie drakonų uodegas...

Dvi valandas Asja ir Armanuš stebėjo gyvenimą salone, klientai įeidavo ir išeidavo. Atėjo penki moksleiviai ir paprašė jiems visiems perverti antakius, bet kai tik sterilizuota adata perdūrė pirmojo antakį, kiti persigalvojo. Paskui įėjo futbolo sirgalius, panoręs ant krūtinės išsitatuiruoti mėgstamo klubo emblemą. Po šito įžengęs ultranacionalistas paprašė ant pirštų galiukų taip ištatuiruoti Turkijos vėliavą, kad mojant ranka žmonėms atrodytų, jog vėliava plevėsuoja. Galiausiai užsuko įspūdinga blondinė – transvestitas dainininkas, pageidavo ant krumplių išsitatuiruoti mylimojo vardą.

O tada pasirodė vidutinio amžiaus vyriškis, kuris tarp įprastų šio tatuiruočių salono klientų atrodė nenormaliai *normalus*. Tai buvo Aramas Martirosianas.

Aramas buvo aukštas, stambokas, išvaizdus vyras, malonaus, bet kiek nuvargusio veido su juoda barzda, gerokai žilstelėjęs ir su duobutėmis skruostuose, kurios atsirasdavo kaskart jam nusišypsojus. Pro akinius masyviais rėmeliais žybsėjo protingos akys. Iš to, kaip jis žvelgė į tetulę Zelichą, iš karto buvo galima suprasti, kad ją myli. Akivaizdi meilė, pagarba ir savitarpio supratimas. Kai jis kalbėdavo, ji gestais papildydavo jo žodžius, o jos gestus jis užbaigdavo žodžiais. Jie buvo dvi sudėtingos asmenybės, kurioms, regis, pavyko pasiekti stebuklingos darnos.

Pradėjusi su juo kalbėti, Armanuš iškart prašneko tokia anglų kalba, kokia kaskart prabildavo Stambule susitikusi su nepažįstamu žmogumi – taisyklinga, mokykline. Pasisakė, kas esanti, tarė žodžius neskubėdama, kalbėjo lėtai, ritmiškai, beveik kaip vai-

kas. Nustebo, kai Aramas atsakė angliškai laisvai su kiek juntamu britišku akcentu.

– Tu labai gerai kalbi angliškai, – nesusilaikė nepagyrusi Armanuš. – Iš kur tas britiškas akcentas?

– Ačiū, – padėkojo Aramas. – Londone mokiausi, baigiau ten universitetą. Bet, jei nori, galime kalbėti armėniškai.

– Nemoku, – papurtė galvą Armanuš. – Vaikystėje buvau pramokusi iš močiutės, bet mano tėvai išsiskyrė, todėl neužsibūdavau vienoje vietoje, vis tekdavo išsiskirti. Dar nuo dešimties iki trylikos metų kiekvieną vasarą važiuodavau į armėnų jaunimo stovyklą. Ten būdavo smagu, geriau ėmiau kalbėti armėniškai, tačiau vėliau vėl primiršau.

– Aš irgi išmokau armėniškai iš savo močiutės, – nusišypsojo Aramas. – Tiesą sakant, mama ir močiutė manė, kad turėčiau kalbėti dviem kalbom, tik niekaip nesutarė, kuri kalba turėtų būti antroji. Mama sakė, kad mokykloje reikėtų kalbėti turkiškai, o namuose angliškai, nes užaugęs bet kuriuo atveju turėsiu palikti šią šalį. Tačiau močiutė buvo nepermaldaujama. Ji norėjo, kad mokykloje šnekėčiau turkiškai, o namie armėniškai.

Armanuš Aramas sudomino, ypač žavėjo jo kuklumas. Kurį laiką jie šnekučiavosi apie armėnų močiutes – tiek užsienyje, tiek Turkijoje, tiek Armėnijoje.

Pusę septynių tetulė Zelicha paliko saloną asistento priežiūrai ir jie visi keturi nužingsniavo į užeigą netoliese.

– Kol dar esi čia, Stambule, Aramas ir tetulė Zelicha nori nusivesti mus į užeigą, kad pamatytum, kas yra tos tipiškos išgertuvės, – paaiškino Asja.

Pakeliui, eidami menkai apšviestomis gatvėmis, jie praėjo daugiabutį, pro kurio langus žvilgčiojo klientus medžiojantys trans-

vestitai. Du pirmajame aukšte buvo taip arti, kad Armanuš galėjo įžiūrėti storu makiažo sluoksniu nuteptus veidus. Vienas jų, stamboka moteriškė storomis lūpomis ir ryškiai raudonais plaukais, šviečiančiais lyg greitosios pagalbos sirenos tamsoje, nusijuokė ir kažką pasakė turkiškai.

– Ką jis pasakė? – pasiteiravo Armanuš Asjos.

– Pasakė, kad mano apyrankės yra nuostabios ir kad jų turiu gerokai per daug!

Armanuš nuostabai, Asja nusimovė vieną karoliukų apyrankę ir ištiesė raudonplaukiui transvestitui. Šis su džiaugsmu priėmė dovaną, užsimovė ją ir dailia ranka ryškiai raudonai lakuotais nagais kilstelėjo dietinės kokakolos buteliuką, tarsi gerdamas į Asjos sveikatą.

Išplėstomis iš nuostabos akimis stebėdama šią sceną, Armanuš pagalvojo, ką apie ją pasakytų Žanas Ženė. Ta vyšnių ir vanilės skonio dietinė kola, karoliukų apyrankė, kekšiškas spermos kvapas ir nuoširdus tarsi kūdikio džiaugsmas – visa telpa nešvariose Stambulo gatvėse?

Užeiga buvo prabangi, bet smagi vietelė prie pat Gėlių turgaus. Vos jiems susėdus, priėjo du padavėjai su *mezes* vežimėliu.

– Armanuš, gal vėl nustebinsi mus patiekalų išmanymu? – paklausė tetulė Zelicha.

– Nagi pažiūrėkime, čia yra *yalancı sarma, tourshi**, *patlijan, topik, enginar***... – Armanuš vardijo pavadinimus patiekalų, kuriuos padavėjai dėjo ant jų stalo.

* Marinuotos daržovės (*arm.*).

** Bulvių ir avinžirnių košė, artišokas (*arm.*).

Žmonės vis nesustodami plūdo į užeigą poromis ar grupelėmis, ir nepraėjus nė dvidešimčiai minučių jau buvo sausakimša. Atsidūrus tarp šių vienodai jai nepažįstamų veidų, garsų ir kvapų, Armanuš nebesusigaudė, kur esanti. Galėjo būti tiek kur nors Europoje, tiek Vidurio Rytuose ar Rusijoje. Tetulė Zelicha ir Aramas gėrė rakę, o Asja ir Armanuš užsisakė baltojo vyno. Tetulė Zelicha rūkė cigaretes, Aramas traukė cigarus, o Asja, matyt, nenorėjo rūkyti prie motinos, todėl, kramtė lūpas.

– Nerūkai šįvakar? – paklausė Armanuš šalia sėdinčios Asjos.

– Aha, pamėgintum, – atsiduso Asja ir pašnibždėjo: – Ša! Tetulė Zelicha nežino, kad rūkau.

Armanuš nustebo, kad maištinga, vos ne sadistiškai kiekviena pasitaikiusia proga mėgstanti siutinti savo motiną Asja, kalbai pasisukus apie rūkymą, virto paklusniausia dukrele.

Iš pradžių jie kalbėjo mažai, nes padavėjai nešė vieną patiekalą po kito. Pirmiausiai jie patiekė *mezes* – šaltų užkandžių, po to – karštų, tada atnešė antruosius patiekalus, deserto ir kavos. „Tikriausiai čia taip įprasta, – pamanė Armanuš. – Užuot leidę rinktis patiekalus iš valgiaraščio, visą valgiaraštį suneša ant stalo."

Kai viduje pasidarė tiršta nuo dūmų ir triukšmo, Armanuš pasislinko arčiau Aramo ir galiausiai išdrįso užduoti jam klausimą, jau kurį laiką nedavusį jai ramybės:

– Aramai, suprantu, kad tau patinka Stambulas, bet ar niekada negalvojai išvažiuoti į Ameriką? Galėtum persikelti, pavyzdžiui, į Kaliforniją. Žinai, ten yra didelė armėnų bendruomenė...

Kurį laiką Aramas spoksojo į ją, lyg bandydamas suvokti kiekvieną žodį, paskui atsilošė kėdėje ir keistai nusijuokė. Armanuš tas juokas sutrikdė, pasijuto tarsi atstumta. Pagalvojusi, kad jos nesuprato, pasilenkė į priekį ir mėgino paaiškinti:

– Jeigu čia tave skriaudžia, visada gali atvykti į Ameriką. Ten yra daug armėnų, kurie mielai padėtų tau ir tavo šeimai.

Šįkart Aramas nesijuokė. Tik nusišypsojo jai švelnia, bet pavargusia šypsena.

– O kam man to reikia, miela Armanuš? Čia mano miestas. Stambule gimiau ir augau. Mano giminė šiame mieste gyvena mažiausiai penkis šimtus metų. Armėnų kilmės stambuliečiai, kaip ir čia gyvenantys turkai, kurdai, graikai ir žydai, priklauso Stambului. Iš pradžių mums kartu sekėsi gyventi, paskui viską sugadinome. Negalime sugadinti dar kartą.

Tą akimirką vėl pasirodė padavėjas ir patiekė jiems keptų kalmarų, austrių ir pyragėlių.

– Žinau kiekvieną šio miesto gatvę, – tęsė Aramas, gurkštelėjęs rakės. – Man patinka vaikščioti šiomis gatvėmis rytais ir vakarais, arba naktimis, kai būnu įkaušęs ir linksmas. Man patinka sekmadieniais pusryčiauti su draugais kavinėje prie Bosforo įlankos, patinka vienam eiti per minią. Aš įsimylėjęs chaotišką šio miesto grožį, keltus, muziką, mitus, liūdesį, spalvas ir juodąjį humorą...

Staiga stojusi tyla abiem buvo nejauki, iš tolo stebėjo vienas kitą, suprasdami, kad juos greičiausiai skiria ne vien realus atstumas – jis įtarė, kad Armanuš yra pernelyg suamerikonėjusi, o ji galvojo, kad Aramas yra per daug suturkėjęs. Neįveikiama praraja tarp vaikų tų armėnų, kurie sugebėjo čia likti, ir vaikų tų, kurie buvo priversti išvykti.

– Klausyk, išeiviai armėnai neturi draugų turkų. Jie turkus pažįsta tik iš senelių pasakojimų ar to, ką girdėjo iš vienas kito. Tie pasakojimai siaubingi, širdį draskantys. Bet patikėk, kiekvienoje tautoje, taip pat ir turkų, būna tiek geraširdžių, tiek blogų žmonių. Taip jau yra. Turiu draugų turkų, kurie artimesni už mano kūno ir kraujo brolius. Ir dar, žinoma, – Aramas pakėlė

taurelę ir mostelėjo į tetulę Zelichą, – ši mano be proto mylima moteris.

Tetulė Zelicha greičiausiai pajuto minint savo vardą, nes mirktelėjo ir pakėlusi rakės taurę pasveikino: *Şerefe!* Visi kiti pasekė jos pavyzdžiu ir kartodami: *Şerefe!* susidaužė stiklais. Paaiškėjo, šis žodis čia buvo kartojamas kas dešimt penkiolika minučių tarsi priedainis. Dar po valandos ir po septynių *Şerefe*, Armanuš akys spindėjo nuo išgerto alkoholio. Ji linksmai stebėjo albinosą padavėją, nešantį karštuosius patiekalus – ant atviros ugnies keptą dryžuotąjį ešerį su žaliosiomis paprikomis, su bazilikais marinuotą vilkžuvę grietinėlės ir špinatų padaže, ant žarijų keptą lašišą su žalumynais ir skrudintas krevetes aštriame česnakų padaže.

Armanuš apgirtusi sukikeno, paskui atsisukusi į Aramą paklausė:

– Klausyk, tu tikriausiai irgi turi tatuiruočių? Garantuoju, tetulė Zelicha bent vieną padarė.

– Tai kad ne, – atsakė Aramas, slepiamas skystos iš jo cigaro vinguriuojančių dūmų uždangos. – Ji neleidžia man tatuiruotis.

– Taip, – patvirtino Asja. – Ji nė už ką neleistų jam pasidaryti tatuiruotės.

– Tikrai? – nustebusi Armanuš atsisuko į tetulę Zelichą. – Maniau, jums tatuiruotės patinka.

– Išties patinka, – atsakė tetulė Zelicha. – Tatuiruotis ir nedraudžiu, man nepatinka jo pasirinktas piešinys.

Aramas nusišypsojo:

– Tatuiruotė, kurios norėčiau – gražuolis figmedis. Tik apverstas, ne toks kaip kiti medžiai. Mano figmedžio šaknys viršuje. Šaknis leidžia ne į žemę, o į dangų. Išrautas, bet gyvas.

Keletą minučių patylėjo, stebėdami ant stalo degančios žvakės liepsnos šokį.

– Matai, figmedis... – tetulė Zelicha išsitraukė iš pakelio paskutinę cigaretę ir prisidegusi, nesąmoningai išpūtė dūmus tiesiai į Asją. – Figmedis yra bloga lemiantis simbolis. Jis neša nelaimes. Tebūnie Aramo medis šaknim į viršų, svarbu, kad būtų ne figmedis. Jei pasirinktų, pavyzdžiui, vyšnios medį ar ąžuolą, apverstą aukštyn kojomis, tuojau pat jį ištatuiruočiau.

Kaip tik tada į užeigą užsuko keturi muzikantai čigonai, pasipuošę balto šilko palaidinėmis ir juodomis kelnėmis, laikantys instrumentus – *ud**, klarnetą, *kanun* ir *darbuka***. Lankytojai patenkinti suūžė, mat buvo jau iki soties prisivalgę, prisigėrę ir labai nusiteikę dainuoti.

Kai muzikantai sustojo prie jų staliuko, Armanuš baisiai sutriko. Lengviau atsikvėpė, kai šie nevertė jos dainuoti. Paaiškėjo, kad Asja ne iš dainingųjų. Jie klausėsi pritariančio muzikantams sodraus tetulės Zelichos kontralto, nė kiek neprimenančio jos įprastinio, prarūkyto, prikimusio balso. Armanuš pastebėjo, kad Asja susidomėjusi žvelgia į savo motiną.

Grupės vadovui pasiteiravus, ar jie nepageidautų kokios nors ypatingos dainos, tetulė Zelicha žaismingai kumštelėjo Aramą:

– Nagi, užsakyk dainą. Pagiedok, mano lakštingalėli!

Nuraudęs Aramas pasilenkė, kostelėjo ir kažką pašnibždėjo muzikantui į ausį. Vos pasigirdus pageidautai melodijai, didelei Armanuš nuostabai, Aramas uždainavo – ne turkiškai, ne angliškai, o armėniškai.

Kiekvieną rytą auštant
Ak... Klausiu savo mielosios,
Kur tu eini?

* Liutnia (*turk.*).

** Citra ir būgnelis (*turk.*).

Melodija sruvo lėtai ir liūdnai, bet tempas pagreitėjo, prabilus veržliam klarnetui ir sunkiai suvaldomai *darbukai*. Aramo balsas ritosi sodriomis bangomis. Iš pradžių dainavo nedrąsiai, vėliau vinguriavo vis tvirčiau.

Ji – auksinis raktas
Į mano prisiminimus.
Ji – takas
Į mano gyvenimą.

Armanuš klausėsi užgniaužusi kvapą, nors ir ne viską suprato, bet jautė, kaip gelia širdį. Pakėlusi galvą, nustebo, išvydusi tetulės Zelichos išraišką. Veidas žmogaus, kuris bijo būti laimingas, taip gali žiūrėti tik užkluptas netikėtos meilės, meilės, kuriai jis nepasirengęs.

Kai dainą baigę muzikantai nuėjo prie kito stalelio, Armanuš manė, kad tetulė Zelicha pabučiuos Aramą. Bet ji tik stipriai suspaudė Asjos ranką, tarsi patvirtindama, kad jos meilė vyrui leido jai geriau suprasti, kaip ji myli savo dukrą.

– Mieloji, – sušnabždėjo ji, balse pasigirdo skausminga gaida.

Bet jei tetulė Zelicha ir ketino kažką pasakyti dukrai, šį norą ji greitai užgniaužė. Vietoj to išsitraukė naują pakelį cigarečių ir vieną pasiūlė Asjai.

Asją šie vos neprasiveržę motinos jausmai nustebino daug labiau, nei pasiūlyta cigaretė. Prisidegė savąją, tada pridegė mamai. Dūmui lėtai išvinguriavus tarp motinos ir dukters, jos droviai viena kitai nusišypsojo. Taip apšviestos atrodė stebėtinai panašios: du veidai, dengiami šydo iš praeities, kurios viena nežinojo, o kita nenorėjo prisiminti.

Kaip tik tada Armanuš pajuto Stambulo širdį, pirmą kartą nuo atvykimo. Staiga suvokė, kaip ir kodėl žmonės Stambulą pamilsta, nepaisydami skausmo, kurį šis miestas gali sukelti. O iš širdies išplėšti šį iki skausmo gražų miestą būtų labai sunku.

Padarius šį atradimą Armanuš pakėlė taurę:

– *Şerefe!*

KETURIOLIKTAS SKYRIUS

Vanduo

– Gal įeiti, nutildyti? – paklausė tetulė Feridė, stovėdama priešais merginų kambario duris ir stebeilydama į rankeną.

– Tiek to, palik jas ramybėje, – atsiliepė tetulė Zelicha, drybsodama ant sofos. – Jos šiek tiek pakaušusios, o kai esi įkaušęs, muzikos klausaisi garsiai. – Ir, kad būtų įtikinamiau, sušuko: – GARSIAI!

– Įkaušusios! – suriaumojo senelė Giulsium. – Įdomu, kodėl jos *įkaušusios*? Ar negana, kad tu nuolat darai gėdą šeimai? Tik pažiūrėkite, koks sijonas. Virtuvės pašluostės ilgesnės už tavo sijonus! Vieniša motina, išsituokusi. Girdi, ką sakau! Dar neteko matyti išsituokusios moters su žiedu nosyje. Gėdytumeisi, Zelicha!

Tetulė Zelicha pakėlė galvą nuo pagalvėlės, kurią buvo apsikabinusi.

– Ma, kad būčiau *išsituokusi*, pirma reikėjo ištekėti. Neiškraipyk faktų. Negaliu būti nei *išsituokusi*, nei *gyvanašlė*, ar kokių ten dar pavadinimų esi prikaupus savo žodyne nelaimingoms moterims apibūdinti. Taip, tavo duktė nusidėjėlė, ji dėvi mini sijonus

ir jai patinka auskaras šnervėje. Ir ji myli savo vaiką, kurį pagimdė ne santuokoje. Kad ir kaip tau tai nepatiktų!

– Tau negana, kad sugadinai savo dukterį, išmokei ją gerti? Kam reikėjo versti gerti tą vargšę viešnią? Mustafa už ją atsako. Ji tavo brolio viešnia šiuose namuose. Kaip drįsti gadinti mergaitę!

– Brolis atsako! Kurgi ne! – nelinksmai nusijuokė tetulė Zelicha ir užsimerkė.

Tuo metu merginų kambaryje įsijuosęs siautėjo Džonis Kešas. Mergaitės sėdėjo suglaudusios pečius ir spoksojo į kompiuterio ekraną, tarp jų prisimerkęs susirangė Sultonas Penktasis. Jos buvo taip panirusios į internetą, kad nė negirdėjo barnio už durų. Armanuš kaip tik prisijungė prie „Konstantinopolio kavinės“, šįkart ji nutarė leisti pabendrauti ir Asjai.

„Sveiki visi! Ar nepasiilgote Ponios Tremtinės Sielos?“ – parašė.

„Grįžo mūsų Stambulo reporterė. Kur buvai? Ar turkai tavęs nesuvalgė?“ – atsiliepė Anti-Kavurma.

„Na, viena tų žmogėdrų kaip tik šalia manęs. Noriu jums pristatyti savo draugę turkę.“

Stojo tyla.

„Ji, aišku, turi slapyvardį. Mergaitė, Vardu Turkė.“

„Ką tai reiškia?“ – neištvėrė nepaklausęs Aleksas Stoikas.

„Perfrazuotas Džonio Kešo dainos pavadinimas. Bet ir patys galite jos paklausti. Štai ji. „Konstantinopolio kavine“, susipažinkite – Mergaitė, Vardu Turkė. Mergaite, Vardu Turkė, susipažink – „Konstantinopolio kavinė“.

„Sveiki! Linkėjimai iš Stambulo“, – parašė Asja.

Jokio atsako.

„Tikiuosi, kitą kartą atvyksite į Stambulą drauge su Arman... – klaidą Asja suprato tik tuomet, kai Armunaš sušėrė jai per ranką, – ... su Ponia Tremtine Siela.“

„Ačiū. Bet jei atvirai, nesu nusiteikęs keliauti į šalį, kuri mūsų giminei suteikė tiek kančių“, – tai vėl Anti-Kavurma.

Dabar nuščiuvo Asja.

„Klausyk, nesuprask klaidingai, mes nesam nusiteikę prieš tave, – įsiterpė Varganas Sambūvis. – Neabejoju, kad miestas puikus ir vaizdingas, bet mes nepasitikime turkais. Mesropas apsiverstų karste, jei, neduok Aramazdai, imčiau ir užmirščiau savo praeitį.“

– Kas tas Mesropas? – Asja paklausė Armanuš vos girdimu balsu, tartum jie galėtų išgirsti.

„Gerai, pradėkime nuo pradžios. Nuo faktų. Kai sužinosime faktus, galėsime kalbėti toliau, – pareiškė Ledi Povė/Siramark. – Pradėkime nuo turistinės kelionės į Stambulą. Tos nuostabios šventyklos, kurias dabar rodote turistams. Koks architektas jas projektavo? Sinanas! Jis sukūrė rūmus, ligonines, nakvynės namus, akvedukus... Jūs naudojatės jo proto vaisiais ir neigiate, kad jis buvo armėnas.“

„Aš to nežinojau, – sumišusi parašė Asja. – Bet juk Sinanas – turkiškas vardas.“

„Na, jūs gabūs suturkinti tautinių mažumų vardus“, – atsiliepė Anti-Kavurma.

„Gerai, suprantu, ką norite pasakyti. Iš tiesų turkų tautos istorija labai cenzūruojama, bet juk tą patį galima pasakyti apie bet kurios kitos tautos istoriją. Tautiniu pagrindu sukurtos valstybės skleidžia savo mitus, o paskui jais įtiki, – Asja pakėlė galvą, išsitiesė ir rašė toliau. – Turkijoje gyvena turkai, kurdai, čerkesai, gruzinai, pontiečiai, žydai, abazai, graikai... Todėl tokie apibendrinimai yra pernelyg primityvūs ir labai pavojingi. Mes nesame žiaurūs barbarai. Beje, ne vienas mokslininkas, tyrinėjęs osmanų kultūrą, jums pasakys, kad daugeliu atžvilgių tai buvo didi kul-

tūra. Dvidešimto amžiaus antras dešimtmetis buvo ypač sunkus metas. Bet dabar viskas nebe taip, kaip prieš šimtą metų."

Ledi Povė/Siramark reagavo akimirksniu: „Aš netikiu, kad turkai nors truputį pasikeitė. Jei *būtų* pasikeitę, būtų pripažinę genocidą."

„Genocidas – žodis su pavojingu užtaisu, – atrašė Mergaitė, Vardu Turkė. – Tai sistemiškas, gerai organizuotas ir savotiška filosofija grindžiamas naikinimas. Atvirai, aš nesu tikra, kad Osmanų valstybė iš tiesų tokia buvo. Bet pripažįstu, kad armėnai patyrė skriaudą. Aš nesu istorikė. Mano žinios ribotos ir šališkos, kaip, beje, ir jūsų."

„Matai, tuo mes ir skiriamės. Engėjui praeitis nereikalinga. Engiamajam nelieka nieko daugiau, tik praeitis", – pastebėjo Sapfo Duktė.

„Jei nežinai savo tėvų istorijos, kaip gali tikėtis sukurti savąją?" – įsiterpė Ledi Povė/Siramark.

Armanuš šyptelėjo. Kol kas viskas vyko taip, kaip ji ir įsivaizdavo. Išskyrus Baroną Bagdasarianą. Jis kol kas neatsiliepė.

Tuo tarpu Asja, vis dar prilipusi prie ekrano, rašė: „Suprantu jūsų netektį ir sielvartą. Neneigiu įvykdytų aktų žiaurumo. Bet aš remiuosi tik *savo* praeitimi. Aš nežinau, kas yra mano tėvas ir kokia jo istorija. Jei turėčiau galimybę daugiau sužinoti apie savo praeitį, kad ir nelinksmą, ką pasirinkčiau – žinoti ar nežinoti? Štai mano gyvenimo dilema."

„Tu pilna prieštaravimų", – atrašė Anti-Kavurma.

„Džoniui Kešui tai būtų nesvarbu!" – įsiterpė Ponia Tremtinė Siela.

„Pasakyk, ką aš, paprasta turkė, galėčiau padaryti dabar, šiuo metu, kad palengvinčiau tavo skausmą?"

Tai buvo klausimas, kurio iki šiol „Konstantinopolio kavinėje" joks turkas nebuvo uždavęs armėnui. Iki tol čia buvo užsukę tik

du lankytojai turkai, abu itin nacionalistiškai nusiteikę jaunuoliai, išdygę lyg iš niekur, aiškiai turintys tikslą įrodyti, kad turkai armėnams nėra niekuo nusikaltę, ir išvis, jei jau apie tai kalbama, kaip tik armėnai, sukilę prieš osmanų režimą, žudė turkus. Vienas nusišnekėjo taip, kad ėmė įrodinėti, esą jei osmanų režimas būtų vykdęs genocidą, kaip sakoma, tai iki šių dienų nebūtų likę nė vieno armėno ir nebūtų kam apie tai kalbėti. O faktas, kad turkus keikiančių armėnų yra tiek daug – aiškus įrodymas, kad osmanai jų nepersekiojo.

Iki šiandien „Konstantinopolio kavinės" susidūrimai su turkais iš esmės tebūdavo audringi pasimėtymai kaltinimais ir monologais. Šį kartą tonas buvo visai kitoks.

„Tavo valstybė galėtų atsiprašyti", – pasiūlė Varganas Sambūvis.

„Mano valstybė? Aš neturiu nieko bendra su valstybe, – parašė Asja, prisiminusi Girtuoklį Karikatūristą, persekiojamą už tai, kad ministrą pirmininką pavaizdavo kaip vilką. – Klausykit, aš nihilistė!" – nutilo vos neprasitarusi apie Asmeninį nihilizmo manifestą.

„Tuomet *tu pati* gali atsiprašyti", – įsikišo Anti-Kavurma.

„Siūlai man atsiprašyti už tai, su kuo neturiu nieko bendra?"

„Tai tu taip sakai, – parašė Ledi Povė/Siramark. – Visi mes gimę laiko tėkmėje, ir praeitis, ir dabartis tęsia praeities gyvenimą. Visi mes kilę iš šeimos, kultūros, tautos. Ar tu nori pasakyti, kad kas buvo, pražuvo?"

Asja spoksojo į ekraną, atrodė suglumusi, lyg vidury spektaklio staiga būtų pamiršusi tekstą. Išsiblaškiusi keliskart paglostė Sultonui Penktajam galvą, kol galiausiai jos pirštai vėl palietė klaviatūrą.

„Ar aš atsakau už savo tėvo nusikaltimus?" – paklausė Mergaitė, Vardu Turkė.

„Tu atsakai, kad tavo tėvo nusikaltimas būtų pripažintas," – atsiliepė Anti-Kavurma.

Toks tiesmukas kaltinimas Asją, atrodė, priblokšė, šiek tiek suerzino, bet kartu ir suintrigavo. Ekrano skleidžiamoje šviesoje jos veidas rodėsi pablyškęs ir ramus. Ji visuomet stengdavosi kiek įmanoma atriboti savo praeitį nuo ateities, kurios tikėjosi sulaukti. Vylėsi, jog praeitis, kad ir kokius tamsius ar slegiančius prisiminimus sukeltų, jos nepraris. Bet, tiesą sakant, nors ir labai nenorėjo to pripažinti, suvokė, kad praeitis *gyva* dabartyje.

„Visą savo gyvenimą aš norėjau neturėti praeities. Būti pavainike – tai ne tik neturėti tėvo, bet neturėti ir praeities... O dabar jūs reikalaujate iš manęs atgailauti už praeitį ir už savo mitinį tėvą!"

Niekas neatsakė, bet Asja ir nelaukė atsakymo. Ji rašė toliau ir atrodė, lyg jos pirštai spausdintų patys, lyg rašytų užmerktomis akimis.

„Vis dėlto, gal būtent tai, kad aš neturiu praeities, galiausiai padės man suprasti, kodėl jūs kabinatės į istoriją. Galiu suprasti žmogaus atminties tęstinumo svarbą. Galiu tai padaryti... Ir aš atsiprašau už tas kančias, kurias mano protėviai sukėlė jūsų protėviams."

Anti-Kavurma nesijautė patenkinta.

„Kad mūsų atsiprašei, dar nieko nereiškia, – įsikišo. – Atsiprašyk viešai, Turkijos valdžios akivaizdoje."

„Jūs ką?! – Armanuš griebė klaviatūrą ir prisitraukus ją ėmė rašyti, nesusilaikė neįsikišusi. – Čia Ponia Tremtinė Siela. Ir jokios iš to nebūtų naudos, tik prisivirtų košės."

„Jeigu nuoširdžiai taip mano, ištvers", – mestelėjo Anti-Kavurma.

Nespėjus niekam atsiliepti į šiuos žodžius, pasirodė visai netikėtas komentaras.

„Tiesą sakant, brangiosios Ponia Tremtine Siela ir Mergaite, Vardu Turkė, kai kas iš armėnų išeivių visai nepageidauja, kad turkai pripažintų genocidą. Tai padarę jie išplėštų kilimą mums iš po kojų ir nutrauktų stipriausią mus vienijantį ryšį. Kaip turkai turi įprotį neigti savo nusikaltimus, taip ir armėnai turi įprotį mėgautis aukos vaidmeniu. Atrodo, pats laikas būtų abiem pusėms keisti šiuos senus įpročius."

Rašė Baronas Bagdasarianas.

– Jos vis dar nemiega, – tetulė Feridė žingsniavo palei merginų kambario duris. – Gal kas nutiko?

Vyresniosios moterys jau buvo nuėjusios gulti, taip pat ir tetulė Dževrijė, kaip drausminga mokytoja. Tetulė Zelicha užsnūdo ant sofos.

– Eitum ir tu miegoti, sese, aš pabudėsiu prie durų, pasaugosiu, kad joms nieko nenutiktų, – už peties seserį suėmė tetulė Banu. Retkarčiais, ligai paūmėjus, tetulę Feridę apimdavo panika dėl įsivaizduojamos grėsmės, galinčios užklupti iš išorės.

– Leisk man šiąnakt pabudėti, – šyptelėjo tetulė Banu. – Eik, pamiegok. Ir nepamiršk, kad tavo mintys – tai pašaliečiai naktį. Nesikalbėk su pašaliečiais.

– Gerai, – linktelėjo tetulė Feridė ir akimirksniui tapo panaši į mažą mergaitę, sujaudintą pasakos. Regimai nusiraminusi, ji nušlepsėjo į savo kambarį.

Kai jos išjungė kompiuterį, Armanuš dirstelėjo į laikrodį. Buvo pats laikas skambinti mamai. Šią savaitę ji skambindavo kasdien tuo pačiu metu, ir kaskart sulaukdavo Rouzės priekaištų, kad ne-

paskambina dažniau. Stengdamasi nesinervinti dėl šio monotoniško ritualo, surinko numerį ir laukė, kol mama atsilieps.

– Ami!!! – Rouzės balsas virto riksmu. – Brangioji, ar čia tu?

– Taip, mama. Kaip laikaisi?

– Kaip aš laikausi? Kaip aš laikausi? – kartojo Rouzė, atrodė išmušta iš vėžių, pritildė balsą. – Dabar negaliu kalbėti, bet pažadėk, pažadėk man, kad paskambinsi po dešimties... Ne, dešimties nepakaks, lygiai po penkiolikos minučių. Turiu padėti ragelį ir susikaupti, o tada lauksiu tavo skambučio. Pažadėk man, pažadėk, – isteriškai kartojo.

– Gerai, mama, pažadu, – pralemeno Armanuš. – Mama, kas tau? Kas nutiko?

Bet Rouzė jau nebeatsiliepė. Priblokšta, išblyškusi, beviltiškai įsitvėrusi ragelio Armanuš pakėlė akis į Asją.

– Užuot priekaištavusi, kad nepaskambinau, mama paprašė paskambinti vėliau. Kažkas neįprasta. Jai tai nebūdinga.

– Nusiramink, – Asja sujudėjo lovoje ir iškišo galvą iš po antklodės. – Gal ji vairuoja ar panašiai ir negali kalbėti.

Bet Armanuš papurtė galvą, jos veidu perbėgo nerimo šešėlis.

– Dieve, nutiko kažkas negero. Kažkas labai negero.

Nuo verkimo užtinusiomis akimis, paraudusia nosimi Rouzė ištiesė ranką, siekdama popierinio rankšluosčio, ir vėl paplūdo ašaromis. Ji visuomet toje pačioje parduotuvėje pirkdavo tos pačios rūšies stiprius, gerai sugeriančius „Sparkle" firmos popierinius rankšluosčius. Bendrovė gamino juos įvairių rūšių, bet Rouzės mėgstamiausi buvo „My Destination". Rankšluosčiai būdavo mėlynai išmarginti kriauklių, žuvų, laivų paveikslėliais, o tarp jų plaukiojo žodžiai: „AŠ NEGALIU PAKEISTI VĖJO KRYPTIES, BET

GALIU PAKREIPTI BURES TAIP, KAD VISUOMET PASIEKČIAU SAVO TIKSLĄ."

Rouzei patiko šūkis. Be kita ko, melsvas atspalvis labai derėjo prie plytelių, kuriomis buvo išklijuotos jos virtuvės sienos, o virtuvė buvo ta namų patalpa, kuria Rouzė didžiavosi labiausiai. Namas ją sužavėjo, bet vos jį nusipirkus, Rouzė akimirksniu pertvarkė virtuvę, įrengė ištraukiamas lentynas, kampe pastatė trisdešimt šešių butelių vyno stovą lakuotu paviršiumi, nors nei ji, nei Mustafa nebuvo gėrėjai, – ir erdvę papuošė ąžuoliniais sukamaisiais krėslais. Kaip tik ant vieno šių krėslų susmuko dabar, ištikus panikos priepuoliui.

– O, Dieve, turim penkiolika minučių. Ką jai pasakysime? Turime tik penkiolika minučių, reikia apsispręsti, – šaukė ji Mustafa.

– Rouze, brangioji, nusiramink, – ramino Mustafa kildamas nuo savo kėdės.

Krėslai jam nepatiko, todėl virtuvėje turėjo dvi tvirtas medaus gelsvumo pušines kėdes – vieną sau, kitą... taip pat sau. Priėjo prie žmonos ir paėmė ją už rankos, tikėdamasis taip nuraminti:

– Tu kalbėsi ramiai, labai ramiai, supranti? Ir ramiai paklausk, kur ji dabar. Pirmiausia reikia paklausti šito, gerai?

– O jeigu nepasakys? – tarė Rouzė.

– Pasakys. Tu gražiai paklausk, ir ji gražiai atsakys, – lėtai kalbėjo Mustafa. – Tik nesibark. Privalai išlikti rami. Imk, gurkštelk vandens.

Rouzė drebančiomis rankomis paėmė stiklinę.

– Kaip gali būti? Mano mergaitė man pamelavo! O aš, kvailė, ja tikėjau. Visą laiką maniau, kad ji pas močiutę San Fransiske, o staiga paaiškėja, kad ji visiems melavo... Dabar močiutė... Dieve, kaip man jai pasakyti?

Vakar, jiems abiem būnant virtuvėje, – ji kepė blynus, o jis skaitė „Arizona Daily“, – suskambo telefonas. Rouzė su mentele rankoje priėjo atsiliepti. Iš San Fransisko skambino jos buvęs vyras, Barsamas Čakmakčianas.

Kiek metų praėjo nuo tada, kai jie paskutinįkart kalbėjosi? Po skyrybų teko bendrauti dėl dukters. Bet Armanuš užaugus pokalbiai darėsi retesni, kol galiausiai visai nutrūko. Tik du dalykai liko iš jų trumpai trukusios santuokos – abipusis apmaudas ir duktė.

– Atsiprašau, kad trukdau, Rouze, – Barsamo balsas buvo taikus, tačiau santūrus, – bet tai svarbu. Turiu pasikalbėti su savo dukra.

– *Mūsų* dukra, – kandžiai pataisė Rouzė, vos tai ištarusi ėmė gailėtis dėl savo šiurkštumo.

– Rouze, nereikia. Turiu Armanuš blogų žinių. Būk gera, pakviesk ją prie telefono. Jos mobilusis neatsako, tad turėjau paskambinti čia.

– Pala, pala, o... ji ne *ten*?

– Kaip suprasti?

– Ar ji ne San Fransiske su tavimi? – Rouzės lūpos ėmė virpėti iš siaubo.

Barsamas pamanė, kad buvusioji iš jo tyčiojasi. Stengėsi, kad balsas neišduotų susierzinimo.

– Ne, Rouze, ji nusprendė grįžti į Arizoną ir pavasario atostogas praleisti ten.

– O, Dieve!! Bet jos čia nėra! Kur mano vaikas?! Kur ji?! – Rouzė prapliupo rauda, jausdama artėjant nerimo priepuolį, o jau tikėjosi, kad seniai nuo jų išsivadavo.

– Rouze, raminkis, būk gera. Nesuprantu, kas vyksta, bet esu tikras, tai galima kaip nors paaiškinti. Aš pasitikiu Armanuš visa širdimi. Ji tikrai nepadarys nieko bloga. Kada paskutinį kartą su ja kalbėjai?

– Vakar, ji skambina kasdien. Iš San Fransisko!

Barsamas nutilo. Nepasakė jai, kad Armanuš skambina ir jam, tik iš *Arizonos*.

– Na gerai, vadinasi, jai nieko neatsitiko. Turime pasitikėti. Ji protinga, patikima mergina, juk žinai. Kai vėl paskambins, paprašyk, kad paskambintų ir man. Pasakyk, kad tai svarbu. Supranti, Rouze? Paprašysi?

– O, Dieve! – Rouzė ėmė verkti garsiau. Tačiau staiga prisiminusi paklausė: – Barsamai, sakei, turi blogų žinių. Kas nutiko?

– Na... – stojo sunki pauzė. – Mano mama...

Jis neįstengė pabaigti sakinio.

– Pasakyk Armanuš, kad močiutė Šušan mirė. Miegodama. Ji šįryt neatsibudo.

Dar niekad penkiolika minučių netruko taip ilgai. Armanuš žingsniavo po kambarį, lydima susirūpinusio Asjos žvilgsnio. Galiausiai atėjo laikas skambinti mamai. Šįkart Rouzė atsiliepė akimirksniu.

– Ami, noriu tavęs kai ko paklausti, bet turi pasakyti tiesą. Pažadėk, kad pasakysi.

Armanuš pajuto kylant nerimo bangą.

– Kur tu esi? – sušuko Rouzė lūžtančiu balsu. – Tu melavai mums. Tu ne San Fransiske ir ne Arizonoje – kur tu?

Armanuš sunkiai nurijo seilę.

– Aš Stambule, mama.

– Ką?!

– Mama, aš tau viską paaiškinsiu, tik nurimk.

Rouzės akys piktai blykstelėjo. Ji tiesiog negalėjo pakęsti, kad visi amžinai prašo nusiraminti.

– Mama, labai atsiprašau, kad sukėliau tiek rūpesčių. Nederėjo taip elgtis. Aš labai atsiprašau, bet tikrai nėra ko nerimauti, patikėk.

Rouzė pridengė ragelį ranka.

– Mano vaikelis Stambule! – pranešė vyrui su priekaišto gaidele, lyg jis būtų dėl to kaltas. Paskui sušuko į ragelį: – Ką, po galais, ten veiki?

– Apsistojau tavo anytos namuose. Tai nuostabi šeima.

Rouzė apstulbusi vėl atsigręžė į Mustafa ir šįkart dar pikčiau riktelėjo:

– Ji gyvena *tavo* šeimoje.

Paskui, išblyškusiam ir išsigandusiam Mustafa Kazandžiui nespėjus ištarti nė žodžio, pareiškė:

– Mes vykstame pas jus. Niekur nepradink. Mes atskrendam. Ir nedrįsk daugiau išjungti mobiliojo telefono! – sulig šiais žodžiais ji padėjo ragelį.

– Ką tu čia kalbi? – Mustafa stipriau nei derėtų suspaudė žmonai ranką. – Neketinu niekur vykti.

– Vyksi kaip didelis, – tarė Rouzė. – *Mes* vyksime. Mano vienintelė dukra – *Stambule*!!! – sukliko taip, lyg Armanuš būtų paimta įkaite.

– Negaliu staiga mesti darbo.

– Gali pasiimti keletą išeiginių. Jei ne, aš vyksiu viena, – atšovė Rouzė ar kažkas kitas, panašus į ją. – Mes nuvyksime ten, įsitikinsime, kad jai niekas negresia, pasiimsime ją ir parsivešime namo.

Tą patį vakarą vėlai, visiems jau susiruošus miegoti, suskambo Kazandžių telefonas.

– *Inshallah**, gal nieko bloga, – sušnibždėjo Močiulytė iš savo lovos, rankoje laikydama rožinį.

Jos veide atsispindėjo nerimas. Ištiesė ranką, siekdama stiklinės, kurioje mirko dantų protezas, ir, vis dar melsdamasi, gurkštelėjo. Tik vanduo galėjo numalšinti baimę.

Ragelį pakėlė tetulė Feridė, ji dar nemiegojo. Šioje šeimoje ji buvo pati šnekiausia ir labiausiai mėgo kalbėti telefonu.

– Klausau?

– Sveika, Feride, čia tu? – ragelyje suskambo vyriškas balsas. Ir nelaukdamas atsakymo pridūrė: – Tai aš... iš Amerikos... Mustafa.

Sujaudinta brolio balso tetulė Feridė šyptelėjo.

– Kodėl nepaskambini dažniau? Kaip laikaisi? Kada aplankysi mus?

– Klausyk, brangioji, ar Ami... Armanuš pas jus?

– Tai žinoma, juk tu ir atsiuntei ją paviešėti. Mes ją labai mylime. – Tetulė Feridė švytėjo iš laimės. – O kodėl patys neatvykot, tu ir tavo žmona?

Mustafa stovėjo nejudėdamas, suraukęs kaktą. Už lango plytėjo Arizonos žemė, visuomet patikima, visuomet paslaptinga. Laikui bėgant jis išmoko vertinti dykumą, jos begalybė malšino baimę atsigręžti atgal, jos ramybė slopino mirties baimę. Tokiomis akimirkomis, kaip ši, jis – o gal tik jo kūne slypinti atmintis – prisimindavo visų giminės vyrų laukiančią lemtį. Tokiomis akimirkomis, kaip ši, jis rimtai galvodavo apie savižudybę, pasiryžęs pats rasti mirtį, kol ji nesurado jo. Jis gyveno du skirtingus gyvenimus – kaip Mustafa ir kaip Mostafa. Kartais atrodė, kad vienintelis būdas nutiesti tiltą per prarają, skiriančią šiuos du vardus, – numarinti juos abu, staiga nutraukti abu savo gyvenimus.

* Duos Dievas (*turk.*).

Šita mintis jį baugino. Pasigirdo garsas, panašus į atodūsį. Gal jo. O gal tiesiog dykumos.

– Mes atvykstame. Atvykstame kelioms dienoms pasiimti Ami ir aplankyti jūsų... Atvykstame.

Atrodė, kad žodžiai liejasi be pastangų, lyg laikas net įskilęs būtų lankstus, lyg jis būtų nekintantis tęstinumas. Mustafa atvyks, lyg nebūtų buvę tų beveik dvidešimties metų, kai negyveno namie.

PENKIOLIKTAS SKYRIUS

Auksinės razinos

Neįtikima žinia, kad Mustafa su savo amerikiete žmona atvyksta jų aplankyti, Kazandžių namuose akimirksniu išprovokavo daugybę atsakomųjų veiksmų. Pirmajam ir svarbiausiam jų prireikė valiklių, skalbiklių ir muilo drožlių. Per dvi dienas namas buvo kruopščiai iščiustytas nuo viršaus iki apačios, langai nušveisti ir išblizginti, nuo lentynų nušluostytos dulkės, užuolaidos išskalbtos ir išlygintos, visuose trijuose aukštuose nugramdyta ir nušluostyta kiekviena plytelė. Tetulė Dževrijė svetainėje nušluostė visus kiekvieno kambarinio augalo – pelargonijų ir katilėlių, rozmarinų ir krunių – lapus. Nušluostė net sprigių lapus. Tetulė Feridė nustebino, iš savo kraičio skrynios ištraukusi brangiausius pynimus. Bet, žinoma, labiausiai jaudinosi senelė Giulsium. Iš pradžių ji nepatikėjo, kad jos vienintelis sūnus po šitiek metų atvyksta jų aplankyti, o kai pagaliau buvo įtikinta, užsidarė virtuvėje tarp lėkščių, rykų ir produktų ir ėmė ruošti mėgstamiausius savo mylimiausio vaikelio patiekalus. Oras virtuvėje pritvinko šviežių kepinių kvapo. Ji spėjo iškepti orkaitėje dviejų rūšių *börek* – su špinatais ir su fetos sūriu, išvirti lęšių sriubos, ištroškinti ėriuko

muštinių, paruošti *köfte*, kuriuos keps, kai svečiai atvyks. Nors buvo numačiusi iki dienos pabaigos pagaminti dar pustuzinį patiekalų, neabejotinai svarbiausias senelės Giulsium vaišių akcentas turėjo būti desertas – *ashure**.

Visą vaikystę ir paauglystę Mustafa Kazandžis mėgo *ashure* labiau nei bet kuriuos kitus saldumynus. Senelė Giulsium tikėjosi, kad Mustafa įvertins savo mėgstamą desertą, laukiantį jo šaldytuve, lyg gyvenimas čia būtų vis dar toks pat, kokį paliko, jei tik tie baisūs amerikiečių greitojo maisto patiekalai nebus sujaukę jo kulinarinių įpročių.

Ashure buvo tęstinumo ir stabilumo simbolis, įkūnijantis ramybę, ateinančią po kiekvienos, kad ir kaip bauginančios audros.

Senelė jau iš vakaro buvo užmerkusi viską, ko reikia, ir dabar galėjo pradėti gaminti. Atidarė spintelę ir išsiėmė milžinišką katilą. Gaminant *ashure* be katilo niekaip neišsiversi.

Produktai:

1/2 puodelio avinžirnių
1 puodelis sveikų lukštentų kviečių
1 puodelis baltųjų ryžių
1–1/2 puodelio cukraus
1/2 puodelio skrudintų smulkintų lazdynų riešutų
1/2 puodelio pistacijų
1/2 puodelio kedro riešutų
1 arbatinis šaukštelis vanilės
1/3 puodelio auksinių razinų
1/3 puodelio džiovintų figų
1/3 puodelio džiovintų abrikosų
1/2 puodelio apelsinų žievelių
2 valgomieji šaukštai rožių vandens

* Saldus avinžirnių, kviečių ir džiovintų vaisių pudingas (*turk.*).

Garnyras

2 valgomieji šaukštai cinamono

1/2 puodelio nuplikytų ir skaldytų migdolų

1/2 puodelio granatų sėklų

Pasiruošimas

Dauguma produktų turi būti užmerkta iš vakaro atskiruose dubenėliuose.

Viename dubenėlyje užpilkite avinžirnius šaltu vandeniu ir mirkykite per naktį. Kviečius ir ryžius kruopščiai nuplaukite ir užmerkite kitame dubenėlyje. Figas, abrikosus ir apelsinų žieveles pusę valandos mirkykite karštame vandenyje, paskui nukoškite (vandens neišpilkite), sukapokite, sumaišykite su auksinėmis razinomis ir atidėkite į šalį.

Gaminimas

Užpilkite avinžirnius 4 litrais šalto vandens. Virkite ant vidutinės ugnies apie valandą, kol avinžirniai ims minkštėti. Kol jie virs, užvirinkite 2–3 litrus vandens, supilkite kviečius, ryžius ir, dažnai pamaišydami, virkite ant mažos ugnies apie valandą, kol mišinys suminkštės. Sumaišykite su avinžirniais.

Mišinį užpilkite vandeniu, kuriame mirko figos, abrikosai ir apelsinų žievelės, suberkite cukrų, smulkintus lazdyno riešutus, pistacijas ir kedro riešutus, nuolat maišydami virkite ant vidutinės ugnies 30 minučių ar ilgiau. Leiskite mišiniui šiek tiek sutirštėti, kol jis taps panašus į tirštą sriubą. Sudėkite vanilę, razinas, figas, abrikosus, apelsino žieveles ir, nuolat maišydami, virkite dar 20 minučių. Nukelkite nuo ugnies ir įmaišykite rožių vandens. Palikite kambario temperatūroje valandą ar ilgiau. Apibarstykite cinamonu ir papuoškite skaldytais migdolais bei granatų sėklomis.

Armanuš nuo ankstaus ryto susimąsčiusi ir tyli sėdėjo merginų kambaryje. Jai nesinorėjo nei išeiti, nei kuo nors užsiimti. Asja liko kartu – jos žaidė nardais ir klausėsi Džonio Kešo.

– Du šešetai! Tu – laimės kūdikis!

Bet Armanuš nė trupučio nesidžiaugė iškritus sėkmingam skaičiui. Ji susikaupusi ir papūtusi lūpas spoksojo į savo šaškes, lyg tikėdamasi išjudinti jas žvilgsniu.

– Širdis jaučia, įvyko kažkas baisaus, tik mama man nesako.

– Nesisielok, – tarė Asja, čiulpdama pieštuko galą, nes troško nikotino. – Juk kalbėjaisi su mama ir atrodė, kad viskas gerai. Tavo dėka jie apsilankys Stambule. Susitiksite čia ir netrukus grįšite namo...

Asja kalbėjo, norėdama nuraminti, bet, keista, jos žodžiai skambėjo lyg neigdami tai, kas sakoma. Iš tiesų ji liūdėjo, kad Armanuš netrukus išvyks.

– Aš nežinau. Tiesiog negaliu atsikratyti to jausmo, – atsiduso Armanuš. – Mano mama niekur nekeliauja, net į Kentukį. Kad ji skrenda į Stambulą, tiesiog protu nesuvokiama. Kita vertus, tai jai būdinga. Ji negali ištverti nekontroliavusi mano gyvenimo. Ji apskristų aplink pasaulį, kad tik galėtų nuolat prižiūrėti mane.

Laukdama, kol Armanuš pasiruoš kitam ėjimui, Asja parietė po savimi kojas ir ėmėsi naujo Asmeninio nihilizmo manifesto punkto.

Dešimtas punktas. Jei surandi artimą draugę, neprisirišk prie jos taip, kad pamirštum, jog galų gale kiekvienas iš mūsų yra vienišas ir anksčiau ar vėliau amžina vienatvė įveiks bet kokią atsitiktinę draugystę.

Kad ir kaip susikrimtusi buvo Armanuš, žaidimo įgūdžių jos nuotaika neveikė. Išritinusi du šešetus ji įsiveržė į Asjos lentos pusę ir sutriuškino varžovę vienu ypu numušdama visas tris jos šaškes. Pergalė!

Asja dar giliau suleido dantis į pieštuką.

Vienuoliktas punktas. Net jei randi brangią draugę ir prisiriši prie jos tiek, kad pamiršti dešimtąjį punktą, visada atmink, kad ji gali įveikti tave kitose gyvenimo srityse. Žaisdami nardais, lygiai kaip gimdami ar mirdami, esame vieniši.

Turėdama ant pertvaros tris šaškes ir tik dvejus atvirus vartus varžovės pusėje, Asja dabar turėjo išritinti arba du penketus, arba du trejetus. Joks kitas skaičius negalėjo išgelbėti jos nuo pralaimėjimo. Kad geriau sektųsi, ji pasispjaudė delnus ir sukalbėjo maldelę nardų džinui, kurį įsivaizdavo kaip pusiau juodą, pusiau baltą milžiną su pašėlusiai besisukančiais žaidimo kauliukais vietoj akių. Iškrito trys ir du. Prakeikimas! Nebegalėdama žaisti ji pliaukštelėjo rankomis ir nusivylusi numykė.

– Vargšiukė! – sušuko Armanuš.

Dėdama likusias juodąsias šaškes ant pertvaros Asja išgirdo gatvės prekiautoją visu balsu šaukiant: „Razinos! Turiu auksinių razinų! Kūdikiams ir bedantėms senelėms, auksinės razinos tiks visiems!“ Ji prabilo garsiau, kad perrėktų prekiautoją.

– Esu tikra, tavo mamai nieko neatsitiko. Pagalvok, jei būtų nutikę kas blogo, argi ji galėtų keliauti iš Arizonos į Stambulą?

– Ko gero, tu teisi, – linktelėjo Armanuš ir parideno kauliukus. Ir vėl du šešetai!

– Ei, tu ką, ketini visą laiką ritinti tik po du šešetus? Tie kauliukai pripildyti švino, ar ką? – įtariai reagavo Asja. – Ar tik ne sukčiauji, panele?

Armanuš sukikeno:

– O, jei tik mokėčiau!

Ruošdamasi kitam ėjimui – perkelti dvi baltąsias šaškes į laisvą plotą – Armanuš staiga sustingo, jos veidas išblyško ir persikreipė.

– O, Dieve, kaip aš nesupratau?! – sielvartingai sušuko Armanuš. – Ne motina, o *tėvas*. Būtent taip mama elgtųsi, jei kas bloga nutiktų mano tėvui... ar jo šeimai... O, Dieve, kažkas nutiko mano tėvui!

– Čia jau išsigalvoji, – Asja nesėkmingai pabandė ją nuraminti. – Kada paskutinį kartą kalbėjai su tėvu?

– Prieš dvi dienas, – atsakė Armanuš. – Skambinau jam iš Arizonos, ir viskas atrodė gerai, viskas normalu.

– Palauk, palauk! Kaip tai skambinai jam iš *Arizonos*?

Armanuš išraudo:

– Aš pamelavau.

Ji gūžtelėjo pečiais, lyg mėgaudamasi padariusi kažką negera.

– Melavau beveik visiems saviškiams, kad galėčiau išvykti į šią kelionę. Jei būčiau prasitarusi, kad vykstu į Stambulą viena pati, būčiau taip išgąsdinusi, kad manęs išvis *niekur* nebūtų išleidę. Taigi pamaniau, kad nuvyksiu į Stambulą, o viską papasakosiu grįžusi. Tėvas mano, kad esu pas mamą Arizonoje, mama – kad San Fransiske pas tėtį. Bent jau iki vakar ji taip *manė*.

Asja spoksojo į Armanuš negalėdama patikėti, bet šį jausmą netrukus nustelbė kažkas panašaus į pagarbą. Gal Armanuš visai nėra tokia tyra, gerai besielgianti mergaitė, kaip Asja įsivaizdavo. Gal jos švytinčio pasaulio gelmėse užteko vietos ir tamsai, purvui, nukrypimui nuo normos. Šis prisipažinimas ne tik nenuliūdino Asjos, bet netgi padėjo susidaryti geresnę nuomonę apie Armanuš. Ji užvertė nardų lentą ir pasikišo ją po pažastimi, pripažindama savo pralaimėjimą, nors Armanuš negalėjo suprasti tokio gesto reikšmės.

– Nemanau, kad nutiko kas bloga... Klausyk, kodėl tau nepaskambinus tėčiui? – paklausė Asja.

Lyg tik šito ir laukusi, Armanuš prisitraukė telefoną. Dėl laiko skirtumo San Fransiske dabar turėjo būti ankstyvas rytas.

Atsiliepė po pirmo signalo, tik ne močiutė Šušan, kaip įprasta, o tėvas.

– Mieloji, – švelniai atsiduso Barsamas Čakmakčianas, išgirdęs dukters balsą. Ragelyje nykiai traškėjo, tad buvo akivaizdu, kad juodu skiria didžiulis atstumas. – Ketinau paskambinti šįryt. Žinau, kad tu Stambule, tavo mama paskambino ir man pranešė.

Trumpa gelianti pauzė, bet Barsamas Čakmakčianas nepriekaištavo ir dukters nebarė.

– Mes su tavo mama labai nerimavome. Rouzė su tavo patėviu skrenda į Stambulą... Jie vyksta pasiimti tavęs. Stambule bus rytoj apie pietus.

Armanuš stovėjo nustėrusi. Kažkas negerai. Atsitiko kažkokia nelaimė. Tai, kad jos tėvas ir motina kalbėjosi, net tarėsi, akivaizdžiai reiškė nelaimę.

– Tėti, ar kas nors atsitiko?

Barsamas Čakmakčianas tylėjo, sukrėstas širdgėlos, kurią sukėlė netikėtai, tartum iš niekur, užplūdę slegiantys vaikystės prisiminimai.

Kai buvo vaikas, jų apylinkėse kasmet pasirodydavo vyras, dėvintis juodą apsiaustą su smailu gobtuvu. Kartu su vietos bažnyčios dvasininku jie eidavo nuo durų prie durų, ieškodami jaunų gabių berniukų, kuriuos galėtų išvežti į Armėniją ir rengti kunigystei.

– Tėti, kas nutiko? Ar kas negerai?

– Viskas gerai, mieloji. Aš tavęs pasiilgau, – tiek teįstengė pasakyti.

Vaikystėje Barsamas buvo pakerėtas religijos, geriausias sekmadieninės mokyklos mokinys. Vyras juodu apsiaustu ėmė lankytis jų namuose vis dažniau, su Šušan jis kalbėdavosi apie berniuko ateitį. Viena dieną, kai Barsamas, jo motina ir dvasininkas sėdėjo virtuvėje siurbčiodami karštą arbatą, dvasininkas pasiūlė nieko nelaukus apsispręsti.

Barsamas Čakmakčianas niekada nepamirš baimės, blykstelėjusios motinos akyse. Nors gerbė dvasininką, nors troško matyti suaugusį sūnų ganytojo apdaru, nors ir labai norėjo, kad vienintelis sūnus tarnautų Viešpačiui, Šušan nepajėgė nugalėti baimės, lyg susidūrusi su vaikų grobiku, ketinančiu atimti iš jos sūnų. Krūptelėjo taip stipriai ir išgąstingai, kad puodelis jos rankoje suvirpėjo ir arbata išsiliejo ant drabužių. Dvasininkas linktelėjo galva – švelniai ir draugiškai, pajutęs šmėstelint slepiamos tamsios praeities šešėlį. Palaimino ją, paliesdamas ranką. Tada išėjo ir niekada daugiau nebegrįžo.

Tą dieną Barsamas Čakmakčianas pajuto kažką, ko niekad iki tol ir niekada vėliau nepatyrė. Geliančią šiurpią nuojautą. Tik motinos, išgyvenusios kūdikio netektį, veide galėjo atsispindėti tokia baimė netekti dar vieno. Lyg Šušan kažkada jau būtų praradusi sūnų, lyg jis būtų buvęs nuo jos atskirtas.

Dabar, gedėdamas mirusios motinos, jis nerado jėgų pasakyti to dukteriai.

– Tėti, kalbėk su manim, – atkakliai pakartojo Armanuš.

Jo motina, kaip ir tėvas, buvo kilusi iš šeimos, 1915 metais deportuotos iš Turkijos. Sarkisas Čakmakčianas ir Šušan Stambulian turėjo kai ką bendra, ką jų vaikai galėjo tik nujausti, bet aiškiai suvokti nepajėgė. Daug kas būdavo nutylima. Atvykę į Ameriką, jie ankstesnį gyvenimą paliko anoje šalyje, suvokė: nors ir dažnai prisimeni praeitį, apie kai kuriuos dalykus kalbėti negalima.

Barsamas prisiminė savo tėvą, šokantį aplink mamą pagal *Hale*, sukantį pakeltomis rankomis begalinius ratus, lyg sklendžiantis paukštis; muzika prasideda lėtai, paskui vis greitėja ir greitėja, tą Vidurio Rytų viesulą susižavėję vaikai galėjo stebėti tik iš šalies. Muzika paliko giliausią pėdsaką. Metų metus Barsamas grojo klarnetu armėnų ansamblyje ir šoko pasidabinęs tautiniu kostiumu – juodomis plačkelnėmis ir geltonais marškiniais. Prisiminė, kaip kiti vaikai iš nearmėniškos aplinkos pašaipiai spoksodavo į jį, išeinantį iš namų su tuo kostiumu. Kaskart tikėdavosi, kad vaikai užmirš, ką matę, ar jiems tiesiog atsibos tyčiotis. Ir kas kartą klysdavo.

Nors nuolat būdavo įtraukiamas į įvairiausias armėnų tautiškumą propaguojančias veiklos rūšis, labiausiai troško viena – būti toks kaip tie vaikai, nei daugiau, nei mažiau, būti tikras amerikietis ir atsikratyti tos tamsios armėniškos odos. Net ir po daugelio metų mama vis priekaištaudavo, kad vaikystėje jis nuolat klausinėdavęs viršuje gyvenusių nuomininkų olandų, kokiu ypatingu muilu jie prausiasi, nes norėjęs būti toks kaip jie. Dabar, kai mirus motinai vėl užplūdo vaikystės prisiminimai, Barsamas Čakmakčianas jautėsi kaltas, kad taip greitai išbarstė tuos vaikystėje surankiotus armėniškumo trupinėlius. Dabar gailėjosi, kad iš mamos neišmoko daugiau ir neišmokė daugiau savo dukters.

– Tėti, ko tyli, – paklausė Armanuš baimės kupinu balsu.

– Prisimeni jaunimo stovyklą, į kurią važiavai paauglystėje?

– Aišku, prisimenu, – atsakė Armanuš.

– Ar pykai ant manęs, kad daugiau neleidau tavęs tenai?

– Tėti, *aš pati* nebenorėjau ten važiuoti, pameni? Iš pradžių man patiko, bet paskui nusprendžiau, kad esu pernelyg subrendusi. Todėl ir paprašiau tavęs kitais metais manęs ten nebesiųsti...

– Teisybė, – nedrąsiai sutiko Barsamas. – Bet šiaip ar taip galėjau paieškoti kitos stovyklos armėnų paaugliams, kuri būtų tikusi tavo amžiui.

– Tėti, kodėl apie tai klausinėji? – Armanuš vos sulaikė ašaras.

Jis nerado savyje jėgų pasakyti. Tik ne taip, ne telefonu. Nenorėjo, kad apie močiutės mirtį ji sužinotų būdama visai viena ir už tūkstančių mylių. Mėgino suregzti kokį nors pasiteisinimą, bet jo žodžius ėmė gožti fone aidintis gaudesys. Besirenkančių žmonių keliamas triukšmas. Atrodė, lyg būtų susirinkusi visa šeima, giminės, draugai ir kaimynai, visi kartu, po vienu stogu. Armanuš buvo pakankamai išmintinga, kad suvoktų, jog tai gali reikšti tik viena iš dviejų – kažkas tuokiasi arba kažkas mirė.

– Kas yra? Kur močiutė Šušan? – atsargiai paklausė Armanuš. – Noriu pakalbėti su močiute.

Tada Barsamas Čakmakčianas ryžosi pasakyti.

Nuo vėlaus vakaro tetulė Zelicha matavo žingsniais kambarį, genama nevaldomos energijos. Nė vienam šiuose namuose ji negalėjo išsipasakoti, kaip jai blogai, ir kuo labiau slėpė savo jausmus, tuo buvo blogiau. Pirmiausia ketino virtuvėje užsiplikyti raminamosios žolelių arbatos, tačiau nepakeliamas gaminamo maisto kvapas jos vos nesupykino. Tuomet ji nuėjo į svetainę žiūrėti televizoriaus, bet pamačiusi ten dvi iš savo seserų, azartiškai tvarkančias namus ir tuo pat metu pakiliai aptarinėjančias rytojaus dieną, atsisakė šito sumanymo.

Grįžusi į savo kambarį, tetulė Zelicha uždarė duris, prisidegė cigaretę ir iš po čiužinio išsitraukė savo ištikimą tokių išbandymo dienų palydovą – butelį degtinės. Iš pradžių karštligiškai, paskui po truputį ji išgėrė trečdalį butelio. Pagaliau, po keturių cigarečių

ir šešių taurelių, ji nebejautė nerimo, – maža to, nebejautė nieko, tik alkį. Kambaryje teturėjo pakelį auksinių razinų, kurias nusipirko iš lieso kaip žarsteklis gatvės prekeivio, tą vakarą rėkavusio prieš jų namus – tai ir visas užkandis.

Jai įpusėjus butelį ir belikus tik saujelei razinų, suskambo mobilusis. Skambino Aramas.

– Nenoriu, kad šiąnakt liktum tuose namuose, – buvo pirmieji jo žodžiai. – Nei rytoj, nei poryt. Tiesą sakant, nenoriu, kad visą likusį gyvenimą bent dieną praleistum toli nuo manęs.

Užuot atsakiusi, Zelicha prunkštelėjo.

– Maldauju, mano meile, ateik pas mane. Palik tuos namus tuoj pat. Aš turiu dantų šepetėlį tau, turiu net švarų rankšluostį! – Aramas bandė juokauti, bet staiga nutilo. – Pabūk pas mane, kol jis išvyks.

– O kaip aš savo brangiajai šeimai paaiškinsiu tokį netikėtą dingimą? – suniurnėjo tetulė Zelicha.

– Neprivalai nieko aiškinti, – maldaujamai pratarė Aramas. – Matai, tradicinėje šeimoje būti kitokių pažiūrų žmogumi yra privalumas. Kad ir ką iškrėstum, niekas nesipiktins, esu tikras. Ateik. Pagyvenk pas mane.

– Ką pasakyti Asjai?

– Nieko, tu nieko neprivalai sakyti... Juk žinai.

Tvirtai spausdama ragelį, tetulė Zelicha susirangė embriono poza. Ji užsimerkė, grimzdama į miegą, bet sukaupusi jėgų likučius dar paklausė:

– Aramai, kada tai baigsis? Ta priverstinė amnezija. Ta begalinė užmarštis. Nieko nesakyk, nieko neprisimink, nieko neatskleisk nei jiems, nei sau... Ar kada nors baigsis?

– Negalvok dabar apie tai, – Aramas bandė raminti. – Atsikvėpk. Tu per griežtai save baudi. Ryt iš ryto kraustykis pas mane.

– Ak, mylimasis... Kaip norėčiau... – tetulė Zelicha nusuko savo sielvartingą veidą, lyg Aramas galėtų matyti jį telefono ekrane. – Jie tikisi, kad važiuosiu į oro uostą pasitikti atvykstančiųjų. Aš juk vienintelė šioje šeimoje moku vairuoti, pamiršai?

Aramas tylėjo, suprato, kad ji teisi.

– Nesisielok, – sušnibždėjo tetulė Zelicha, – aš myliu tave... Taip tave myliu... Dabar miegokim.

Vos padėjusi ragelį, tetulė Zelicha ėmė grimzti į gilų miegą. Kitą rytą, pabudusi nepakeliamai skaudama galva ir nerasdama vienos antklodės, ji neprisiminė, kaip išjungė mobilųjį telefoną, paslėpė degtinės butelį, kaip užgesino cigaretę peleninėje, išjungė šviesą ir palindo po apklotais.

– Ar Stambule šalta? Gal reikėjo pasiimti šiltesnių drabužių? – klausinėjo Rouzė, nors turėjo tris priežastis to nedaryti: jau klausė to paties anksčiau, jau buvo susidėjusi daiktus, kurie dabar keliavo į Tuksono oro uostą, – tad kalbėti apie tai buvo per vėlu.

Mustafa Kazandžis labai norėjo priminti žmonai šias tris priežastis, bet nenuleido akių nuo kelio ir tik papurtė galvą.

Kelionės dieną Rouzė ir Mustafa ketvirtą popiet paliko namus ir išvyko į oro uostą. Jų laukė du skrydžiai – vienas trumpas, kitas labai ilgas. Pirmiausia jie turėjo skristi iš Tuksono į San Fransiską, paskui – iš San Fransisko į Stambulą. Rouzei tai buvo pirmoji kelionė į šalį, kur anglų kalba nėra pagrindinė ir kur žmonės rytais nevalgo blynelių su klevų sirupu, todėl jautėsi ir pakiliai, ir nerimastingai. Tiesą sakant, ji iš prigimties nebuvo nuotykių ieškotoja ir jei ne ta ilgai planuota, bet taip ir neįvykusi svajonių kelionė į Bankoką, jie su Mustafa net nebūtų turėję pasų. Jos kelionių patirtis apsiribojo šešių DVD plokštelių „Atrasti Europą“ kolekcija.

Iš jų susidarė įspūdį apie Turkiją – ir daug ryškesnį įspūdį nei iš padrikų Mustafa pastabų, retkarčiais išsprūstančių per visus tuos jų santuokos metus. Tačiau blogiausia buvo tai, kad Rouzė visas šešias plokšteles peržiūrėjo vienu prisėdimu, o „Kelionės po Turkiją" buvo paskutinės po Britų salų, Prancūzijos, Ispanijos, Portugalijos, Vokietijos, Austrijos, Šveicarijos, Italijos, Graikijos ir Izraelio, – tad ji nebuvo įsitikinusi, ar jos atmintin įstrigę vaizdai tikrai iš Turkijos, o ne iš kurios kitos šalies. Kolekcija „Atrasti Europą" išties buvo puiki šviečiamoji priemonė, ypač amerikiečiams, amžinai neturintiems laiko, galimybių ar noro keliauti į užjūrį, bet sudarytojai galėjo bent perspėti žmones, kad nežiūrėtų visų plokštelių iš karto ir vienu metu „keliautų" tiktai į vieną šalį.

Tarptautiniame Tuksono oro uoste jie apžiūrėjo visas parduotuves, tai yra, vieną kioską ir vieną suvenyrų prekystalį. Nepaisant pretenzingo užrašo „Tarptautinis oro uostas" (titulas suteiktas dėl skrydžių į Meksiką, kurią automobiliu galėjai pasiekti per valandą), oro uostas buvo toks kuklus, kad labiau priminė vietinę autobusų stotį, net „Starbucks" nepasivargino atidaryti jame savo skyrelio. Bet vis tiek prie suvenyrų prekystalio Rouzė sugebėjo rasti lauktuvių Mustafa šeimai. Nors šiai kelionei nebuvo ruoštasi iš anksto, ir Rouzę graužė rūpestis dėl dukters, jau nekalbant apie tai, kad neišmanė, kaip šiai reikės pranešti apie močiutės mirtį, artėjant skrydžio laikui užplūdo kažkoks turistinis svaigulys. Trokšdama nupirkti ką nors ypatinga kiekvienai Mustafa šeimos moteriai, ji atidžiai apžiūrėjo visas lentynėles, nors nelabai buvo iš ko rinktis. Kaktuso pavidalo bloknotai, kaktuso pavidalo raktų pakabukai, kaktuso pavidalo magnetukai, stikleliai tekilai su kaktusų vaizdais, įvairūs niekučiai ir žaisliukai su ant jų nupieštais, jei ne kaktusais, tai driežais ir kojotais. Galiausiai Rouzė išrinko po dovaną kiekvienai Kazandžių moteriai – visoms vienodas,

kad nebūtų skriaudos – po rinkinuką, kurį sudarė daugiaspalvis kaktuso pavidalo pieštukas su užrašu „Aš myliu Arizoną“, balti marškinėliai su Arizonos žemėlapiu ant krūtinės, kalendorius su Didžiojo Kanjono nuotraukomis, milžiniškas puodelis su užrašu „Bet tai sausas karštis“ ir šaldytuvo magnetukas su tikru kaktusiuku. Dar nupirko dvejus gėlėtus šortus, tokius pat, kokius dabar dėvėjo pati, – tam atvejui, jei kas nors Stambule užsigeistų pasimatuoti.

Daugiau nei dvidešimt metų pragyvenusi Tuksone, Rouzė, nors kilusi iš Kentukio, buvo nuo galvos iki kojų aprašinėta užrašais „Arizona“. Tai, kad ji iš Arizonos, išdavė ne tik drabužiai – marškinėliai, džinsiniai šortai, šiaudinė skrybėlė ar akiniai nuo saulės, lyg priaugę prie veido, bet ir kūno kalba, tiesiog spinduliuojanti arizonietišką būdą. Šiemet Rouzei sukako keturiasdešimt šešeri, bet savo žvitria laikysena ji priminė išėjusią į pensiją baudžiamųjų bylų teisėją, kuri, iki tol gyvenime negalėjusi pasipuikuoti gėlėtomis suknelėmis, dabar vilki jas visomis progomis. Tiesą sakant, Rouzė labai apgailestavo dėl daugelio dalykų, kurių, sulaukusi tokio amžiaus, nespėjo padaryti, tarp jų – kad neturi daugiau vaikų. Kaip ji sielojosi nepagimdžiusi, kol galėjo, dar vieno kūdikio. Mustafa ne itin troško turėti vaikų ir gana ilgai Rouzei tai buvo priimtina, nė neįtarė, kad kada nors dėl to gailėsis. Galbūt tai buvo profesijos nulemta aplinkybė – visą dieną apsupta ketvirtaklasių ji nepastebėjo, kad jos pačios gyvenime trūktų vaikų. Apskritai kalbant, jos ir Mustafa vedybinis gyvenimas buvo laimingas. Šią santuoką greičiau galima pavadinti paguodą teikiančiu abipusiu pripratimu negu aistringu atsidavimu, bet vis dėlto ji buvo nepalyginti geresnė už tūkstančius kitų, grindžiamų vadinamąja meile. Tai buvo likimo išdaiga, galvojo ji, prisiminusi, kad pradėjo susitikinėti su Mustafa tik norėdama atkeršyti Čak-

makčianams. Bet kuo geriau jį pažino, tuo labiau žavėjosi ir geidė. Nors romantiškų ryšių troškimas kartais versdavo Rouzę slapta ilgėtis kitokio gyvenimo su kitokiu vyru, apskritai ji buvo visiškai patenkinta tuo, ką turėjo.

– Palik tą padažą, – tarė Mustafa pamatęs, kad Rouzė svarsto, ar nenusipirkus kaktuso pavidalo butelio aštraus meksikietiško padažo. – Patikėk, Rouze, Stambule tau jo neprireiks.

– Tikrai? Ar turkiški patiekalai aštrūs?

Į šį, kaip ir į daugelį kitų iki skausmo paprastų klausimų, Mustafa negalėjo atsakyti. Po ilgų visiškos atskirties metų jo supratimas apie turkų kultūrą vis labiau bluko, lyg saulei ir vėjui paliktas pergamentas. Stambulas nepastebimai jam tapo miestu vaiduokliu, neturinčiu nieko realaus, tik kartkartėmis aplankančiu sapnuose. Kadaise Mustafa žavėjo daugelis Stambulo vietų, jo žmonės, kultūra, bet, įsikūręs Jungtinėse Valstijose, pamažu pasidarė abejingas Stambului ir beveik viskam, kas su juo susiję.

Vis dėlto viena yra išvykti iš gimtojo miesto, ir visai kas kita – būti atplėštam nuo savo kūno ir kraujo. Mustafa Kazandžis ne itin sielojosi dėl to, kad jam teko visam laikui tapti pabėgėliu Amerikoje, lyg neturėtų gimtinės, į kurią galėtų grįžti, ir net ne dėl to, kad gyvena tik ateitimi, neturėdamas ko prisiminti, bet labiausiai dėl to, kad tapo svetimšaliu, neturinčiu protėvių, žmogumi be vaikystės. Per tuos metus būta akimirkų, kai jausdavo savotišką pagundą grįžti, pamatyti savo šeimą ir susitikti su tuo žmogumi, kuriuo pats kadaise buvo. Tačiau kaskart paaiškėdavo, kad tai nėra lengva ir metams bėgant tikrai netaps lengviau. Jausdamas, kaip vis labiau tolsta nuo savo praeities, jis galiausiai nutraukė su ja visus saitus. Taip buvo geriau. Ir jam, ir tiems, kuriems kadaise suteikė tiek skausmo. Dabar jo namai buvo Amerika. Nors, jei atvirai, labiausiai jis troško įsikurti ne Arizonoje ar kurioje kitoje

vietoje, o ateityje. Ateitį vadino savo namais – namais, kurių užpakalinės durys į praeitį užvertos.

Lėktuve Mustafa buvo susimąstęs ir užsisklendęs savyje. Kylant sėdėjo nejudėdamas ir beveik nepakeitė padėties pasiekus reikiamą aukštį. Jautėsi pavargęs, jį sekino ši priverstinė kelionė, kuri dar tik prasidėjo.

Rouzė, priešingai, buvo kupina nervingo jaudulio. Ji vieną po kito tuštino puodelius prastos lėktuvo kavos, žiaumojo siūlomus prėskus riestainius, išsiblaškiusi vartė žurnalą, žiūrėjo „Bridžita Džouns: ties proto riba“, nors šį filmą buvo jau mačiusi, įsitraukė į ilgą pašnekesį su šalia sėdinčia senyva ponia (ji skrido į San Fransiską aplankyti vyriausios dukters ir pamatyti tik ką gimusio proanūkio), o šiai užmigus pabandė atsakyti į ekrane prieš jos akis pasirodžiusio istorijos testo klausimus.

Kas patyrė daugiausia netekčių per II pasaulinį karą?

A. Japonija.
B. Didžioji Britanija.
C. Prancūzija.
D. Sovietų Sąjunga.

Koks buvo Džordžo Orvelo romano „1984“ pagrindinio herojaus vardas?

A. Vinstonas Smitas.
B. Akakijus Akakijevičius.
C. Seras Frensis Dreikas.
D. Gregoras Samsa.

Į pirmąjį klausimą Rouzė neabejodama atsakė B, apie antrąjį neturėjo jokio supratimo, todėl paprasčiausiai paspaudė A. Ir netrukus savo nuostabai sužinojo, kad pirmas atsakymas buvo klaidingas, o antras – teisingas. Jei Ami būtų čia, ji tikrai būtų teisingai atsakiusi į *abu* klausimus, ir, suprantama, ne atsitiktinai. Jai suspaudė širdį pagalvojus apie dukterį. Nepaisant visų prieštaravimų ir kivirčų, nepaisant visų jos, kaip motinos, nesėkmių, Rouzė buvo įsitikinusi, kad jos santykiai su Ami puikūs. Neabejojo tuo, kaip ir tuo, kad Antrajame pasauliniame kare daugiausia netekčių patyrė Didžioji Britanija.

Galiausiai nusileido San Fransiske.

Oro uoste Rouzę ištiko dar vienas pirkimo priepuolis – skanėstų kelionei. Ji buvo taip nusivylusi tais varganais trupiniais, kuriais juos vaišino per pirmąjį skrydį, kad dabar nutarė viskuo pasirūpinti pati. Nors Mustafa iš paskutiniųjų stengėsi įtikinti, kad Turkijos oro linijų lėktuve, priešingai nei Amerikos vidaus linijų, bus siūloma visas kalnas skanėstų, ji nusprendė apsidrausti nuo netikėtumų, juolab, kad laukė dvylikos valandų skrydis.

Rouzė nusipirko pakelį žemės riešutų, sūrio trapučių, šokoladinių sausainukų, du pakelius bulvių traškučių, visą krūvą javainių su medumi bei migdolais ir kramtomosios gumos. Pasiryžimą laikytis angliavandenių dietos, kurios laikėsi vien dėl *poreikio* ko nors, *nesvarbu ko*, laikytis, buvo seniai pamiršusi. Tai vyko labai seniai, kai Rouzė dar buvo jauna ir užsidegusi įrodyti visai Čakmakčianų giminei, kad ji, nors laikoma *odar,* niekuomet netapsiančia sava, iš tikrųjų yra puiki ir netgi pavydėtina moteris. Dabar, po dvidešimties metų, galėjo tik šyptelti prisiminusi, kokį apmaudą tuomet jautė.

Nors kartėlis dėl pirmojo vyro ir jo giminės niekuomet neišnyko, laikui bėgant Rouzė išmoko susigyventi su savo ydomis ir

trūkumais, tokiais kaip platėjantys klubai ir pilvas. Ji dažnai laikydavosi visokių dietų, tiesa, priešokiais, ir jau negalėjo tiksliai prisiminti, kada metė šį užsiėmimą. Nelabai ir svarbu kada, svarbiausia, kad Rouzė sugebėjo atsikratyti, tiesa, ne svorio, o *poreikio* atsikratyti svorio. Tiesiog numojo į tai ranka. Mustafa ji patiko tokia, kokia yra. Jis niekad nekritikavo jos išvaizdos.

Pranešimas apie laipinimą į lėktuvą užklupo juos „Wendy's" greitojo maisto užkandinėje, laukiančius dviejų didelių sumuštinių su bekonu ir keptų bulvyčių su grietinės ir česnako padažu – tam atvejui, jei Turkijos oro linijų siūlomas maistas pasirodytų esąs nevalgomas. Spėję pačiupti, ką užsisakę, nuskubėjo prie vartų, kur jų laukė papildoma tikrinimo procedūra, skirta tarpžemyninių skrydžių keleiviams, ypač skrendantiems į Vidurio Rytų šalis. Rouzė sunerimusi stebėjo, kaip mandagus, bet rūstus pareigūnas ėmė tikrinti visas dovanas, kurių buvo pripirkusi Tuksone. Iškėlęs kaktuso pavidalo raiklį, pamojavo juo ore, lyg grūmodamas Rouzei pirštu dėl kažkokio jos rengiamo nusikaltimo.

Tačiau lėktuve Rouzė greitai atsipalaidavo, ją džiugino viskas – dalijami elegantiški kelionės rinkinukai, priderintos pagalvėlės, antklodės, akidangčiai, be perstojo siūlomi gėrimai pakaitomis su dykai dalijamais turkiškais sumuštiniais. Neilgai trukus buvo patiekti pietūs – ryžiai ir orkaitėje keptas viščiukas su salotomis ir skrudintomis daržovėmis. Užrašas ant padėklo įkloto skelbė: „Mūsų patiekalai – be kiaulienos." Rouzė ėmė gailėtis pirkusi „Wendy's" sumuštinių.

– Teisybę sakei dėl maisto. Jis puikus, – tarė vyrui su šypsena sukiodama rankoje deserto dubenėlį. – O čia kas?

– *Ashure*, – keistai lūžtančiu balsu paaiškino Mustafa, žvelgdamas į auksines razinas, puošiančias nediduką dubenėlį. – Kadai-

se tai buvo mano mėgstamiausias skanėstas. Kaskart, sužinojusi, kad grįžtu, mama privirdavo jo didžiulį puodą.

Kad ir kaip stengėsi nesileisti į prisiminimus, Mustafa nepajėgė atsikratyti prieš akis kylančio vaizdo – tuzinai stiklinių *ashure* dubenėlių šaldytuve laukia, kol bus išdalyti kaimynams. Kitaip nei visi desertai, *ashure* būdavo verdamas ne tik savo šeimai, bet ir kaimynams. Todėl jo reikėjo gaminti daug, kiekvienas dubenėlis įkūnijo išlikimą, vienybę ir gausą. Mustafa potraukis šiam skanėstui išaiškėjo, kai jis, septynmetis, ištuštino dubenėlius, kuriuos turėjo išdalyti.

Jis dar nepamiršo, kaip stovėjo prie daugiabučio namo, kaimyninio *konako*, su padėklu rankose. Ant padėklo – pustuzinis dubenėlių, kiekvienas vis kitam kaimynui. Pirmiausia jis nurinko auksines razinas, kuriomis buvo apibarstyti visi dubenėliai. Buvo tikras, kad niekas to nepastebės. Paskui kibo į kitus papuošimus – granatų sėklas ir skaldytus migdolus. Galiausiai nejučia sušveitė viską, visus šešis vienu prisėdimu. Tuščius indus paslėpė sode. Kaimynai dažnai pasilikdavo dubenėlius, paskui grąžindavo juos su savo pagamintais skanėstais, neretai taip pat su *ashure*. Tad Kazandžių šeima neiškart pastebėjo Mustafa nusikaltimą. Sužinojusi, kas įvyko, mama, nors ir suglumusi dėl tokio rajumo, nesibarė, bet nuo to laiko visuomet turėdavo šaldytuve daugiau *ashure*, skirto tik jam vienam.

– Ko norėtumėt išgerti, pone? – turkiškai paklausė prie jo palinkusi palydovė.

Jos akys buvo safyro mėlynumo, dėvėjo lygiai tokios pat spalvos liemenę su putliais, puriais debesėliais ant nugaros.

Sekundėlę Mustafa svarstė, ne todėl, kad nežinojo, ko norėtų išgerti, bet todėl, kad nežinojo, kuria kalba atsakyti. Po tiek metų jam lengviau buvo reikšti savo mintis angliškai nei turkiškai. Vis

dėlto būtų atrodę keistai, jei ne arogantiškai, su turku kalbėtis angliškai. Iki šiol Mustafa Kazandžis šios keblios padėties išvengdavo stengdamasis Jungtinėse Valstijose nebendrauti su turkais. Tačiau tokioje situacijoje kaip ši šalintis tautiečių būtų buvę labai jau nenatūralu. Jis apsidairė, lyg ieškodamas, kur galėtų pabėgti, bet, neradęs išsigelbėjimo, atsakė. Turkiškai.

– Pomidorų sulčių, prašyčiau.

– Pomidorų sulčių neturime, – žvitriai šyptelėjo palydovė, lyg toks atsakymas būtų labai juokingas. Ji buvo viena tų atsidavusių savo bendrovei darbuotojų, sugebančių pasakyti „ne" tokia pat džiaugsminga išraiška. – Gal tiktų kokteilis „Kruvinoji Merė"?

Paėmęs stiklą tiršto skaisčiai raudono gėrimo, jis atsilošė mąsliai suraukęs kaktą, migdolinės akys apsiniaukė. Tik tada atkreipė dėmesį į Rouzę, stebinčią jį susirūpinusiu žvilgsniu. Jos veide atsispindėjo nerimas.

– Kas tau, mielasis? Atrodai susijaudinęs. Ar dėl to, kad laukia susitikimas su saviškiais?

Apie šią kelionę jau kalbėta tiek daug, kad nebeliko ką ir pridurti. Rouzė žinojo, kad Mustafa netroško skristi į Stambulą, tik pasidavė jos nepalenkiamam reikalavimui keliauti drauge. Ji tai įvertino, bet negalėtum pasakyti, kad jautėsi dėkinga. „Kartą per devyniolika metų žmona turi teisę tikėtis kilnaus vyro poelgio", – pamanė pati sau ir švelniai spustelėjo Mustafa ranką.

Šis gestas Mustafa buvo netikėtas. Begalinio liūdesio apimtas, jis prigludo prie žmonos. Iš jos Mustafa išmoko dvi tiesas apie meilę: pirma, kad ir ką pompastiškai tvirtintų romantikai, meilė – tai laipsniškas procesas, o ne įsimylėjimas iš pirmo žvilgsnio, o antra, kad jis sugeba mylėti.

Bėgant metams vis labiau įprato ją mylėti, Rouzė tapo jo ramybės uostu. Nors kartais būdavo reikli ir sunkiai sukalbama, liko

ištikima savo prigimčiai, suprantama ir nuspėjama: jos veiksmų schema buvo paprasta, visos galimos reakcijos gerai pažįstamos. Ji nieko iš jo nereikalavo, lygiai taip pat niekada rimtai nemaištavo ir prieš gyvenimą, turėjo įgimtą gebėjimą prisitaikyti prie aplinkos. Rouzėje derėjo viena kitai priešingos jėgos, veikiančios pačios savaime, nepriklausančios nuo laiko, taigi ir nuo genealogijos. Susipažinus su ja, visos taip jo širdį graužiančios šeimos negandos viro klampia, bet lengva meile, greičiausiai nieko panašiau į tikrąją meilę jis ir negalėjo patirti. Gal pirmoje šeimoje Rouzė ir nebuvo tobula žmona, neįstengė prisitaikyti prie didelės armėniškos giminės, bet kaip tik dėl šios priežasties ji buvo idealus prieglobstis tokiam kaip jis, žmogui, bandančiam ištrūkti iš didelės turkiškos giminės.

– Kaip jautiesi? – pakartojo Rouzė, šįkart su aštresne gaidele balse.

Tą akimirką Mustafa Kazandžį užplūdo nerimo banga. Išblyško, lyg trūktų oro. Jis neturėtų sėdėti šiame lėktuve. Jis neturėtų skristi į Stambulą. Rouzei reikėjo skristi vienai, paimti dukrą ir grįžti namo... *namo*. Kaip jis troško dabar būti Arizonoje, kur viską dengia ramios kasdienybės baldakimas.

– Aš truputį pasivaikščiosiu, – Mustafa atidavė Rouzei stiklinę ir atsistojo, kad nuslopintų kylančią paniką. – Negerai taip sėdėti nejudant valandų valandas.

Eidamas siaura perėja lėktuvo galo link, nužvelgė sėdinčius keleivius: ir turkai, ir amerikiečiai, ir kitų tautybių žmonės. Verslininkai, žurnalistai, fotografai, diplomatai, keliaujantys rašytojai, studentai, motinos su kūdikiais – visiškai svetimi, su kuriais likimas suvedė draugėn ir su kuriais gal teks sulaukti vienos lemties. Vieni skaito knygas ar laikraščius, kiti stebi, kaip karalius Artūras guldo priešus videožaidime, dar kiti įkniubę į kryžiažodžius. Per

dešimt eilių nuo jų sėdinti moteriškė, įdegusi trisdešimt kelerių brunetė, įdėmiai jį nužvelgė. Mustafa nusuko akis. Jis vis dar buvo patrauklus vyriškis, ne tiek dėl aukšto ūgio ir tvirto sudėjimo, ryškių bruožų ar varno juodumo plaukų, kiek dėl gerų manierų ir elegantiško aprangos stiliaus. Per savo gyvenimą buvo sulaukęs ne vienos moters dėmesio, bet niekada neapgaudinėjo žmonos. Įdomiausia, kad kuo labiau jis vengė svetimų moterų, tuo daugiau jų dėmesio sulaukdavo.

Eidamas pro eilę, kurioje sėdėjo brunetė, Mustafa sutriko pastebėjęs, kad moters sijonas akiplėšiškai trumpas, o ji pati sėdi taip sukryžiavusi kojas, kad netyčia gali patikėti, jog vos metęs akį pamatysi jos apatinius. Jam nepatiko tas trikdantis jausmas, kilęs pamačius mini sijoną, tie slegiantys, geliantys prisiminimai, kurių norėjo atsikratyti visiems laikams: jaunėlė sesuo Zelicha, visad mėgdavusi tokius sijonukus, jos nežmoniškai skubrūs žingsniai lekiant Stambulo grindiniu, lyg bandytų pabėgti nuo savo šešėlio. Mustafa metėsi pirmyn ir nusuko akis į šoną, stengdamasis nežiūrėti ten, kur nedera. Sulaukęs amžiaus vidurio, jis kartais suabejodavo, ar apskritai jam patinka moterys. Suprantama, išskyrus Rouzę. Bet, kita vertus, Rouzė – ne moteris. Rouzė yra Rouzė.

Apskritai jis buvo geras patėvis Rouzės dukteriai. Nors tikrai mylėjo Armanuš, pats turėti vaikų nenorėjo. Vaikai ne jam. Niekas nežinojo, kad giliai širdyje jis manė esąs nevertas turėti vaikų. Nebuvo tikras, kad galėtų būti geras tėvas. Ką jis apgaudinėjo? Jis būtų baisus tėvas. Net baisesnis už savąjį.

Jis prisiminė jųdviejų su Rouze pažinties dieną – gal ir ne pati romantiškiausia pažintis, prekybos centro salėje, tarp lentynų, kur jis stovėjo laikydamas po avinžirnių skardinę abiejose rankose. Per tuos metus jie dažnai kalbėdavosi apie tą dieną, juokdavosi iš smulkmenų. Tik jų prisiminimai buvo skirtingi – Rou-

zei neišėjo iš galvos jo drovumas ir sutrikimas, o jam įstrigo jos spindintys šviesūs plaukai ir ryžtas, kuris iš pradžių jį išgąsdino. Vėliau niekada nėra Rouzės bijojęs. Priešingai, būdamas su Rouze jausdavosi lyg paniręs į ramią tėkmę, žinodavo, kad ji niekad nenugramzdins, į nesudrumsčiamą upę, kurioje netyko jokios staigmenos. Jam nereikėjo daug laiko, kad ją pamiltų.

Rytais Mustafa stebėdavo, kaip Rouzė pluša virtuvėje. Jie abudu mėgo virtuvę, nors dėl visiškai skirtingų priežasčių. Rouzei virtuvė patiko, nes mėgo gaminti, todėl jautėsi ten kaip namie. O Mustafa tiesiog mėgo stebėti Rouzę tarp daugybės visų tų paprastų smulkmenų – popierinių rankšluosčių, derančių prie plytelių spalvos, puodelių, kurių pakaktų visam pulkui, šokoladinės karamelės balučių, džiūstančių ant stalviršio. Ypač patiko stebėti jos rankas – raikančias, maišančias, malančias, smulkinančias. O stebėti, kaip ji kepa blynus, buvo itin raminantis vaizdas.

Mama ir vyresnės seserys kurį laiką jam dar rašydavo, teiraudavosi, kaip sekasi, kada grįš jų aplankyti. Jos, ypač mama, užduodavo klausimus, nuo kurių jis įnirtingai stengdavosi išsisukti, siųsdavo laiškus ir dovanas. Per šituos du dešimtmečius su mama buvo susitikęs tik kartą, ne Stambule, o Vokietijoje. Kai dalyvavo geologų ir gemologų konferencijoje Frankfurte, paprašė, kad atskristų pas jį. Taip jie – motina ir sūnus – susitiko Vokietijoje, kaip daugybę metų susitikinėdavo politiniai pabėgėliai, negalintys grįžti į Turkiją.

Tuomet motina buvo taip išsiilgusi jo, kad net nepaklausė, kodėl neatvyksta į Stambulą. Stebėtina, kaip greitai žmonės pripranta prie tokių nenormalių aplinkybių.

Pasiekęs lėktuvo galą Mustafa Kazandžis sustojo prieš tualetus, eilėje jau laukė du žmonės. Prisiminęs vakarykštį vakarą atsiduso. Rouzė nežinojo, kad grįždamas namo iš darbo, jis užsuko į vieną

vietą Tuksone, kur jau dešimt metų retkarčiais slapta apsilankydavo. El Tiradito šventyklą.

Tai buvo kukli, nuošalioje Tuksono vietoje esanti šventykla, vienintelė Amerikoje, skirta nusidėjėlio sielai, kaip skelbė ten esanti lentelė. Atstumtojo, *tiradito*, sielai. Dabar jau niekas gerai neprisimena visų devyniolikto amžiaus vidurio istorijos detalių: kas buvo tas nusidėjėlis, kokią nuodėmę jis padarė ir, svarbiausia, kodėl jo garbei pastatyta ir jo nedoru vardu pavadinta šventykla. Meksikiečiai imigrantai žinojo daugiau nei kiti, bet mažiau nei kiti buvo linkę apie tai kalbėti. Tačiau Mustafa Kazandžis nesirengė gilintis į istorines detales. Jam pakako žinoti, kad El Tiradito buvo geras žmogus, bent jau neblogesnis už mus visus, bet vis dėlto praeityje pridaręs baisių dalykų ir to pakako paskelbti jį nusidėjėliu. Tačiau jam buvo atleista ir netgi suteikta tai, ko stinga daugeliui mirtingųjų – šventykla.

Taigi paskutinį vakarą Mustafa, kankinamas minčių, vėl apsilankė šventykloje. Tuksonas buvo mažas, bet šventų vietų jame netrūko, tad panorėjęs Mustafa galėjo eiti į mečetę. Tiesą sakant, jis niekada nebuvo religingas. Netrūko jam nei šventyklų, nei šventų knygų. Į El Tiradito jis ėjo ne melstis. Ėjo, nes tai buvo vienintelė šventykla, kurioje būdavo laukiamas ir neverčiamas tapti kuo nors kitu. Ėjo, nes jam patiko nepretenzinga, bet kartu įspūdingai niūri atmosfera. Meksikietiškų dvasių ir amerikietiškų papročių mišinys, daugybė žvakių ir *milagros**, suneštos lankytojų, gal tokių pat nusidėjėlių, perlenkti popieriaus lapeliai ant sienų – taip žmonės išpažino ir kartu slėpė savo nuodėmes. Visa puikiai atliepė jo dabartinę nuotaiką.

– Ar gerai jaučiatės, pone? – vėl ta stiuardesė safyro akimis.

* Stebuklai, relikvijos (*isp.*).

Jis linktelėjo ir atsakė, šįkart angliškai:

– Taip, ačiū. Viskas gerai, tik truputėlį pykina...

Švelniai gatvės žibinto šviesai skverbiantis pro užuolaidas, tetulė Zelicha gulėjo susmukusi, rankoje vis dar spausdama mobilųjį telefoną, jai į smakrą rėmėsi degtinės butelis, kitoje rankoje smilko cigaretė.

Tetulė Banu įtipeno į kambarį. Skubiai užgesino jau pradedančią rusenti antklodę, o nuorūką užspaudė peleninėje. Telefoną padėjo ant spintelės, degtinės butelį paslėpė po lova, tada užklojo seserį ir išjungė šviesą.

Atidarė langus. Oras buvo gaivus, dvelkė sūriu jūros brizu. Kol sklaidėsi dūmai ir tvaikas, tetulė Banu žvelgė į pablyškusį, be laiko suvargusį jaunėlės sesers veidą. Blausiai gelsvoje šviesoje, kuri skverbėsi iš gatvės, Zelichos veidas švytėjo, tartum nuo alkoholio ir sielvarto būtų įgavęs tą retą savybę skleisti spindesį. Tetulė Banu su užuojauta švelniai pabučiavo ją į kaktą. Tada pasuko galvą į kairę, į dešinę, – ten, įsitaisę įprastinėse vietose ant pečių, du džinai atidžiai stebėjo kiekvieną jos judesį.

– Ką žadi daryti, šeimininke? – piktdžiugiškai paklausė ponas Kandusis.

Jis nė nesistengė slėpti pasitenkinimo matydamas šeimininkę susikrimtusią ir tokią bejėgę. Jis visuomet džiaugėsi matydamas galingųjų bejėgystę.

Tetulė Banu tik šiek tiek susiraukė. Nieko neatsakė.

Tuomet ponas Kandusis nušoko ir atsisėdo prie lovos, pavojingai arti giliai miegančios tetulės Zelichos. Jo akys nušvito nuo tik ką į galvą šovusios minties. Vos nepažadindamas tetulės Zelichos, stipriai truktelėjo antklodę ir užsirišo ją ant galvos lyg skarą.

– Pasakysiu tau štai ką, – pareiškė ponas Kandusis moteriškai paplonintu balsu, įsisprendęs rankomis į šonus. – Šiam pasaulyje būna tokių dalykų...

Tetulė Banu akimirksniu suprato, ką jis mėgdžioja, ir pajuto, kaip šiurpsta nugara.

– Šiame pasaulyje yra tokių baisių dalykų, apie kuriuos geraširdžiai žmonės, – te Alachas juos laimina, – nieko net nenutuokia. Ir tai labai gerai, patikėk. Puiku, kad jie nieko neišmano apie tokius dalykus, tai tik įrodo, kad jų širdis tikrai gera. Kitaip jie nebūtų geri, ar ne? Bet jei kada nors įžengsi į blogio žemę, nė vieno iš tų žmonių negalėsi paprašyti pagalbos.

Tetulė Banu žvelgė į poną Kandųjį su baime, šis nusitraukė nuo galvos antklodę, stryktelėjo atgal ir, atsigręžęs į tą vietą, iš kurios tik ką kalbėjo, jau rengėsi vaidinti antrąjį įsivaizduojamo dialogo pašnekovą. Kurdamas antrojo paveikslą, pačiupo auksines razinas, vakare paliktas Zelichos, ir, akimirksniu stebuklingai paskleidęs jas ore, suvėrė ilgą karolių vėrinį ir keletą apyrankių. Užsikabinęs tuos karolius ir apyrankes, šyptelėjo. Nebuvo sunku suprasti, ką mėgdžioja dabar. Be vargo buvo galima atpažinti Asjos stilių.

Spinduliuodamas narcizišką kūrybingumo žavesį, ponas Kandusis tęsė spektaklį:

– Manai, tetule, prašysiu piktojo džino pagalbos?

Nusimetęs karolius ir apyrankes, ponas Kandusis vėl šoko ant lovos, užklojo Zelichą antklode ir atsakė jau žemesniu balsu:

– Gal ir prašysi, brangute. Tikėkimės, kad neprireiks.

– Pakaks! Ką tai reiškia? – įsiutus pertraukė jį tetulė Banu, nors ir pati žinojo atsakymą.

– Tai... – ponas Kandusis susikūprino ir nusilenkė lyg kuklus aktorius, sulaukęs audringų plojimų po pasirodymo, – buvo akimirka. Mažas atminties rėželis.

Tada išsitiesė ir su įtūžiu akyse pakeltu balsu pridūrė:

– Aš priminiau tavo pačios žodžius, šeimininke!

Šiurpas nusmelkė tetulę Banu, ji sudrebėjo visu kūnu. Šio padaro žvilgsnyje matė tiek piktdžiugos, kad pati nesuprato, kodėl neliepia jam kartą ir visam laikui dingti iš jos gyvenimo. Kas galėjo taip prie jo traukti, tartum abu sietų neįsivaizduojamai baisi paslaptis? Iki šiol tetulė Banu niekada taip nebijojo savo džinų.

Dar niekada taip nebijojo ir to, ką galėtų padaryti pati.

ŠEŠIOLIKTAS SKYRIUS

Rožių vanduo

– Štai, ir vėl pikta akis. Girdėjote šį nelaimę pranašaujantį garsą? Pokšt! Jo aidas atsimušė mano širdyje! Tai kažkieno pikta akis, pavydi ir linkinti blogo. Tesaugo mus visus Alachas!

Taip Močiulytė šaukė sekmadienio rytą prie pusryčių stalo, kambario kampe kunkuliuojant virduliui. Kai Sultonas Penktasis murkė po stalu, laukdamas dar vieno fetos sūrio gabalėlio, o iš turkiškos žaidimo „Mokinys" versijos pašalintas kandidatas per televiziją aiškino, kas atsitiko ir kodėl jis neturėjo būti pašalintas, Asjos rankose suskilo arbatos stiklinė. Skilo taip netikėtai, kad Asja krūptelėjo. Viską darė įprastai – pripylė pusė stiklinės juodosios arbatos užpilo, paskui iki viršaus karšto vandens, ir, kai jau ketino gurkštelėti, pasigirdo trakštelėjimas. Stiklą nuo viršaus iki apačios zigzagu perskrodė įtrūkis, lyg po siaubingo žemės drebėjimo atsiradęs nelaimę lemiantis plyšys. Akimirksniu kliūstelėjo arbata ir ant nėriniuotos staltiesės atsirado tamsiai ruda balutė.

– Ar kas nors tave nužiūrėjo? – įtariai žvelgdama į Asją paklausė tetulė Feridė.

– Nužiūrėjo? Mane? – karčiai nusijuokė Asja. – Kertu lažybų, taip ir bus! Juk visi šitame mieste pavydi man grožio?

– Šiandien laikraštyje skaičiau apie aštuoniolikmetį, kuris, eidamas per gatvę, staiga krito ant kelių ir mirė. Manau, taip galėjo nutikt dėl blogos akies, – išgąstingai pratarė tetulė Feridė.

– Ačiū, kad pakeliate dvasią, – atkirto Asja.

Bet šypsena tuoj užgeso, susiraukė, pamačiusi į ką spokso jos keistuolė teta – į sniego senio ir sniego senės pavidalo bertuvėles – druskinę ir pipirinę. Tik vakar Asja jas buvo paslėpusi spintelėje tikėdamasi, kad bent mėnesį niekas neras. Ir štai jos vėl ant stalo. Ši keraminė porelė ne tik neskoninga, menkavertė ir, deja, patvari, bet dar ir klaidina – niekaip negalėjai atskirti, kur druska, o kur pipirai.

– Gaila, kad Močiulytė prastai jaučiasi, galėtų paburti tau liedama šviną, – įsiterpė sunerimus tetulė Banu, tokios jos Asja dar nebuvo mačiusi.

Nors, kalbant apie neaiškius ir paranormalius reiškinius, tetulės Banu patirtis buvo neginčijama, švino jai nebuvo leidžiama lieti – norint tai daryti, reikėjo būti inicijuotam praktikuojančio specialisto, o jai kadaise to pasiekti nepavyko.

Kad ir kaip keista, prieš kokį dešimt metų, kai Alzheimerio liga dar nebuvo įsismarkavusi, Močiulytė buvo nutarusi, kad jau laikas perduoti švino liejimo paslaptis kitai šeimos moteriai, ir savo įpėdine pasirinko ne tetulę Banu, kaip buvo pagrįstai tikimasi, bet visų laikų agnostikų čempionę tetulę Zelichą, – toks sprendimas anuomet sukėlė nemenką sąmyšį šeimoje.

– Juokauji? – išrėžė tetulė Zelicha, išgirdusi tokį pasiūlymą. – Negaliu lieti švino, aš juk niekuo netikiu. Aš agnostikė!

– Nežinau, ką šis žodis reiškia, bet jaučiu, kad nieko gero, – purkštelėjo Močiulytė. – Tu talentinga. Išmok šio meno.

– Kodėl aš? – paklausė tetulė Zelicha, bandydama įsivaizduoti tokią galimybę. – Kodėl ne mano vyriausia sesuo? Banu, jei galėtų sužinoti šią paslaptį, būtų daugiau nei laiminga. Aš mažiausiai verta, kad mokytum mane burti.

– Tai jokie burtai. Koranas draudžia užsiimti burtais! – atkirto Močiulytė truputį įsižeidusi. – Esi kaip tik tas žmogus. Tau netrūksta nei ryžto, nei dvasios stiprybės, nei pasiutimo.

– Pasiutimo? O kam tau prireikė pasiutimo? Būčiau puiki kandidatė, jei reikėtų pridaryti nemalonumų kokiam bjaurybei, bet kai kalbama apie pagalbą žmonėms, iš manęs menka nauda, – nušvito šypsena tetulė Zelicha.

– Nemenkink savyje slypinčio gerumo, – atkirto Močiulytė.

Kaip tik tada tetulė Zelicha atrėžė taip, kad pokalbis iškart buvo baigtas.

– Netinku tam. Gal ir nesu tvirta agnostikė, bet aš bent jau turiu kiaušus ir noriu tokia būti!

– Išsiplauk burną su muilu! – sužaibavo akimis senelė Giulsium, nugirdusi ginčą.

Nuo tol tetulė Zelicha šios temos kategoriškai vengė. Pusė jos šeimos buvo nepalenkiami pasauliečiai kemalistai, kita pusė – praktikuojantys musulmonai. Šios dvi nuolat konfliktuojančios pusės kažkaip sugebėjo gyventi po vienu stogu, ir paranormalūs reiškiniai, nepavaldūs jokiems ideologiniams skirtumams, jų gyvenime buvo laikomi tokiu pat *normaliu* dalyku kaip kasdienis duonos valgymas ar vandens gėrimas. Tokia buvo bendra nuostata, tačiau tetulė Zelicha, savo ruožtu, vienodai niekino abidvi puses.

Taigi, net praėjus tiek metų, Močiulytė liko vienintelė Kazandžių namuose, mokanti burti švinu. Tačiau pastaruoju laiku ji suprato turinti mesti šį užsiėmimą. Mat vieną dieną susivokė

laikanti rankose įkaitusį lydyto švino kaušą ir nežinanti, ką su juo daryti.

– Kam man įdavėt tą verdantį kaušą? – paklausė, akivaizdžiai išsigandusi.

Moterys atsargiai paėmė kaušą iš jos rankų ir nuo to laiko jai niekad nebebuvo patikima burti. Bet šiandien, vėl apie tai prabilus, visų akys nukrypo į senąją moteriškę, norėjo įsitikinti, ar ji girdi pokalbį.

Atsidūrusi visų, sėdinčių prie pusryčių stalo, dėmesio centre, Močiulytė pakėlė galvą ir smalsiai nužvelgė šeimą, nesiliaudama garsiai čiaumoti *sucuk* gabalo. Nurijusi kąsnį atsirūgo ir, kai atrodė, kad vėl tuoj nugrims į savo pasaulį, pribloškė puikia atmintimi.

– Asja, mieloji, dėl tavęs liesiu šviną ir suardysiu bet kokius kėslus, kad ir kokia pikta akis būtų tave nužiūrėjusi.

– Ačiū, Močiulyte, – šyptelėjo Asja.

Kai Asja buvo maža, Močiulytė reguliariai liedavo šviną, kad apsaugotų ją nuo blogos akies. Tiesą sakant, Asja buvo silpnutė, todėl, žengiant į mirtingųjų gyvenimą, jai išties reikėjo paramos. Dėl neaiškių priežasčių ji amžinai vis užkliūdavo ir griūdavo, visada veidu žemyn ir kaskart prasiskeldavo apatinę lūpą. Įtardamos, kad tai greičiausiai nužiūrėjimas, ne šiaip pirmųjų netvirtų kūdikio žingsnių bėdos, atidavė ją Močiulytės globai.

Iš pradžių ši ceremonija Asjai buvo smagus žaidimas, linksmas ir jaudinantis, net teikiantis keisto pasitenkinimo, nes buvo smagu atsidurti dėmesio centre. Prisiminė, kad vaikystėje visi tie antgamtiniai dalykai jai teikdavo didelį malonumą, tada ji dar buvo ganėtinai maža ir tikėjo ne tiek burtais, kiek savo šeimos gebėjimu valdyti likimą. Ją žavėjo kiekviena ritualo smulkmena – sėdėjimas sukryžiuotomis kojomis ant paties puošniausio na-

muose kilimėlio, jai virš galvos išskleidžiama antklodė, saugumo jausmas pasislėpus tokioje savotiškoje palapinėje, klausymasis iš visų pusių sklindančių maldų ir galiausiai tas čiurškantis garsas, lyg riksmas, Močiulytei pilant šviną į kaušą su vandeniu ir kartojant: *Elemterfiş kem gözlere şiş. Göz edenin gözüne kızgın şiş.*

Švinas akimirksniu stingdavo įvairiausiais pavidalais. Jei netoliese būdavo koks piktaakis, liejinyje visuomet atsirasdavo akies pavidalo skylė. Asja neprisiminė nė vieno sykio, kad taip nebūtų atsitikę.

Asja augo stebėdama, kaip tetulė Banu buria iš kavos tirščių, o Močiulytė saugo nuo nužiūrėjimo, bet vis vien galų gale paėmė viršų iš motinos paveldėtas skeptiškas agnosticizmas. Ji padarė išvadą, kad viso to esmė yra *suvokimas*. Jei ieškai purpurinių vienaragių, tai neilgai trukus imsi matyti juos visur. Lygiai taip pat, jei ir yra koks nors ryšys tarp *medžiagos*, iš kurios buriama, – ar tai būtų kavos tirščiai, ar išlietas švinas, – ir pranašystės aiškinimo, jis ne ką glaudesnis nei tarp dykumos ir virš jos kybančio mėnulio. Nors mėnuliui dykuma pravarti kaip dekoracija, jis tikrai galėtų egzistuoti ir be jos. Dykumos mėnulis egzistuoja ir be dykumos. O tai, ką žmogaus akis įžiūri pilkame švino gabalėlyje, neturi jokio ryšio su tuo, kokią formą jis įgavo. Jei žiūrėsi ilgai ir įsijautęs, gali pamatyti ir purpurinį vienaragį.

Nors kategoriška, šį kartą Močiulytei prisiminus ceremoniją, Asja nė neketino prieštarauti. Per daug mylėjo Močiulytę, kad galėtų atsisakyti pasiūlymo.

– Gerai, – gūžtelėjo pečiais. Be to, ji tikėjosi, kad po kelių minučių senutė viską pamirš. – Po pusryčių galėsi liet šviną kaip kadaise ir man išburti.

Kaip tik tuomet atsidarė vonios kambario durys apatiniam aukšte ir įėjo Armanuš. Atrodė neišsimiegojusi ir išvargusi, o jos

gražios akys sklidinos liūdesio. Tai buvo kitokia Armanuš, menkai tesusijusi su aplinkiniu pasauliu, lyg vyresnė. Įėjo lėtai ir atsargiai.

– Mes liūdime dėl tavo močiutės mirties, – patylėjusi ištarė tetulė Zelicha. – Nuoširdžiausiai tave užjaučiame.

– Ačiū, – atsakė Armanuš, vengdama žvelgti į akis.

Ji atsisėdo tarp Asjos ir tetulės Banu. Asja įpylė jai į stiklinę arbatos, o tetulė Banu padavė kiaušinių, sūrio ir namie gaminto abrikosų marmelado. Atidavė jai ir aštuntąjį *simit*, mat niekad nelaužydavo papročio sekmadienio rytais iš gatvės prekeivio pirkti aštuonis *simit*.

Bet Armanuš į vaišes žvelgė abejingai. Keletą sekundžių išsiblaškiusi maišė savo arbatą, paskui pasisuko į tetulę Zelichą ir paklausė:

– Ar galėčiau važiuoti su tavimi į oro uostą pasitikti mamos?

– Žinoma, važiuosime drauge, – atsakė tetulė Zelicha ir išvertė jos žodžius kitoms.

– Ir aš važiuosiu, – įsiterpė senelė Giulsium.

– Gerai, mama, važiuosim kartu, – sutiko tetulė Zelicha.

– Ir aš važiuosiu, – įsiterpė Asja.

– Ne, panele, tu liksi čia, – atrėžė tetulė Zelicha, lyg skelbdama galutinį nuosprendį. – Tu liksi čia ir tau bus buriama švinu.

Asja spoksojo į ją lyg klausdama: „Kas čia per velniava?“ Kodėl ji paliekama namie? Jei šiuose namuose ir buvo kas nors panašaus į demokratiją ir žodžio laisvę, tai galiojo visiems, išskyrus ją. Jei būdavo kalbama apie ją, santvarka namuose automatiškai virsdavo gryniausiu totalitarizmu. Asja atsiduso, atrodė beveik puolus į nevilt̨. Tada, pati nesuprasdama kodėl, genama kažkokio staigaus poreikio apibarstyti pipirais maistą, čiupo keramines bertuvėles. Veide šmėstelėjo abejonė, bet ji pastvėrė ne bjaurųjį besmegenį,

o bjauriąją besmegenę ir šiūptelėjo gerokai per daug druskos ant savo kiaušinienės likučių.

Kol baigė pusryčiauti, Asja tylėjo. Tetulė Banu stebėjo ją iš šalies, galiausiai pakilo ir paklausė užuojautos kupinu balsu:

– Širdele, gal mudvi galim nueit apsipirkti? Papusryčiaujam ir einam, po poros valandų grįžtume. Bus smagu!

– Bet pirma, – tetulė Banu nutilo vidury sakinio, – eime, padėsi man virtuvėje išpilstyti *ashure*.

Asja pasiduodama linktelėjo galva. „Kas per velniava? – galvojo ji. – Kas per velniava?..“

Virtuvė kvepėjo taip, lyg čia būtų baigiami ruošti smagūs savaitgalio pietūs. Aitrus cinamono aromatas stelbė visus kitus. Asja paėmė samtelį ir pradėjo pilstyti *ashure* iš milžiniško puodo į mažus stiklinius dubenėlius, po pusantro samtelio į kiekvieną. Vis galvojo, kodėl tetulė Zelicha nenorėjo vežtis jos į oro uostą. Vietos automobilyje tikrai užteko. Šmėstelėjo mintis, kad tetulė Zelicha kažkodėl nenori, kad ji susitiktų su svečiais. Asja pastebėjo, kad žinia apie Mustafa grįžimą po dvidešimties metų ne itin pradžiugino motiną.

– Galiu padėti?

Atsigręžusi ji pamatė Armanuš, stovinčią ir stebinčią ją.

– Žinoma, kodėl gi ne? Ačiū, – Asja įdavė jai lėkštę skaldytų migdolų. – Įberk po truputį į kiekvieną dubenėlį.

Dešimt minučių darbavosi suglaudusios pečius, tada persimetė keliais trumpais skaudžiais žodžiais apie močiutę Šušan.

– Atskridau į Stambulą, nes tikėjausi atkakus į močiutės miestą geriau suprasti savo šeimos istoriją, savo vietą gyvenime. Maniau, susipažinusi su turkais geriau suvoksiu, ką reiškia būti armėne.

Visa ši kelionė buvo bandymas prisiliesti prie mano močiutės praeities. Ketinau papasakot jai, kaip ieškojome jos namo... O dabar jos nebėra... – Armanuš pravirko. – Net negalėjau su ja paskutinįkart atsisveikinti.

Asja apkabino Armanuš, šiek tiek nerangiai – nebuvo pratusi rodyti meilės ir užuojautos.

– Labai užjaučiu, – tarė ji. – Kol neišskridai iš Stambulo, galėtume paieškoti dar kokių nors tavo močiutės praeities pėdsakų. Galime vėl ten nuvykti, paklausinėti žmonių. Gal ką nors rastume.

Armanuš papurtė galvą.

– Ačiū, bet, tiesą sakant, kai pasirodys mama, vargu ar pavyks kur nors vienai ištrūkti. Ji pernelyg mane saugo.

Jos nutilo išgirdusios žingsnius. Tai tetulė Banu atėjo pažiūrėti, kaip sekasi. Kurį laiką stebėjo, kaip jos puošia skanėstą.

– Armanuš žino pasakojimą apie *ashure*? – nusišypsojo, tai veikiau buvo ne klausimas, o pasakojimo įžanga.

Kol abi merginos darbavosi – į gausybę *ashure* dubenėlių ant stalo lukšteno ir barstė granatus, cinamoną ir skaldytus migdolus, tetulė Banu pradėjo.

– Kartą, labai seniai, ne taip toli nuo čia buvo šalis, kurioje žmonės gyveno labai niekingai, blogi buvo laikai. Pakankamai ilgai stebėjęs tokią apgailėtiną padėtį, Alachas galiausiai išsiuntė pasiuntinį, Nojų, kad šis parodytų žmonėms teisingą kelią ir suteiktų jiems progą atgailauti. Bet vos Nojui pravėrus burną tiesos žodžiui, žmonės, užuot klausęsi, pertraukė jį keiksmais. Vadino jį pamišėliu, bepročiu, keistuoliu...

Asja metė į tetulę gudrų žvilgsnį, žinodama, kaip ją pakurstyti:

– Bet labiausiai Nojų pribloškė jo žmonos išdavystė, ar ne, tetule? Juk Nojaus žmona prisidėjo prie pagonių?

– Tikrai taip, ta gyvatė! – atsakė tetulė Banu, draskoma būtinybės istoriją pasakoti objektyviai ir troškimo pagražinti ją savo pastabomis.

– Aštuonis šimtus metų Nojus visaip įtikinėjo savo moterį ir žmones... Ir neklauskit manęs, kodėl taip ilgai užtruko, – išdrožė tetulė Banu. – Nes laikas – tik lašas vandenyne, neįmanoma palyginti dviejų lašų ir nustatyti, kuris didesnis, o kuris mažesnis. Taip Nojus praleido aštuonis šimtus metų, melsdamasis už tuos žmones ir mėgindamas atvesti juos į tikrąjį kelią. Vieną dieną Dievas pasiuntė pas jį angelą Gabrielių. „Pastatyk laivą, – pašnibždėjo jam angelas, – ir paimk į jį kiekvienos rūšies po porą...“

Versdama pasakojimą, kurio nė nereikėjo versti, Asja truputį pritildė balsą, nes ši vieta jai buvo neįdomiausia.

– Galiausiai į Nojaus laivą prisirinko gerų įvairiausio tikėjimo žmonių, – tęsė tetulė Banu. – Ten buvo ir Dovydas, ir Mozė, ir Saliamonas, ir Jėzus, ir, ramybė jam, Mahometas. Sulipę į laivą, jie ėmė laukti. Netrukus prasidėjo tvanas. Alachas įsakė: „O, dangau! Jau laikas! Siųsk į žemę savo vandenį. Nebegaišk nė akimirkos. Siųsk jiems savo vandenį ir rūstybę!“ Paskui jis įsakė žemei: „O, žeme, laikyk vandenį, nesugerk jo.“ Vanduo kilo taip greitai, kad niekas, išskyrus tuos laive, negalėjo išsigelbėti.

Dabar vertėja pakėlė balsą – mat ši vieta Asjai labiausiai patiko. Jai patiko įsivaizduoti tvaną, šluojantį nuo žemės paviršiaus gyvenvietes ir civilizacijas, ir visus nepageidaujamus praeities prisiminimus.

– Jie plaukė dienų dienas ir matė aplink vien vandenį. Netrukus baigėsi maisto atsargos. Tada Nojus įsakė: „Suneškite visi, ką turite.“ Ir jie – žmonės ir gyvuliai, vabzdžiai ir paukščiai, įvairiausių tikėjimų žmonės – visi sunešė, ką turėjo, kad ir po trupinį.

Sudėjus viską kartu, išėjo didžiulis puodas *ashure*, – tetulė Banu išdidžiai nusišypsojo puodui ant viryklės, lyg jis ir būtų tas, iš legendos. – Štai tokia šio skanėsto istorija.

Pasak tetulės Banu, visa, kas reikšminga pasaulio istorijoje, įvyko tą dieną, kai buvo pagamintas *ashure*. Tą dieną Alachas priėmė Adomo atgailą, banginis paleido Joną, kurį buvo prarijęs, Rumis susitiko su Šamsu, Jėzus buvo paimtas į dangų, o Mozei buvo įteikta Dešimt įsakymų.

– Paklausk Armanuš, tegul pasako, kokia pati svarbiausia data armėnams, – paprašė tetulė Banu, tikėdamasi, jog tai bus ta pati diena.

Kai tik klausimas buvo išverstas, Armanuš atsakė:

– Genocidas.

– Vargu, ar tai tiks tavo modeliui, – šyptelėjo Asja tetulei, bet atsakymo neišvertė.

Tą akimirką, apsiginklavusi pinigine, virtuvėje pasirodė tetulė Zelicha.

– Na, važiuojantys į oro uostą, laikas!

– Aš važiuoju su jumis, – metė samtelį ant stalo Asja.

– Apie tai jau kalbėjome, – abejingai nukirto tetulė Zelicha.

Jai tai nebuvo būdinga. Balsas kimus, su nerimo gaidelėm – atrodė, lyg kas svetimas kalbėtų jos lūpomis.

– Tu, panele, liksi namie, – pareiškė tas nepažįstamas žmogus.

Labiausiai Asją nuliūdino, kad nesugebėjo perprasti tetulės Zelichos išraiškos. Matyt, bus padariusi kažką negera, nuvylusi motiną, tik negalėjo suprasti ką. Nebent, aišku, nuvylė pačiu savo egzistavimu.

– Kuo gi šį kartą nusikaltau? – iš nevilties iškėlė rankas į viršų Asja, tetulei Zelichai ir Armanuš išėjus pro duris.

– Niekuo, brangioji. Ji taip myli tave, – sumurmėjo tetulė Banu. – Lik su manim ir su džinais. Mes drauge baigsime puošti *ashure* ir eisime apsipirkti.

Bet Asja visiškai nenorėjo į parduotuves. Atsidususi paėmė saują granatų sėklų ir ėmė berti jas ant dar nepapuoštų dubenėlių. Bėrė sėklas lygiai, tartum palikdama pėdsaką, kuris padėtų nelaimingam pasakos vaikui rasti kelią namo. Jai dingtelėjo, kad granatų sėklos kitame gyvenime galėtų būti mažyčiai brangūs rubinai.

– Tetule, – atsigręžė į savo vyriausią tetą. – Kur dingo ta auksinė segė, kurią turėjai? Segė su granatu, prisimeni? Kur ji?

Tetulė Banu išblyško, o ponas Kandusis ant kairiojo jos peties sušnibždėjo į ausį:

– Kada mes prisimename tai, ką prisimename? Kodėl mes klausiame to, ko klausiame?

Nojaus tvanas, kad ir koks baisus, prasidėjo švelniai, vos girdimai, keliais lietaus lašeliais. Pavieniai lašai, pranašaujantys artėjančią katastrofą, buvo žinia, kurios niekas nesuprato. Danguje driekėsi tamsūs niūrūs debesys, pilki ir sunkūs, lyg pripildyti lydyto piktų akių švino. Kiekviena properša buvo nemirksinti dangaus akis, liejanti ašaras dėl visų žemės nuodėmių.

Bet ta diena, kai tetulę Zelichą išprievartavo, nebuvo lietinga. Tiesą sakant, ryškiai žydrame danguje nebuvo nė debesėlio. Tos pragaištingos dienos dangų ji prisiminė ir visuomet prisimins ne todėl, kad buvo pakėlusi į jį akis melsdama ar prašydama Alacho pagalbos, bet todėl, kad grumiantis jos galva nusviro per lovos kraštą ir, kai užgulta jo svorio nebegalėjo nei pajudėti, nei priešintis, žvilgsnis netyčia nukrypo į dangų, – tik tam, kad pamatytų lėtai plaukiantį reklaminį oro balioną. Balionas buvo oranžinis ir juodas, o didžiulės raidės ant jo šono skelbė: „Kodak“.

Zelicha suvirpėjo pagalvojusi apie milžinišką fotoaparatą, tą akimirką fotografavusį visa, kas vyksta ant žemės. „Polaroid" fotoaparatas, fiksuojantis prievartavimo sceną Stambulo *konake*.

Nuo vėlyvo ryto ji sėdėjo savo kambaryje, mėgaudamasi vienatve, tai jų namuose retai pasitaikydavo. Kol tėvas buvo gyvas, niekam neleisdavo užsidaryti kambariuose. Privatumas reiškė įtarimą keliančią veiklą. Viskas turėjo būti matoma, viskas atvira. Vienintelė vieta, kur galėjai užsirakinti, buvo vonios kambarys, bet ir ten, vos kiek užtrukdavai, tuoj kas nors imdavo belsti į duris. Tik po tėvo mirties Zelicha galėjo užsidaryti kambaryje ir pasinerti į savo mintis. Nei seserys, nei motina nesuvokė jos poreikio atsiriboti nuo pasaulio. Kartkartėmis Zelicha pasvajodavo, kaip nuostabu būtų gyventi atskirame būste.

Tą rytą Kazandžių šeimos moterys ėjo lankyti Levento Kazandžio kapo, bet Zelicha atsiprašė. Ji nenorėjo su visa šeima keliauti į kapines. Ji norėjo ten eiti viena, pasėdėti ant dulkėtos žemės ir užduoti tėvui keletą klausimų, kurie liko neatsakyti jam gyvam esant. Kodėl jis visąlaik buvo toks šiurkštus ir nemielas patiems artimiausiems žmonėms? Zelicha norėjo žinoti. Dar norėjo paklausti, ar jis bent numano, kad jo dvasia iki šiol juos persekioja – iki pat šios dienos jie vis dar kartais pritildo balsus, bijodami suerzinti tėvelį. Leventas Kazandžis nemėgo triukšmo, ypač vaikų klegesio. Net kūdikystėje jie turėjo kalbėti pašnibždomis. Kazandžių vaikas pirmiausia visam laikui turėjo įsisąmoninti, kad žodis „tėvelis" reiškia „sąmoningą skausmo atidėliojimą"*. Ši reikšmė tiko visiems jų gyvenimo atvejams. Jei vaikystėje ji, pavyzdžiui, būdama gretimame kambaryje įsipjaudavo pirštą, sulai-

* Angl. *dad* – tėvelis, DAD – *Deliberate Ache Deferment* – sąmoningas skausmo atidėliojimas.

kydavo aimanas, stipriai užspausdavo žaizdą ranka, pirštų galais nutipendavo žemyn į virtuvę ar į sodą, įsitikindavo, kad jos niekas negirdės, ir tik tada, tik ten, išsiverkdavo. Vienintelė, nors niekada neišsipildanti svajonė – neužrūstinti tėvo.

Kas vakarą, tėvui grįžus iš darbo, vaikai sustodavo prie stalo ir laukdavo patikrinimo prieš vakarienę. Jis niekuomet tiesiai neklausdavo, ar gerai jie elgėsi per dieną. Išrikiuodavo juos lyg mažytį kariuomenės dalinį ir įdėmiai, ilgiau ar trumpiau, žvelgdavo į jų veidus: Banu (visuomet užtarianti vyresnėlė sesuo, labiau besirūpinanti kitais nei savimi), Dževrijė (kandžiojanti lūpas, kad nepravirktų), Feridė (nervingai vartanti akis), Mustafa, vienintelis sūnus (manantis, kad išsiskiria iš tų vargšelių, nes yra tėvo numylėtinis), ir jauniausioji, Zelicha (su vos juntamu širdyje tvinkstančiu kartėliu). Jie laukdavo, kol tėvas baigs valgyti sriubą, tada kvies prie stalo vieną, du ar tris... o kartais, jei labai pasiseks, net visus iš karto.

Zelichą ne taip skaudino nuolatinis tėvo barimas ar net mušimas, kaip tas tikrinimo ritualas prieš vakarienę. Ją skaudino apžiūra prie stalo, lyg visi nusižengimai, kuriuos ji galėjo padaryti per dieną, būtų nematomu rašalu surašyti jai ant kaktos, ir tik tėvas galėtų juos perskaityti. „Kodėl tu negali elgtis gerai?“ – kaskart klausdavo Leventas Kazandžis, skaitydamas nusikaltimų sąrašą ant kurio nors iš vaikų kaktos, ir nuspręsdavo nubausti už tai visus.

Tarp šito Levento Kazandžio ir to, koks tapdavo anapus namų slenksčio, buvo beveik neįmanoma įžvelgti jokio panašumo. Bet kas, sutikęs už *konako* ribų, būtų palaikęs jį patikimumo, dėmesingumo, dvasinio bendrumo ir dorumo įsikūnijimu, žmogumi, ištekėti už kurio būtų kiekvienos moters svajonė. Tačiau visas jo gerumas buvo skiriamas svetimiems. Kai grįžęs namo jis nusiau-

davo batus ir apsiaudavo šlepetes, pasikeisdavo ir pats, iš švelnaus valdininko virsdavo prieštaravimų nepakenčiančiu tėvu. Močiulytė kartą prasitarė, kad tokio griežtumo vaikams priežastis – paties vaikystėje patirta skriauda, kai jį paliko tikra motina.

Kartais Zelicha negalėdavo atsikratyti minties, – laimė, jog tėvas mirė anksti, kaip ir visi jo giminės vyrai. Toks valdingas žmogus kaip Leventas Kazandžis greičiausiai nebūtų džiaugęsis, jei senatvėje, nusilpęs ir pasiligojęs, būtų turėjęs tikėtis vaikų malonės.

Zelicha žinojo, kad prie tėvo kapo norėtų pasikalbėti su juo, o kalbėdamasi gali pravirkti, suskilti, kaip ta arbatos stiklinė, nužiūrėta blogos akies. Jau vien mintis apie ašaras kitų akivaizdoje galėjo atbaidyti. Neseniai buvo pasižadėjusi, kad niekuomet netaps viena tų verksmingų moterų ir, jei norės paverkti, darys tai vienumoje. Taigi tą nelietingą dieną prieš dvidešimt metų Zelicha nusprendė likti namie.

Didžiąją dienos dalį praleido lovoje vartydama žurnalus ir svajodama. Prie lovos buvo pasidėjusi skustuvą, kuriuo skusdavo kojas, ir buteliuką rožių vandens losjono, jį naudodavo nuraminti sudirgintai odai. Motina, tai pamačiusi, būtų labai nepatenkinta. Ji buvo įsitikinusi, kad moterims dera šalinti kūno plaukus vašku, bet jokiu būdu ne skusti. Skustis gali tik vyrai. Plaukų šalinimas vašku buvo kolektyvinis ritualas. Dukart per mėnesį Kazandžių moterys susėsdavo svetainėje vaškuoti kojų. Pirmiausia ant viryklės išlydydavo gabalą vaško. Jis paskleisdavo saldų lyg saldainio kvapą. Tada susėsdavo ant kilimo ir plepėdamos imdavo tepti kojas karšta lipnia mase. Sustingusį vašką nulupdavo. Kartkartėmis visos nueidavo į vietinę *hamam** ir vaškuodavo kojas garuose ant

* Pirtis (*turk.*).

didžiulio marmurinio stalo. Zelicha neapkentė *hamam*, tos moterų susirinkimo vietos, lygiai kaip neapkentė ir vaškavimo ritualo. Ji labiau mėgo skustis, tai buvo greita, paprasta ir asmeniška.

Zelicha nukorė kojas nuo lovos ir nužvelgė save prie kitos sienos stovinčiame veidrodyje. Užpylusi dar truputį losjono ant delno, lėtai įtrynė juo odą, atidžiai, su pasigėrėjimu tyrinėjo savo kūną. Suprato esanti graži ir nebandė to slėpti. Motina sakydavo, kad gražios moterys turi būti dvigubai kuklesnės ir su vyrais elgtis atsargiau. Zelicha manė, kad tai visiška nesąmonė, sugalvota moters, kuri niekada nebuvo graži.

Tingiai perėjusi kambarį, Zelicha įdėjo į grotuvą kasetę. Tai buvo vienos mėgstamiausių jos dainininkių, dievišką balsą turinčios transseksualės albumas *alla turca*. Dainininkė pradėjo karjerą kaip vyras, vaidino melodramose, tačiau galiausiai ryžosi operacijai ir tapo moterimi. Ji visuomet vilkėjo spalvingus drabužius su blizgančiais aksesuarais ir daugybe brangakmenių, taip rengtųsi ir Zelicha, jei turėtų tiek pinigų. Zelicha žavėjosi jos dainomis ir turėjo visus albumus. Tuo metu dainininkė buvo išleidusi dar vieną albumą, bet šį buvo uždraudę kariškiai, kurie vis dar valdė šalį, nors buvo praėję jau treji metai po perversmo. Zelicha buvo susikūrusi savą teoriją, kodėl generolams nepatiko transseksualas scenoje.

– Todėl, kad jie jaučia jos keliamą grėsmę, – mirktelėjo ji Pašai Trečiajam, susirangiusiam ant lovos lyg sunki balto kailio pagalvė ir stebinčiam ją dviem siaurais žaliai spindinčių akių plyšeliais. – Jos balsas toks dieviškas, o apranga tokia pretenzinga, kad, esu tikra, vos jai pasirodžius per televiziją, niekas nebesiklausytų tų generolų kimiais balsais ir varlės spalvos uniformomis. Įsivaizduoji? Kas galėtų būti blogiau nei karinis perversmas? Ogi karinis perversmas, kurio niekas nepastebi!

Kaip tik tuomet pasigirdo beldimas į duris.

– Kalbiesi pati su savim, kvaiša? – šūktelėjo Mustafa, kyšteldamas galvą pro duris. – Išjunk tą klaikią muziką!

Jo rudos akys tvieskė jaunystės karščiu, tamsūs plaukai, per stipriai sutepti briliantinu, sušukuoti atgal. Butų buvę galima vadinti jį gražiu, jei ne nervinis tikas, atsiradęs vienas Alachas težino kada. Turėjo įprotį kalbėdamas kryptelti galvą į dešinę, staigus, nevalingas judesys, ypač ryškus, kai labai susierzindavo ar atsidurdavo tarp svetimų žmonių. Aplinkiniai kartais šį tiką laikydavo drovumu, bet Zelicha manė, kad priežastis – nesaugumo jausmas.

Pasirėmusi viena alkūne ji gūžtelėjo pečiais.

– Galiu klausytis, ko noriu ir kaip noriu.

Bet užuot ginčijęsis ar trenkęs durimis, kaip daugybę kartų anksčiau, jis nutilo, lyg užvaldytas kažkokios minties.

– Kodėl tu vaikštai tokiais trumpais sijonais?

Klausimas buvo toks netikėtas, kad Zelicha pažvelgė į jį apstulbusi, tik dabar pastebėjo jo padėrusį, apsiblaususį žvilgsnį. „Šiemet jis išvis, – pamanė, – baigia pavirsti visišku mulkiu." Paskutinį žodį išrėkė garsiai:

– Mulkis!

Apsimesdamas, kad negirdi, Mustafa apžvelgė kambarį.

– Ar čia mano skustuvas?

– Taip, – prisipažino Zelicha. – Jau ketinau grąžinti.

– Ką darei su mano skustuvu?

– Ne tavo reikalas, – atsakė ji, bet šiek tiek sudvejojo.

– Ne mano reikalas? – jis suraukė antakius. – Įslenki į mano kambarį, pavagi mano skustuvą, skutiesi juo kojas, kad galėtum demonstruoti jas visiems vyrams, ir aiškini, kad tai ne mano reikalas? Štai ką aš tau pasakysiu. Tu visiškai neteisi, panelyte. Kaip

tik mano reikalas rūpintis tavo elgesiu.

Zelicha blykstelėjo akimis.

– Gal užsiimk kuo kitu? Eik, pasimasturbuok! – atšovė.

Mustafa išraudo. Jis žvelgė į seserį su įtūžiu.

Ne per seniausiai suvokė, kad turi bėdų su moterimis. Nors augo tarp įvairaus amžiaus moterų ir visuomet buvo jų dėmesio centre, patirtimi su priešinga lytim tragiškai atsiliko nuo bendraamžių. Sulaukęs dvidešimties, Mustafa jautėsi įstrigęs ties pavojingu slenksčiu, skiriančiu berniuką nuo vyro, ir negalėjo nei grįžti į ankstesnę būseną, nei peršokti į naują. Apie tą slenkstį žinojo tik tiek, kad dėl jo netenka pasitikėjimo savimi, o tai jam labai nepatiko. Jis bjaurėjosi savo kūniškais potraukiais, bet tuo pat metu to geidė. Anksčiau dar sėkmingai valdė savo instinktus, priešingai nei jo klasės draugai, kurie nuolat masturbuodavosi. Nuo trylikos iki devyniolikos metų jis sugebėjo slopinti, ką vadino „tai", sugebėjo ištverti nesimasturbavęs. Bet pastarieji metai, kai susikirto per stojamuosius į koledžą, tie savęs pliekimo ir bjaurėjimosi savimi metai viską sugadino, ir poreikis daryti „tai" tapo netgi stipresnis.

„Tai" užklupdavo jį bet kur, bet kuriuo metu. Vonioje, rūsyje, tualete, po antklode, svetainėje, o kartais įslinkus į jauniausios sesers kambarį, kai nieko nebūdavo šalia, jos lovoje, ant jos kėdės, prie jos stalo... Kaip koks įnoringas valdovas „tai" reikalavo visiško nuolankumo. Nors ir paklusdavo, Mustafa niekuomet nedarė to dešine ranka. Dešinė ranka buvo skirta švariems darbams, švariems ir šventiems. Dešine ranka jis lietė Koraną, laikė rožinį, atidarydavo duris. Dešine jis keldavo prie lūpų pabučiuoti senolių rankas. Jei dešinė ranka buvo tokia šventa, tai kairė buvo skirta visokiai bjaurasčiai. Masturbuotis jis galėjo tik kaire ranka.

Kartą sapnavo, kad masturbuojasi tėvo akivaizdoje. Tėvo veidas buvo bejausmis, jis tik stebėjo viską iš savo vietos užstalėje.

Šitaip žiūrintį tėvą Mustafa paskutinį kartą matė būdamas aštuonerių, kai jį apipjaustė. Jis prisiminė tą vargšą berniuką, gulintį didžiulėje įspūdingoje atlaso lovoje ir laukiantį, kol *bus apipjaustytas*. Buvo apkrautas dovanomis, apsuptas giminių ir kaimynų, vieni plepėjo, kiti valgė, treti šoko, o dar kiti mėgavosi erzindami jį – septyniasdešimt žmonių susirinko pažymėti jo įšventinimą į vyrus. Tą dieną, iškart po apipjaustymo, kai jis pratrūko raudoti, tėvas priėjo, pabučiavo jį į skruostą ir sušnibždėjo:

– Ar kada matei mane verkiant, sūnau?

Mustafa papurtė galvą. Ne, niekada nėra matęs tėvo verkiančio.

– Ar kada nors matei verkiant mamą, sūnau?

Mustafa energingai linktelėjo galva. Mama nuolat verkdavo.

– Tai va, – Leventas Kazandžis švelniai nusišypsojo sūnui. – Dabar, kai jau esi vyras, elkis kaip vyras.

Masturbuodamasis jis niekuomet nedrįso visiškai nusimauti kelnių, ne tik iš baimės būti kieno nors užkluptas, bet ir todėl, kad jam nedavė ramybės tėvo šmėkla, kaskart kartojanti jam į ausį tuos žodžius. Paskutiniais metais jo kūnas staiga įveikė ne tik jo norus, bet ir tiriantį tėvo žvilgsnį. Lyg susirgęs kokia užkrečiama liga – o jis buvo tikras, kad tai *tikrai* kažkokia liga – jis pradėjo masturbuotis bet kuriuo paros metu. Nustok. Negaliu nustoti. Nustok. Negaliu nustoti. Sapnuodavo, kad jį pačiame įkarštyje užklumpa tėvai. Jie laužia duris, įsiveržia į kambarį ir sučiumpa nusikaltimo vietoje. Šaukdama ir aimanuodama mama bučiuoja jį ir tapšnoja per nugarą, o tėvas spjauna į jį ir žiauriai muša. Tėvo paliktas mėlynes mama tepa *ashure*, lyg tai būtų koks gydomasis tepalas. Kaskart prabusdavo bjaurėdamasis ir drebėdamas, prakaito išpilta kakta, ir kad nusiramintų, imdavo masturbuotis.

Zelicha, tyčiodamasi iš jo, apie tai nė nenutuokė.

– Tu gėdos neturi, – tarė Mustafa. – Nemoki kalbėti su vyresniais. Tau nerūpi, kad vyrai gatvėje švilpia tau pavymui. Rengiesi kaip kekšė ir tikiesi pagarbos?

Zelicha pašaipiai vyptelėjo.

– O ką? Ar tu bijai kekšių?

Mustafa žiūrėjo į ją.

Prieš mėnesį jis aptiko pačią *nešlovingiausią* Stambulo gatvę. Galėjo lankytis kitose vietose, kur būtų gavęs ne tokias pigias, ne tokias niekingas, ne tokias gėdingas sekso paslaugas, bet jis tyčia vaikščiojo būtent ten – kuo grubiau ir šlykščiau, tuo geriau. Nutriušę namai, išrikiuoti greta vienas kito, kvapai, dėmės, nešvankūs juokai, vyrų laidomi ne todėl, kad juokingi, o todėl, kad jiems reikia juoktis, prostitutės kiekviename visų aukštų kambaryje, prostitutės, kurios turbūt niekada neatsisakys jūsų pinigų, bet vis tiek menkins jūsų pastangas. Grįždavo iš ten jausdamasis nešvarus ir silpnas.

– Tu mane šnipinėji? – paklausė.

– Ką? – nusikvatojo Zelicha, tik dabar supratusi, kad netyčia atspėjo paslaptį. – Koks tu kvailys. Jei vaikštai pas prostitutes, tavo reikalas, man tai nė motais.

Įžeistas Mustafa staiga panoro jai trenkti. Turi suprasti, kad iš jo negalima šitaip tyčiotis.

Zelicha pašnairavo bandydama atspėti jo mintis.

– Kaip aš rengiuosi ir kaip gyvenu, ne tavo reikalas, – tarė ji. – Kas per vienas manaisi esąs? Tėvas miręs ir aš neketinu leisti tau šitaip užimti jo vietą.

Keista, vos tai pasakiusi, prisiminė, kad šįryt užmiršo atsiimti iš valyklos savo nėrinių suknelę. *Nepamiršk pasiimti jos rytoj.*

– Jei tėvas būtų gyvas, taip nekalbėtum, – atsakė Mustafa. Prieš

minutę jo akis dengusi migla išsisklaidė, ją pakeitė susierzinimo blyksnis. – Net jeigu jo nebėra, dar nereiškia, kad šiuose namuose nebegalioja taisyklės. Esi atsakinga už savo šeimą, panele. Negali teršti gero šeimos vardo.

– Žinai ką, užsičiaupk. Kad ir kokią gėdą užtraukčiau, tai būtų niekis palyginti su ta, kokią jau užtraukei tu.

Mustafa nutilo, atrodė suglumęs. Nejaugi ji sužinojo apie jo aistrą lošti, ar vėl blefuoja? Jis dalyvaudavo sporto lažybose, bet kaskart vis labiau susimaudavo. Jei būtų gyvas, tėvas priluptų jį nepaisydamas amžiaus. Rudu odiniu diržu su varine sagtimi. Kažin, ar tikrai vienas diržas lupa skaudžiau negu visi kiti, ar tai tik jo vaizduotė, susitelkusi į vieną konkretų diržą, verčia manyti, kad lupamas kitu diržu nejaustų tokio skausmo, o jaustųsi dėkingas ar net laimingas?

Bet tėvo nebėra ir reikia kai kam priminti, kas dabar šeimos galva.

– Dabar, kai tėtis miręs, – paskelbė Mustafa, – aš esu atsakingas už šeimą.

– Tu? – nusikvatojo Zelicha. – Žinai, kokia tavo bėda? Tu per daug išpaikintas. Neįkainojamas pimpalas. Lauk iš mano kambario!

Lyg per sapną akies kraštu matė, kaip jis kelia ranką, rengdamasis smogti į veidą. Spoksojo, negalėdama patikėti, kad išdrįs jai trenkti, tik paskutinę akimirką kažkaip sugebėjo išsilenkti smūgio.

Tai, kad išsisuko nuo smūgio, jį įaudrino dar labiau. Antras kirtis nutvilkė skruostą. Ji smogė atgal gana stipriai, pataikė į veidą.

Po akimirkos jie abu įnirtingai grūmėsi ant lovos, tartum vaikai, tik vaikystėje jie niekada nesimušdavo. Tėvas niekuomet neleisdavo peštis. Keletą sekundžių Zelicha jautėsi nugalėtoja, ge-

rokai jį aptalžė, bent jau taip manė. Ji buvo aukšta, raumeninga ir nepratusi jaustis silpna. Kaip nugalėtojas ringe iškėlė abi rankas ir sveikino nematomus žiūrovus, mėgaudamasi savo pergale: „Sutvarkiau!“

Kaip tik tuomet jis užsuko ranką ir ant jos užsiropštė. Dabar viskas buvo kitaip. Jis buvo kitoks. Viena ranka prispaudęs jai krūtinę, kita užvertė sijoną.

Pirmiausia ji pasijuto baisiai pažeminta, paskui – dar baisiau pažeminta. Gėda buvo tokia deginanti, kad širdyje neliko vietos jokiam kitam jausmui. Akimirksniu ji neteko jėgų, beveik suakmenėjo iš begalinio drovumo, kuris išdavė jos išsiauklėjimą, sutrikimas dėl to, kad buvo atidengti jos apatiniai drabužiai, nustelbė visus kitus jausmus.

Bet tuomet netikėta panikos banga nušlavė visą pažeminimą. Viena ranka pabandė jam sutrukdyti, kita tempė sijoną žemyn, bet po akimirkos jis vėl užplėšė. Ji grūmėsi, jis grūmėsi, ji kirto, jis kirto dar stipriau, ji įkando, jis smogė jai kumščiu į veidą, tik vieną kartą. Girdėjo, kaip kažkas šaukė „baik!“ visu balsu, veriamu, nežmonišku, kaip gyvulys skerdykloje. Ji nepažino savo pačios balso, kaip nepažino ir savo kūno, lyg svetimos žemės, kai jis į jį įsibrovė.

Tada Zelicha ir pastebėjo „Kodak“ balioną giedrame danguje.

Užsimerkė lyg vaikų žaidime, tikėdama, kad jeigu nemato ji, tai ir pati yra nematoma. Liko tik garsai. Garsai ir kvapai. Jo alsavimas darėsi vis sunkesnis, rankos vis stipriau spaudė krūtinę ir kaklą. Zelicha išsigando, kad ją pasmaugs, bet netrukus jo pirštai atsileido, judesiai nurimo. Suaimanavęs susmuko ant jos, krūtine užguldamas jos krūtinę. Girdėjo, kaip plaka jo širdis. Negirdėjo plakant savosios. Atrodė, kad jos kūne neliko nė lašo gyvybės.

Neatsimerkė tol, kol jis suglebo, liko joje visai minkštas. Atsistojęs Mustafa vos galėjo paeiti. Svirduliuodamas vargais negalais perėjo kambarį ir atsirėmė į duris, sunkiai gaudydamas orą. Giliai įkvėpęs užuodė sumišusį prakaito ir rožių vandens kvapą. Kiek pastovėjęs atsigręžė į seserį, paskui sukaupęs jėgas išbėgo iš kambario.

Koridoriuje išgirdo atsidarant laukujes duris, šeima grįžo namo. Jis nulėkė į vonią, užsklendė duris, atsuko dušą, bet, nespėjęs palįsti po srove, krito ant kelių ir ėmė vemti.

– Ei!!! Kur jūs visi? – nuo durų atsklido Banu balsas. – Ar yra kas namie?

Zelicha pakilo ir pabandė išlyginti drabužius. Viskas įvyko taip greitai, kad buvo galima pagalvoti, jog nieko neįvyko. Tik veidas, kurį išvydo veidrodyje, sakė ką kita. Ten, atspindyje, jos kairė akis atrodė patinusi, po ja violetinis ratilas. Pirma mintis pamačius, kaip atrodo akis, buvo apmaudas dėl savo nepataisomo skepticizmo. Visą laiką, žiūrėdama prastus veiksmo filmus, ji prunkšdavo negalėdama patikėti, kad nuo vieno smūgio paakys gali taip imti ir pakeisti spalvą.

Na, dėl veido viskas aišku, bet kūnas lyg ir sveikas – tokia buvo jos išvada. Palietė save, tikrindama, ar neprarado jautrumo. Kodėl jautė jo pirštų prisilietimą, bet nieko daugiau? Jei būtų buvusi sužalota, argi kūnas nebūtų pajutęs? Argi ji nesuprastų?

Pasigirdo beldimas į duris ir, nelaukdama kvietimo, galvą kyštelėjo Banu. Norėjo kažką pasakyti, bet tik pravėrė burną ir vėl užsičiaupė, nepratarė nė žodžio, tik stovėjo nustėrusi ir spoksojo į savo jaunėlę seserį.

– Kas tavo veidui? – susirūpinusi paklausė Banu.

Zelicha suprato, jei kada galės apie tai papasakoti, tai tik dabar. Arba dabar, arba niekada.

– Nėra taip blogai, kaip atrodo, – lėtai pradėjo ir, supratusi, kad proga praleista, apsisprendė. – Išėjau pasivaikščioti ir pamačiau, kaip vyras muša žmoną vidury gatvės. Bandžiau gelbėti ją nuo vyro rūstybės, bet, regis, nukentėjau pati.

Jos patikėjo. Juk panašu į ją. Jei kam ir galėjo taip atsitikti, tai tik jai.

Zelichai tuomet buvo devyniolika metų. Pagal Turkijos įstatymus – jau pilnametė. Sulaukusi tokio amžiaus galėjo ištekėti, gauti vairuotojo pažymėjimą ir balsuoti, jei tik kariškiai būtų surengę laisvus rinkimus. Taip pat, jei reikėtų, galėjo pati nuspręsti, ar darytis abortą.

Daugybę kartų Zelicha sapnavo tą patį sapną. Ji eina gatve lyjant akmenimis. Rieduliai krinta iš dangaus vienas po kito, išmuša žemėje duobę, ši gilėja, Zelicha puola į paniką, bijodama kad ta alkana bedugnė įtrauks ją, praris be pėdsakų. „Baikite!“, – šaukia ji akmenims, riedantiems jai po kojomis. „Baikite!“ – šaukia automobiliams, o šie visu greičiu lekia ant jos ir važiuoja per ją. „Baikite!“ – maldauja pėsčiųjų, pečiais stumiančių ją šalin. – „Prašau, baikite!“

Kitą mėnesį nesulaukė mėnesinių. Dar po kelių savaičių užėjo į tik ką atidarytą kliniką netoli namų. „NORINČIOMS IŠSITIRTI CUKRAUS KIEKĮ KRAUJYJE, NEMOKAMAS NĖŠTUMO TESTAS!“ – skelbė iškaba prie įėjimo. Zelichos tyrimai parodė, kad cukraus kiekis jos kraujyje normalus. Ir dar parodė, kad ji nėščia.

Gal buvo taip, o gal ir ne.

Vienoje labai tolimoje karalystėje gyveno vyras su pačia. Ir turėjo jie keturis vaikus – dvi dukteris ir du sūnus. Viena duktė buvo negraži, o kita – tikra gražuolė. Ir panoro jaunesnysis brolis vesti gražiąją seserį. Bet ji nenorėjo. Kartą, išsiskalbusi šilko drabužius, nuėjo

prie vandens jų skalauti. Skalavo ir verkė. Taip pasakojama. Ji sušalo rankas ir kojas. Parėjusi namo, pabeldė į duris, bet jos buvo užsklęstos. Ji pabeldė į motinos langą, bet motina atsakė: „Aš tave įleisiu, jei pavadinsi mane anyta." Ji pabeldė į tėvo langą, bet tėvas atsakė: „Aš tave įleisiu, jei pavadinsi mane uošviu." Ji pabeldė į vyresniojo brolio langą, bet brolis atsakė: „Aš tave įleisiu, jei pavadinsi mane dieveriu." Ji pabeldė į sesers langą, bet sesuo atsakė: „Aš tave įleisiu, jei pavadinsi mane moša." Ji pabeldė į jaunesniojo brolio langą ir jis įleido ją vidun. Apkabino ir pabučiavo ją, o ji tarė: „Teprasiveria žemė ir praryja mane!"

*Žemė prasivėrė ir ji pabėgo į požemio karalystę.**

Žvelgdama pro virtuvės langą, su šaukštu rankoje, Asja atsiduso, pamačiusi išvažiuojant sidabro spalvos „Alfa Romeo".

– Matai? – pasisuko į Sultoną Penktąjį. – Tetulė Zelicha nenorėjo, kad važiuočiau su jomis į oro uostą. Vėl užsitraukiau jos nemalonę.

Kaip kvaila buvo leisti sau taip atsipalaiduoti tą vakarą, kai visi kartu jie ėjo išgerti! Kaip kvaila buvo tikėtis nutiesti tiltą per jas skiriančią prarają. Ji niekada visiškai neišnyks. Motina, kurią ji laikė labiau teta, visada liks nepasiekiama. *Motinos užuojauta, dukters meilė, šeimos prieraišumas, jai viso to nereikia...* Asja nutilo ir išspjovė: „Šūdas."

Dvyliktas punktas. Niekada nemėgink pakeisti savo motinos, tiksliau, nemėgink pakeisti savo santykių su motina, nes tai sukels tik nusivylimą. Tiesiog priimk ir susitaikyk, jei negali priimti ir susitaikyti, skaityk pirmą punktą.

* Perpasakota indoeuropiečių pasaka pagal „Brolis nori vesti seserį", Range, *Litauische Volksmärchen*, no. 28.

– Ar tik nekalbi pati su savim? – paklausė tetulė Feridė, žengdama į virtuvę.

– Na taip, kalbėjau, – Asja akimirksniu išsivadavo iš įniršio transo. – Sakiau savo draugui katinui, kad jis dar nebuvo gimęs, kai dėdė Mustafa čia lankėsi paskutinį kartą, namus tuomet valdė Paša Trečiasis. Praėjo dvidešimt metų. Argi ne keista? Žmogus niekad nesilanko, o aš pilstau jam *ashure*, nes mes vis tiek jo laukiame.

– Ir ką atsakė katinas? – pasiteiravo tetulė Feridė.

Asja pašaipiai šyptelėjo.

– Atsakė, kad aš teisi, čia tikras beprotnamis. Turėčiau pamiršti visas viltis ir toliau kurti savo manifestą.

– Žinoma, mes laukiame tavo dėdės. Šeima lieka šeima, nori to ar nenori. Mes juk ne vokiečiai. Jie išspiria vaikus iš namų vos šiems sulaukus keturiolikos. Mes branginame šeimos vertybes. Mes ne iš tų, kurie tik kartą per metus susirenka valgyti kalakuto...

– Apie ką tu kalbi? – paklausė sutrikusi Asja, bet dar nebaigusi klausimo suprato atsakymą. – Turi galvoje amerikiečių Padėkos dieną?

– Ką tik nori, – nukirto tetulė Feridė. – Aš manau, kad vakariečiai neturi tvirtų šeimų. Užtat mes ne tokie. Jei jau kas yra tavo tėvas, tai jis ir liks tėvas per amžius, jei kas yra tavo brolis, jis ir liks brolis. Beje, šiame pasaulyje ima dėtis keisti dalykai, – tęsė tetulė Feridė. – Štai kodėl mėgstu skaityti trečiąjį laikraščių puslapį. Išsikerpu ir laikau, kad mes niekada nepamirštume, koks pamišęs ir pavojingas šis pasaulis.

Niekada iki tol negirdėjusi, kad tetulė stengtųsi paaiškinti savo elgesį, Asja žvelgė į ją susidomėjusi. Jos sėdėjo virtuvėje, pilnoje apetitą žadinančių kvapų, kovo saulei šviečiant pro langą.

Taip ir sėdėjo, kol išgirdus savo mėgstamo laidos vedėjo kalbas apie naujus vaizdo klipus, tetulė Feridė išėjo. Asja troško cigaretės. Troško ne tiek cigaretės kaip rūkalo, norėjo rūkyti ją kartu su Girtuokliu Karikatūristu, nors nustebo, kad taip jo pasiilgo. Kol svečiai grįš iš oro uosto, praeis ne mažiau kaip dvi valandos. „Beje, net jei pavėluotų, argi kas nors pastebės?“ – pagalvojo ji.

Po kelių minučių Asja tyliai uždarė paskui save duris.

Tetulė Banu išgirdo darant duris, bet kol sumojo šūktelėti, Asja jau buvo išėjusi.

– Ką galvoji daryti, šeimininke? – kranktelėjo ponas Kandusis.

– Nieko, – sušnibždėjo tetulė Banu, ištraukdama tualetinio stalelio stalčių ir imdama iš ten knygą. Tarp aksominių viršelių slypėjo granatų segė.

Ši segė atiteko jai kaip vyriausiai iš Kazandžių vaikų. Tai buvo tėvo dovana, kurią jis paveldėjo iš savo motinos – ne iš pamotės Močiulytės, o iš tikrosios motinos, apie kurią niekada nekalbėjo, iš motinos, kuri jį, dar vaiką, paliko likimo valiai, iš motinos, kuriai jis niekada taip ir neatleido. Segė, kaip baiminosi tetulė Banu, buvo ne tik stulbinanti, ji draskė širdį. Niekas nežinojo, kad kartą tetulė Banu mirkė auksinę granatų su rubino grūdeliais segę sūriame vandenyje, kad nuplautų jos liūdną istoriją.

Stebima budrios džino akies, tetulė Banu glostė segę, rubinų skleidžiamas žavesys ją kerėjo. Kol susipažino su Armanuš, jai niekad nebuvo kilusi mintis pasidomėti granatų segės istorija. Tačiau dabar, ją išgirdusi, neišmanė, ką toliau daryti. Buvo kilusi pagunda padovanoti ją Armanuš, nes šiai, jos manymu, segė priklausė labiau nei kam kitam, bet tetulė Banu nebuvo tikra, ar sugebės tai paaiškinti.

Argi ji galėjo pasakyti Armanuš Čakmakčian, kad ši segė kadaise priklausė jos močiutei Šušan, bet nepapasakoti visos istorijos? Kiek ji gali atskleisti tiems, kurių istorijas sužino padedama magijos?

Po keturiasdešimties minučių kitoje miesto dalyje Asja įžengė pro girgždančias medines „Kunderos" kavinės duris.

– Ei, Asja! – linksmai sušuko Girtuoklis Karikatūristas, – čionai! Aš čia!

Apkabino ją, o kai ši išsivadavo iš glėbio, sušuko:

– Turiu tau naujienų: vieną gerą, kitą blogą, ir dar vieną, kurią nežinau prie kokių priskirti. Kurią norėtum išgirsti pirmiausia?

– Pirmiausia blogą, – tarė Asja.

– Mane sodina į kalėjimą. Spėju, kad mano piešiniai, kuriuose ministras pirmininkas vaizduojamas kaip pingvinas, nelabai patiko. Nuteisė aštuoneriems metams.

Asja žiūrėjo į jį su nuostaba, kuri netrukus virto siaubu.

– Ša, brangioji, – sušnabždėjo Girtuoklis Karikatūristas pusbalsiu, spausdamas pirštą jai prie lūpų. – Gal nori išgirsti gerą naujieną? – nušvito iš pasididžiavimo. – Aš nusprendžiau paklausyti savo širdies ir paprašyti skyrybų.

Kai nuostabos šešėlis, temdęs Asjos veidą, nuslinko, ji susiprato paklausti:

– O ta naujiena, kurią nežinai prie kurių priskirti?

– Šiandien ketvirta diena, kai aš negeriu. Nė lašo! Žinai, kodėl?

– Gal todėl, kad vėl pradėjai lankyti Anoniminių alkoholikų užsiėmimus? – spėjo Asja.

– Ne! – numykė Girtuoklis Karikatūristas lyg įsižeidęs. – Todėl, kad šiandien ketvirta diena nuo paskutinio mūsų susitikimo,

o aš norėjau būti blaivas, kai vėl tave pamatysiu. Tu šiam gyvenime esi man vienintelė paskata tapti geresniu žmogumi.

Jis išraudo.

– Myliu! – paskelbė. – Aš myliu tave, Asja.

Asjos rudų akių žvilgsnis nuslydo siena, kur kabėjo įrėminta nuotrauka iš „Camel Trophy" automobilių lenktynių, vykusių 1997 metais Mongolijoje. Būtų gera dabar pabėgti į šią nuotrauką, galvojo ji, kirsti Gobio dykumą visureigiu, avint purvinais batais, prisidengus saulės akiniais, išprakaituoti visus rūpesčius ir tapti lengvai, kaip niekas, kaip sausas lapas, kurį vėjo gūsis nuneštų į budistų vienuolyną Mongolijoje.

– Nebijok, paukšteli, – nusišypsojo granatmedis ir nusipurtė sniegą nuo šakų. – Istorija, kurią tau papasakosiu, laiminga.

Hovanesas Stambulianas suspaudė lūpas, protas, pagautas rašymo sūkurio, karštligiškai dirbo. Su kiekviena eilute, kuri pratęsdavo paskutinę jo rašomos knygos vaikams pasaką, atmintin grįždavo ištisų kartų pamokos. Vienos jų buvo liūdnos, kitos keliančios dvasią, bet visos ataidėdavo iš kito laiko, iš laiko be pradžios ir pabaigos. Pasakos vaikams – patys seniausi pasakojimai pasaulyje, jų žodžiais kalba seniai išnykusių kartų vėlės. Poreikis pabaigti šią knygą buvo toks instinktyvus ir jaudinantis, kad jam buvo neįmanoma atsispirti. Pradėjo ją rašyti, nes pasaulis virto niūria žeme, todėl dabar turėjo negaišdamas pabaigti, lyg nuo to priklausytų, ar pasaulyje sumažės sielvarto.

– Tai gerai, – sucypsėjo pasiklydęs karvelėlis. – Papasakok man apie pasiklydusį karvelėlį. Bet perspėju, jei tik išgirsiu ką nors liūdna, tuoj pat mostelėsiu sparnais, ir tiek mane tematysi.

Kai Hovanesą Stambulianą išsivedė kareiviai, jo šeima ilgai nedrįso įžengti į kambarį, kuriame jis rašydavo. Užeidavo į visus kambarius, išskyrus šį, jo duris laikė uždarytas, lyg jis dar būtų viduje ir dieną naktį rašytų. Bet namą persmelkęs liūdesys tapo pernelyg stiprus ir pernelyg apčiuopiamas, kad galima būtų apsimesti, jog gyvenimas dar gali grįžti į įprastas vėžes. Netrukus Armanuš nusprendė, kad jiems visiems būtų geriau persikelti į Sivasą ir kuriam laikui prisiglausti pas jos tėvus. Taip nusprendę jie pagaliau įžengė į Hovaneso Stambuliano kambarį ir rado jo nebaigtą rankraštį „Pasiklydęs karvelėlis ir palaimintoji šalis". Ten pat, tarp puslapių, rado granato segę.

Šušan Stambulian pirmąkart pamatė granato segę ant savo tėvo riešutmedžio stalo. Visos kitos tos pragaištingos dienos smulkmenos išdilo iš atminties, tik ne segė. Gal ją pakerėjo rubinų skleidžiamas švytėjimas, o gal tąkart per vieną dieną sugriuvo visas jos pasaulis, liko tik šis prisiminimas. Kad ir kokia būtų priežastis, Šušan niekada nepamiršo tos granato segės. Nei tada, kai leisgyvė parpuolė ant kelio į Alepą ir buvo palikta, nei tada, kai turkės, motina ir duktė, rado ją ir parsinešė į namus gydyti, nei tada, kai banditai nugabeno ją į našlaičių prieglaudą, nei tada, kai ji nustojo būti Šušan Stambulian ir tapo Šermin 626, nei tada, kai praslinkus keleriems metams našlaičių prieglaudoje ją atsitiktinai sutiko Riza Selimas Kazandžis ir, sužinojęs, kad ši yra jo velionio meistro Levono dukterėčia, nusprendė ją vesti, nei tada, kai jau kitą dieną tapo Šermin Kazandži, ir net ne tada, kai sužinojo esanti nėščia, lyg pati dar nebūtų vaikas.

Čerkesė pribuvėja iš jos pilvo formos ir potraukio tam tikram maistui nustatė kūdikio lytį dar gerokai prieš jam gimstant. Prašmatnių cukrainių „Crème brûlée", obuolių štrudelis iš kepyklos, kurią ką tik buvo atidarę iš Rusijos pabėgę baltieji, naminė ba-

klava, saldainiai, visų rūšių saldumynai... Laukdamasi Šermin Kazandži nė kartelio neužsigeidė nieko rūgštaus ar sūraus, kaip būtų buvę, jeigu nešiotų mergaitę.

Ir tikrai – tai buvo berniukas, berniukas, gimęs šiurpiais laikais.

– Tesuteikia Alachas mano sūnui ilgesnį gyvenimą nei kitiems mūsų giminės vyrams, – tarė Riza Selimas Kazandžis, kai pribuvėja padavė jam naujagimį. Tada, prikišęs lūpas prie kūdikio dešinės ausies, ištarė jo vardą, kuriuo nuo šiol bus vadinamas:

– Tavo vardas bus Levonas.

Ne vien pagarba meistrui, išmokiusiam jį gaminti katilus, lėmė tokį pasirinkimą. Pavadindamas sūnų Levonu tikėjosi, kad tai bus lyg dovanėlė žmonai, nes ši sutiko priimti islamą.

Taigi jis išrinko Levono vardą ir, kaip doras musulmonas, tris kartus jį pakartojo:

– Levonas! Levonas! Levonas!

Šermin Kazandži žiūrėjo tylėdama lyg lauko akmuo.

Ilgai netrukus šis trigubas aidas grįžo nepritariamu klausimu:

– Levonas? Kas per vardas musulmonui? Musulmonų berniukas negali vadintis tokiu vardu! – garsiai piktinosi pribuvėja.

– Mūsiškis gali, – suniurzgė Selimas Kazandžis. Nuo šiol jis dažnai ginsis šiais žodžiais: – Aš taip nusprendžiau, jis bus Levonas!

Bet atėjus laikui įrašyti kūdikį į Gyventojų registrą, jau nebuvo toks kategoriškas.

– Berniuko vardas? – paklausė išstypęs madingai apsirengęs tarnautojas, nepakeldamas galvos nuo didžiulės drobe įrištos knygos kaštonine nugarėle.

– Levonas Kazandžis.

Pareigūnas kilstelėjo skaitymo akinius ir pirmąkart įdėmiu žvilgsniu nužvelgė Rizą Selimą Kazandžį.

– Kazandžis tikrai gera pavardė, bet Levonas – argi tai musulmoniškas vardas?

– Nemusulmoniškas, bet šiuo vardu vadinosi doras žmogus, – atsakė įsitempęs Riza Selimas.

– Pone, – kiek pakeltas pareigūno balsas skambėjo valdingai, ir jis tai žinojo. – Aš žinau, kokia įtakinga yra Kazandžių šeima. Levono vardas jums tikrai nepritiks. Jei įrašysime tokį vardą, ateityje berniukui gali kilti sunkumų. Visi manys, kad jis krikščionis, nors iš tiesų yra šimtaprocentinis musulmonas... O gal aš klystu? Gal jis ne musulmonas?

– Tikrai musulmonas, – nedelsdamas patvirtino Riza Selimas. – *Elhamdülillah**.

Akimirką jis panoro prisipažinti tarnautojui, kad berniuko motina yra našlaitė armėnė, atsivertusi į islamą, kad šitaip norįs jai atsidėkoti, bet kažkoks vidinis balsas liepė šią paslaptį pasilikti sau.

– Na, jei jau taip, tuomet, su visa pagarba tam dorajam žmogui, kurio vardu norite pavadinti berniuką, siūlyčiau mažytę pataisą. Pasirinkime musulmonišką vardą, kuris, jeigu taip norite, skambėtų labai panašiai kaip Levonas. Pavyzdžiui, Leventas?

Tada tarnautojas švelniai, pernelyg švelniai tokiam griežtam nuosprendžiui, pridūrė:

– Priešingu atveju bijau, kad turėsiu atsisakyti įregistruoti jūsų sūnų.

Taip atsirado Leventas Kazandžis, berniukas, gimęs ant dar rusenančių praeities pelenų, berniukas, kurio tėvas, nors šito niekas nežinojo, norėjo pavadinti jį Levonu, berniukas, kuris vieną dieną bus paliktas motinos ir užaugs niūrus ir piktas, berniukas, kuris bus baisus tėvas savo paties vaikams...

* Šlovė Viešpačiui (*turk.*).

Jei ne granato segė, ar Šermin Kazandži būtų palikusi vyrą ir sūnų? Sunku pasakyti. Su jais ji sukūrė šeimą ir pradėjo naują gyvenimą, bet šis tekėjo tik viena kryptimi. Kad galėtų turėti ateitį, jai reikėjo tapti moterimi be praeities. Jos vaikystė tebuvo atmintyje išlikusios nuotrupos, lyg duonos trupinėliai, kuriuos barstydavo paukščiams, nes tuo pačiu keliu grįžti namo ji nebegalėjo. Nors patys brangiausi vaikystės prisiminimai galiausiai išblėso, segės pamiršti neįstengė. Ir po daugelio metų, kai vyriškis iš Amerikos pasibeldė į jos duris, ta pati segė padėjo suvokti, kad svetimšalis yra ne kas kitas, o tikras jos brolis.

Jervantas Stambulianas pasirodė prie jos durų – tamsiomis spindinčiomis akimis po juodais tankiais antakiais, smailia nosimi ir vešliais, smakrą siekiančiais ūsais, todėl atrodė, kad jis nuolat šypsosi, net kai būdavo liūdnas. Virpančiu balsu ir sunkiai rinkdamas žodžius pasisakė, kas esąs, ir pusiau turkiškai, pusiau armėniškai paaiškino atvykęs iš Amerikos pasimatyti su ja. Kad ir kaip norėjo iš karto pulti ir apkabinti seserį, suvokė, kad ji dabar – ištekėjusi musulmonė. Todėl liko stovėti ant slenksčio. Aplink sūkuriavo Stambulo vėjas ir atrodė, lyg jie būtų ištrūkę už laiko ribų.

Persimetus keliais žodžiais, Jervantas Stambulianas davė Šermin Kazandži du dalykus: granato segę ir laiko pagalvoti.

Sutrikusi ir apstulbusi ji užvėrė duris ir bandė apsiprasti su žinia. Šalia, ant grindų, smagiai čiauškėdamas ropinėjo Leventas.

Ji nuskubėjo į savo kambarį ir paslėpė segę tualetinio stalelio stalčiuje. Grįžusi išgirdo kūdikį juokiantis, pamatė, kad jam ką tik pirmąkart pavyko atsistoti. Pastovėjęs taip gal sekundę, žengė žingsnį, paskui dar vieną ir plojosi ant užpakalio, akys spindėjo saldžia pirmųjų žingsnių baime. Staiga nusišypsojo bedante burna ir suriko: „Ma-ma!“

Visi namai suspindo keista, beveik vaiduokliška šviesa, kai Šermin Kazandži atsipeikėjo iš nuostabos ir pati sau pakartojo: „Mama!“ Tai buvo antras žodis iš Levento lūpų, prieš tai jis kurį laiką miklino liežuvį žodžiui „Da-da“, o vakar jam galiausiai pavyko ištarti „Ba-ba“. Tik dabar ji suvokė, kad žodį „tėvas“ jis pasakė turkiškai, o žodį „motina“ – armėniškai. Ne tik ji pati buvo priversta pamiršti kalbą, kuri kadaise buvo tokia brangi, dabar privalės mokyti šito ir savo sūnų. Sutrikusi ir susimąsčiusi žvelgė į kūdikį. Visai nesinorėjo mokyti jį turkiškai tarti „ma-ma“. Atmintyje iškilo nutolę, bet vis dar ryškūs protėvių portretai. Tas naujas vardas, nauja religija, nauja tautybė, nauja šeima ir net nauja jos pačios tapatybė nepajėgė nuslopinti jos tikrosios esybės. Granato segė šnibždėjo jos vardą. Armėniškai.

Šermin Kazandži mylavo sūnų ir net ištisas tris dienas sugebėjo negalvoti apie segę.

Tačiau trečią dieną, lyg jos protas pats būtų prisiminęs, o širdis pati susopusi, nejučia pribėgo prie stalčiaus, išėmė segę ir laikė ją suspaudusi delnuose, jausdama jos šilumą.

Rubinai yra ypatingi brangakmeniai, išsiskiriantys liepsnos raudonumo spalva. Bet pasitaiko, kad jie keičia spalvą, patamsėja iš vidaus, ypač tada, kai jų šeimininkui gresia pavojus. Yra tokia rubino rūšis, kurią žinovai vadina „Balandžio krauju“ – brangus kraujo raudonumo akmuo su mėlynu atspalviu, lyg rusenančiu giliai viduje. Šis rubinas buvo paskutinis likęs priminimas apie „Pasiklydusį karvelėlį ir palaimintąją šalį“.

Trečios dienos išvakarėse Šermin Kazandži, ištaikiusi vienatvės akimirką po pietų, įsėlino į savo kambarį. Ieškodama paguodos, kurios jai niekas negalėjo suteikti, ji žvelgė į „Balandžio kraują“.

Tik tada suvokė, ką privalo daryti.

Po savaitės, sekmadienio rytą, nuėjo į uostą, kur jos nerimastingai plakančia širdimi laukė brolis su dviem bilietais į Ameri-

ką. Vietoj lagamino Šermin pasiėmė tik mažą krepšelį. Visą savo turtą ji paliko namie. O granato segę įdėjo į voką kartu su laišku, kuriame paaiškino savo sprendimą ir prašė vyro dviejų dalykų: perduoti segę sūnui, kaip jos prisiminimą, ir jai atleisti.

Lėktuvui nusileidus Stambule, Rouzė jautėsi išsekusi. Atsargiai pajudino sutinusias pėdas, bijodama, kad jos niekad nebetilps į jokį apavą, nors ir avėjo patogius oranžinės odos DKNY* batelius. Nusistebėjo, kaip tos palydovės įsigudrina per visą skrydį išvaikščioti aukštakulniais.

Mustafa su Rouze sugaišo pusvalandį, kol gavo spaudus pasuose, kol patikrino muitinė, kol atsiėmė bagažą, išsikeitė pinigų ir susirado automobilių nuomos punktą. Mustafa nusprendė, kad geriau bus turėti savo mašiną nei naudotis šeimos automobiliu. Rouzė iš lankstinuko pirmiausia išsirinko visureigį „Grand Cherokee Laredo 4x4", bet Mustafa patarė rinktis mažesnį, labiau tinkamą sausakimšoms Stambulo gatvėms. Tad buvo apsistota prie „Toyota Corolla".

Netrukus, stumdami vežimėlį su lagaminais, jie jau ėjo per atvykimo salę. Prie išėjimo pusračiu būriavosi pasitinkantieji. Tarp jų pirmiausia pastebėjo besišypsančią ir mojuojančią Armanuš, šalia jos, dešinę ranką spausdama prie širdies, vos ne alpdama iš jaudulio, stovėjo senelė Giulsium. Per žingsnį už jos stovėjo tetulė Zelicha, aukšta ir svetima, su tamsiai violetiniais akiniais nuo saulės.

* „Donna Karan New York" – garsios amerikiečių mados dizainerės Donnos Karan prekyženklis.

SEPTYNIOLIKTAS SKYRIUS

Baltieji ryžiai

Pirmąsias dvi viešnagės Stambule dienas Rouzė ir Mustafa praleido valgydami. Prie stalo jiems teko atsakinėti į daugybę klausimų, kuriuos iš visų kambario kampų vienas per kitą žėrė visi Kazandžių šeimos nariai. Kaip jiems sekasi Amerikoje? Ar tikrai Arizonoje yra dykuma? Ar tiesa, kad amerikiečiai ryja milžiniškus kiekius greitojo maisto vien tam, kad paskui galėtų dalyvauti televizijos projektuose ir laikytis dietos? Ar amerikietiškas „Mokinio" variantas geresnis už turkišką? Ir taip toliau.

Paskui atėjo eilė asmeniškesniems klausimams. Kodėl jie neturi bendrų vaikų? Kodėl anksčiau niekuomet nesilankė Stambule? Kodėl atvyko taip trumpam? KODĖL?

Klausimai abudu veikė labai skirtingai. Rouzės tokia kryžminė apklausa visiškai netrikdė. Jai patiko būti dėmesio centre. Mustafa, savo ruožtu, buvo linkęs atkakliai tylėti. Atrodė, kad sulig kiekvienu klausimu jis darosi vis mažesnis ir mažesnis. Jis kalbėjo mažai, daugiausia laiko praleido skaitydamas turkiškus laikraščius, tiek konservatyviuosius, tiek pažangiuosius, lyg bandydamas pasivyti tą šalį, kurią kadaise paliko. Kartkartėmis

pasiteiraudavo apie vieną ar kitą politiką. Į jo klausimus atsakydavo, daugiau ar mažiau nusimanantis. Nors jis visuomet buvo uolus laikraščių skaitytojas, bet niekuomet per daug nesidomėjo politika.

– Tai valdančioji konservatyvioji partija po truputį silpsta? Kokios jų galimybės laimėti būsimus rinkimus?

– Nenaudėliai! Tai melagių gauja, – suniurzgė senelė Giulsium vietoj atsakymo. Ant kelių ji laikė padėklą su nevirtais ryžiais, kuriuos prieš virimą perrinkinėjo, mat galėjo pasitaikyti akmenukų ar lukštų. – Viena temoka – dalyti žmonėms pažadus ir vos patekę į valdžią pamiršti, ką sakę.

Iš savo krėslo prie lango Mustafa pažvelgė į motiną per rankose laikomo laikraščio viršų.

– O kaip ta partija, kuri dabar opozicijoje? Socialdemokratai?

– Tas pats velnias! – pasigirdo atsakymas. – Visi jie melagių gauja. Visi politikai korumpuoti.

– Jei parlamente būtų daugiau moterų, viskas būtų kitaip, – įsiterpė tetulė Feridė. Ji vilkėjo Rouzės dovanotus „Aš myliu Arizoną“ marškinėlius.

– Mama teisi. Mano galva, vienintelė pasitikėjimo verta institucija šioje šalyje visais laikais buvo armija, – tarė tetulė Dževrijė. – Ačiū Dievui, kad yra Turkijos armija. Jei ne ji...

– Taip, bet ir mums, moterims, turėtų būti leista tarnauti armijoje, – pertraukė tetulė Feridė. – Aš eičiau iškart.

Asja nustojo vertusi pokalbį Rouzei ir Armanuš, sėdinčioms šalia jos, ir kostelėjusi pasakė angliškai:

– Viena mano tetulė feministė, kita – užkietėjusi militaristė! Ir jos kuo puikiausiai sutaria. Kas per beprotnamis!

Senelė Giulsium, staiga susirūpinusi, atsigręžė į sūnų:

– O kaip tu? Kada ketini atlikti karinę prievolę?

Rouzei buvo nelengva sekti pokalbio giją, nors ir iškart viską išversdavo. Ji pasisuko į vyrą ir sumirksėjo.

– Dėl manęs nesirūpinkit, – tarė Mustafa. – Aš moku tam tikrą mokestį ir deklaruoju, kad gyvenu ir dirbu Amerikoje, todėl man nereikia atlikti tikrosios karinės prievolės. Pakanka tam tikro pradinio parengimo. Tik mėnuo, ir viskas...

– O nėra amžiaus ribos? – pasigirdo kažkieno klausimas.

– Yra, – atsakė Mustafa. – Tą reikia atlikti iki keturiasdešimt vienų.

– Vadinasi, tai padaryti privalai šiemet, – tarė senelė Giulsium. – Tau juk keturiasdešimt...

Sėdėdama gale stalo ir lakuodamasi nagus skaisčiai vyšnine spalva, tetulė Zelicha pakėlė galvą ir pervėrė Mustafa žvilgsniu.

– Koks lemtingas amžius, – sušnypštė ji netikėtai. – Tokių metų sulaukęs mirė tavo tėvas, taip pat ir jo tėvas, ir senelis... Tikriausiai labai neramu, sulaukus keturiasdešimties, broleli... Taip arti mirties...

Stojo tokia mirtina tyla, kad Asja nejučia suakmenėjo.

– Kaip drįsti taip kalbėti? – senelė Giulsium net pašoko iš vietos, nepaleisdama iš rankų padėklo su ryžiais.

– Galiu sakyti, ką noriu ir kam noriu, – gūžtelėjo pečiais tetulė Zelicha.

– Kokia gėda! Lauk iš čia, panele, – išrėžė senelė Giulsium, tyliai bet tvirtai. – Tuoj pat dink iš mano namų.

Tetulė Zelicha, nespėjusi nusilakuoti dar dviejų pirštų nagų, įkišo teptuką į buteliuką, atstūmė kėdę ir išėjo iš kambario.

Trečią viešnagės parą Mustafa visą dieną neišėjo iš kambario, teisindamasis bloga savijauta. Jį krėtė karštligė, kuri, regis, ne tik sekino jėgas, bet atėmė ir kalbos dovaną, nes pasidarė ypatingai

tylus. Veidas sukrito, burna džiūvo, o akys pasruvo krauju, nors nebuvo nei pagiringas, nei nusiverkęs. Valandų valandas gulėjo lovoje, nejudėdamas tysojo aukštielninkas, tyrinėdamas vos įžiūrimus nešvarumų ir dulkių raštus ant lubų. Tuo metu Rouzė su Armanuš ir trys tetulės vaikštinėjo Stambulo gatvėmis, ypač tomis, kurios arčiau prekybos centrų.

Tą vakarą visi nuėjo miegoti anksčiau nei įprastai.

– Rouze, brangioji, – sušnibždėjo žmonai Mustafa, glostydamas šviesius jos plaukus. Žmonos plaukų lygumas, šviesumas, švelnumas visuomet nuramindavo, atskirdavo jį nuo jo paties tamsiaplaukės šeimos ir nuo tamsios praeities. Ji gulėjo prisispaudusi savo šiltu ir švelniu kūnu.

– Rouze, mieloji, mums reikia grįžti. Skriskime namo rytoj.

– Gal tau galvoj negerai? Aš dar neatsigavau po kelionės, – Rouzė nusižiovavo, mankštindama maudžiančius sąnarius. Ji vilkėjo išsiuvinėtus naktinius marškinius, kuriuos tą pačią dieną nusipirko Didžiajame turguje, atrodė išblyškusi ir pavargusi, ne tiek nuo skrydžio, kiek nuo pirkimo siautulio. – Ko taip nenustygsti? Tu ką, negali su savo artimaisiais ištverti keleto dienų?

Ji iki smakro užsitraukė švelnutę antklodę ir, mėgaudamasi lovos šiluma, krūtimis prisispaudė prie jo. Tada patapšnojo per ranką, lyg meilikaudama berniukui, pabučiavo į kaklą, droviai, švelniai, o jai bandant atsitraukti, jis, išsiilgęs aistros, panoro daugiau.

– Viskas gerai, – tarė Rouzė. Jos kūnas įsitempė, kvėpavimas padažnėjo, bet tuoj pat nurimo. – Aš tokia pavargusi, mielasis, atleisk... Dar penkios dienos, ir būsime namie.

Ji išjungė savo pusėje lempą ir po kelių sekundžių jau miegojo.

Mustafa gulėjo prieblandoje, paliktas su savo erekcija, jautėsi išjuoktas ir nuviltas. Kad ir apsunkusiomis akimis, negalėjo užmigti. Ilgai gulėjo tyloje, kol išgirdo beldžiant į duris.

– Taip?

Durys prasivėrė, ir pro plyšį pasirodė tetulės Banu galva.

– Ar galiu užeiti? – atsargiai paklausė pašnibždom.

Išgirdusi akivaizdžiai patvirtinantį murmesį, tyliai nusėlino per kambarį, basomis kojomis grimzdama į purų kilimą, ir sustojo. Raudona skarelė švietė lyg nutvieksta paslaptingos šviesos, o tamsūs ratilai paakiuose darė ją panašią į šmėklą.

– Per visą dieną nenulipai žemyn. Norėjau pažiūrėti, ar viskas gerai, – sušnibždėjo, žvairuodama į Rouzę, kuri, apsikabinusi pagalvę, miegojo kitoje lovos pusėje.

– Aš blogau jaučiausi, – Mustafa dirstelėjo į ją, bet tuoj pat nusuko žvilgsnį.

– Štai, brolau, – tarė Banu tiesdama jam dubenėlį *ashure*, apibarstytą granatų sėklomis. – Žinai, mama išvirė tau didžiulį puodą *ashure*, – jos rimtas veidas nušvito šypsena. – Na, virė ji, bet dubenėlius puošiau aš.

– Ačiū, kokia tu gera, – išmiksėjo Mustafa, jausdamas, kaip nugara eina pagaugais.

Jis visada prisibijojo savo vyriausios sesers. Neteko amo, vos pajutęs tiriantį Banu žvilgsnį. Ji turėjo įprotį atidžiai spoksoti į žmones, o pati likti neperprantama. Banu buvo visiška Rouzės priešingybė: atvirumas tikrai nebuvo jos dorybė. Ji veikiau priminė paslaptingą knygą, parašytą nesuprantamais rašmenimis. Kad ir kaip Mustafa stengdavosi įspėti jos ketinimus, dar niekuomet gyvenime jam nepavyko perprasti tos slėpiningos išraiškos. Nepaisant to, imdamas dubenėlį *ashure*, jis iš visų jėgų stengėsi atrodyti dėkingas.

Stojusi tyla buvo sunki ir beribė. Niekuomet iki tol tyla Mustafa neatrodė tokia žiauri. Lyg pajutusi tai, Rouzė sukrutėjo per miegus, bet nepabudo.

Mustafa gyvenime daug kartų buvo pajutęs nenumaldomą norą prisipažinti žmonai, kad yra ne visai toks, kokį jį mato. Nors kartais jam patikdavo įsijausti į žmogaus be praeities, viską neigiančio žmogaus vaidmenį. Tokia amnezija buvo tyčinė, nors ir neplanuota. Viena vertus, jo smegenyse buvo kažkokie varteliai, kurių neįmanoma uždaryti – kai kurie prisiminimai vis išsprūsdavo. Kita vertus, jis jautė poreikį susigrąžinti tai, ką atmintis buvo kruopščiai ištrynusi. Šios dvynės srovės kunkuliavo viduje visą gyvenimą. Dabar, sugrįžęs į savo vaikystės namus ir stebimas skvarbaus vyriausios sesers žvilgsnio, jautė, kad viena šių srovių ima silpti. Žinojo, kad pasilikęs čia ilgiau, pradėtų prisiminti. Ir kiekvienas prisiminimas išprovokuotų kitą. Tą akimirką, kai įžengė į gimtuosius namus, apžavai, visus tuos metus dengę jo atmintį, susilpnėjo. Ar jis besugebės ieškoti prieglobsčio savo dirbtinėje amnezijoje?

– Noriu tavęs kai ko paklausti, – žioptelėjo Mustafa, panašiai, kaip žiopteli diržu lupamas vaikas.

Odinis diržas su varine sagtimi. Vaikystėje Mustafa didžiavosi tuo, kad tėvui pasiėmus diržą, niekada neverkdavo, nė vienos ašaros. Bet gebėdamas suvaldyti ašaras, jis niekada negalėdavo suvaldyti aimanų. Kaip jis neapkentė tų aimanų! Kovos dėl oro gurkšnio. Kovos dėl erdvės. Kovos dėl švelnumo.

Jis trumpam nutilo, lyg kaupdamas mintis.

– Yra kai kas, kas jau kuris laikas neduoda man ramybės... – paprastai ramiame balse šmėstelėjo baimės gaidelė.

Mėnesiena skverbėsi pro užuolaidas, ant prabangaus turkiško kilimo ryškėjo šviesos ratas. Jis sutelkė žvilgsnį į jį ir iššovė klausimą:

– Kur yra Asjos tėvas?

Mustafa pasisuko į seserį, bandydamas sugauti jos išraišką, bet Banu akimirksniu susitvardė.

– Kai susitikome Vokietijoje, mama sakė, kad Zelicha kurį laiką buvo susižadėjusi, bet paskui jis ją paliko.

– Mama tau melavo, – pertraukė Banu. – Bet ar dabar svarbu? Asja užaugo be tėvo. Ji nežino, kas jis. Šeima taip pat nežino. – Ir skubiai pridūrė: – Išskyrus Zelichą, aišku.

– Ir tave? – nepatikliai paklausė Mustafa. – Girdėjau, esi tikra pranašė. Feridė sakė, kad turi vergą – piktąjį džiną, kuris tau viską pasako. Regis, klientų sulauki iš visur. Ir nori mane įtikinti, kad neturi informacijos tokiu gyvybiškai svarbiu klausimu? Nejaugi džinas tau nieko neatskleidė?

– Tiesą sakant, atskleidė, – prisipažino Banu. – Verčiau nežinočiau to, ką žinau.

Tai išgirdus Mustafa širdis ėmė plakti smarkiau. Nustėręs jis užsimerkė. Bet ir pro užmerktas akis juto veriantį Banu žvilgsnį. Ir dar vieną porą akių, tokių tuščių ir stingdančių kraują, grėsmingai žėrinčių tamsoje. Ar čia tas piktasis jos džinas? O gal tik prisisapnavo, nes atsimerkęs Mustafa pamatė, kad kambaryje juodu vieni su žmona.

Bet čia pat, ant lovos, jo laukė dubenėlis *ashure*. Žvelgdamas į jį, staiga suprato, kodėl jis čia padėtas ir ką dabar jis, Mustafa, turi daryti. Rinktis reikėjo jam... jo kairei rankai.

Pažvelgė į kairiąją ranką, gulinčią šalia dubenėlio. Šyptelėjo, pagalvojęs apie jos galią. Ši ranka gali paimti dubenėlį arba pastumti jį šalin. Jei rinktųsi antrąjį variantą, rytoj rytą pabustų, sulaukęs dar vienos dienos Stambule. Prie pusryčių stalo susitiktų Banu. Jie nekalbėtų apie tai, kas nutiko šįvakar. Apsimestų, kad šis dubenėlis *ashure* niekad nebuvo paruoštas ir niekad nebuvo atneštas. Pasirinkus pirmąją galimybę, ratas užsidarytų. Kita vertus, dabar, kai pasiekė Kazandžių vyrams nustatytą amžiaus ribą, mirtis vis tiek jau šalia, tad viena diena čia ar ten nieko nepakeis.

Giliai iš atminties iškilo senas pasakojimas apie žmogų, kuris, tikėdamasis išvengti Mirties Angelo, pabėgo į pasaulio kraštą, bet kaip tik ten ir įvyko jų numatytas susitikimas.

Pasirinkti greičiau reikėjo ne tiek gyvenimą ar mirtį, kiek sąmoningą arba netikėtą mirtį. Kai tokia giminės lemtis, jis buvo tikras, kad vis viena netrukus mirs. Ir jo kairė ranka, kaltoji ranka, galėjo pasirinkti – kada ir kaip.

Prisiminė tą popieriaus lapelį, kurį įkišo tarp plytų El Tiradito šventykloje. „Atleisk man, – buvo ten parašęs, – tam, kad galėčiau gyventi, praeitis turėjo būti ištrinta."

Dabar jautė, kad praeitis grįžta. Kad ji būtų gyva, ištrintas turi būti jis...

Visus tuos metus kankinanti sąžinė pamažu ėdė jį iš vidaus, bet iš šalies to nebuvo matyti. Ko gera, ši atminties ir užmaršties kova pagaliau baigsis. Lyg neaprėpiama jūros plynė, besitraukianti baigiantis potvyniui, neramios praeities prisiminimai šen bei ten prasimušdavo pro slūgstantį vandenį. Ištiesė ranką, siekdamas *ashure*. Sąmoningai, su noru pradėjo valgyti, neskubėdamas, gardžiavosi kiekvienu šaukštu.

Atrodė taip lengva išsiskirti su savo praeitimi ir ateitimi vienu metu. Atrodė taip lengva išeiti iš gyvenimo.

Baigus valgyti *ashure*, po akimirkos kvapą užgniaužė aštrus pilvo skausmas. Dar po dviejų minučių jo širdis sustojo.

Taip mirė Mustafa Kazandžis, sulaukęs keturiasdešimties metų ir devynių mėnesių.

AŠTUONIOLIKTAS SKYRIUS

Kalio cianidas

Kūną nuprausė žalčialunkio muilu – tokiu kvapniu, tyru ir žaliu, kokios, kaip kalbama, yra rojaus ganyklos. Jis buvo nušveistas, numazgotas kempine, nuskalautas ir nuogas paliktas džiūti ant plokščio akmens mečetės kieme, vėliau bus suvyniotas į trijų dalių medvilninę drobulę, paguldytas į karstą ir, nepaisant įsakmių vyresniųjų patarimų laidoti tą pačią dieną, įkeltas į katafalką ir parvežtas į Kazandžių namus.

– Jūs negalite jo vežtis namo! – sušuko liesas lavonų plovėjas, užtverdamas išėjimą iš mečetės kiemo, ir piktai visus nužvelgė. – Vardan Alacho, žmogus ims dvokti! Trikdote jį.

Maždaug tarp „jūs“ ir „jį“ pradėjo lynoti: retais, pavieniais lašais, lyg ir lietus negalėtų apsispręsti, kieno pusėn stoti. Šį antradienį, kovo mėnesį, patį nepastoviausią ir labiausiai iš pusiausvyros išmušantį mėnesį Stambule, gamta darsyk persigalvojo ir nusprendė, kad vis dėl to dar žiema.

– Brolau lavonų plovėjau, – sušnirpštė tetulė Feridė, akimirksniu įtraukdama nervingąjį žmogelį į savo visa apimantį egalitarinį šizofrenijos pasaulį, – parsivešime jį namo, kad visi galėtų

paskutinį kartą pamatyti. Supranti, mano brolis daug metų praleido užsienyje, tad mes beveik pamiršom, kaip jis atrodo. Pagaliau po dvidešimties metų jis grįžta į Stambulą ir trečią viešnagės dieną išleidžia paskutinį atodūsį. Jo mirtis buvo tokia netikėta, kad mūsų kaimynai ir tolimesni giminaičiai nepatikės, jei neišvys savo akimis.

– Moterie, ar netekai proto? Mūsų religijoje toks dalykas neegzistuoja! – atšovė lavonų plovėjas, tikėdamasis užkirsti kelią tolesniems jos žodžiams, kad ir kokie jie būtų. – Mes, musulmonai, neišstatome savo mirusiųjų parodai. – Ir rūsčiu veidu pridūrė: – Jeigu jūsų kaimynai norės jį pamatyti, turės aplankyti jo kapą.

Tetulė Feridė nutilo svarstydama šį pasiūlymą, bet šalia stovinti tetulė Dževrijė, kilstelėjusi antakį, pažvelgė į žmogelį tokiu žvilgsniu, kokiu verdavo savo mokinius, norėdama, kad šie patys suvoktų, kaip nelogiškai atsakė į klausimą.

– Bet, brolau lavonų plovėjau, – tęsė tetulė Feridė, jau susivokusi. – Kaip bus galima jį pamatyti, jei gulės kape, šešios pėdos po žeme?

Suirzęs lavonų plovėjas tik kilstelėjo tankius antakius, bet nieko neatsakė, galiausiai supratęs, kad su šiomis moterimis kalbėti beprasmiška.

Tetulė Feridė tą rytą nusidažė plaukus juodai. Tai buvo gedulo šukuosena. Ji ryžtingai papurtė galvą ir pridūrė:

– Nesijaudink. Gali būti tikras, mes jo nedemonstruosim, kaip krikščionys filmuose.

Ilgą siaubo minutę lavonų plovėjas stovėjo sustingęs, suraukęs kaktą stebėjo lakstančias tetulės Feridės akis ir nepaliaujamai drebančias rankas, atrodė ne tiek suirzęs, kiek sukrėstas, tartum staiga būtų supratęs, kad ši moteris – didžiausia pamišėlė, kokią jam yra tekę sutikti. Šeško akutėm apsidairė aplink, ieškodamas

pagalbos. Jos nesulaukęs, nukreipė žvilgsnį į kūną, kantriai laukiantį, kol bus nuspręstas jo likimas, paskui vėl į abi tetules, bet nė viena iš jų negalėjo atspėti, ką šis stingdantis, neramus žvilgsnis slepia.

Užtat tetulė Dževrijė dosniai jam atsilygino.

Taigi, lavonų plovėjas gavo savo arbatpinigius, o Kazandžių šeima – savo numirėlį.

Jie akimirksniu sudarė keturių automobilių koloną. Procesijos priekyje važiavo katafalkas, pagal musulmonų tradicijas pilkšvai žalios spalvos, nes juoda spalva buvo skirta mažumų, tokių kaip armėnai, žydai, graikai ir visų į juos panašių laidotuvėms. Karstas gulėjo triborčio sunkvežimio kėbule. Kadangi kažkas turėjo lydėti velionį, pasisiūlė Asja. Armanuš, labai sutrikusi, tvirtai laikėsi įsikibusi Asjos rankos, tad atrodė, lyg jos būtų pasisiūliusios abi kartu.

– Moterims katafalko priekyje sėdėti neleisiu, – nukirto vairuotojas, stulbinamai panašus į lavonų plovėją.

Galbūt jie buvo broliai: vienas lavonus plovė, kitas vežiojo. Gal buvo dar ir trečias brolis, kuris kapinėse numirėlius laidojo.

– Teks leisti, nes mūsų šeimoje vyrų daugiau neliko, – iš už nugaros atsiliepė tetulė Zelicha tokiu lediniu balsu, kad vyriškis nutilo.

Greičiausiai jam toptelėjo, kad jei išties nėra vyrų, galinčių lydėti velionį, geriau tegu lydi tos dvi merginos, o ne ši bauginanti moteris su mini sijonu ir auskaru nosyje.

Tad vairuotojas nebesiginčijo ir katafalkas netrukus pajudėjo.

Iškart už jo važiavo Rouzė savo „Toyota Corolla“. Iš to, kaip judėdamas vos centimetras po centimetro, trūkčiojo ir stabčiojo automobilis, lyg tampomas ritmingo žagsulio ar braudamasis pro gatvės sangrūdą, galima buvo justi ją apėmusį siaubą.

Turint galvoje vis stiprėjančią Rouzės baimę, buvo sunkoka įsivaizduoti ją prie penkių durų ultramarino spalvos džipo „Grand Cherokee Limited 4x4" su aštuonių cilindrų varikliu vairo. Moterį, kuri su vėjeliu lėkdavo plačiais Arizonos prospektais, šiose vingiuotose, sausakimšose Stambulo gatvėse tarsi būtų kas pamainęs. Tiesą sakant, Rouzė jautėsi visiškai priblokšta, tas sutrikimas ir negebėjimas orientuotis beveik nustelbė sielvartą. Nepraėjus nė septyniasdešimt dviem valandoms po atvykimo, ji jautėsi lyg pro kažkokią skylę būtų netyčia išsprūdusi į kosmosą ir atsidūrusi kitame išmatavime, keistoje žemėje, kur viskas atrodė nenormalu, ta siurrealybė gožė net mirtį.

Senelė Giulsium sėdėjo šalia, ji negalėjo susikalbėti su šia marčia iš Amerikos, kurios nebuvo mačiusi visą gyvenimą, tačiau nerimavo dėl jos ir gailėjo netekusios vyro, nors labiau gailėjo savęs, praradusios sūnų.

Ant galinės sėdynės sėdėjo Močiulytė. Šiandien ji ryšėjo žalsvai melsvą skarą juodais pakraščiais. Pirmąją dieną Stambule Rouzė praleido daug laiko bandydama suvokti pagrindinę priežastį, dėl ko vienos moterys Turkijoje dėvėjo galvos apdangalus, o kitos ne. Tačiau netrukus nuleido rankas, taip ir neišsprendusi šio galvosūkio, neišsiaiškino šios mįslės net namuose. Ji negalėjo suvokti, kodėl nenusakomo amžiaus Močiulytė galvą dengė, o jos marti Giulsium – ne, ir kodėl viena iš tetulių ryšėjo skarą, o kitos trys seserys ne.

Paskui „Toyotą" važiavo tetulės Zelichos vairuojamas sidabrinio metalo spalvos „Alfa Romeo", jame glaudėsi ir trys jos seserys. Sultonas Penktasis tupėjo krepšyje ant tetulės Dževrijės kelių, stulbinamai tylus, lyg žmogaus mirtis būtų prislopinusi jo katinišką nuožmumą.

Greta „Alfa Romeo" važiavo geltonas „Volkswagen Beetle", kurį vairavo Aramas. Jis nelabai suvokė, kodėl Kazandžių moterys ve-

žasi lavoną namo, bet buvo ganėtinai išmintingas ir, žinodamas, kad niekas taip neišvargina, kaip bandymas prieštarauti tetulėms, ypač kai jos šitaip susivienija, nieko neklausinėjo. Tiesiog buvo kartu, norėdamas įsitikinti, ar gerai šiame sambrūzdyje laikosi jo mylimoji.

Spūstyje prie Šišli šviesoforo, tik per kelis kvartalus nuo musulmonų kapinių, į kurias juos bandė nukreipti lavonų plovėjas, visų automobiliai netyčia sustojo vienas šalia kito, tarsi pirmas nesulaikomos kariuomenės būrys, besiveržiantis į pergalę, tik neturintis bendro tikslo. Teta Feridė iškišo galvą pro langą ir pamojavo į kairę ir į dešinę, akivaizdžiai sujaudinta tokio atsitiktinumo, kad jie visi šitaip išsirikiavo ir pirmąsyk veikia išvien, netgi jei tai nutiko dėl kažkokios raudonos šviesos. Rouzė ignoravo šį gestą, senelė Giulsium – jo rodytoją.

Sustojus prie kito šviesoforo, Asja, sėdėdama tarp Armanuš ir katafalko vairuotojo, vėl atidžiai apžiūrėjo iš šalių stovinčius automobilius, laimė, šįkart pažįstamų nebuvo. Staiga ji pajuto begėdišką palengvėjimą, kiek tik akys aprėpia, nebuvo nė vieno giminaičio, išskyrus tą, gulintį karste automobilio gale, bet jis nesiskaito, nes ji juk nesigręžioja atgal. Taip jiems slenkant per drebučius primenantį transporto srautą, tokį tirštą ir klampų, kartais netikėtai praplyštantį, priešais atsidūrė skaisčiai raudonas kokakolos mikroautobusas.

Kai užsidegus žaliai šviesai, jie vėl pajudėjo, eismo juostoje iš dešinės išsirikiavo virtinė futbolo aistruolių automobilių. Su kepurėmis ir šalikais, vėliavomis ir skarelėmis, kai kurie netgi savo komandos spalvom – raudona ir geltona – nusidažę plaukus. Nepatenkinti lėtu judėjimu, dauguma aistruolių netrukus nugrimzdo apatijon, tingiai plepėjo tarpusavyje, vienas kitas retkarčiais pamodavo skarele pro atvirus langus.

Bet automobiliams pajudėjus, jie vėl ėmė šūkaloti ir skanduoti. Netrukus į mažyti laisvą tarpelį tarp katafalko ir priekyje važiuojančio kokakolos autobusiuko nutrūktgalviškai įsispraudė geltonas taksi, visas nuklijuotas įvairiausiais lipdukais. Vairuotojas šalia Asjos pristabdė ir piktai nusikeikė. Jam nesiliaujant bambėti, o Armanuš su vis didesne nuostaba spoksant į taksi, Asja atkakliai bandė įžvelgti užrašus ant lipdukų. Tarp daugybės kitų pastebėjo vieną ryškiaspalvį, kuris skelbė: „Gal aš ir nevykėlis. Bet nevykėliai irgi turi širdį."

Taksi vairuotojas buvo įžūlus tamsaus gymio vyras žilais Sapatos ūsais, iš pažiūros ne jaunesnis kaip šešiasdešimties metų, taigi per senas įsitraukti į tokį futbolo aistruolių šurmulį. Į akis krito kontrastas tarp niekuo neišsiskiriančios vyro išvaizdos ir to įtūžio, su kuriuo jis vairavo automobilį. Tačiau dar didesnį susidomėjimą kėlė jo taksi keleiviai – o gal draugai. Vyro, įsitaisiusio greta vairuotojo, veidas buvo išdažytas geltona ir raudona spalvomis. Asja iš katafalko tai puikiai matė, nes žmogus buvo iškišęs galvą pro atvirą langą. Viena ranka jis mojavo geltonu ir raudonu plakatu, kita – nerūpestingai laikėsi už sėdynės atlošo. Viršutinei jo kūno daliai kyšant iš mašinos, o apatinei slypint jos viduje, atrodė lyg kokio iliuzionisto perpjautas pusiau. Net per atstumą Asja pastebėjo, kad nosies raudonis išduoda savininką piktnaudžiaujant alkoholiu – geltonai ir raudonai dažytame veide ji akivaizdžiai palaikė raudonąją pusę. Asjai svarstant koks būtent gėrimas – alus, *raki* ar abu kartu – galėtų suteikti nosiai tokį atspalvį, atsidarė ir galinis taksi langas, dar vienas aistruolis išlindo laukan, viena ranka keldamas aukštyn būgną, kita įsitvėręs kažko mašinos viduje. Abu pro langus išsikorę chuliganai puikiai derėjo tarpusavyje – lyg apgenėtos geltonojo taksi šakos.

Tada priekyje sėdintis vyras, išsitraukęs lazdelę, ėmė mušti

draugužio iškeltą būgną. Ši neįmanoma užduotis, regis, suteikė jiems ypatingos energijos, nes būgno bumbsėjimui netrukus ėmė pritarti užtraukdami savo himną. Kai kurie praeiviai sustingo ant šaligatvio, bet daugelis ėmė ploti ir pritarė duetui, vis karščiau rėkdami žodžius:

Tegul mus išgirsta žemė ir dangus,
Te pasaulis jaučia mūs trankius žingsnius.

– Ką jie čia rėkia? – kumštelėjo Armanuš Asją, bet ši neskubėjo versti pirmiausia dėl to, kad jos dėmesį patraukė vienas praeivių.

Tai buvo skarmalais apsirėdęs išstypęs vaikinas. Jis kvėpavo klijų garais iš plastikinio maišelio ir tuo pat metu pajuodusia nuoga pėda mušė himno ritmą. Kas keletą sekundžių atsikvėpdavo ir išrėkdavo himno eilutę, bet atsilikdamas nuo kitų, lyg koks gūdus aidas: „...mūs trankius žingsnius...“

Kiti aistruoliai taip pat ėmė mosuoti vėliavomis ir skarelėmis pro atvirus automobilių langus, džiaugsmingai pritardami. Retkarčiais būgnininkas stabteldavo ir imdavo lazdele raityti zigzagus ore – pėstiesiems ir gatvės prekeiviams ant šaligatvių, lyg diriguodamas visiems, lyg vadovaudamas tam viso miesto klegesiui.

Sudainavus pusę himno, kilo šioks toks sąmyšis, mat paaiškėjo, kad ne visi šio margo choro dalyviai žino antros pusės žodžius. Kad ši nereikšminga smulkmena nesužlugdytų vienybės, pradėjo dainuoti iš naujo, šįkart dar trankiau nei prieš tai.

Tegul mus išgirsta žemė ir dangus,
Te pasaulis jaučia mūs trankius žingsnius.

Taip ši raudona ir geltona upė, supama sumaišties ir klegesio,

plaukė gatve. Katafalke sėdintys Armanuš, Asja ir vairuotojas, įsmeigę akis į geltonąjį taksi, tyliai stebėjo, kas vyksta. Jie važiavo iš paskos, taip pavojingai arti, kad Asja matė, kaip ant galinės palangės ridinėjasi tuščios alaus skardinės.

– Tik pažiūrėkit į juos! Argi taip dera elgtis suaugusiems vyrams?! – pratrūko katafalko vairuotojas. – Dabar taip nutinka vis dažniau. Numiršta koks fanatikas aistruolis, o jo šeima ar beprotčiai draugai įsigeidžia įvynioti jo karstą į vienos ar kitos futbolo komandos vėliavą. Ir begėdiškai tikisi, kad vešiu taip išniekintą karstą į kapines! Jeigu jums įdomi mano nuomonė, visa tai yra tikrų tikriausia šventvagystė! Tokios nesąmonės turėtų būti draudžiamos įstatymų. Mano galva, reikėtų įteisinti tik žalią maldos skraistę. Nieko daugiau. Ką šie žmonės sau galvoja? Gal jie ne musulmonai, ar ką? Jei Alacho valia numirei, kam tau ta futbolo vėliava? Ar Alachas pastatė danguje stadioną? Ar ten rengiamos rungtynės?

Nežinodama, ką atsakyti į šį paskutinį klausimą, Asja neramiai pasimuistė, bet vairuotojo dėmesys vėl nukrypo į geltonąjį taksi. Išlindusio pro priekinį langą aistruolio mobilusis telefonas užgrojo melodiją. Viena ranka tebesilaikydamas už sėdynės atlošo, kita ranka diriguodamas miestui, stuomeningasis chuliganas, pamiršęs, kad neturi trečios rankos, mėgino atsiliepti. Jis prarado pusiausvyrą, o kartu su ja dar du dalykus – pirmiausia būgno lazdelę, įkandin jos – ir mobilųjį telefoną. Abu nukrito ant kelio, tiesiai prieš katafalką.

Geltonajam taksi staigiai sustojus, katafalkui pavyko sustoti vos per plauką nuo jo. Asja su Armanuš iš inercijos metėsi į priekį, paskui abi sutartinai atsigręžė į karstą automobilio gale. Jam nieko nenutiko.

Pamestų daiktų šeimininkas, vis dar šypsodamasis ir dainuoda-

mas, akimirksniu iššoko iš automobilio, jo pusiau geltonas, pusiau raudonas veidas švytėjo iš įkarščio. Dirstelėjo atgal, lyg atsiprašydamas, kad sutrikdė eismą. Tik tada pastebėjo, kad iš paskos važiuoja ne paprastas automobilis, o pilkšvai žalias katafalkas, mirties simbolis, sekantis paskui juos lyg nelaimę pranašaujantis šešėlis. Nejaukią akimirką vyras stovėjo vidury gatvės, atrodė sutrikęs. Galiausiai, kai dar vienas automobilis, prikimštas traukiančių himną aistruolių, pranėrė pro šalį, o jo draugužis nekantriai sumušė būgną ranka, susigriebė pakelti nuo žemės telefoną ir lazdelę. Dar kartą metęs žvilgsnį į katafalke gulintį karstą, apsisuko ir įsiropštė į taksi. Tik jau nebelindo pro langą, o nuščiuvęs sėdėjo viduje.

Armanuš su Asja neįstengė sulaikyti šypsenos.

– Jūsų profesija turbūt pati gerbiamiausia šiame mieste, – tarė Asja vairuotojui, kuris kartu su jomis stebėjo šią sceną. – Jūsų šešėlis gali įbauginti net labiausiai pasiutusius aistruolius.

– Ne, – atsakė vairuotojas. – Moka man gražius, neturiu sveikatos draudimo, teisės streikuoti, visiškai nieko. Anksčiau vairavau didelius sunkvežimius, na, buvau tolimųjų reisų vairuotojas. Anglys, benzinas, suskystintos dujos, vanduo pramonės reikmėms... Vežiojau viską.

– Ar buvo geriau negu čia?

– Juokauji? Žinoma, geriau! Pasikrauni Stambule ir važiuoji į kitą miestą. Nei viršininko, kuriam turėtum pataikauti, nei prižiūrėtojo, kuriam turėtum laižyti batus! Pats sau šeimininkas. Kai taip jautiesi, gali užgaišti kelyje, jei tik viršininkas nereikalauja krovinio labai greitai. Tokiu atveju teks vairuoti be miego, o šiaip švarus darbas. Švarus ir gerbiamas. Nereikia niekam lankstytis.

Eismas pagreitėjo ir vairuotojas perjungė pavarą. Aistruolių flotilė seniai jau buvo pasukusi į stadioną.

– Tai kodėl metėte tą darbą? – pasiteiravo Asja.

– Kartą užmigau prie vairo. Lekiu sau visu greičiu, tik staiga baisus sprogimas, lyg būtų atėjusi Paskutinio teismo diena ir Alachas būtų visus pašaukęs. Atmerkiu akis ir matau, kad esu pakelės lūšnelės virtuvėje.

– Ką jis sako? – sušnibždėjo Armanuš.

– Patikėk, nesidžiaugtum išgirdusi, – pašnibždom atsakė Asja.

– Tuomet paklausk jo, kiek numirėlių per dieną jis perveža savo katafalku.

Asjai išvėrtus klausimą, vairuotojas papurtė galvą:

– Žiūrint koks metų laikas. Blogiausia pavasarį – nedaug kas miršta pavasarį. O štai vasarą darbo daugiausia. Jei temperatūra priartėja prie trisdešimties, iškart padaugėja darbo. Ypač senukai... Tie miršta kaip musės. Vasarą stambuliečiai miršta pulkais!

Jis susimąstęs nutilo, palikdamas Asją narplioti paskutinio sakinio semantines pinkles. Paskui pažvelgė į praeivį su smokingu, rėkiantį kažkam nurodymus į mobilųjį telefoną, ir pasipiktino:

– Tie turtuoliai! Hm! Visą gyvenimą krauna pinigus, o kam? Kaip kvaila! Ar įkapės turi kišenes? Drobinės įkapės, štai ką mes visi galiausiai vilkėsime. Štai taip. Jokių prašmatnių drabužių. Jokių brangenybių. Argi kapo duobėje gali vilkėti smokingą ar vakarinę suknelę? Kas laiko dangų šiems žmonėms virš galvų?

Asja nežinojo, ką atsakyti, tad ir nebandė.

– Jei niekas nelaiko, kaip mes gyvenam po šiuo dangumi? Aš nematau dangų remiančių kolonų, gal tu matai? Kaip galima žaisti futbolą stadione, jei Alachas sako: „Aš nebelaikau dangaus“?

Šiam klausimui dar tvyrant ore, jie pasuko už kampo ir pagaliau pasiekė Kazandžių namus.

Tetulė Zelicha laukė prie namo. Ji persimetė su vairuotoju keliais žodžiais ir davė jam arbatpinigių.

„Volkswagen“, sidabrinis „Alfa Romeo“ ir „Toyota Corolla“ stovėjo priešais namą. Panašu, kad grįžti jau buvo spėję visi. Namai buvo pilni žmonių, laukiančių kol įneš karstą.

Įžengusios į vidų Asja ir Armanuš pateko į tirštą žmonių būrį, čia buvo vien moterys. Nors dauguma spietėsi svetainėje pirmame aukšte, kai kurios trumpam užsukdavo ir į kitus kambarius – pakeisti kūdikiui vystyklų, subarti vaikų, paliežuvauti ar pasimelsti, mat buvo popiečio maldos metas. Netekusios miegamojo, kur galėtų prisiglausti, merginos pasuko virtuvėn, bet ten rado tetules, jos, šnibždėdamosi apie namus ištikusią tragediją, dėliojo ant padėklų *ashure*.

– Vargšė mama visiškai priblokšta. Kas galėjo pagalvoti, kad tas *ashure*, kurį ji ruošė Mustafa, bus patiektas jo gedėtojams? – tarė tetulė Dževrijė, stovėdama prie viryklės.

– Taip, jo amerikietė žmona taip pat priblokšta, – pastebėjo tetulė Feridė, neatitraukdama akių nuo paslaptingos dėmės ant grindų. – Vargšelė. Pirmą kartą gyvenime atvykti į Stambulą ir prarasti čia vyrą. Kaip šiurpu.

Tetulė Zelicha, kuri sėdėjo prie stalo ir rūkydama cigaretę klausėsi seserų pokalbio, švelniai tarė:

– Na, aš manau, ji grįš į Ameriką ir ten vėl ištekės. Juk žinote, kad Alacho skaičius yra trys. Jeigu ji ištekėjo antrą kartą, tai turi ištekėti ir trečią. Įdomu, kas bus jos trečiasis po armėno ir turko?

– Moteris gedi, kaip gali taip kalbėti? – subarė tetulė Dževrijė.

– Gedulas kaip nekaltybė, – atsiduso tetulė Zelicha. – Reikia atiduoti jį tam, kas labiausiai nusipelno.

Abi tetulės, priblokštos tokių žodžių, suakmenėjo iš nuostabos. Kaip tik tuomet įėjo Asja su Armanuš, joms iš paskos sekė Sultonas Penktasis, kniaukdamas iš alkio.

– Ei, sesutės, duokim katinui paėsti, kol jis nesušveitė viso *ashure*, – paragino tetulė Zelicha.

Tik tuomet tetulė Banu, kuri pastarąsias dvidešimt minučių plušo prie stalo plikydama arbatą, pjaustydama citrinas ir nesikišdama klausėsi ginčo, atsigręžė į jaunėlę seserį ir atkirto:

– Dabar yra svarbesnių darbų.

Tetulė Banu atidarė stalčių, ištraukė didžiulį blizgantį peilį ir paėmusi nuo stalo svogūną perpjovė jį pusiau. Tada vieną puselę pakišo tetulei Zelichai panosėn.

– Ką čia darai? – pašoko nuo kėdės tetulė Zelicha.

– Padedu tau pravirkti, brangioji, – papurtė galvą tetulė Banu. – Juk nenori, kad žmonės pamatytų tave tokią? Net ir tau, laisvamanei, derėtų pralieti vieną kitą ašarėlę, kai namuose gedulas.

Su svogūnu panosėje tetulė Zelicha užmerkė akis, atrodė kaip avangardinio meno statula, kurią draudžia eksponuoti normaliame muziejuje: „Moteris, negalinti pravirkti, ir svogūnas."

Tetulė Zelicha atmerkė nefrito žalumo akis ir šniurkštelėjo. Svogūnas padėjo.

– Puiku! – linktelėjo tetulė Banu. – Nagi, eime į svetainę. Žmonės turbūt jau stebisi, kur dingo šeimininkės, palikusios velionį!

Tai pasakė sesuo, kuri kadaise žaisdama vaidindavo tetulės Zelichos mamą, niūniavo jai savos kūrybos lopšines, penėjo sausainiais, patiekdama juos ant kartoninių dėžių, atstojančių stalus, pasakodavo istorijas, kurios visuomet baigdavosi gražiosios mergelės ir princo vedybomis, glėbesčiavo ir kuteno ją, sesuo, kuri kaip niekas kitas mokėdavo ją prajuokinti.

– Gerai! – sutiko tetulė Zelicha. – Eime.

Ir jos nužingsniavo svetainėn – keturios tetulės priekyje, Armanuš su Asja iš paskos. Koja kojon įžengė į pilną žmonių kambarį, kur gulėjo numirėlis.

Kampe ant grindų, skarele prisidengusi šviesius plaukus, užtinusiomis nuo ašarų akimis, įspraudusi savo putlų kūną tarp kitų susirinkusiųjų, ant pagalvėlės sėdėjo Rouzė. Ji iškart pamojo Armanuš, kviesdama ją prieiti.

– Ami, kur tu buvai? – paklausė Rouzė ir, nelaukdama atsakymo, apibėrė kitais klausimais: – Aš nesuprantu, kas čia vyksta. Ar galėtum sužinoti, ką jie ketina daryti su kūnu? Kada jį laidos?

Pati nelabai žinodama, ką atsakyti, Armanuš prisislinko arčiau motinos ir paėmė ją už rankos.

– Mama, neabejoju, jie žino, ką daro.

– Bet aš jo žmo-na, – Rouzė užsikirto tardama paskutinį žodį, lyg pati būtų ėmusi tuo abejoti.

Kūnas buvo paguldytas ant kušetės. Rankos surištais nykščiais sudėtos ant krūtinės, ant jos uždėta sunki plieno geležtė, kad kūnas neišsipūstų. Dvi didelės patamsėjusio sidabro monetos ant vokų, kad akys neatsimerktų. Ant lūpų užpilta keli šaukšteliai vandens iš Šventosios Mekos. Galvūgalyje varinėje lėkštėje smilko santalo smilkalai. Nors nė vienas langas nebuvo praviras, dūmai kambaryje nuolat sukosi lyg genami paslaptingo vėjo, kurio šaltinis slypėjo kažkur tarp sienų. Sulig jo gūsiais rangėsi aplink kušetę, susiliedami į pilkšvus kamuolius. Bet apskritai dūmai laikėsi tam tikros krypties, sukdami ratus jie leidosi vis arčiau ir arčiau kūno, lyg plėšrus paukštis sklęsdamas vis artėtų prie grobio. Santalo kvapas tapo toks stiprus, kad visiems ėmė ašaroti akys. Daugumas to ir nepastebėjo – šiaip ar taip verkė.

Kampe įsispraudęs glaudėsi luošas imamas. Atsiribojęs nuo aplinkos, linguodamas visu kūnu, jis balsu skaitė Koraną. Skaitė ritmingai, ritmas vis greitėjo, kol galiausiai staiga nutilo. Armanuš stengėsi nekreipti dėmesio į didžiulį kontrastą tarp menkučio imamo ir jį supančių stotingų moterų. Taip pat ji iš visų jėgų

stengėsi nepastebėti tuštumos toje vietoje, kur turėjo būti imamo pirštai. Ant kiekvienos rankos jis turėjo tik po pusantro piršto. Savaime piršosi įkyrus klausimas, kaip tai atsitiko. Ar jis toks gimė, ar pirštai jam buvo nukirsti? Šiaip ar taip, jo luošumas buvo viena iš priežasčių, kodėl moterys taip laisvai šalia jautėsi. Netobulume slypėjo jo tobulumas, jo kūno trūkumuose – šventumas. Jis buvo dvasingumo įsikūnijimas ir, kaip visi dvasingumo įsikūnijimai, turėjo savyje kažką bauginančio. Jis buvo žmogus, bet tuo pačiu toks šventas, kad vargiai galėjai jį žmogumi laikyti. Tai buvo šventas žmogus, bet toks luošas, kad negalėjai nematyti jo mirtingumo. Kad ir kaip būtų, luošajam imamui nereikėjo pirštų Šventojo Korano puslapiams versti. Kiekvieną jo eilutę saugojo atmintyje.

Kai kurių eilučių pabaigoje imamas sekundei kitai stabtelėdavo, mėgaudamasis nuo šių švenčiausių Korano žodžių burnoje likusiu skoniu. Ir tęsdavo toliau. Būtent šis banguojantis ritmas jaudino gedinčių moterų širdis – jos nesuprato nė žodžio arabiškai. Net pratrūkusios rauda stengėsi neverkti per garsiai, kad neužgožtų imamo balso. Kita vertus, neverkė ir per tyliai, nė menkiausiai akimirkai nepamiršdamos, kad ši vieta, kur jos visos buvo susigrūdusios, tai *ölüevi**.

Šalia imamo, antroje pagal garbingumą vietoje, sėdėjo Močiulytė, menkutė, primenanti džiovintą slyvą, susitraukusią ir raukšlėtą. Kiekvienas naujai atėjęs bučiavo ranką ir reiškė užuojautą, tik nežinia, ar ji tai girdėjo. Dauguma bučiuojančių ranką sulaukdavo tik jos žvilgsnio. Tačiau vienos kitos paklausdavo. „Kas tu esi, brangioji?“ – klausdavo giminaičių ar senų bičiulių. „Kur buvai visą laiką?“, „Niekur neišeik, tu netikusi mergiote!“ – bardavo visiškai svetimas. Bet kartais, tarp reikšmingos tylos ir

* Laidojimo namai (*turk.*)

nereikšmingų pastabų, jos veidas staiga pasidarydavo tuščias, ji sumirksėdavo, apimta gryniausio siaubo. Tomis akimirkomis nesuvokdavo, ko visi šie žmonės susirinko jos svetainėje ir kodėl jie taip verkia.

Kušetė stovėjo nejudėdama – judėjo moterys aplink ją. Kušetė buvo balta – dauguma moterų vilkėjo juodai. Kušetė tylėjo – moterys buvo įsikūnijęs balsas, lyg būti gyvam reikštų visu savo elgesiu būti mirusiojo priešingybe. Neilgai trukus visos moterys pašoko ant kojų ir nuolankiai nulenkė galvas. Veiduose buvo matyti sielvartas, pagarba ir smalsumas, visos stebėjo, kaip luošasis imamas palieka kambarį. Išlydėdama jį tetulė Banu pabučiavo rankas ir, daugybę kartų padėkojusi, įteikė atlygį.

Vos išėjus imamui, kambarį perskrodė veriantis klyksmas. Spiegė putli moteriškė, kurios niekas anksčiau nebuvo matęs. Jos riksmas vis stiprėjo, iki nepakeliamo garso, veidas staiga išraudo, balsas ėmė gergžti, o kūnas – drebėti. Atrodė ji taip apgailėtinai, o jos sielvartas toks apčiuopiamas, kad visi sužiuro į ją su pagarbia baime. Moteris buvo samdoma raudotoja, jai mokama už tai, kad ateitų į mirusiųjų namus ir apraudotų velionius, kurių gyvenime nebuvo mačiusi. Jos rauda buvo tokia jaudinanti, kad kitos moterys neištvėrusios vėl pratrūko ašaromis.

Armanuš Čakmakčian, apsupta minios gedinčių svetimųjų (tą akimirką net jos motina atrodė svetima), stebėjo, kaip sukasi moterų sūkurys. Sutartinai ir užtikrintai jos keitėsi vietomis su naujai atėjusiomis. Lyg vieno būrio paukščiai nutūpdavo ant krėslų, sofos, grindų pagalvėlių – taip arti viena kitos, kad susiliesdavo pečiais. Jos be žodžių sveikinosi ir šaižiai raudojo – visos šios moterys, tokios tylios po vieną, taip garsiai gedėjo kartu. Armanuš jau perprato kai kurias gedulingų apeigų taisykles. Pavyzdžiui, namie niekas nebegamino maisto. Užtat kiekviena moteris atei-

dama atsinešdavo padėklą su valgiais – virtuvė buvo užversta indais ir puodais. Niekur nebuvo matyti druskos, mėsos, jokių gėrimų, netvyrojo apetitą žadinantys kvapai. Garsai, kaip ir kvapai, buvo pritildyti. Nebuvo girdėti muzikos, tylėjo televizorius ir radijo imtuvas. Prisiminus Džonį Kešą, Armanuš apsidairė Asjos.

Pamatė ją sėdint ant sofos, apsuptą kaimynių, aukštai pakelta galva, ji išsiblaškiusi timpčiojo garbaną ir žvelgė į velionį. Armanuš jau norėjo prieiti, bet pamatė, kaip šalia savo dukters prisėdo tetulė Zelicha ir su neperprantama išraiška pašnibždėjo kažką jai į ausį.

–

Taigi numirėlis gulėjo ant kušetės.

O tarp visų nepaliaujamai aimanuojančių ir verkiančių moterų tyliai sėdėjo Asja, jos veidas vis labiau blyško.

– Aš tavimi netikiu, – pratarė nežiūrėdama į motiną.

– Gali netikėti, – burbtelėjo tetulė Zelicha. – Bet pagaliau supratau, kad reikia tau pasakyti. Jei nepasakysiu dabar, kitos progos nebus. Jis miręs.

Asja lėtai atsistojo ir pažvelgė į negyvėlį. Žvelgė susikaupusi, įdėmiai, kad niekada nepamirštų, jog šis kūnas, nupraustas žaliu žalčialunkio muilu ir susuktas į trijų dalių drobines įkapes, šis kūnas, kuris nejudėdamas guli prislėgtas plieno geležte ir dviem patamsėjusio sidabro monetomis, šis kūnas, apšlakstytas šventuoju Mekos vandeniu ir apsmilkytas santalo smilkalais, – jos tėvo.

Jos dėdė... jos tėvas... jos dėdė... jos tėvas...

Ji pakėlė galvą ir apžvelgusi kambarį pamatė tetulę Zelichą, sėdinčią gale tokią abejingą, kad joks šviežiai pjaustytas svogūnas nepadėtų. Žiūrėdama į motiną, Asja staiga suprato, kodėl ši neprieštaravo dukrai kreipiantis į ją „tetule“.

Jos teta... jos motina... jos teta... jos motina...

Asja žengė dar žingsnį mirusio tėvo link. Paskui dar vieną, arčiau. Dūmai vis tirštėjo. Kažkur kambaryje skaudžiai pravirko Rouzė. Pravirko ir kitos moterys, viena paskui kitą, nesibaigiančia grandine. Visas jas siejo tas pats veiksmas ir ritmas, visų jų gyvenimo istorijos buvo suaustos į vieną audinį, net jei pačios to ir nežinojo. Kiekvienoje raudoje slypėjo raminimas, – nors galbūt vienas žmogus šiame bendrame sielvarte negalėjo kartu su visais gedėti.

– *Baba...* – sumurmėjo Asja.

Pradžioje buvo žodis, moko islamas, jis buvo anksčiau nei bet kokia būtis. Bet taip jau nutiko, kad jai su tėvu išėjo priešingai. Pradžioje nebuvo žodžio, kuris būtų anksčiau už būtį.

Gal buvo taip, o gal ir ne.

Seniai seniai, vienoje nelabai tolimoje karalystėje, tais laikais, kai šiaudus rėčiais sijodavo, kai asilas buvo miesto šaukliu, o kupranugaris barzdaskučiu... kai aš buvau senesnis už savo tėvą ir, jam pravirkus, supdavau lopšį... kai pasaulis buvo aukštyn kojom, o laikas sukosi ratu ir ateitis buvo senesnė už praeitį, o praeitis buvo švari kaip tik ką apsėti laukai...

Gal buvo taip, o gal ir ne. Dievo kūrinių buvo gausu lyg grūdų, o per daug kalbėti buvo nuodėmė, nes galėjai pasakyti, ko neturėtum prisiminti, ir galėjai prisiminti, ko neturėtum sakyti.

Kalio cianidas – tai bespalvis junginys, kalio druska ir vandenilio cianidas. Atrodo kaip cukrus ir labai gerai tirpsta vandenyje. Kitaip nei daugelis nuodingų junginių, turi savitą kvapą.

Jis kvepia migdolais. Karčiaisiais migdolais.

Jei *ashure* dubenėlis būtų papuoštas granatų sėklomis ir kalio cianido grūdeliais, būtų sunku pajusti nuodus, nes skanėsto sudėtyje yra ir migdolų.

– Ką tu padarei, šeimininke? – sukrankė ponas Kandusis, viepdamasis niūria šypsena, to ir buvo galima iš jo tikėtis. – Įsikišai į pasaulio tvarką!

Tetulė Banu kietai sučiaupė lūpas.

– Taip, – pratarė, ašaros tekėjo jos veidu. – Iš tiesų, aš daviau jam *ashure*, bet suvalgyti nusprendė jis. Mes abu nusprendėme, kad taip bus geriau, daug garbingiau, nei gyventi su praeities našta. Geriau, negu tai žinant nieko nedaryti. Alachas man niekuomet neatleis. Aš amžiams atskirta nuo teisuolių pasaulio. Aš niekada nepateksiu į dangų. Būsiu įmesta tiesiai į pragaro liepsnas. Bet, Alachas mato, širdyje to nesigailiu.

– Gal skaistykla bus tavo amžinoji buveinė, – pabandė guosti ponia Švelnioji, bejėgiškai žvelgdama į verkiančią šeimininkę. – O kaip dėl armėnės mergaitės? Ar ketini atskleisti jai jos močiutės paslaptį?

– Aš negaliu to padaryti. To jau per daug. Be to, ji manimi nepatikės.

– Gyvenimas – tik sutapimų virtinė, šeimininke, – vėl įsiterpė ponas Kandusis.

– Negaliu jai papasakoti tos istorijos. Bet atiduosiu jai šitą, – tetulė Banu atidarė stalčių ir ištraukė auksinę granatų segę su rubino grūdeliais.

Močiutė Šušan, kuriai anksčiau priklausė ši segė, buvo viena iš tų tremtinių, kuriems teko nuolat keisti vardus ir kaskart, žengiant į kitą gyvenimo etapą, vadintis vis kitaip. Gimusi kaip Šušan Stambulian, vėliau ji tapo Šermin 626, paskui – Šermin Kazandži,

dar vėliau – Šušan Čakmakčian. Sulig kiekvienu nauju vardu ji kai ką negrįžtamai prarasdavo.

Riza Selimas Kazandžis buvo apsukrus verslininkas, ištikimas pilietis ir, tam tikra prasme, geras sutuoktinis. Jam pakako nuovokos iš katilų dirbėjo tapti vėliavų siuvėju pirmaisiais Respublikos metais, kaip tik tuo laiku, kai tautai reikėjo vis daugiau ir daugiau vėliavų tėvynei papuošti. Taip jis tapo vienu iš labiausiai klestinčių Stambulo verslininkų. Maždaug tuo metu jis ir apsilankė našlaičių prieglaudoje, norėdamas pasikalbėti su direktoriumi apie verslo reikalus. Ten, blausiai apšviestame koridoriuje, pamatė atsivertusią armėnę mergaitę, vos sulaukusią keturiolikos. Nebuvo sunku sužinoti, kad ji – jo labiausiai dievinamo žmogaus dukterėčia. Meistro Levono – žmogaus, išmokiusio jį katilų gaminimo meno ir neleidusio jam, tuomet mažam berniukui, pražūti. Dabar, manė jis, atėjo jo eilė padėti meistro Levono šeimai. Vis dėlto, kai po daugybės apsilankymų jis galiausiai jai pasipiršo, ne geranoriškumas jį tam paskatino, o meilė.

Neabejojo, kad galų gale ji pamirš. Neabejojo, jei elgsis gražiai ir meiliai, jeigu jie susilauks kūdikio ir gyvens puikiuose namuose, ji po truputėlį pamirš savo praeitį ir žaizdos galiausiai užsitrauks. Tai tik laiko klausimas. Moterų, kurios augina savo vaikus, nebeslegia jų pačių vaikystės našta, manė jis. Taigi, sužinojęs, kad žmona jį paliko ir išvyko su broliu į Ameriką, pirmiausia nepatikėjo tuo, o paskui jos atsižadėjo. Šušan išnyko iš Kazandžių giminės metraščių ir iš savo pačios sūnaus atminties.

Šušan sūnui nebuvo didelio skirtumo, kaip jį vadina – Levonu ar Leventu. Bet kuriuo atveju jis išaugo atšiauriu žmogumi. Švelnus ir mandagus su svetimais, bet žiaurus savo vaikams – keturioms mergaitėms ir berniukui.

Taip jau yra, kad ankstesnių kartų patirti išgyvenimai gali turėti įtakos iš pirmo žvilgsnio nieko bendra neturintiems dabarties įvykiams. Tai, kas vyko anksčiau, nėra tik praeitis. Jei Leventas Kazandžis nebūtų užaugęs toks rūstus ir įsiskaudinęs, ar jo vienintelis sūnus Mustafa būtų buvęs kitoks? Jei tada, 1915 metais, Šušan nebūtų palikusi sūnaus, ar Asja vis tiek būtų gimusi pavainike?

Gyvenimas – tai sutapimų virtinė, nors kartais prireikia džinų pagalbos, kad tai suvoktum.

Vėlyvą popietę tetulė Zelicha išėjo į sodą. Aramas, nenorėdamas užeiti į namus, valandų valandas laukė jos ten, jau seniai surūkęs visus savo cigarus.

– Atnešiau tau arbatos, – pasakė ji. Pavasario vėjas glostė jų veidus, iš toli atnešdamas įvairiausių – jūros, šviežios žolės ir jau tuoj tuoj pražysiančių Stambulo migdolų – kvapų.

– Ačiū, mano meile, – atsakė Aramas. – Kokia žavi stiklinė.

– Patinka? – tetulė Zelicha pasukiojo stiklinę rankoje, veidas staiga nušvito. – Kaip keista. Žinai, ką staiga prisiminiau? Šį servizą pirkau prieš dvidešimt metų. Kaip keista!

– Kodėl keista? – paklausė Aramas, tą akimirką pajutęs lietaus lašą.

– Šiaip, – atsakė tetulė Zelicha pašnibždom. – Tiesiog nemaniau, kad išsaugosiu jas taip ilgai. Galvojau, kad jos labai trapios, bet, kaip matau, nesudužo, kad galėtų papasakoti istoriją. Net ir arbatos stiklinės pasakoja!

Po kelių minučių iš namo lėtai išsliūkino Sultonas Penktasis, pilnu pilvu ir apsnūdusiomis akimis. Apsuko aplink juos ratą ir susirangė prie tetulės Zelichos. Kurį laiką labai susikaupęs,

kruopščiai laižė leteną, bet staiga sustingo, neramiai apsidairė, kas čia galėtų drumsti ramybę. Ant nosies kaptelėjo drungnas lašas. Jam įkandin – dar vienas, šįkart ant galvos. Katinas labai nepatenkintas atsistojo, pasirąžė visais sąnariais ir patraukė namų link. Dar vienas lašas. Jis kiek paspartino žingsnį.

Matyt, jis nežino taisyklių. Paprasčiausiai nežino, kad to, kas krinta iš dangaus, keikti nedera.

Lietaus irgi.

PADĖKA

Ši knyga buvo parašyta nuolat keliaujant tarp Arizonos, Niujorko ir Stambulo. Dėkoju daugybei armėnų ir turkų šeimų, kurios mane priėmė, priglaudė savo namuose, vaišino ir dalijosi savo šeimų gyvenimo istorijomis, nors jiems nelengva buvo prisiminti skausmingą praeitį. Ypač esu dėkinga armėnų ir turkų senelėms, turinčioms beveik įgimtą gebėjimą peržengti ribas, kurias abiejų pusių nacionalistai laiko savaime suprantamomis.

Aš labai dėkinga savo literatūros agentams ir brangiems draugams Marly Rusoff ir Michaelui Radulescu už jų neįkainojamą paramą, triūsą ir draugystę. Ačiū redaktoriui Paului Slovakui už priežiūrą, tikėjimą ir palaikymą. Ačiū Muge Gocek, Anne Betteridge, Andrew Wedelui ir Diane Higgins už nuoširdžią paramą.

2006 metais, tarp turkiško ir angliško šios knygos leidimų, buvau patraukta teisinėn atsakomybėn už „turkiškumo žeminimą" – Turkijos baudžiamojo kodekso 301 straipsnio pažeidimą. Man buvo pateikti kaltinimai dėl žodžių, ištartų kai kurių knygos personažų armėnų lūpomis. Galėjau būti nubausta iki trejų metų laisvės atėmimo bausme, bet kaltinimai galiausiai buvo panaikinti. Visą tą laiką mane labai džiugino daugybės žmonių, tiek draugų, tiek nepažįstamų, įvairių tautybių ir tikėjimų, parama. Dėkoju jiems labiau nei galiu išreikšti žodžiais.

Ir galiausiai, kaip visuomet, dėkoju Eyupui už kantrybę ir meilę... Už tai, kad tiesiog buvo savimi...

Shafak, Elif

Sh-01 Stambulo pavainikė : romanas / Elif Shafak ; iš anglų kalbos vertė Eglė Bielskytė. – Vilnius : Tyto alba, 2010. – 382, [2] p.

ISBN 978-9986-16-772-3

Elif Shafak (Elif Šafak; g. 1971 m.) – žymiausia ir populiariausia jaunesniosios kartos turkų rašytoja, dvylikos knygų autorė, dėstanti politologiją ir sociologiją Turkijoje ir JAV. Kontroversiška, aistringa jos proza pakerėjo daugybę viso pasaulio skaitytojų, jos kūriniai išversti į daugiau nei dvidešimt kalbų. „Stambulo pavainikė" – dešimta autorės knyga, kurią vieni Turkijoje garbino, kiti – naikino. Tai ir įtampos kupina istorija, ir kartu gyvas, spalvomis žaižaruojantis šiuolaikinės Turkijos portretas. Turkai, armėnai ir amerikiečiai, dvi jaunos merginos, dvi šeimos. Gražuolė intelektualė Armanuš, ieškanti savo šaknų turkų ir armėnų istorijoje, ir užsispyrusi keistuolė Asja, nenorinti nieko žinoti apie praeitį, susiduria kaktomuša Stambule. Ar išsipainios suraizgytų likimų kamuolys, nubloškęs Armanuš senelius į Ameriką? Ar paaiškės, kaip tvirtai istorijos lūžiai draugėn susiejo abi merginas?

UDK 894.35-3

Elif Shafak

STAMBULO PAVAINIKĖ

Romanas

Iš anglų kalbos vertė *Eglė Bielskytė*

Viršelio dailininkė *Ilona Kukenytė*

Tiražas 2 500 egz.
SL 1686. 2010 10 27. 15,32 apsk. l. l.
Išleido „Tyto alba", J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius, tel. 2497598,
info@tytoalba.lt
Spausdino UAB „Logotipas", Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

Geležinė protingos stambulietės taisyklė. Jei esi trapi lyg arbatos stiklinė, venk karšto vandens ir tikėkis ištekėti už tobulo vyro arba gulkis su bet kuo ir sudužk kuo greičiau. Yra dar viena išeitis – nustok būti trapi lyg arbatos stiklinė!

Elif Shafak (Elif Šafak; g. 1971 m.) – žymiausia ir populiariausia jaunesniosios kartos turkų rašytoja, dvylikos knygų autorė, dėstanti politologiją ir sociologiją Turkijoje ir JAV. Kontroversiška, aistringa jos proza pakerėjo daugybę viso pasaulio skaitytojų, jos kūriniai išversti į daugiau nei dvidešimt kalbų. Gimusi Ispanijoje, ji į Turkiją grįžo tik sulaukusi paauglystės, tačiau stiprus ryšys su turkų kultūra, tradicijomis ir istorija juntamas kiekviename E. Shafak kūrinyje. Osmanų istorija, islamo mistika ir šiandieninių turkų tapatybės paieškos – tai pagrindinės rašytoją dominančios temos. Autorė – savotiška kosmopolitė, rašanti ir angliškai, ir turkiškai.

„Stambulo pavainikė" – dešimta autorės knyga, kurią vieni Turkijoje garbino, kiti – naikino. Tai įtampos kupina istorija ir kartu gyvas, spalvomis žaižaruojantis šiuolaikinės Turkijos portretas.

Armanuš Čakmakčian – amerikietės ir armėno, kurio šeima emigravo iš Turkijos, dukra. Gyvena su mama Arizonoje, kartais pas arménus senelius San Fransiske.

Asja Kazandži – turkė, gyvenanti su mama, trimis jos seserimis, senele ir prosenele. Pamišusių moterų šeimynėlė, tėvas nežinomas. Stambulietė.

Turkai, armėnai ir amerikiečiai, dvi jaunos merginos, dvi šeimos. Gražuolė intelektualė Armanuš, ieškanti savo šaknų turkų ir armėnų istorijoje, ir užsispyrusi keistuolė Asja, nenorinti nieko žinoti apie praeitį, susiduria kaktomuša Stambule. Ar išsipainios suraizgytų likimų kamuolys, nubloškęs Armanuš senelius į Ameriką? Ar paaiškės, kaip tvirtai istorijos lūžiai draugėn susiejo abi merginas? Galiausiai – ar išaiškės Asjos kilmės paslaptis?

„Stambulo pavainikė" – romanas apie paslaptis, likimą, jaunystę ir istoriją. Intriguojanti turkiškumo ir kosmopolitizmo dermė, Vakarų ir Rytų kultūrų konfliktas ir dar daugybė visko, kas gali nutikti tik Stambule.

ISBN 978-9986-16-772-3
9 789986 167723
TYTO ALBA
www.tytoalba.lt